

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYAL DIŞLANMA VE SUÇ İLİŞKİSİ

Mustafa ÖZATA

Danışman

Prof. Dr. Faruk SAPANCALI

İZMİR – 2016

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sosyal Dışlanma ve Suç İlişkisi” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Mustafa ÖZATA

İmza

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Sosyal Dışlanma ve Suç İlişkisi
Mustafa ÖZATA

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Programı

Dışlanma kavramı Fransa’da, 1960’lı yıllarda yoksulların toplumdan dışlandığı yönündeki söylemle tartışmaların odağı haline gelmiştir. Rene Lenoir’in, Fransa’da sosyal korumanın dışında kalan ve toplam nüfusun yüzde onunu temsil eden kesimini “dışlanmış” olarak ifade etmesiyle kavram; yoksulluğun ötesinde daha kapsayıcı bir içeriğe kavuşmuştur. Kavram, 1970’li yıllarda yaşanan krizlerle ortaya çıkan ve akabinde uygulamaya konulan neoliberal politikalar doğrultusunda şekillenen küreselleşme sürecinin derinleştirdiği sosyal sorunları ve eşitsizliği ifade edebilmek için, literatürde “sosyal dışlanma” olarak yerini almıştır. Günümüzde sosyal dışlanma kavramı eşitsizlik, güvencesizlik ve eğretiliğe yönelik, yeni, bütüncül ve çok boyutlu bir yaklaşım sunmakta ve sosyal politikaların oluşturulmasında anahtar bir rol üstlenmektedir.

Suç kavramı ise ilkel devirlerden günümüze kadar tüm toplumların üstesinden gelmek için politikalar ürettiği evrensel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Suç sorunu; her ne kadar tüm toplumların aşına olduğu bir sorun olsa da, küreselleşme sürecinin olumsuz toplumsal sonuçlarına paralel olarak daha da derinleşmiştir. Diğer yandan kavramın tanımlanması, nedenlerinin ortaya konulması ve çözüm stratejilerinin geliştirilmesine yönelik çabalar tatmin edici görünmemektedir.

Sosyal dışlanma kavramı; bütüncül ve çok boyutlu yaklaşımı ile suç tartışmalarında da önemli bir yer edinecek potansiyeli içinde barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dışlanma, Yoksulluk, Eşitsizlik, Güvencesizlik, Sosyal Dışlanma, Küreselleşme, Suç, Sosyal Sorun.

ABSTRACT
Master's Thesis
Relationship Between Social Exclusion and Crime
Mustafa ÖZATA

Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of Labour Economics and Industrial Relations
Labour Economics and Industrial Relations Program

The concept of exclusion has become the focus of debates in France, in 1960 with the direction of the discourse on social exclusion of the poor. With Rene Lenoir's expression, which states that in France, a segment of society, without of the social protection and representing 10 percent of the total population, is "excluded", the concept has reached to a more inclusive content beyond poverty. The concept has taken place as "social exclusion" in the literature to express the social problems and inequalities, which emerged from the crises in the 1970s and subsequently implemented neo-liberal policies, which formed in line with the deepening of the globalization process. At the present time, the concept of social exclusion offers a new, holistic and multidimensional approach to inequality, insecurity and temporariness and it plays a key role in the creation of social policies.

From primitive ages, until today, the concept of crime appears to be a universal problem, which all societies develop policies to overcome. In parallel to the negative social consequences of globalization process, the problem of crime has deepened more, although it is a problem that all societies are familiar to. On the other hand, efforts to define the concept, establish causes and develop solution strategies do not seem satisfying.

The concept of social exclusion, with its holistic and multidimensional approach, has the potential to take an important place in the crime debate.

Keywords: Exclusion, Poverty, Inequality, Insecurity, Social Exclusion, Globalization, Crime, Social Problem.

SOSYAL DIŞLANMA VE SUÇ İLİŞKİSİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
TABLOLAR LİSTESİ	xiv

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMLAR

I. SOSYAL DIŞLANMA KAVRAMI	3
A. Doğuşu ve Gelişimi	3
1. Gelişmiş Ülkelerde	5
2. Gelişmekte Olan Ülkelerde	7
B. Tanımı	8
C. Unsurları	11
1. Çok Boyutlu Yoksunluk Süreci	11
2. Toplumsal Bağların Kopması ve Dayanışmanın Bozulması	15
3. Yurttaşlık ve Temel Hakların Kullanılamaması	18
D. Diğer Kavramlarla İlişkisi	20
1. Yoksulluk	20
2. Sosyal İçerme	24
3. Sosyal Kaynaşma	25
4. Sosyal Sermaye	26

II. SUÇ KAVRAMI	30
A. Tanımı	30
B. Suç ve Toplumsal Sapma	33
C. Suça İlişkin Yaklaşımlar	36
1. Klasik Yaklaşım	36
a. Rasyonel Tercih ve Caydırıcılık Kuramı	38
b. Rutin Aktiviteler ve Suç Fırsatları Kuramı	39
2. Pozitivist Yaklaşım	41
a. Biyolojik Özellikler	42
b. Psikolojik Etkenler	46
c. Sosyolojik Bakış	48
d. Çok Boyutlu Kuramlar	50
3. Eleştirel Yaklaşımlar	55
a. Damgalama Kuramı	55
b. Çatışma ve Güç Eksenli Radikal Yaklaşım	57
c. Cinsiyet ve Suç: Feminist Yaklaşım	58
4. Entegre Yaklaşımlar	60

İKİNCİ BÖLÜM

NEDENSELLİK BAĞLAMINDA SOSYAL DIŞLANMA VE SUÇ İLİŞKİSİ

I. SOSYAL DIŞLANMA VE SUÇ	62
A. Kavramsal Bağlamda Benzer Özellikler	62
1. Evrensellik	62
2. Görecelilik	64
3. Dinamik Yapı	64
B. Birliktelik Boyutu	66
1. Zamansal Birliktelik	66
2. Mekansal Birliktelik	68
II. NEDENSELLİK İLİŞKİSİ	71
A. Suça Neden Olan Sosyal Dışlanmışlık Süreçleri	72
1. Ekonomik Alandan Dışlanma	73

a. İşgücü Piyasasından Dışlanma	74
b. Yoksulluk	78
c. Tüketim Toplumundan Dışlanma	83
2. Toplumsal Alandan (Hizmetlerden) Dışlanma	86
a. Mülkiyet ve Konuttan Dışlanma	86
b. Eğitimden Dışlanma	90
3. Siyasal Alandan Dışlanma	93
B. Sosyal Dışlanmış Gruplar ve Suç	96
1. Çocuklar	97
2. Gençler	99
3. Dezavantajlı Gruplar	103
III. SUÇUN SOSYAL DIŞLANMAYA ETKİSİ	107
A. Hapsetme	107
B. Damgalama	108
C. Suç Korkusu	109

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL DIŞLANMA BAĞLAMINDA SUÇUN ÖNLENMESİ VE BÜTÜNCÜL YAKLAŞIM

I. HUKUKİ VE İDARİ ÖNLEMLER	111
II. EKONOMİK ÖNLEMLER	114
A. İstihdam Politikaları	114
B. Sosyal Refah Politikaları	116
III. SOSYAL ÖNLEMLER	118
A. Sosyal Sermayenin Güçlendirilmesi	118
B. Göç ve Konut Politikaları	120
C. Eğitim Politikaları	122
IV. SİYASAL ÖNLEMLER	124

V. SOSYAL DIŞLANMA VE SUÇ SORUNUNA YÖNELİK BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM	126
A. Bütüncül Bir Yaklaşımın Gerekliliği	126
1. Sosyal Dışlanma Açısından Değerlendirme	126
2. Suç Açısından Değerlendirme	127
a. Ceza Adalet Sistemi: Cezalandırma ve Caydırıcılık	128
b. Karanlık Alan (Siyah Sayılar)	130
3. Nedensellik Bağlamında Öznel Bir Değerlendirme	132
SONUÇ	142
KAYNAKÇA	151

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CASE	: Sosyal Dışlanma Analizleri Merkezi
Çev.	: Çeviren
ÇUI	: Çokuluslu İşletmeler
Der.	: Derleyen
DSS	: The Department of Social Security
Ed.	: Editör
ESRC	: Economic and Social Research Council
NCPC	: National Crime Prevention Council
No.	: Numara
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
PISA	: Programme for International Student Assessment
PSE	: Poverty and Social Exclusion Survey
s.	: Sayfa
SEU	: Social Exclusion Unit
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
UNODC	: United Nations Office on Drugs and Crime

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Klasik Yaklaşım Göre Suçun Nedenleri	s.37
Şekil 2: Sosyal Dışlanma-Suç Matrisi	s.72
Şekil 3: Karanlık ve Aydınlik Alan	s.132
Şekil 4: Toplumsal Sapma	s.140
Şekil 5: Kurumsal Sapma	s.146
Şekil 6: Toplumsal Sapma ve Kurumsal Sapma İlişkisi	s.140
Şekil 7: Toplumsal Sapma ve Kurumsal Sapma İlişkisi	s.146
Şekil 8: Toplumsal Sapma ve Suç İlişkisi	s.147
Şekil 9: Sosyal Dışlanma ve Suç İlişkisi	s.140

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Sosyal Dışlanma Tanımları	s. 10
Tablo 2: Sosyal Dışlanmanın Boyutları	s.12
Tablo 3: Sosyal Dışlanmanın Üç Bağlamı	s.17
Tablo 4: Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Arasındaki Farklar	s.23
Tablo 5: Sosyal Dışlanma ve Sosyal Sermaye Karşılaştırılması	s.28
Tablo 6: Temel Kurumlar	s.137

GİRİŞ

İnsanoğlu; yaradılışı gereği doğal ve içgüdüsel olarak diğer insanlarla birlikte yaşama eğilimi gösterir. Bu eğilim ise toplumsal yapının oluşmasında temel bir rol oynar. İnsanların bir arada toplumsal bir yapı içerisinde yaşamasının sağlanması, günümüzde işbölümü ve dayanışma kavramlarıyla açıklanmaktadır. İnsan, toplumun bir üyesi olmakla, toplumsal yapının gerekliliklerini yerine getirir ve toplumun diğer üyeleriyle dayanışma içerisinde olur. Genel anlamda toplumsal yapının dışında kalmak/bırakılmak olarak ifade edebileceğimiz dışlanma ise işbölümü ve dayanışmanın sağlanmasının önündeki en önemli engel olarak görülmektedir.

Sosyal dışlanma kavramı ise; toplumun bazı üyelerinin, toplumsal yaşamın getirilerinden eşit ölçüde yararlanamadığı, ekonomik, sosyal ve siyasal alanlara katılamadığı veya yetersiz katılım sağladığı bir süreci ifade etmektedir. Üretim sonucunda elde edilen gelirin dağılımını esas alan geleneksel yoksulluk tartışmalarının ötesinde toplumsal süreçlere katılımdaki eşitsizliği temel alan sosyal dışlanma kavramı toplumsal dayanışmanın sağlanması noktasında tartışmaların odağında yer almaktadır.

Toplumsal bir varlık olan ve toplum içerisinde yaşayan insan; toplumların, tarihsel süreç içerisinde oluşturduğu normlara uygun davranmak zorundadır. Toplumsal normlara uymamak toplumsal sapma olarak değerlendirilmekte ve toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır. Kanunlarca yasaklanan toplumsal sapmalar ise suç olarak adlandırılmaktadır. Suç eylemlerinin karşılığında ise cezai yaptırımlar uygulanmaktadır. Tüm toplumları ilgilendiren suç sorununun üstesinden gelinmesi, önlemesi, en azından belli bir düzeyde tutulması toplumların öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır.

Sosyal dışlanma ve suç; toplumsal bütünleşme ve dayanışmanın sağlanmasını engelleyen iki önemli toplumsal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan sosyal dışlanma kavramının ortaya çıktığı 1970’li yıllardan itibaren suç oranlarının hızla artması, bu iki kavram arasındaki ilişkinin niteliğinin ortaya konulmasını zorunlu kılmaktadır.

Çalışmamızda, bu iki önemli toplumsal sorun arasındaki ilişki değerlendirilmektedir. Bu bağlamda ilk bölümde sosyal dışlanma ve suç kavramları çalışmamızın kapsamı nispetinde açıklanmaya çalışılmaktadır. Sosyal dışlanma

kavramının doğuşı ve gelişimi, tanımı, unsurları ve diğer kavramlarla ilişkisi ile suç kavramının tanımı, suç ve toplumsal sapma ilişkisi ve suça ilişkin yaklaşımlar anlatılmaktadır.

İkinci bölümde, iki kavram arasındaki ilişki nedensellik bağlamında ele alınmaktadır. Bu açıdan, sosyal dışlanma ve suç kavramları, kavramsal benzerlik ve birliktelik boyutu ile değerlendirilmekte ve nedensellik ilişkisi; suça neden olan sosyal dışlanmışlık süreçleri, sosyal dışlanmış gruplar ve suç başlıkları altında incelenmektedir. Suçun sosyal dışlanmaya etkisi ise ayrı bir başlık altında, hapsedme, damgalama ve suç korkusu bağlamında sunulmaktadır.

Üçüncü bölümde ise sosyal dışlanma bağlamında suçun önlenmesi için alınması gereken önlemler üzerinde durularak; hukuki ve idari, ekonomik, sosyal ve siyasal önlemler ortaya konulmaktadır. Sonrasında sosyal dışlanma ve suç sorununa yönelik bütüncül bir yaklaşım sunulmaktadır. Nedensellik bağlamında yapılan öznel bir değerlendirme ile çalışma son bulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMLAR

I. SOSYAL DIŞLANMA KAVRAMI

A. Doğuşu ve Gelişimi

Klasik sosyolojinin bir ürünü olan dışlanma kavramı; 1960'lı yıllarda Fransa'da, politikacılar, aktivistler, hükümet görevlileri, gazeteciler ve akademisyenler tarafından belirsiz ve ideolojik bir söylemle yoksulların “dışlanmış” (les exclus) olarak ifade edilmesi neticesinde, tartışmaların odağı haline gelmiştir¹.

Sosyal dışlanma kavramının doğuşu ise, sonrasında Chirac Hükümeti döneminde Sosyal İşlerden Sorumlu Devlet Bakanı olarak da görev yapmış olan René Lenoir'e atfedilir. Lenoir, 1974 yılında çıkardığı “Les Exclus: Un Français sur dix” (Dışlanmışlar: On Fransız'dan Biri) isimli kitabında Fransa nüfusunun onda birini “dışlanmış” olarak ifade etmiştir. Dışlanmış olarak ifade ettiği kesimin; zihinsel ve fiziksel engelliler, intihar eğilimli insanlar, çok yaşlı olanlar, sakatlar, istismar edilen çocuklar, madde bağımlıları, suçlular, tek ebeveynli aileler, çok sorunlu haneyhalkları, marjinal ve asosyal kişiler ile diğer sosyal uyumsuzlukları olan kişilerden oluştuğunu ve tüm bu kesimin sosyal koruma kapsamı dışında kalan sosyal gruplar olduğunu belirtmiştir².

Lenoir'in özgün yaklaşımı dışlanma kavramını yoksulluk bağlamından farklı bir alana taşımıştır. Daha doğrusu yaklaşımının özgünlüğü, yoksulluk temelli tartışmaları, toplumla bağların kopmasına neden olan dışlanma kavramıyla analiz etmesindedir. Lenoir'in “dışlanmışlar”ı, çoğu öyle olmakla beraber hepsi yoksul değildir. Ancak toplumun geneliyle olan bağları kopmuştur. Bu kopuş, siyasi kararlara katılamamak, sağlık hizmetlerinden etkin bir şekilde yararlanamamak ve bölgesel tecrit gibi yoksulluğa giden bir süreci başlatmaktadır³.

¹ Faruk Sapançalı, **Sosyal Dışlanma**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2003, (Sosyal Dışlanma), s. 3, Hilary Silver, “Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms”, **International Labour Review**, Vol.133, No:5-6, 1994, p.532.

² Sapançalı, Sosyal Dışlanma, ss.3,4.

³ Jonathan S. Davies, “ The Social Exclusion Debate: Strategies, Controversies and Dilemmas”, **Policy Studies**, Vol.26, Issue:1, 2005, p.4.

Lenoir'e göre, savaş sonrası tarımsal toplum yapısından kentleşmeye doğru yaşanan hızlı dönüşümün bir sonucu olarak ortaya çıkan sosyal dışlanma yoksulluğa neden olmakta, öte yandan Fransız Cumhuriyetçiliği'nin özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ideallerine meydan okumaktadır. Çözüm olarak ise, kamu yatırımlarının artırılması ve gelirin yeniden dağıtılması yönündeki geleneksel sosyal demokrat çözümlere ek olarak, dışlanmış kesimlerin toplumla bütünleşmesini sağlayacak sivil ve demokratik düzenlemelerin yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur⁴.

İngiliz (Anglo-Sakson) kökenli bir kavram olan ve Hristiyan hayırseverlik, klasik rejim ve faydacı liberalizmi çağrıştıran yoksulluk deyiminin Fransa'da çok yaygın kullanılmaması ve Fransız Cumhuriyetçi geleneğin sosyal bütünleşme anlamında refah devletini savunması; sosyal yapının (çatının) çökmesi olarak tanımlanabilen ve devletin yetersizliği olarak nitelendirilebilen sosyal dışlanma kavramının Fransa'da doğup gelişmesinin en önemli nedenleri olarak görülmektedir⁵.

Ancak kavramın kullanımının giderek yaygınlaşması ve anlamını bulması 1970'li yıllardan itibaren meydana gelen ekonomik krizler sonrasında olmuştur. Ekonomik kriz ile birbirini takip eden sosyal ve politik krizler 1980'li yıllarda patlak verdiğinde, dışlanma kavramı; artan sosyal dezavantajlarla birlikte ve genişleyen yeni sosyal grupları ve sorunları kapsayacak şekilde tekrar tanımlanmaya çalışılmış ve yan anlamlarıyla da her zaman tanımladıklarından fazlasını ifade eder olmuştur⁶.

Dolayısıyla çok yönlü ekonomik ve sosyal sorunları kapsayan bir kavram olan sosyal dışlanmayla ilgili olarak Lenoir'in özgün tanımını takip eden literatüre; mülkiyet sahibi olma, mutlak veya göreceli tüketim düzeyi, eğitim, beceriler ve kültürel sermaye, yurttaşlık ve yasa önünde eşitlik, demokratik katılım, kamu mallarından faydalanma, ulus veya egemen ırktan olma, aile ve sosyallik, insanlık, saygı, kendini gerçekleştirme ve hoşgörü gibi alt başlıklar eklenmiştir⁷.

⁴ Davies, p.4.

⁵ Faruk Sapançalı, "Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri", **Çalışma ve Toplum**, Sayı:3, 2005, (Avrupa Birliği'nde), s.59.

⁶ Silver, p.532.

⁷ Amartya Sen, Social Exclusion: Concept, Application, And Scrutiny, Social Development Papers No. 1, **Office of Environment and Social Development Asian Development Bank**, June 2000, p.1.

1. Gelişmiş Ülkelerde

1980'li yıllarda, ekonomik krizlerle başlayan ve küreselleşme süreciyle devam eden dönüşüm, sosyal devlet yapısını da aşındırmış ve tüm dünyada eşitsizlik, adaletsizlik, güvencesizlik artmıştır. Artan göç, yüksek işsizlik oranları, yoksulluk, gettolaşma, ekonomik durgunluk, sosyal korumanın azalması gibi birbirlerine eklemlenen sorunlar sosyal dışlanma yaklaşımının özellikle gelişmiş ülkelerde yayılmasına neden olmuştur⁸.

Kavramın, Fransa'dan Avrupa'nın diğer bölümlerine hızla yayılmasına rağmen⁹ Avrupa Birliği (AB) kapsamında kullanımı ise yukarıda değinilen sorunların ve bilimsel çabaların bir sonucu olmaktan çok, siyasi endişelerin ve sosyal gerçekleri az da olsa örtbas etmenin bir çabası olarak da değerlendirilmiştir. Öyle ki sosyal dışlanma kavramı, araştırmacılar tarafından değil, 1985 yılında Komisyon başkanı olan Fransız Jacques Delors'un sosyal ortaklarla yaptığı görüşmeler sonucunda, siyasi bir karar olarak gündeme sokulmuştur. Ekonomik iyileşmeyle sosyal iyileşmenin başat gideceği varsayımıyla ekonomik bütünleşmeye önem veren Avrupa Topluluklarının artan sosyal sorunlar için oluşturduğu yoksulluk karşıtı programların ilk ikisinde temel kavram “yoksulluk” iken, Delors'la birlikte, üçüncü programda, üye ülkelerde mevcut sorunları ifade etmek için daha yumuşak ve daha az suçlayıcı olmasının da etkisiyle “sosyal dışlanma” temel kavram durumuna gelmiştir¹⁰.

Öte yandan 1989'da AB, sosyal dışlanmayla savaşmak ve toplumsal bütünleşmeyi sağlamak ve böylece bir Avrupa dayanışması kurmak için çözüm süreci başlatmıştır. Avrupa Komisyonu'nun 1994 yılında yayınladığı “Büyüme, Rekabet, İstihdam” başlıklı Beyaz Kitabında, dışlanma ve yoksullukla mücadele temel amaç olarak belirlenmiştir. 1990'lı yıllarda özellikle Danimarka, Almanya, İtalya, Portekiz, Fransa ve Belçika sosyal dışlanma ile ilgili yeni kurumlar oluşturmuştur¹¹. İngiltere'de de 1997 yılında Tony Blair hükümeti döneminde, doğrudan Başbakanlığa bağlı, Başbakanca belirlenen konularda rapor hazırlamak ve

⁸ Sinem Yıldırım, “Sosyal Dışlanma ve Avrupa Birliği Yaklaşımı”, **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, Yıl:2, Cilt:2, Sayı:2, 2014, s.95.

⁹ Silver, p.535.

¹⁰ Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, s.61.

¹¹ Silver, p.535.

politikalar üretmek üzere, Sosyal Dışlanma Birimi (Social Exclusion Unit-SEU) kurulmuştur¹².

2000 yılında Lizbon Zirvesi'nde yürürlüğe giren “Lizbon Stratejisi” ile sosyal dışlanmayı sosyal politika gündeminin merkezine alan Birlik¹³, sosyal dışlanma ile mücadele konusunda, temelini istihdamın oluşturduğu, gelir dağılımı, yoksulluk, eğitim, konut, sağlık hizmetleri ve emeklilik gibi sosyal güvenlik sistemi, sosyal hizmet ve sosyal yardım politikalarını da kapsayan bir yaklaşım ortaya koymuştur¹⁴.

Birlik günümüzde istihdam edilebilirliği artırmayı ön planda tutmakla birlikte, sosyal içerme kavramı bağlamında politikalar üretmekte ve sosyal dışlanmayla mücadelesini bu kavram üzerinden yürütmektedir. Sosyal içerme ise, emeklilik, sağlık gibi sosyal güvenlik sistemleri, eğitim, barınma gibi kamusal hizmetler kapsamında ele alınan bir boyut kazanmıştır. Öte yandan Açık İşbirliği Yöntemi doğrultusunda ülkelerin birbirleriyle etkileşiminin sağlanması hedeflenmekte, ayrıca kamu kuruluşları, yerel ve bölgesel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, girişimciler gibi farklı sosyal paydaşların sosyal içerme programlarında rol oynamaları önemsenmektedir¹⁵.

Avrupa'daki kullanımına karşılık, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde dışlanmış gruplar daha çok “sınıfaltı” (underclass) kavramıyla ifade edildiğinden sosyal dışlanma kavramı yaygın bir kullanıma sahip değildir¹⁶. 1990'lı yılların sonlarına kadar İngiltere'de de tartışmalarda anahtar kavram olarak kullanılan sınıfaltı deyiimi ABD'de halen dışlanmış grupları ifade etmekte, tartışmalar ve politikalar bu kavram üzerinden yürütülmektedir¹⁷.

İlk olarak Gunnar Myrdal tarafından ortaya atılan sınıfaltı kavramı; ekonomik yapıdan kaynaklanan işsizlik nedeniyle oluşan ve toplumun geri kalanının yaşam tarzı, istekleri ve başarılarından umutsuzca uzaklaşan kesimi işaret etmektedir¹⁸. Öte yandan bu kesimin oluşmasında; ekonomideki yapısal değişimlerin etkili olduğu

¹² Suzanne McDevitt, “Social Exclusion in the European Union: An Organized Focus for Social Policy-Making”, **The Social Policy Journal**, Vol. 2(4), 2003, p.12.

¹³ Peter Saunders, “Social Exclusion: Challenges for Research and Implications for Policy”, **The Economic and Labour Relations Review**, Vol.19, No.1, 2008, pp.73,74.

¹⁴ Yıldırım, s.104.

¹⁵ Yıldırım, s.105.

¹⁶ Sapanca, Sosyal Dışlanma, s.9.

¹⁷ A. S. Bhalla ve Frederic Lapayre, **Poverty and Exclusion in a Global World**, Palgrave Macmillan, September 2004, pp.103,104.

¹⁸ Bhalla ve diğerleri, p.104.

yönündeki görüşün yanı sıra, kişilerin davranışsal özelliklerinin ve özümstedikleri yoksulluk kültürünün etkili olduğu görüşü de ortaya atılmıştır. Bununla birlikte ABD'de, özellikle siyahlar, ülkeye ağırlıklı olarak yasadışı yollarla göç eden Orta ve Latin Amerikalılar ile Asyalılar ve Kuzey Amerika yerlilerinin sınıfta olarak değerlendirilen kesimi oluşturması, bu yaklaşımda etnik kökenin önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır¹⁹.

Sınıfta yaklaşımı; toplumu sınıflandırarak, toplumun diğer kesimlerine göre daha alt tabakada yer alan bir kesimi üzerinden tartışmayı yürütmekte ve politikalarını bu yönde oluşturmaktadır. Oysa sosyal dışlanma yaklaşımı, maddi ve manevi yoksunluklar ile artan dezavantajların; bireysel ve toplumsal bağların zayıflamasına hatta kopmasına neden olduğu görüşünden hareketle, çok boyutlu ve bütüncül bir yapı ortaya koymaktadır²⁰.

2. Gelişmekte Olan Ülkelerde

Gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığında ise kavramın farklı yönleriyle ele alınıp değerlendirildiği görülmektedir²¹. Latin Amerika ülkelerinde sosyal dışlanma kavramı yerine “marjinalleşme” (marginalization) kavramı kullanılmaktadır. Şehir yoksulluğu, köyden kente göç ve gecekondulaşma başlıkları altında kavramsallaştırılan marjinalleşme, artan ekonomik ve sosyal eşitsizliğin ortaya çıkardığı ikili yapıyı ifade etmektedir. Marjinalleşmenin ulusal düzeyde, endüstrileşme ve teknolojik değişimler sonucu yeni işçi sınıfının ortaya çıkması, uluslararası düzeyde ise küresel üretim yapısının, dünya ülkelerini merkez-çevre (centre-periphery) olarak konumlandırması sürecine işaret etmektedir²².

Dışlanma kavramının nadiren kullanıldığı Asya ülkelerinde ise; kültürel veya yapısal nedenlerle kadınların yasal haklarından yoksun bırakıldığı, tarım arazilerinden dışlanan köylülerin düzenli bir gelir elde etmekten uzak olduğu, kredi piyasalarına girişin zorluğunun veya imkansızlığının birçok insanı kazançlı eylemlerden alıkoyduğu görülmektedir. Bu sorunlar yoksulluğu artırmaktadır. Öte yandan dışlanmayı önleyici uygulamaların önünde, hedef grubun gittikçe büyümesi,

¹⁹ Sapanca, Sosyal Dışlanma, ss.10,11.

²⁰ Bhalla ve diğerleri, p.111.

²¹ Sapanca, Sosyal Dışlanma, s.11.

²² Bhalla ve diğerleri, pp.151, 152.

işgücü piyasasının bölünmesi, güç dengeleri ve dışlanmanın karmaşık ve içiçe geçmiş yapısının anlaşılması gibi önemli engeller bulunmaktadır²³.

Asya ülkelerindeki durumun bir benzeri Afrika ülkeleri için de geçerlidir. İstihdam fırsatlarının ve arazi alanlarının yetersiz oluşu, kırsal kesimden kentlere gelenlerin yoksulluklarını derinleştirmektedir. Nüfusun önemli bir çoğunluğunun kazançlı bir iş, bir arazi, eğitim ve politik katılım imkanlarından yararlanamaması olarak ortaya çıkan dışlanma, yoksulluğun temel nedeni olmaktadır²⁴.

Arap ülkelerinde ise dışlanma kavramı, Latin Amerika ülkelerindeki bağlamından farklı olarak yine marjinalite bağlamında yorumlanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde dışlanma, marjinal etnik grupların dışlamasına, sosyal veya iş grupları olarak ayırım yapılmasına, modern anlamda gelişimin ve bu gelişimden elde edilen getirinin bölüşümü ve ondan faydalanma şekillerinin farklılıklar göstermesine neden olmuştur. Dışlanma kişisel bir sorun veya kalıtsal bir özrürlük durumu değildir. Dışlanma ile okur-yazar olmamak arasında bir ilişki söz konusudur. İşsizlerin dörtte üçü okur-yazar değildir. Kadınların %40'ı sosyal yapıdan, %66'sı ise çalışma hayatından dışlanmış durumdadır. Dünyada doğum oranlarının en yüksek olduğu bu ülkelerde ilköğretim sistemi tüm çocukları kapsamamaktadır. Diğer dışlanma faktörleri ise, işsizlik, kadınlara karşı yapılan ayrımcılık ve ekonomik eşitsizliklerdir²⁵.

Bölgesel düzeyde sosyal dışlanmanın farklı şekillerde adlandırıldığı ve farklı şekillerde tecrübe edildiği görülmektedir. Bu farklılıklar bölgelerin tarihsel gelişimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak sosyal dışlanma tüm toplumların ortak sorunudur ve tanımlanması bu sorunun çözümü için önem taşımaktadır.

B. Tanımı

Sosyal dışlanmayı tüm yönleriyle tanımlamak kolay bir iş değildir. Sosyal dışlanma geniş kapsamlı ekonomik, sosyal, politik ve kültürel çağrışımları ve boyutları olan belirsiz bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylesine

²³ Social Exclusion: A Concept for the World Summit for Social, **International Labour Review**, 01/1994, Vol.133, No.5/6, p.703.

²⁴ Social Exclusion: A Concept for the World Summit for Social, pp.704,705.

²⁵ Social Exclusion: A Concept for the World Summit for Social, p.705.

çağrışımlarla dolu, belirsiz, çok boyutlu ve esnek bir kavramın farklı şekillerde tanımlanabileceği açıktır²⁶.

Bazı yoksunluklar daha büyük yoksunluklulara neden olabilecek sosyal dışlanmayı yaratabilmektedir. Sonuç olarak birçok yoksunluğun bir arada bulunduğu sürekli bir yapı oluşmaktadır. Dolayısıyla sosyal dışlanmanın dinamik yapısı, geçmiş, yaşanan ve gelecek deneyimlerde, durumlarda ve yoksunluk şartlarında belirgin olarak görülmektedir. Ayrıca sosyal dışlanma birey ve grupların kendi toplumlarında kaynaklara, fırsatlara, haklara ve güce ulaşamadıkları durumları ifade ettiğinden göreceli yapısı ortaya çıkmaktadır²⁷.

Öte yandan, sosyal dışlanmanın göreceli ve dinamik boyutlarının yanı sıra, birey dışlanmaya, kendi davranışları, kredi kuruluşlarının, işverenlerin, sendikaların veya çalışma arkadaşlarının tutum ve davranışları neticesinde maruz kalabilmektedir. Dolayısıyla dışlanma bazı aktörler eliyle ortaya çıkmaktadır. A. B. Atkinson bu durumu araçsallık (agency) olarak adlandırmaktadır²⁸.

Atkinson'a göre bireyin kendi davranışları sonucu dışlanması bireyin kendi tercihinden ziyade yaşamını değiştirebilecek güce sahip olamamasından kaynaklanmaktadır²⁹. Böylelikle “sosyal bir hastalık” olarak da ele alınıp değerlendirilen sosyal dışlanma yapısal süreçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır³⁰.

Sosyal dışlanma kavramının çok yönlü çağrışımlarla dolu yapısı gereği, yapılan tanımlamalar da farklılık arz etmektedir. Tablo 1'de sosyal dışlanmaya ilişkin farklı tanımlamalar sunulmuştur.

²⁶ Silver, pp.535,536.

²⁷ Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, s.54.

²⁸ A. B. Atkinson, “Social Exclusion, Poverty and Unemployment”, **Exclusion, Employment and Opportunity**, (Ed. A. B. Atkinson ve J. Hill), Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics, CASE, Paper No.4, London, 1998, p.14.

²⁹ Atkinson, p.14.

³⁰ Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, ss.53,54.

Tablo 1: Sosyal Dışlanma Tanımları

Kişi/Kurum	Tanım
Sosyal Dışlanma Birimi (Social Exclusion Unit- SEU) İngiltere, 1997.	İnsanlar veya bir grubun, işsizlik, beceri yoksunluğu, düşük gelir, kötü yaşam koşulları, suç oranlarının yüksek olduğu bir çevre, kötü sağlık koşulları ve aile yapısının bozulması gibi sorunların birleşerek ortaya çıkardığı duruma maruz kalmasının kısaca ifade edilişidir.
Sosyal Güvenlik Bölümü (The Department of Social Security-DSS), İngiltere, 1999.	Sosyal dışlanma, farklı faktörlerin birleşerek bireyleri ve grupları bir dezavantaj sarmalı içine alması ile ortaya çıkar.
İskoç Hükümeti (Scottish Executive, nd.)	Sosyal dışlanma, coğrafi olarak toplumda yerleşik olan ancak o toplumun yurttaşı olarak yapılabilecek normal aktivitelere katılamamasını ifade eden bir süreçtir.
Yeni Politikalar Enstitüsü, Howart ve diğerleri (New Policy Institute- NPI), İngiltere, 1998.	Yoksulluk kavramı, ortalama yurttaş için ulaşılabilir olan birçok fırsattan yararlanamamasını ifade eder. Yoksulluk kavramının bu geniş kapsamı, ortaya çıkan sosyal dışlanma kavramıyla örtüşür.
Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Konseyi (Economic and Social Research Council-ESRC), 2004.	Bireyler ve ait oldukları toplumun kutuplaşması, toplumsal farklılaşma ve eşitsizlik süreçleridir.
Walker ve Walker, 1997.	Toplumdaki bir kişinin toplumla bütünleşmesinde belirleyici olan sosyal, ekonomik, politik ve kültürel sistemlere ulaşamamasını ifade eden dinamik bir süreçtir.
Gordon ve diğerleri, 2000.	İngiliz toplumundaki insanların büyük çoğunluğunun katıldığı sosyal ilişkiler, sosyal gelenekler ve aktivitelere katılmada başarısızlık veya yetersizlik olan sosyal dışlanma, güncel kullanımıyla bir durumdan çok bir süreç olarak değerlendirilir. Bu durum, onun yoksulluk kavramıyla olan ilişkisini belirlemede yardımcı olmaktadır.
Burchardt ve diğerleri, 2002.	Toplumdan dışlanmış kişi, toplumda coğrafi olarak yerleşik olsa bile elinde olmayan nedenlerden dolayı, katılmaya çok istese dahi, o toplumdaki yurttaşların normal aktivitelere katılamaz.
Room, 1995.	Eşit olmayan sosyal katılım, sosyal uyum eksikliği ve güçsüzlüktür.
Duffy, 1995.	Sosyal dışlanma kavramı, sadece maddi imkanların yetersizliğinden öte, etkili bir biçimde, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel hayata katılımı ve yabancılaşma ve

	toplumun genelinden uzaklaşmayı da içermesiyle yoksulluktan daha geniş bir kapsama sahiptir.
Estivill, 2003.	İnsanlar, gruplar, topluluklar ve bölgelerin, güç, kaynaklar ve hakim değerlerden giderek uzaklaşmasına neden olan ekonomik, siyasal ve sosyal alanlara katılma noktasında yaşanan başarısızlıkların birleşerek oluşturduğu bir süreçtir.

Kaynak: Ruth Levitas ve diğerleri, **The Multi-Dimensional Analysis of Social Exclusion**, Department of Sociology and School for Social Policy, University of Bristol, 2007, p.21. <http://roar.uel.ac.uk/1781/>, (23.07.2014).

Yukarıda verilen tanımların fazlalığı kavramın çok boyutluluğunu açıkça ortaya koymaktadır. Tüm bu tanımlardan hareketle, karmaşık ve çok boyutlu süreçleri içeren sosyal dışlanma kavramını; kaynaklara, haklara, mal ve hizmetlere ulaşımındaki yetersizlik, toplumdaki insanların çoğunluğunun katılabildiği ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanlardaki normal ilişki ve aktivitelere katılmadaki başarısızlık, hem bireyin yaşam kalitesini hem de bir bütün olarak toplumsal birleşme ve eşitliği olumsuz yönde etkileyen bir süreç olarak tanımlamak mümkündür³¹. Dolayısıyla genel anlamda, çok boyutlu yoksunlukların bireyin toplumla olan bağlarını kopararak toplumsal dayanışmayı bozmakta olduğu ve yasalarla tanınan yurttaşlık haklarının kullanımını engellediği bir süreç söz konusudur.

C. Unsurları

1. Çok Boyutlu Yoksunluk Süreci

Sosyal dışlanmanın en önemli unsuru, bazılarınca ise en uç biçimi olarak değerlendirilen çok boyutlu yoksunluk sürecidir³². Sosyal dışlanmanın ölçülmesinde de önemli rol oynayan yoksunluk kavramı, dinamik, çok yönlü ve göreceli bir yapıya sahip sosyal dışlanmanın somut olarak ortaya konabilmesi açısından önem taşımakta ve sosyal dışlanmışlık noktasında belirleyici bir rol oynamaktadır³³.

³¹ Levitas ve diğerleri, p.9.

³² Sapançalı, Sosyal Dışlanma, s.22.

³³ Walter Bossert ve diğerleri, "Deprivation and Social Exclusion", **Economica**, Vol.74, 2006, pp.777,778.

Kavramın çok boyutlu oluşu ve bu boyutların da farklı şekillerde ifade edilişi nedeniyle literatürde birçok sınıflandırma mevcuttur. ABE Aya K. çalışmasında sosyal dışlanmanın sekiz boyutunu tanımlamıştır³⁴.

Tablo 2: Sosyal Dışlanmanın Boyutları

Boyut	Tanımlama
Temel İnsan İhtiyaçları	İnsanın hayatta kalması için gerekli olan malzemelerin yetersizliği.
Mal Yoksunluğu	Nüfusun genelinin sahip olduğu mallara sahip olamaması.
Sistemlerden Dışlanma	Sosyal güvenlik programları, kamu hizmetleri ve kamusal alanlar gibi farklı kamu kurumlarından dışlanma.
Sosyal İlişkilerdeki Yetersizlik	Diğer insanlarla birebir iletişimde ve ihtiyacı olduğunda toplumsal ağlara erişimde yetersizlik.
Barınma Koşullarındaki Yetersizlik	Eşit olmayan standartlardaki barınma koşulları.
Aktivitelere Katılmadaki Yetersizlik	Oluşturulan kişisel alanlardaki değişik aktivitelere katılmadaki yetersizlik (tek başına yapılan aktiviteler dahil).
Göreceli Yoksulluk	Yoksunluğun hissedilmesi.
Gelir Yoksulluğu	Gelir eşitsizliği (ortalama gelirin altında gelir elde etmek).

Kaynak: Abe Aya K., p.13.

İngiltere'de sosyal dışlanma araştırma gündeminin çerçevesini oluşturan iki kesimden biri olan Sosyal Dışlanma Analizleri Merkezi (CASE) araştırmacıları birbirini izleyen dört geniş boyutu tanımlamışlardır: Tüketimden Dışlanma (Ortalama gelirin altında gelir elde etmek). Üretimden Dışlanma (Çalışmıyor olmak (kendi işyerinde veya başkasına ait bir işyerinde), herhangi bir eğitim kurumunda eğitim görmüyor veya mesleki eğitim almıyor olmak veya aile bireylerinden birine bakmıyor olmak, iş bulamamak, uzun süreli hasta veya engelli olmak veya erken emekli olmak durumunda kalmak nedeniyle işsiz olmak). Politik Dışlanma (Oy kullanmama veya siyasi parti, sendika, hemşehri dernekleri gibi herhangi bir sosyal

³⁴ Abe Aya K., "Social Exclusion and Earlier Disadvantages: An Empirical Study of Poverty and Social Exclusion in Japan", **Social Science Japan Journal**, Vol.13, No.1, 2010, p.13.

ve siyasal organizasyonun üyesi olmamak). Toplumsal İlişkilerden Dışlanma (birlikteyken mutlu ve huzurlu olacağı, zor durumlarda kendisine destek olacak ve yardım edecek kişilerin olmayışı)³⁵.

Diğer kesim olan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma (PSE) anketi araştırmacıları ise yine dört boyutlu bir tanımlama getirmiştir. Bu boyutlar sırasıyla; Mevcut Kaynaklardan Dışlanma (düşük gelirli ve yoksun olarak yoksul olmak), İşgücü Piyasasından Dışlanma (işsiz olmak), Hizmetlerden Dışlanma (toplu taşıma, oyun alanları ve gençlik kulüpleri ve evde bulunan gaz, elektrik, su, telefon gibi temel hizmetler), Sosyal İlişkilerden Dışlanma (toplumun çoğunluğunun katılmayı gerekli bulduğu temel aktivitelere katılamama, sosyal bağlantılarının geniş ve yeterli olmaması, normal ve zor zamanlarında destek imkanının olmaması, politik ve sivil aktivitelerden uzak kalması ve suç korkusu, yetersizlik veya diğer faktörlerin neden olduğu kendini kapatma)³⁶.

Ayrıca İngiltere’de Sosyal Dışlanma Birimi; gelir ve yoksulluk, istihdam, eğitim ve beceriler, sağlık, barınma, ulaşım, suç ve suç korkusu, sosyal destek/sosyal sermaye ve komşuluk ilişkileri ile ilgili genel konuları sosyal dışlanma alanları olarak saymıştır³⁷.

Amartya Sen ise dışlanma çeşitlerini; eşitsizlik ve ilişkisel yoksulluk, işgücü piyasasından dışlanma, para piyasalarından dışlanma, cinsiyet temelli dışlanma ve eşitsizlik, sağlık alanından, gıda piyasası ve yoksulluk şeklinde sıralamıştır³⁸.

Janie Percy-Smith ise yedi boyutlu bir yoksunluktan söz etmektedir. Ekonomik Boyut (uzun dönemli işsizlik, işsiz hanehalklar, gelir yoksulluğu), Sosyal Boyut (evsizlik, suç, asi gençlik), Siyasi Boyut (yetkisizlik, siyasi haklardan yoksunluk, siyasi süreçlere katılamama, uzaklaşma), Çevre Boyutu (hanehalkı birikimlerinin tükenmesi, kötüleşen çevre koşulları), Kişisel Boyut (ruhsal ve fiziksel rahatsızlıklar, eğitim seviyesinin düşüklüğü), Mekansal Boyut (savunmasız grupların

³⁵ Saunders, pp.80,81.

³⁶ Saunders, p.81.

³⁷ Jonathan Bradshaw ve diğerleri, **The Drivers of Social Exclusion, Review of the Literature for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series**, Social Exclusion Unit, London, 2004, p.5.

³⁸ Sen, pp.40-44.

belli alanlarda yoğunlaşması, marjinalleşme), Grup Boyutu (yaşlılar, engelliler, etnik azınlıklar)³⁹.

Sosyal dışlanmaya analitik bakış açısıyla yaklaşan AB’de ise sosyal dışlanma sürecini oluşturan önemli noktalar; Gelir, vergileme ve sosyal koruma, Tüketim ve borçlanma, Eğitime erişim, İstihdam, işsizlik ve eğitim, Çalışma koşulları, Barınma ve evsizlik, Sağlık, sosyal hizmetlerden yararlanabilirlik ve komşuluk desteği olarak sıralanmıştır⁴⁰.

Sınıflandırmalarda birçok boyuttan bahsedilmiştir. Ancak daha anlaşılır olması açısından çok boyutlu yoksunluğun temel anlamda ekonomik, sosyal ve siyasal olmak üzere üç boyutundan bahsedilebilir. Ekonomik boyut gelir elde etme, işgücü piyasasına girme ve kaynaklara ulaşma fırsatlarından dışlanmayı belirtirken sosyal boyut ise karar verme mekanizmalarından, sosyal hizmetlerden, toplum ve aile yardımlarından dışlanmayı ifade eder⁴¹. Sosyal dışlanmanın siyasal alandaki görünümü ise demokrasi, haklar ve yönetim bağlamında değerlendirilmektedir⁴².

Son olarak Amartya Sen’in açlık, sağlıksızlık, cehalet, kötü barınma koşulları gibi, her insanın mutlaka kaçınmak isteyeceği durumlardan kaçınabilme yetisi olarak tanımladığı yeterlilik (capability) kavramına değinmek yerinde olacaktır⁴³. Yeterlilik, kişinin işlevselliğini sağlayacak, yeterince beslenme, giyim ve barınma gibi fiziksel bir takım ölçütlerle, daha karmaşık bir dizi toplumsal ve siyasi katılım ölçütlerini de içermektedir⁴⁴. Böylece sosyal dışlanmanın saydığımız tüm boyutların birbirleriyle olan ilişkisel doğası, yeterlilik/yetersizlik ve sosyal dışlanma kavramlarını birbirine bağlamaktadır. Yoksunlukların yanı sıra bu yoksunluklardan kaçınabilme yeterliliği/yetersizliği de sosyal dışlanmayı yakından ilgilendirmektedir⁴⁵.

Görüldüğü üzere çok boyutlu yoksunluk süreçlerini içeren sosyal dışlanmanın ortaya konabilmesi için birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar aynı zamanda, hem sorunun boyutlarını ortaya koymak hem de onunla mücadele etmek için politikaların

³⁹ Levitas ve diğerleri, p.30.

⁴⁰ Sapançalı, Sosyal Dışlanma, ss.22, 23.

⁴¹ Owen Hargie ve diğerleri, “Constructions of Social Exclusion Among Young People From Interface Areas of Northern Ireland”, **Youth Society**, Vol.43 (3), 2011, p.876.

⁴² Sapançalı, Sosyal Dışlanma, ss.194,195.

⁴³ Ayşe Buğra, **Yoksulluk ve Sosyal Haklar**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu-Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği İçin Hazırlanan Danışman Raporu, Aralık, 2005, http://www.spf.boun.edu.tr/docs/STGP_Bugra.pdf, (23.07.2014), s.6.

⁴⁴ Sapançalı, Sosyal Dışlanma, s.37.

⁴⁵ Sen, p.7.

oluşturulması açısından oldukça önem taşımakta ve sosyal dışlanmanın ölçümü noktasında da somut araçlar sunmaktadır. Çok boyutluluğu; sosyal dışlanmanın tek bir ölçüt veya tek bir gösterge ile ölçülmesini, göreceliliği ise; zamansal ve mekansal olarak tam bir karşılaştırma yapılmasını olanaksız kılmaktadır. Ancak ölçümün, anketlerle veya farklı araştırma yöntemleriyle doğrudan veya sosyal dışlanmanın temel sebeplerinin boyutlarının ölçülerek ve değerlendirilmesi ile dolaylı yoldan yapılması söz konusu olmakla birlikte, sürekli güncellenmesi gereken bir veritabanına ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir⁴⁶.

2. Toplumsal Bağların Kopması ve Dayanışmanın Bozulması

İnsan, yaratılışı gereği doğal ve hatta içgüdüsel olarak diğer insanlarla birlikte yaşama eğilimi gösterir. “Güdülme, sürüleşme içgüdü” olarak da değerlendirilen bu eğilim, kısa sürede hayvansal kökeninden ana/baba-çocuk dayanışması biçimine dönüşür ve insanın toplumsal nitelikleri ile son bulur. Bu süreç insanın başkaları ile birlikteliğinin kökeninde yatan süreçtir⁴⁷.

Dolayısıyla günümüz insanının toplum içindeki rolü, temeldeki içgüdüsel nedenin günümüze yansımış biçimsel sonucudur (işbölümü ve dayanışma). Bununla birlikte bu dayanışmada, insanı hayvandan üstün kılan beşeri duyguların (sevgi, ilgi, yakınlık gibi) ve toplumsal ve/veya sosyo-kültürel nitelikli duyguların varlığı da önem taşımaktadır⁴⁸.

Gerçekten de, laboratuvar ortamında çoğaltılmaya çalışılan hücrelerin bile yalnız başına çoğalmadıkları, hep birlikte olduklarında canlılığı sürdürebildikleri, yalnız kalan hücrenin kısa bir süre içinde canlılığını yitirdiği gözlemlenmiştir. Bu gözlem canlıların topluluk halinde yaşamasının, olası tehlikelerden korunma içgüsünden öte bir anlamı olduğunu akıllara getirmektedir. Bu bağlamda, biyolojik bir ihtiyaç olarak topluluk konumunda yaşamanın, öbür canlılardan farklı olarak insanın zihinsel ve duygusal ihtiyacını da karşıladığı değerlendirilmektedir⁴⁹.

Durkheim'e göre, toplumsal yaşam ancak toplumu meydana getiren bireyler arasında bir dayanışmanın bulunmasıyla olanaklıdır. Endüstrileşme öncesi toplum

⁴⁶ Sapancı, Sosyal Dışlanma, s.55.

⁴⁷ Alparslan Uşal ve Zeynep Kuşluvan, **Davranış Bilimleri (Sosyal Psikoloji)**, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir, 2002, s.248.

⁴⁸ Uşal ve Kuşluvan, s.249.

⁴⁹ Sapancı, Sosyal Dışlanma, s.13.

yapısında bir arada yaşamanın hayatta kalmak açısından önemli olması, kader birliği yapılması ve bireylerin birbirine benzemelerinden ötürü meydana gelen kolektif yapı içerisinde mekanik dayanışma söz konusuydu. Ancak endüstrileşmeyle birlikte ilişkilerdeki çözülme ve sosyal çatışmalar kolektif ahlaki düzeni tehdit etmiştir. Durkheim'in, olumlu karşılanması gerektiğini ifade ettiği bu durum işlevsel farklılaşmayı beraberinde getirmiş işbölümüne ulaşmış ileri toplumlara özgü bir dayanışma biçimi olan organik dayanışma ortaya çıkmıştır⁵⁰.

İşbölümü sonucunda, aynı sayıda kişinin, iş miktarında sağlayabildiği bu büyük artış, üç ayrı nedenden; birincisi, teker teker her işçide el yatkınlığını yaratmasından, ikincisi bir çeşit işten ötekine geçerken vaktin tasarruf edilmesinden, sonuncu olarak da, işi kolaylaştırıp kısaltan, bir kişiye birçoklarının işini yapabilmek olanağını veren çok sayıda makinenin icat edilmiş olmasından ileri gelmektedir⁵¹.

Modern toplumlar, işbölümünün ortaya çıkardığı organik dayanışma etrafında şekillenmiştir. Sosyal dışlanmanın varlığı ise organik dayanışmanın zayıfladığı anlamına gelmektedir. Bu nedenle organik dayanışmanın sürekliliğinin sağlanması için oluşturulmuş farklı yaklaşımlar ve uygulamalar söz konusudur. Aşağıdaki tabloda bu farklılıklar yer almaktadır.

⁵⁰ Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.27., Martin O'Brien ve Sue Penna, "Social Exclusion in Europe: Some Conceptual Issues", **International Journal of Social Welfare**, Vol.17, 2008, p.86.

⁵¹ Adam Smith, **Milletlerin Zenginliği**, Çev. Haldun Derin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, 2008, s.9.

Tablo 3: Sosyal Dışlanmanın Üç Bağlamı

	Dayanışma	Uzmanlaşma	Tekelci
Bütünleşme Anlayışı	Grup Dayanışması, Kültürel Sınırlar	Uzmanlaşma, Ayrı Tabakalar, Bağımlılık	Tekelci, Sosyal Kapanma
Bütünleşme Kaynağı	Ahlaki Bütünleşme	Mücadele	Yurttaşlık Hakları
İdeoloji	Cumhuriyetçilik	Liberalizm	Sosyal Demokrasi
Söylem	Dışlanma	Ayrımcılık, Sınıfaltı	Yeni Yoksulluk, Eşitsizlik, Sınıfaltı
Düşünürler	Rousseau, Durkheim	Locke, Madison ve Faydacılar	Max, Weber, Marshall
Örnek Gösterilenler	De Foucault, Xiberras, Schnapper, Costa-Lascoux, Douglas, Mead	Stoleru, Lenoir, Shklar, Allport, Çoğulculuk, Chicago Okulu, Murray	Room, Townsend, Balibar, Silverman, Gobelot, Bourdieu
Yeni Politik Ekonomi Modeli	Esnek Üretim	Yetenek, Çalışma Güdüsü, Ağlar, Sosyal Sermaye	İşgücü Piyasasının Bölünmesi

Kaynak: Silver, p.540.

Fransız Cumhuriyetçilerine göre, dışlanma bireyle toplum arasında sosyal dayanışma olarak anılan bağın kopması sonucu oluşur⁵². Durkheim'in işlevselci sosyal kuramına dayanan yapıda dışlanma bir işlev bozukluğu olarak değerlendirilmektedir⁵³.

Anglo-Amerikan liberalizmine göre dışlanma uzmanlaşmanın sonlanmasıyla oluşacak; sosyal farklılaşma, işgücündeki ekonomik bölünme ve bölgelerin ayrılması ile ilgilidir⁵⁴.

Avrupa Soluna göre ise dışlanma tekeli bir yapının oluşmasının bir sonucudur. Bu bakış açısına göre zorlayıcı ve dayatılan sosyal düzen hiyerarşik güç

⁵² Silver, p.541.

⁵³ O'Brien ve Penna, p.85.

⁵⁴ Silver, p.542.

ilişkilerini oluşturur. Dışlanma; sınıf, statü, politik güç ve onların çıkarlarına hizmet eden karşılıklı etkileşim sonucu ortaya çıkar⁵⁵.

Bazı yazarlara göre sosyal dışlanma toplumsal düzeyde sosyal uzlaşma ve katılımda eşitsizliği, bireysel düzeyde ise sosyal aktivitelere katılmada yetersizlik ve anlamlı sosyal ilişkiler kuramama olarak kendini göstermektedir⁵⁶.

Ancak ister toplumsal düzeyde olsun, ister bireysel düzeyde olsun, sosyal dışlanma bazı bireyleri etkilemekle birlikte, aslında toplumun tümünü etkileyecek sonuçlar doğurmaktadır. Sosyal bağların zayıflaması sonucunda oluşan işlev bozukluğu olarak değerlendirilen sosyal dışlanma sosyal bağları daha da zayıflatarak, katılım ve dayanışmayı azaltan bir sürece işaret etmekte ve toplumsal yapıyı sarsmaktadır⁵⁷.

3. Yurttaşlık ve Temel Hakların Kullanılamaması

Temel hakların kullanılamaması sosyal dışlanmanın önemli unsurlarından biridir. Temel haklar, özellikle toplumdaki önemli ekonomik ve sosyal fırsatlara katılmayı sağlamakta ve temel yaşam standartlarını belirlemektedir. Bu nedenle yurttaşlığa ilişkin haklara ulaşamama ve bunlardan yararlanamama olarak ortaya çıkabilecek sosyal dışlanma eksik yurttaşlık (incomplete citizenship) olarak da değerlendirilmektedir⁵⁸.

Bu bağlamda aktif ve pasif dışlanmadan bahsetmek mümkündür. Politik görevlere giremeyen göçmen ve mültecilerin durumu aktif sosyal dışlanmaya örnektir. Böylesi bir dışlanma birçok yoksunluğu beraberinde getirmektedir. Sosyal dışlanmanın pasif boyutu ise sosyal süreçler neticesi oluşan dışlanmayı belirtmektedir. Sosyal dışlanmanın her iki boyutu da önemlidir ancak içinde pasif dışlanmayı da barındıran aktif dışlanma, dışlanmanın daha ileri bir boyutuna işaret etmektedir⁵⁹.

Bir ülkede yaşayan her yurttaşın; medeni, sosyal ve siyasi hakları olması gerektiği fikri II. Dünya Savaşı'ndan sonra, T. H. Marshall tarafından ortaya

⁵⁵ Silver, p.543.

⁵⁶ Juliane Ottman, "Social Exclusion in the Welfare State: The Implications of Welfare Reforms for Social Solidarity and Social Citizenship", **Scandinavian Journal of Social Theory**, Vol.11, Issue 1, 2010, p.25.

⁵⁷ Ottman, p.26.

⁵⁸ Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, s.56.

⁵⁹ Sen, pp.14,15.

atılmıştır⁶⁰. Marshall’a göre bu üç hak sınıfı art arda, fakat karmaşık bir biçimde gelişim göstermiştir. Birinci hak sınıflandırılmasında 18. yüzyılda ortaya çıkan vücut bütünlüğü, düşünce ve din özgürlüğü gibi temel insan haklarına dayanan sivil haklar yer almaktadır. İkinci sınıfı oluşturan siyasal haklar 19. yüzyılda ortaya çıkmış olup, oy kullanma hakkı, evrensel yurttaşlık, siyasi katılım ve temsil gibi hakları içerir. 20. yüzyılda ortaya çıkan sosyal haklar üçüncü hak sınıfını oluşturur ve refah haklarının yanı sıra temel destek ve gelir hakkını da içerir⁶¹.

Marshall’ın, medeni, siyasi ve sosyal haklar bağlamında ortaya koyduğu yurttaşlık kavramı, kişilerin topluma tam katılımının sağlandığı bir ideale işaret etmektedir. Bu bağlamda Marshall, yurttaşlığı eşitliğin sonucu olarak görmez; fakat bütün yurttaşların yurttaşlık haklarına gelince eşit olmaları gerektiğini öne sürer⁶².

Yurttaşlar medeni, siyasi ve sosyal haklar bağlamında eşit olmadıkları ve bu haklardan paylarını yeterince alamadıkları ölçüde ekonomik güçlerini yitirmekte, geleneksel sınıfsal sistemin ve toplumun dışına itilmektedirler. Ancak kendisinden önce ortaya çıkan medeni ve siyasi hakların gerçek anlamda kullanılmasının sağlanmasına yönelik haklar olarak değerlendirilen sosyal haklar sosyal dışlanma bağlamında üzerinde asıl durulması gereken haklardır⁶³.

Gerçekleştiği ölçüde diğer hak ve özgürlüklerin gerçekleşebildiği sosyal haklar; “statü yerine, eşit taraflar arasında bağitlanmış sözleşmenin, ücretlerin belirlenmesinde piyasa mekanizması yerine kamu müdahalesinin ve sözleşme serbestisi yerine insan hakkını korumanın konulması anlamını taşımaktadır”⁶⁴. Sosyal hakların merkezinde, yeterli düzeyde beslenme, giyim, barınma ve yeterli korunma koşullarının sağlanmasını da ifade eden eşit şartlarda yaşama hakkı yer almaktadır⁶⁵.

Yurttaşlık haklarının medeni, siyasi ve sosyal haklar olmak üzere üçlü düzeninin oluşturulmasında ülkeler farklı yollar izlemişlerdir ancak günümüzde

⁶⁰ Abdülkadir Şenkal, “Sosyal Politika ve Sosyal Vatandaşlık: Kölelikten Sosyal Vatandaşlığa (Avrupa Birliği Sosyal Vatandaşlık Örneği)”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 2005-2/2006-1, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş’a Armağan Özel Sayısı, s.225.

⁶¹ Şenkal, ss.227,228.

⁶² Şenkal, s.236,240.

⁶³ Sapançalı, Sosyal Dışlanma s.33.

⁶⁴ Sapançalı, Sosyal Dışlanma ss.33,35.

⁶⁵ Asbjorn Eide, “**Economic, Social and Cultural Rights As Human Rights**”, <http://www.wcl.american.edu/humright/hracademy/documents/EideClass1-Economicandsocialrightsashumanrights-AsbjornEide.pdf>, (21.10.2013), p.12.

sosyal haklar fikrinin tüm Avrupa ülkelerinde köklü biçimde yerleşmiş olduğu açıkça görülmektedir. Bu durum, ayrıca Nice Zirvesinde kabul edilen “Temel Haklar Bildirgesi” gibi önemli AB belgelerinde de vurgulanmaktadır⁶⁶.

Sonuç olarak, fiziki olarak toplum içerisinde yer alan ve toplumun bir parçası olan bireylerin, toplumun ortaya koyduğu ekonomik, sosyal ve siyasi sonuçlardan adil ölçülerde yararlanamadığı durumlarda ortaya çıkan sosyal dışlanma; topluma katılımın ve toplumla bütünleşmenin ölçütü olarak görülen medeni, siyasi ve sosyal hakların kullanılamadığına işaret etmektedir⁶⁷.

D. Diğer Kavramlarla İlişkisi

Sosyal dışlanma kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için yakın ilişkide bulunduğu kavramlara değinmek yerinde olacaktır. Yoksulluk bu kavramların başında gelmektedir. Çünkü bu iki kavram çoğu zaman birbiri yerine geçebilen veya aynı anlama gelen kavramlar olarak görülmekte ve kullanılmaktadır⁶⁸. Sosyal dışlanmayla doğrudan ilişkilendirilen sosyal içerme ise bir diğer kavramdır. Sosyal içerme kavramı gibi, sosyal dışlanmanın zıttı olarak görülebilecek sosyal kaynaşma kavramı ve özellikle ABD’de sıkça kullanılan sosyal sermaye kavramları sosyal dışlanma kavramıyla ilişkilendirilen diğer kavramlardır.

1. Yoksulluk

Sosyal dışlanma kavramının ortaya atıldığı 1970’li yıllarda, değişen ekonomik ve sosyal yapının doğurduğu sonuçlar yoksulluk kavramına bakışı da anlamlı ölçüde değiştirmiş, bu dönemde yeni yoksulluk şekillerinden bahsedilmeye başlanmıştır. Sosyal dışlanma kavramı bu anlamlı değişime karşılık verme potansiyeliyle tartışmaların odağı haline gelmiştir⁶⁹. Dolayısıyla iki kavram arasında yakın bir ilişki söz konusudur.

Yoksulluğun herkes tarafından kabul gören bir tanımı bulunmamakla birlikte tüm tanımların odağında, “insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olmama”, “mutlak asgari refah düzeyinin altında kalma” veya “yaşamda

⁶⁶ Şenkal, ss.227,228.

⁶⁷ Sapançalı, Avrupa Birliği’nde, s.53.

⁶⁸ Sapançalı, Sosyal Dışlanma, s.51.

⁶⁹ Bhalla ve Lapayre, p.96.

kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere olan ihtiyaçların karşılanamaması” yer almaktadır. Bu tanımlarda geçen ihtiyaç, refah ve kaynaklar gibi kavramların nitelikleri farklı şekilde değerlendirilebileceğinden, herkes tarafından kabul görececek bir yoksulluk tanımı yapmak oldukça zor görünmektedir⁷⁰.

Öte yandan, yoksulluk genel olarak niceliksel bir bakış açısıyla mutlak ve görece olmak üzere iki kavram ile açıklanmaya çalışılmaktadır⁷¹. Mutlak yoksulluk, yeterli (kalori) ve dengeli (protein, karbonhidrat gibi besin bileşenleri) beslenme açısından asgari tüketim düzeyi ve gelir üzerinden konuyu ele almaktadır. Göreceli yoksulluk ise, bireyin, hanehalkının veya bir sosyal grubun içinde bulunduğu yapı içerisinde diğerlerine göre yoksulluk halini konu edinerek bir karşılaştırma sunmaktadır⁷².

Sayısal bir sınırı gösteren mutlak ve göreceli yoksulluğun ortaya konulması için gelir seviyesi kavramı kullanılmaktadır. Gelir seviyesine göre belirlenen yoksulluk, gelir yoksulluğu olarak da tanımlanmaktadır. Gelir yoksulluğunu ortaya koyabilmek için ise genellikle ülke gelirinin nüfus yüzdeleri arasındaki dağılımı, kişi başına düşen ulusal gelir gibi göstergelerin yanı sıra özellikle Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların kullandığı günlük 1-2 dolar gelir elde etme sınırı gibi veriler kullanılmaktadır. Gelir düzeyine göre yapılan bu tanımlama, aslında bir toplumda yoksul olanlarla olmayanları birbirinden niceliksel olarak ayıran yoksulluk sınırı (povery line) kavramını ortaya çıkarmaktadır⁷³.

Ancak insani ihtiyaçlar kavramına dayanan yoksulluk⁷⁴ yeterli beslenememe, sağlık imkanlarından yoksunluk, evsizlik, eğitim imkanlarından yoksun olma, okumasını ve uygun bir şekilde konuşmasını bilmemek, herhangi bir işi olmamak, gelecekte korkmak, sağlıklı içme suyuna sahip olamamak, güçsüzlük ve özgürlüğün yetersiz oluşu durumlarını da içermektedir. Bu nedenle gelir yoksulluğu ile birlikte insani yoksulluktan da bahsedilmektedir⁷⁵.

⁷⁰ Fikret Şenses, **Küreselleşmenin öteki Yüzü: Yoksulluk: Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, ss.62,63.

⁷¹ Faruk Sapanca, “Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:3, Sayı:2, 2001, (Yeni Dünya Düzeni), s.127.

⁷² Oğul Zengingönül, **Yoksulluk Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde Küreselleşme**, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir, 2007, s.126.

⁷³ Sapanca, Yeni Dünya Düzeni, s.127.

⁷⁴ Zengingönül, s.124.

⁷⁵ Sapanca, Yeni Dünya Düzeni, s.128.

Yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramları bir takım yoksunluklara işaret etmekle benzerlik taşımaktadır. Ancak iki kavram arasında temel farklar bulunmaktadır. Herşeyden önce bir yaklaşım farklılığından söz etmek mümkündür. Yoksulluğa dair İngiliz geleneğiyle şekillenen geniş literatür, yoksulluğun tanımlanmasında dağılımsal bir anlayışın ilke edinildiğini göstermektedir. Bu anlayış ulusal gelir ve kaynakların dağılımına ilişkindir. Sosyal dışlanma ise Fransız sosyal kuramı üzerine kurulmuştur. Sosyal dışlanma yoksulluğun aksine sosyal katılımdaki başarısızlık, sosyal bütünleşmenin sağlanamaması ve güçsüzlük olmak üzere özellikle ilişkisel konulara odaklanmaktadır⁷⁶. Bir başka deyişle sosyal dışlanma sadece gelir ve tüketim sorunları dolayısıyla mutlak bir yoksulluk sınırında yaşamakla ilgili değil, aynı zamanda yaşamı iyileştirecek yetersizlikleri kısmen ya da tamamen yitirmekle de ilgilidir. Ayrıca sosyal dışlanma yoksulluğun hem nedeni hem de sonucu olabilmekle yoksulluk kavramını da bir ölçüde içermektedir⁷⁷.

Yaklaşım farklılığının yanı sıra iki kavram arasında niteliksel farklılıklar da söz konusudur. Sosyal dışlanma bütüncül bir bakış açısıyla yoksulluk kavramının kısıtlılıklarını giderme iddiasına ve potansiyeline sahiptir. Graham Room, sosyal dışlanma kavramının yoksulluk kavramını beş ayrı yönden ileriye taşıdığını ortaya koymuştur. Room; gelir yönlü olmaktan, çok boyutlu yoksunluklara; durağanlıktan, dinamik analizlere; bireyin veya hanehalkının sahip olduğu kaynaklardan, çevresel koşulların da değerlendirilmeye alınmasına; dağıtımsal yaklaşımdan, tabakalaşma ile yoksunlukların ilişkisel boyutlarına; eşitsizlik durumundan, toplumdan keskin kopuşlara yönelik yaklaşımsal bir gelişimden söz etmektedir⁷⁸. Bu gelişim aşağıdaki tabloda farklı bir şekilde de ortaya konmuştur.

⁷⁶ O'Brien ve Penna, p.84.

⁷⁷ Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, s.57.

⁷⁸ Graham J. Room, "Social Exclusion, Solidarity and the Challenge of Globalization", **International Journal of Social Welfare**, Vol.8, 1999, p.167.

Tablo 4: Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Arasındaki Farklar

Sosyal Dışlanma	Yoksulluk
Topluma Katılım	Maddi Kaynaklar
İlişkisel	Dağıtımsal
Süreçler	Sonuçlar
Yurttaşlık Hakları	Ekonomik Haklar
Dışarıdan İçeriye	Aşağıdan Yukarıya
Çok Yönlü Boyutluluk	Tek Boyutluluk
Ölçümü Zor	Ölçümü Kolay

Kaynak: Susan Kenyon ve diğerleri, “Transport and Social Exclusion: Investigating the Possibility of Promoting Inclusion through Virtual Mobility”, **Journal of Transport Geography**, Vol.10 (3), 2002, p.208.

Yoksulluk kavramı mutlak veya göreceli olarak sosyal açıdan zaruri olan ihtiyaçlardan gelir düşüklüğü nedeniyle sağlanamayan ve ekonomik bağlamı olan maddi ihtiyaçlara odaklanırken, sosyal dışlanma bu ekonomik ve maddi bakış açısından uzaklaşarak, eşit bir biçimde topluma katılamamayı merkezine alır. Ayrıca sosyal dışlanma bireyin toplum içindeki yerini ve yurttaşlık haklarını kullanmasını etkileyecek gelir düzeyinin etkilerine de odaklanır. Yoksulluğu önleyici politikalar, toplumun en altındaki ve en üstündekileri belirleyen ayrımı değerlendirirken, sosyal dışlanma politikaları, topluma katılımı sağlanamayan bireylerin dışarıdan içeriye alınabilmesini hedefler⁷⁹.

Sosyal dışlanmanın daha iyi anlaşılması için iki kavramın birbirinden ayrılması ve dışlanmanın gelire bağlı olan veya gelire bağlı olmayan neden ve sonuçlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu gereklilik, sosyal dışlanmanın sadece ekonomik boyutlu olmaması ve aynı zamanda çok boyutlu karakteristik yapısından kaynaklanmaktadır⁸⁰. Ancak sosyal dışlanmanın tanımlarının neredeyse tüm alanlarında yoksulluk büyük bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir⁸¹.

⁷⁹ Kenyon ve diğerleri, p.208.

⁸⁰ Kenyon ve diğerleri, p.208.

⁸¹ Levitas ve diğerleri, p.9.

Sonuç olarak, günümüzde sosyal dışlanma, yoksulluğu anlamak, açıklamak ve mücadele etmek için başvurulacak en temel kavramlardan biridir. Bu kavram aynı zamanda yoksulluk ile insan hakları arasında ki bağlantıyı bütün yönleriyle kurmak, kavramak ve kavramsallaştırmak bakımından da en uygun çıkış noktası olarak görünmektedir. Diğer taraftan, yoksulluk insanların toplumsal yaşama katılarak dengeli, düzenli ve huzurlu bir yaşam sürdürmelerinin önünde önemli bir engeldir. Bu bağlamda, yoksulluk teriminin bizzat kendisi de sosyal dışlanmayı içermektedir⁸².

2. Sosyal İçerme

Sosyal dışlanmanın karşıtı olan, topluma kabul edilme ve toplumla bütünleşmeyi ifade eden sosyal içerme, özellikle AB tarafından kullanılan bir kavramdır. Sosyal dışlanma AB'de uzun yıllar işsizlik ve istihdam politikalarıyla birlikte anılmıştır. Uzun süreli işsizlerin, niteliksiz işgücünün ve göçmenlerin sorunlarıyla ilişkilendirilerek yayılma göstermiştir. 2000'li yıllardan itibaren Birlik düzeyinde, sosyal dışlanma ile mücadele bağlamında sosyal içerme kavramı daha fazla kullanılmaya başlanmıştır⁸³.

AB'de sosyal dışlanmayla ilgili çalışmaların sosyal içerme kavramıyla anılmasına yönelik eğilim 2000 yılında Birliğin Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nin sosyal içermeyi asıl hedef olarak ifade etmesiyle net bir biçimde görülebilir⁸⁴. 2000 yılında Lizbon Zirvesi'nde, sosyal politikanın merkezine yoksulluk ve sosyal dışlanma konulmuş, 2001 yılında Nice Zirvesi'nde, her üye devletin iki yıllık süreçlerle kendi yapıları bağlamında sosyal içerme ulusal eylem planları oluşturmaları temel ölçüt olarak olarak belirlenmiştir. Zirvede özellikle dışlanma riskiyle karşı karşıya olan korunmasız gruplar işaret edilerek, istihdama katılımın, tüm kaynaklar, haklar, mallar ve hizmetlere ulaşımın kolaylaştırılması, dışlanmanın önlenmesi, korunmasız gruplara yardım edilmesi ve ilgili tüm birimlerin dışlanmanın üstesinden gelmek için harekete geçirilmesi hedef olarak gösterilmiştir⁸⁵.

Birliğin 2004 yılında Brüksel de yayınladığı Sosyal İçerme Ortak Raporu'nda, yoksulluk, sosyal dışlanma ve sosyal içerme tanımları yapılmıştır. Sosyal içerme;

⁸² Sapançalı, Sosyal Dışlanma, ss.54,55.

⁸³ Sapançalı, Avrupa Birliği'nde, s.60.

⁸⁴ Hunter ve Jordan, p.247.

⁸⁵ Levitas ve diğerleri, p.19,20.

“yoksulluk ve sosyal dışlanma riski taşıyanların, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama tümüyle katılımını sağlayan ve yaşadığı toplum dikkate alındığında standart bir yaşam ve refah düzeyi için gerekli fırsat ve kaynakları elde ederek, garanti altına alan bir süreçtir. Sosyal içerme, bireylerin kendi yaşamlarını etkileyen kararlara geniş ölçüde katılmalarını ve temel haklara erişebilmelerini sağlamaktadır.” şeklinde tanımlanmıştır⁸⁶.

Terminolojik olarak, sosyal dışlanmaya ilişkin kabul edilebilir resmi ortak bir tanımın olmadığı AB’de sosyal dışlanmanın, Sosyal İçerme Ortak Raporu doğrultusunda sosyal içerme politikaları çerçevesinde ele alındığı görülmektedir⁸⁷.

3. Sosyal Kaynaşma

Sosyal kaynaşma; dayanışma, sosyal bağlar ve yeni toplum sözleşmesi kavramları gibi Jean-jacques Rousseau ve Emile Durkheim temelli Cumhuriyetçi retorikte kullanılan bir kavramdır⁸⁸. Kavramı Durkheim’in ortaya koyduğu “sosyal dayanışma ve ağlar” bağlamı üzerinden tanımlamak mümkündür. Özellikle sosyologlar ve sosyal psikologlar sosyal kaynaşma kavramını sosyal bütünleşme, istikrar ve sosyal çözülme gibi daha geniş kavramlar ile de ele almaktadırlar⁸⁹.

Tanımlayıcı olmaktan ziyade tamamlayıcı bir kavram olarak karşımıza çıkan sosyal kaynaşma kavramı, dışlanmanın olmadığı, güven temelli etkileşim ve dayanışma ile grup kimliğine dayalı ve ortak değerlere sahip bir toplum yapısına işaret etmektedir. Dolayısıyla sosyal kaynaşmanın olduğu toplumlarda eşitsizliklerin azaltıldığı ve dışlanmanın olmadığı varsayılır. Bu kapsamda dışlanmanın önlenerek herkes için eşit fırsatların yaratılması stratejisi önem kazanmaktadır⁹⁰.

AB, sosyal kaynaşma kavramını dışlanma ve içerme kaygılarını yansıtan politik, sosyal ve ekonomik kaynaşma türlerinin bir bileşimi olarak tanımlamakta ve kaynaşmanın tanımlayıcı niteliklerini ortaya koymaktadır. Bu nitelikler; ortak bağlılık ve dayanışma, sosyal ilişkiler ve adalet duygusu, sosyal dayanışma ve

⁸⁶ Council of The European Union, **Joint Report by the Commission and the Council on Social Inclusion**, 5 March 2004, Brussels, http://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/soc-incl/final_joint_inclusion_report_2003_en.pdf, (15.05.2014), p.8.

⁸⁷ Sapancalı, Avrupa Birliği’nde, s.66.

⁸⁸ Silver, p.534.

⁸⁹ Betül Duman ve Osman Alacahan, “Sosyal Kaynaşma”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:15, Sayı:1, 2010, s.106.

⁹⁰ Duman ve Alacahan, s.107.

sorumluluk, diğergamlık, hoşgörü, ortak değerlerin gücü, ortak kimlik duygusu, aynı topluma ait olma hissi, güven (kişinin kendine, diğerine, kurumlara ve geleceğe ilişkin güveni), ayrımcılık, eşitsizlik ve sosyal dışlanmanın azaltılması olarak belirlenmiştir⁹¹.

1992 tarihli Avrupa Anlaşmasında önceki anlaşmalarda vurgulanan önceliklere yenileri eklenmiş, yeni eklenen önceliklerden ekonomik ve sosyal kaynaşmanın güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Dışlanmışlar için fırsatların yaratılarak sosyal kaynaşma ve sosyal bütünleşmeye odaklanılması sosyal dışlanma kavramının anahtar bir faktör olmasını sağlamıştır⁹². Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD) ve Dünya Bankası gibi kurumlar da sosyal kaynaşmaya vurgu yaparak; işsizlik, yoksulluk, gelir eşitsizliği, sosyal dışlanma ve bilgi toplumundan dışlanmayı sosyal kaynaşmaya yönelik tehditler olarak değerlendirmektedirler⁹³.

Sosyal dışlanmanın azaltılması ve toplumsal bütünlüğün korunmasına dair pozitif tutumların bireylerce paylaşılması ile toplumdaki bireylerin birbirlerine ne kadar güçlü bağlarla bağlandığını gösteren sosyal kaynaşma, sağlanmış olacaktır⁹⁴. Bu bağlamda sosyal dışlanma, sosyal kaynaşmanın önündeki en önemli engeldir.

4. Sosyal Sermaye

Sosyal dışlanma ile ilişkili olan bir diğer kavram ise sosyal sermaye kavramıdır. Toplumsal düzeyde toplumsal bağları konu alan sosyal kaynaşmanın alt kümesi olan sosyal sermaye bireyler ve gruplar arası bağlara işaret etmektedir⁹⁵.

İlk olarak 1916 yılında Lyinda Hanifan tarafından batı Virginia'daki okul sistemini değerlendirirken kullanılmış olan sosyal sermaye kavramı günümüzdeki ününe ise 1990'lı yıllarda, ülkelerin ekonomik ve siyasi performanslarıyla bireylerin sivil faaliyetleri arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmalarıyla Robert Putman sayesinde kavuşmuştur. Putnam 1976-77 Yerel Yönetimler Reformu sonrasında İtalyan yerel yönetimlerin performansları arasındaki farklılıkları sorguladığı “Making Democracy Work” adlı kitabında farklılığın nedeni olarak başarılı Kuzey İtalya

⁹¹ Duman ve Alacahan, s.111.

⁹² McDevitt, p.9.

⁹³ Duman ve Alacahan, s.105,106.

⁹⁴ Duman ve Alacahan, s.107.

⁹⁵ Duman ve Alacahan, s.112.

kentlerinde sivil toplumun çok daha etkin olmasını göstermiştir. Kuzey İtalya'nın zenginliğinin sebebi olarak gösterdiği bu farklılığın yurttaşların sivil etkinlikleri, karşılıklı işbirliğinin, yaşamsal sosyal ağların, eşit siyasi katılımın yaygın olduğu bir ortam yaratmasıyla ilgili olduğunu öne sürmüştür. Bu olumlu yapıya sosyolog James S. Coleman'dan esinlenerek sosyal sermaye adını vermiştir. Bu bağlamda sosyal sermayenin temel öğeleri; güven, karşılıklılığa (reciprocity) dayanan norm ve yükümlülükler ve son olarak da yurttaşların dahil oldukları sosyal ağlardır⁹⁶.

Sosyal sermayeye dair literatürde birçok tanım vardır. Her disiplinin kendi ilgi alanı çerçevesinde konuya yaklaşımı farklılık göstermektedir⁹⁷. Bununla birlikte sosyal sermaye ile ilgili tüm tanımlarda ilişkilerin, birlikteliklerin, bağlantıların ve ağların hem bireyler hem de toplum açısından bir sermaye değeri taşıdığı ön kabulüne dayanarak sosyal ilişkilerin önemine vurgu yapılmaktadır⁹⁸. Sosyal sermaye bağlamında sosyal ağlar olarak adlandırabileceğimiz ilişkilerin kurulabilmesi ve sürdürülebilmesi için en önemli unsur güvendir. Sosyal sermaye literatüründe yer alan en temel eserlerde güven, sağlıklı bir sosyal sermayenin ön koşulu olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bir toplumda güven düzeyinin yüksekliği o toplumun sosyal sermaye birikiminin fazla olduğunun işaretidir. Nitekim Fukuyama'ya göre güven; kolektif değerler, sosyal ağlar ve kültürel gelenekler gibi sosyal sermaye türlerinin oluşumu için bir ön koşul, onları etkileyen önemli bir unsurdur. Ayrıca güven; ortak normlara dayalı, düzenli, dürüst ve işbirliğine yönelik davranışların gerçekleştiği bir grup ya da toplum içinde oluşan beklentileri niteler⁹⁹.

Mary Daly ve Hilary Silver sosyal sermaye ve sosyal dışlanma kavramları arasındaki ilişkiyi değerlendirdikleri çalışmalarında, sosyal ilişkiler ve aktif katılımı konu edinen iki kavramın benzerliğine değinmekle birlikte farklı kültürel ve siyasal

⁹⁶ Emre Erdoğan, "Sosyal Sermaye, Güven ve Türk Gençliği", **Cumhuriyet Üniversitesi E-Dergi**, 2006, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/1682.pdf>, (15.08.2008), http://www.urbanhobbit.net/PDF/Sosyal%20Sermaye_emre%20erdogan.pdf, (01.03.2015), s.2.

⁹⁷ Gülşen Sarı Gerşil ve Mehtap Aracı, "Sosyal Sermayenin Güven Unsurunun İşgörenlerin Performansı Üzerine Etkileri", **Çalışma ve Toplum**, 2011/1, ss.42,43.

⁹⁸ Hülya Eşki Uğuz ve diğerleri, "Sosyal Sermayenin Ölçümü: Türkiye Deneyimi", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, 2011, s.8., John Field, **Sosyal Sermaye**, Çev. Bahar Bilgen ve Bayram Şen, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, Haziran 2008, s.1.

⁹⁹ Gerşil ve Aracı, s.44.

geçmişlerinin olduğunu ortaya koymuştur. Aşağıda yer alan tabloda ise iki kavramı karşılaştırmıştır¹⁰⁰.

Tablo 5: Sosyal Dışlanma ve Sosyal Sermaye Karşılaştırılması

	Sosyal Dışlanma	Sosyal Sermaye
Odak Noktası	Normatif ve Katılımcı Üyelik/İlişki	Bağlantılı Ağlar/Alışveriş, Güven
Hakim Yaklaşım	Sosyal Sorun	Sosyal Süreç
Kuramsal Çerçeve	Fransız Cumhuriyetçiliği, Sosyal Katoliklik, Sosyal Demokrasi	Toplumculuk, Sosyal Değişim Kuramı, Rasyonel Seçim
Bölgesel Dağılım	Avrupa, Latin Amerika	ABD, Gelişmekte Olan Ülkeler
Çözüm Politikası	Sosyal sorunların yeniden tanımlanması ve refah devleti reformunu sağlamak.	Ekonomik büyüme ve demokratik işlerlilik için sosyal ilişkilerin araç olarak kullanılması.
Beklenen Sonuçlar	İçerilmiş Bireyler, Kaynaşmış Toplum	Ortak Hareket, Ekonomik Büyüme, Demokrasinin İşlemesi
Deneyisel Araçları	Sürekli Yoksulluk, Uzun Dönemli İşsizlik, Sosyal İlişkilere Katılma Derecesi	Üyelik Sayısı, Güven veya Suistimale Yönelik Tutumun Ölçümü, Ağlar, Etnik Ekonomiler

Kaynak: Mary Daly ve Hilary Silver, “Social Exclusion and Social Capital: A Comparison and Critique”, **Theory and Society**, 2008, Vol.37(6), pp.537,538.

Sosyal sermayenin, sosyal dışlanmayla karşılaştırıldığında bireyler ve gruplar düzeyinde güvene dayalı oluşturulan sosyal ağları içeren yaklaşımı, sosyal bütünleşmenin sağlanmasında araç olarak kullanılabileceğini düşündürmektedir. Ancak yüksek sosyal sermaye, sosyal bütünleşme düzeyini her zaman olumlu olarak etkilemeyecektir. Özellikle etnik olarak ayrılmış toplumlarda bireyler aynı etnik grup içerisinde yer alan bireylerle yoğun sosyal ilişki ve etkileşimler geliştirebilir, buna karşın etnik gruplar arası bağlar hiç kurulmamış ya da zayıf kurulmuş olabilir. Hatta

¹⁰⁰ Mary Daly ve Hilary Silver, “Social Exclusion and Social Capital: A Comparison and Critique”, **Theory and Society**, 2008, Vol.37(6), pp.537,538.

bir etnik grubun yüksek sosyal sermayeye sahip olması o toplumun sosyal olarak kaynaşmış bir toplum olarak tanımlanmasını engelleyebilir. Bu nedenle sosyal sermaye yaklaşımı etnik çeşitliliğe sahip toplumlar açısından, yabancı düşmanlığı, ırkçılık gibi konular yanı sıra etnik gruplar arası ilişkiler bağlamında ele alınmayı gerektirmektedir¹⁰¹.

Rob Oxoby; sosyal sermaye, sosyal kaynaşma ve sosyal içirme kavramları arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade etmiştir: “İnsanlar diğer insanlarla işbirliği sağlamak için zaman, çaba ve para harcarlar. Sosyal sermayeyi oluşturan bu bireysel fedakarlıklardır. Sosyal kaynaşma ise toplumun sosyal sermayelerin toplamına bağlı bir niteliğidir. Bireyin yaptığı yatırımların (sosyal veya insani sermaye) neticelerini alması, karar mekanizmalarındaki kurum ve kaynaklara girebilmesi ölçüsünde mümkün olmaktadır. Sosyal içirme bireyin bu girişi nasıl algıladığının bir görünümüdür¹⁰².”

Sonuç olarak, Silver’in sosyal dışlanmanın üç bağlamı olarak sunduğu tablodan da görülebileceği üzere, birbirleriyle ilişkili olduğu değerlendirilen, sosyal dışlanma, sosyal içirme, sosyal kaynaşma ve sosyal sermaye kavramları farklı bölgelerde, o bölgenin geçmiş deneyimleri, entelektüel birikimleri, ekonomik, sosyal ve siyasi yapılarına uygun yaklaşımları ifade etmektedir. Öyle ki bölgelerin kavramları algılamaları bile farklı olmaktadır. Örneğin Kanada’da 1990’lı yılların ortasından sonlarına kadar sosyal politik alanında merkezi bir rol oynayan sosyal kaynaşma kavramı liberal refah devletlerinde, günlük yaşamdaki aile ve sosyal çevre ilişkileri, ağlar ve birlik ilişkileri gibi sosyal sermaye kavramına ilişkin konular bağlamından algılanmış ve değerlendirilmiştir. Kavram Avrupa’da ise, sosyal dışlanma bağlamında, bölgeler ve insanlar arasındaki farklılıkları, ayrışmayı ve eşitsizlikleri azaltmaya işaret eder nitelikte kullanılmıştır¹⁰³. Bu bağlamda; sosyal dışlanma ve sosyal içirme Avrupa’lı, sosyal kaynaşma Kanada’lı, sosyal sermaye ise ABD’li kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁰¹ Duman ve Alacahan, s.112.

¹⁰² Rob Oxoby, “Understanding Social Inclusion, Social Cohesion And Social Capital”, **Economic Research Paper**, 2009-09, http://www.lcerpa.org/public/papers/LCERPA_2009-09.pdf, (01.07.2014), pp.5,7.

¹⁰³ Kath Hulse ve Wendy Stone, “Social Cohesion, Social Capital And Social Exclusion A Cross Cultural Comparison”, **Policy Studies**, Vol.28, No.2, 2007, p.121.

II. SUÇ KAVRAMI

A. Tanımı

En genel anlamda suç, karşılığında bazı tepkilere yol açan ve cezai yaptırımların uygulandığı yasaklanmış belirli eylemler olarak ifade edilebilmektedir. Tarih boyunca tüm toplumlarda, belirli fiiller yasaklanmış ve bunun karşılığı olarak cezai yaptırımlar uygulanmıştır. Dolayısıyla suç, evrensel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁰⁴.

Suç kavramı evrensel nitelikte olmasına karşın, toplumlarda nelerin suç sayılacağı konusunda farklılıklar söz konusudur. Bir toplumda suç olarak değerlendirilen bir davranış başka bir toplumda suç olarak değerlendirilmeyebilir. Kavramın göreceli yanına işaret eden bu durum suçların; toplumların sosyal, ekonomik ve manevi şartlarına göre şekillenmesiyle açıklanabilmektedir¹⁰⁵. Ayrıca suçlar zamana göre de farklılaşmakta, zamanla suç olan bir eylem suç olmaktan çıkarılabilmekte, suç olmayan bir eylem ise suç listesine eklenebilmektedir. Bu durum ise, suç kavramının dinamik bir yapıda olduğunu göstermektedir¹⁰⁶.

İlkel devirlerde her şeyde bir ruh ve canlılık gören insanlar, belirli fiil ve hareketlerin icra edilmemesini, varolduğuna inandıkları güçlerin emri saymışlardır. Kötülük yapanların veya kötülüklerin yapılmasına tepki göstermeyenlerin bu güçler tarafından şiddetle cezalandırılacaklarına ve felakete uğrayacaklarına inanmışlardır. Fakat bazı hallerde aşkın güçlerin, tabuları ihlal edenleri hemen cezalandırmadıkları görüldüğünden, kuralı ihlal edeni toplumun cezalandırması zorunlu sayılmış ve böylece toplumun felaketlerden, kıtlıktan korunabileceği kabul edilmiştir. Sonradan suç; dini esaslarla tanımlanmış, topluma zarar veren fiil ve hareketlerin aynı zamanda birer günah teşkil ettiği ve ilahi gücün iradesine karşı olduğu kabul edilmiştir¹⁰⁷.

Batı toplumlarında ise Orta Çağ Avrupası'nın “doğaüstü güçler” düşüncesi suçun sebeplerine ve oluşumuna ait ilk açıklamalar olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde suçların kaynağı ve sebebi olarak doğaüstü güçler ile cinler, periler,

¹⁰⁴ Sulhi Dönmezer, **Kriminoloji**, 8. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 1994, s.55.

¹⁰⁵ Dönmezer, s.55.

¹⁰⁶ Senem Burkey, “Teorik Çerçeve ve Suç”, **Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar**, Sayı:2/4, Ekim 2008, <http://www.ethosfelsefe.com/ethosdiyaloglar/mydocs/Suc-Senem%20BURKAY%5B1%5D.pdf>, (12.05.2014), s.2.

¹⁰⁷ Dönmezer, ss.55,56.

şeytanlar ve benzeri insanüstü varlıklar gösterilmiştir. Bu dönemde güç odaklarını temsil eden, başta kilise olmak üzere, aristokratlar, zenginler, askeri gücü elinde bulunduran feodal beyler ve krallar ceza adalet sistemini istedikleri gibi yönlendirebilmiştir. Suçların tam olarak tanımlanmadığı ve hangi suçun cezasının ne olduğunun belli olmadığı bir devirde böylesi bir keyfiyet kaçınılmaz olarak yaşanmıştır. Günümüzde de, hukuka aykırı, keyfi ve kasti tutuklama ve cezalandırma anlamında kullanılan cadı avı deyişi Ortaçağ Avrupasının suç ve ceza sisteminin özeti niteliğindedir¹⁰⁸.

Suçun, dini esaslar ve doğaüstü güçlerden arındırılarak laikleşmeye başladığı 18. yüzyılın ilk dönemlerinde, suçun zarar veren kişi ile toplum arasındaki ilişkilerde aranması gerektiği fikri ortaya çıkmıştır. Rasyonel bir suç kavramına yönelim olarak da değerlendirilen bu gelişme, başta devletin, tekel bir yetkinin sahibi olarak suçları belirlemek ve ceza vermek hakkını elinde tutması, daha doğrusu eline almasını ifade etmektedir¹⁰⁹. Devletlerin, ilk ortaya çıkışından günümüze kadar en azından güvenlik ve adaleti sağlamak yönünde iki temel işlevi olduğu düşünüldüğünde, bu iki işlevi de doğrudan ilgilendiren suçların, belirlenmesi ve suçlara ceza verilmesi yetkisini tekeline alması doğal bir sonuç olarak görülmektedir¹¹⁰.

Evrensel, göreceli ve dinamik bir yapıya sahip olan suç kavramının tam bir tanımının verilmesi oldukça güç görünmektedir. Öte yandan, suçun nedenleri itibarıyla birbirinden ayrılan farklı bakış açılarına göre yapılacak tanımlar da birbirlerinden ayrılmaktadır. Örneğin, sosyolojik bakış açısına göre suç; bir toplumda toplumsal normları ihlal eden çoğunlukçu değerlere aykırı biçimde ortaya çıkan davranış biçimidir. Siyasi bakış açısına göre suç; güçlü gruplar tarafından alt sınıfları sosyal baskı altında tutmak amacıyla yasalara konan; onları damgalayan ve cezalandırılmalarını sağlayan bir ölçüttür. Psikolojik bakış açısına göre suç; bir davranış sorunu olarak topluma uyum sağlamada yetersizliğin bir sonucudur. Bu insan ruhunun derinliklerinden gelen ve dış dünyada somutlaşan bir istemdir. Hukuki

¹⁰⁸ Osman Dolu, **Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji**, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, (Suç Teorileri), ss.88,89.

¹⁰⁹ Dönmezer, ss.55,56.

¹¹⁰ Aytekin Geleri (Ed.), **Suç Sosyolojisi**, AÖF Yayını No:1843, Eskişehir, 2014, s.3.

manada suç ise; devlet tarafından kabul edilen ceza hukuku normlarını ihlal eden, hukuka uygun olmayan kasti veya ihmali davranıştır¹¹¹.

Türk Dil Kurumu'nun Güncel Türkçe Sözlüğü'nde¹¹² suçun iki tanımı yer almaktadır. Birinci tanım; törelere, ahlak kurallarına aykırı davranış. İkinci tanım ise; yasalara aykırı davranış, cürümdür. Dolayısıyla suçun nedenlerini farklı alanlarda gören tanımlamaların yanı sıra kavramın niteliğini açıklamada farklı norm ve değerler sistemini referans alan bir tanımlama da mevcuttur.

Suç, yasalara aykırı davranış olarak tanımlandığında karşımıza zorlu bir alan çıkmaktadır. Öncelikle ceza kanunlarında cürüm ve kabahat ayrımı bulunmaktadır. Suç eylemlerinin toplumsal yapı için gösterdiği tehlikelilik derecesine göre sınıflandırılmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan bu ayrım, devletlerin uyguladığı suç ve ceza politikalarına göre şekillenmektedir. Günümüzde ise kabahatlerin suç olmaktan çıkarılması ve ayrı kanunlarda düzenlenmesi yönünde bir eğilim söz konusudur¹¹³. Ülkemizde 2004 tarihinde çıkarılan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ve 2005 yılında çıkarılan 5326 sayılı Kabahatler Kanunu ile cürüm ve kabahat ayrımı ortadan kaldırılmış ve kabahatler Türk Ceza Kanunu'nun dışında bırakılmıştır. Böyle olmakla birlikte kabahatlerin suç olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışma konusudur¹¹⁴.

Cürüm ve kabahat ayrımı dışında suç, ceza kanunlarında farklı şekillerde ele alınmış ve tasnif edilmiştir. Öyle ki 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda, uluslararası suçlar, kişilere karşı suçlar, topluma karşı suçlar, millete ve devlete karşı suçlar olmak üzere dört başlıkta ele alınmıştır (bu dört başlık altında toplam 29 alt başlık yer almaktadır). Bu tasnif, önceki ceza kanunlarının daha kapsamlı bir tasnif sunduğu gerekçesiyle eleştirildiği gibi, birçok suçun tanımının eksik, yetersiz ve yanlış olduğu ifade edilmektedir¹¹⁵.

Suçla yönelik kanuni açıklamaların ve tasniflerin ise hukuk tekniği bakımından, faydaları göz önünde bulundurularak yapıldığı ve suçu işleyen kişi ve

¹¹¹ Veysel Dinler ve Tülin İçli, "Suç ve Yoksulluk Etkiselliği (Isparta Cezaevi Örneği)", **Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslararası Davraz Kongresi**, (Ed. Uysal Kerman ve diğerleri), Isparta, 24–27 Eylül 2009, s.2470.

¹¹² <http://www.tdk.gov.tr/>

¹¹³ Kayıhan İçel ve diğerleri, **Suç Teorisi**, Beta Yayınları, 2. Bası, 2000, ss.8-10.

¹¹⁴ Zeki Hafizoğulları ve Devrim Güngör, "Türk Ceza Hukukunda Suçların Tasnifi", **TBB Dergisi**, Sayı:69, 2007, ss.47-50.

¹¹⁵ Hafizoğulları ve Güngör, ss.41.

suça neden olan etmenler açısından ele alınmadığı gerekçesiyle, suçun kriminoloji açısından ele alınarak tasnif edilmesi gerektiği belirtilerek, bu doğrultuda birçok farklı tasnif yapılmıştır¹¹⁶. Genel olarak kriminoloji alanında yapılan suç tasniflerinde; şiddet suçları, cinsel suçlar, mal aleyhine işlenen suçlar, trafik suçları, ekonomik suçlar, çevre suçları, bilgisayar suçları, alkol ve uyuşturucu suçları yer almaktadır¹¹⁷. Kriminoloji alanında suç tasniflerinin yanı sıra suçlu tasnifi (tipolojisi) de yapılmaktadır. Suçlu tasnifleri ise genel olarak; suça neden olan içsel veya dışsal etmenler bakımından, kişilik özellikleri ile psikolojik ve biyolojik özellikler bakımından, suçun ve suçluluğun niteliği ve yönü bakımından ve hükümlülerin cezalandırılması ve ıslahı bakımından yapılmaktadır¹¹⁸.

Suçun farklı disiplinlerce farklı şekillerde tanımlanabilmesi, bu tanımsal farklılıkların suçun tasnifi noktasında da etkili olması suç kavramını muğlaklaştırmaktadır. Bu nedenle suça ilişkin çalışmalar öncelikle suçun tanımını ve kullandığı tasnifi ortaya koymak zorundadır. Suçun arttığını veya azaldığını ortaya koyan bir çalışma ile suçun önlenmesi için politikalar öneren bir çalışma; artan veya azalan suçların hangi suçlardan oluştuğunu ve önerilen politikaların hangi suç türleri üzerinde etkili olabileceğini ortaya koymadığı sürece anlaşılır olmayacaktır. Çalışmamız da böylesi bir zorunluluktan muaf değildir. Ancak çalışmamızın kapsamı ve amacı gereği ilerleyen bölümlerde suçun sosyolojik tanımı öncelenerek tartışma sürdürülecektir. Bu nedenle suçun toplumsal sapma ile ilişkisinin ele alınması yerinde olacaktır.

B. Suç ve Toplumsal Sapma

Literatürde yasalarca aykırı görülmüş davranışlar için suç; törelere, ahlak kurallarına aykırı davranışlar için de toplumsal sapma veya sapma kavramı kullanılmaktadır. Ancak sapma ile suç arasındaki ilişkinin niteliği sosyoloji ve kriminoloji açısından farklılık arz etmektedir. Şöyle ki; sosyoloji açısından suç sapmanın alt kümesidir dolayısıyla her suç bir sapmadır ancak her sapma bir suç

¹¹⁶ Dönmezer, s.53.

¹¹⁷ Timur Demirbaş, **Kriminoloji**, Seçkin Yayınları, 3. Bası, Ankara, 2010, ss.204-280.

¹¹⁸ Dönmezer, ss.388-390.

değildir¹¹⁹. Kriminoloji açısından ise suç ve sapma kesişen iki ayrı kümedir ve sapmaların bazıları suç, suçların bazıları sapmadır¹²⁰. Suçun toplumsal bir sorun olması ve toplumsal yapıyla doğrudan ilgili olması nedeniyle çalışmanın bu bölümü sosyolojik söylem üzerinden sürdürülecektir.

İnsan davranışları hakkındaki toplumsal beklentiler, normal ve normal olmayan şeklinde ikiye ayrılmıştır. Bir grubun beklentilerinin dışındaki veya grubun onaylamadığı davranışlar normal olmayan davranışlardır ve sapma olarak adlandırılır. Toplumun yapısı, zaman ve sosyal gruplar sapma algısının oluşmasında belirleyici olmakta ve sapma, toplumlarca farklı şekillerde değerlendirilmektedir¹²¹. Dolayısıyla bir toplumun sapma olarak kabul ettiği davranışı başka bir toplum yaşam biçimi olarak görebilir. Örneğin gençler arasındaki flört bir toplumda “sapma”, başka bir toplumda ise “normal” olarak değerlendirilebilir¹²². Öte yandan sapma algısı toplum içindeki farklı gruplar açısından da değişiklik gösterebilmektedir. Bir grubun norm ve değerlerinin başka bir grubun norm ve değerleriyle uyuşmadığı durumlarda da sapma oluşacak, bir grubun normlarına uyulması diğer grup tarafından sapma olarak değerlendirilecektir. Örneğin ailenin çocuğundan beklentisiyle akran grubunun kendisinden beklentisi farklı olacak ve uyumsuzluk doğacaktır. Bu durum toplumsal uyumu güçleştiren durumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır¹²³.

Toplumun beklentileri zamana veya duruma göre de değişebilmektedir. Örneğin, 1960’lı yıllarda ABD’de eşcinsellik sapkınlık olarak görülürken, özgürlüklerin artmasıyla toplumun bu yöndeki algısı değişmeye başlamıştır. Yine, toplumca sapkın davranış olarak değerlendirilen adam öldürme, savaş zamanı farklı değerlendirilecektir¹²⁴.

Toplumsal beklentileri alt üst eden, toplumca kınanan sapma davranışına karşı toplumsal kontrol mekanizmalarıyla müdahale eden toplumun bu anlamda en etkili aracı toplumsallaşma sürecidir. Toplumsallaşma, bireyin toplum içindeki yerini, toplumun ondan beklentilerini öğrenip içselleştirdiği süreci ifade etmektedir.

¹¹⁹ Halil İbrahim Bahar, **Sosyoloji**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları, Ankara, 2008, s.123., Veysel Bozkurt, **Değişen Dünyada Sosyoloji**, Alfa Yayınevi, İstanbul, Ocak 2004, (Değişen Dünyada), s.175.

¹²⁰ Dolu, Suç Teorileri, s.34., Dönmezer, ss.45-47.

¹²¹ Bahar, s.121.

¹²² Bozkurt, Değişen Dünyada, s.173.

¹²³ Bahar, s.123.

¹²⁴ Bozkurt, Değişen Dünyada, s.175.

Toplumsal kontrol, resmi olmayan (informal) ve resmi (formal) olmak üzere ikiye ayrılır. Resmi olmayan toplumsal kontrol, toplumun normlarına ve değerlerine uyum sağlamaya yönelik dolaylı baskılardır. Resmi toplumsal kontrol ise sapkın davranışı önlemek ya da düzeltmek için, kanun haline getirilmiş, kurumlaşmış kamu mekanizmalarıdır¹²⁵.

Resmi toplumsal kontrol düzleminde oluşturulan kanunlarca belirlenen bazı sapmalar suç olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla suç kanun koyucular tarafından cezai yaptırımı belirlendiğinden diğer sapma davranışlarından ayrılmaktadır. Yasaların suç saydığı cezai yaptırımlara bağladığı, hukuka aykırı davranış olarak nitelendirilen suç kavramı ve yaptırımları ancak yasalar tarafından konulur veya kaldırılır bu nedenle bir eylem yasalar tarafından suç olarak tanımlanmamışsa hukuka aykırı bir hareket olsa bile suç olarak kabul edilmemektedir¹²⁶. Suç kelimesinin İngilizce karşılığı olan “crime” kelimesinin, “yargıladım, karar verdim” anlamına gelen bir kökten türetilmiş Latince kökenli bir kelime olması¹²⁷ kavramın hukuki yönüne işaret etmektedir.

Sapmanın en ağırları suç olarak değerlendirilmektedir. Ancak her suç fiiline ilişkin tam bir toplumsal uzlaşısı söz konusu olmamaktadır. Örneğin, ülkemizde çevrenin kirletilmemesi, fabrikalardaki yetersiz güvenlik ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi açısından toplumun tümüne yayılmış bir algı olmamasına rağmen bu yönde kanuni düzenlemeler yapılmaktadır. Cinayet, tecavüz, hırsızlık gibi suçlarda ise toplumsal uzlaşısı söz konusudur¹²⁸.

Suç kavramının hukuki bağlamı tanımlayıcı olmaktan çok kısıtlayıcı bir yapı ortaya koymaktadır. Suçun nedenlerine ilişkin hiçbir argüman sunmamaktadır. Suçun, sosyolojik, siyasal, psikolojik ve yasal tanımlarını bir bütün olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Kriminoloji literatürü bu açıdan zengin bir saha sunmaktadır.

¹²⁵ Bozkurt, Değişen Dünyada, s.174.

¹²⁶ Burkay, s.3.

¹²⁷ Bilhan Kartal, “Hukuk, Suç ve Toplum”, **Sosyolojiye Giriş**, (Ed. Nadir Suğur), Açıköğretim Fakültesi Yayını No.1521, Eskişehir, 2013, s.181.

¹²⁸ Bahar, ss.123,124.

C. Suça İlişkin Yaklaşımlar

Kriminoloji literatürü tarandığında suça ilişkin tek bir tanımlama ve açıklamalardan ziyade farklı yaklaşımlardan beslenen ve dolayısıyla farklı varsayımlardan hareketle oluşturulmuş suç kuramlarının öne çıktığı görülmektedir¹²⁹. Suça ilişkin yapılan çalışmaların hakim yaklaşımlar çerçevesinde sunulması kavramın anlaşılması ve tarihsel süreç içerisindeki seyrinin takibi açısından daha doğru olacaktır. Zira çalışmamızın kapsamı düşünüldüğünde suça ilişkin oluşturulacak bölümlerin anlamlı bir bütün oluşturabilmesi ve sonrasında sunacağımız sosyal dışlanma ve suç ilişkisi açısından zorunlu görünmektedir.

1. Klasik Yaklaşım

Ortaçağ Avrupası'nın hakim güçlerine ve bu hakim güçlerin tahakkümü ile şekillenen adaletsiz düzene bir tepki sonucu oluşan Rönesans ve Reform hareketleri aydınlık çağın başlangıcı olarak görülmüş, bu aydınlanma ile adalet sistemi de sorgulanmıştır. Cesare Beccaria (1738-1794) ve Jeremy Bentham (1748-1832) gibi aydınlanmacı düşünürler öne çıkarak, kanunların yazılı ve herkesin anlayabileceği bir şekilde olması, suç teşkil eden eylemlerin açıkça ortaya konulması, yargılamaların hızlı ve adil biçimde yapılması, cezaların insani ve ıslah edici olması ve her türlü insanlık dışı muamele, işkence, gizli muhakemeler, keyfi muameleler ile idam cezasının kaldırılması gerektiğini savunmuşlardır¹³⁰.

Aydınlanma hareketinin bir parçası olarak ortaya çıkan Klasik Yaklaşım, Ortaçağın keyfi ve barbar uygulamalarına karşı çıkarak, suçun sebebini doğüstü güçler olarak değil, bireyin almış oldukları kararlar ve yapmış oldukları kişisel tercihler olarak görmüştür¹³¹. Klasik Yaklaşım kuramcılarına göre insanlar; kendi çıkarlarını düşünürler ve bencildirler. Hedonisttirler, zevk için yaşarlar, acılarını hafifletmek, sıkıntılarını azaltmak ve hazlarını artırmak isterler. Rasyoneldirler, kar-zarar hesabı yaparlar. Eylemlerinin sonucunda meydana gelebilecek olumsuz neticeler ile elde edecekleri menfaatleri değerlendirir, en fazla fayda elde etme potansiyeli olan alternatifi özgür iradeleriyle seçer ve hayata geçirirler. Dolayısıyla

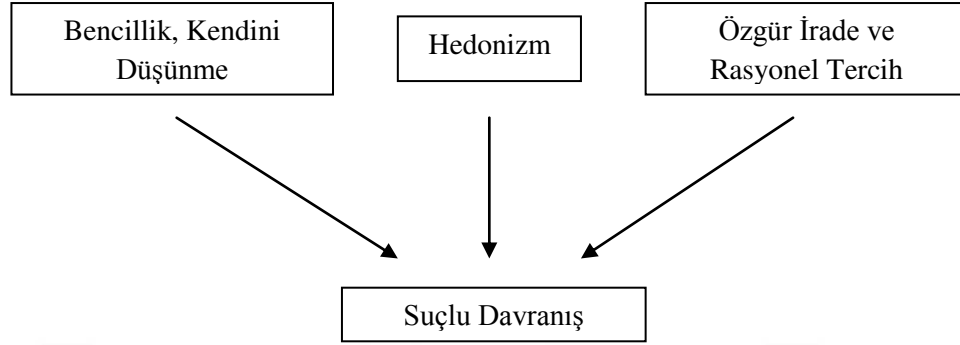
¹²⁹ Dönmezer, s.69.

¹³⁰ Dolu, Suç Teorileri, s. 90.

¹³¹ Dolu, Suç Teorileri, ss.91-92

suç davranışı da diğer davranışlar gibi böylesi bir rasyonel kar-zarar değerlendirmesi neticesinde oluşur¹³².

Şekil 1: Klasik Yaklaşımın Göre Suçun Nedenleri

Kaynak: Dolu, Rasyonel Bir Tercih, s.96.

Suç davranışının nasıl meydana geldiğinin ortaya konulmasının ardından ceza adalet sisteminin nasıl olması gerektiği tartışılmıştır. Klasik Yaklaşımın kurucusu kabul edilen Beccaria dönemin insanlık dışı ceza adalet sistemini sert bir şekilde eleştirdiği “Suçlar ve Cezalar” adlı eserinde¹³³ kanunları, insanları bir toplum olarak bir araya getiren şartlar olarak tanımlamış, kanunları oluşturacak yasal idarenin ise kanunları keyfiyetten uzak, herkesin anlayabileceği bir şekilde oluşturması gerektiğini savunmuştur. Bu nedenle hangi eylemlerin suç olduğunun ve suça verilebilecek cezanın ne olduğunun anlaşılır bir dille yazılması gerekmektedir. Cezaların ise sadece cezalandırmak amaçlı olmaması, öte yandan suçu önleyerek toplumun suçun zararlarından korunmasını sağlamak olduğunu belirterek caydırıcı bir cezanın; kesinlik, hızlılık ve şiddetlilik gibi üç temel prensibe sahip olması gerektiğini öne sürmüştür. Kesinlik, suçun karşılığında öngörülen cezadan kaçışın olamayacağını; hızlılık, suç işlendikten sonra verilecek cezanın eylemin peşi sıra ve hızlı bir şekilde uygulanmasını; şiddetlilik ise cezaların suçla orantılı ve suçun ağırlığı ölçüsünde olmasını ifade etmektedir. İdam dahil her türlü insanlık dışı cezanın kaldırılması gerektiğini savunan Klasik Yaklaşımın göre, insanların hapsedilmesi fikri daha insancıl bir cezalandırma yöntemidir¹³⁴.

¹³² Osman Dolu, “Rasyonel Bir Tercih olarak Suç: Klasik Okul Düşüncelerinin Suçu Açıklama ve Önleme Kapasitesinin Değerlendirilmesi”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt:11(4), 2009, (Rasyonel Bir Tercih), s.96.

¹³³ Demirbaş, ss.51,52.

¹³⁴ Dolu, Suç Teorileri, ss. 92-94.

Klasik Yaklaşımın suça ilişkin ortaya koyduğu en temel varsayım, suçun, kişinin kendi aldığı kararlar ve yaptığı seçimler sonucunda meydana geldiğidir. Dolayısıyla rasyonel tercih ve caydırıcılık, Klasik Yaklaşımın suç bağlamında iki önemli kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır. Rasyonel tercih esasında suç durumunun teşhisi niteliğindeyken, caydırıcılık ise tedavi niteliğindedir¹³⁵.

a. Rasyonel Tercih ve Caydırıcılık Kuramı

İlk olarak ekonomik yapı içerisinde insan davranışlarını açıklamak için kullanılan, sonrasında ise siyaset biliminde özel olarak siyasi tercihlerin şekillenmesinde etili olan rasyonel tercih kavramı sosyoloji alanında da farklı şekillerde kullanılmaktadır¹³⁶. Ekonomik anlamda rasyonel tercih kavramı, insanların davranış sergilerken rasyonel davrandığını, dolayısıyla düşünerek, hesaplayarak bir sonucu en az kaynakla veya belli bir kaynakla en iyi (optimal) sonucu elde etmeye çalıştığını ifade etmektedir. Bu bağlamda rasyonel davranmak aynı zamanda ekonomik davranmaktır¹³⁷.

Rasyonel tercih kavramının suç bağlamında ele alınmasıyla oluşturulan rasyonel tercih kuramı ise, suçların rasyonel bir hesaplama sonucu daha az maliyetle daha fazla fayda elde etme beklentisiyle gerçekleştirilen davranışlar olduğunu iddia etmektedir¹³⁸. Bireyler, suç teşkil eden eylemler neticesinde elde edecekleri kazançlar ve faydanın, karşılığında alacakları riskler ve görmeleri muhtemel cezalardan daha büyük olduğu durumlarda suç işlemektedir¹³⁹.

Herbert Simon rasyonel tercih kuramını; bireylerin davranış sergileme aşamasında tam bir rasyoneliteye sahip olduğu yönündeki varsayım üzerine kurulması nedeniyle eleştirmiş ve sınırlı rasyonaliteden bahsetmiştir. Simon'a göre insan davranışları genel anlamda iki yönden sınırlıdır. İlk olarak insan davranışları bilişsel ve muhakeme yeteneği açısından sınırlıdır. Dolayısıyla sıklıkla kısa yoldan

¹³⁵ Dolu, Suç Teorileri, ss. 92-94.

¹³⁶ Şenol Baştürk, “Rasyonel Tercih Sosyolojisi Bağlamında James S. Coleman’ın Sosyal Sermaye Kavramı: Eğitime Katılma Yönünden Tartışmalar”, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı:45, 2012, ss.76,77.

¹³⁷ Filiz Baloğlu, “Rasyonalite ve Ekonomik Sosyoloji”, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı:26, 2000, ss.217,218.

¹³⁸ Osman Dolu ve Hasan Büker, “Caydırıcılığın Sınırları: Caydırıcılık Eksenli Suç Önleme ve Mücadele Politikalarına Eleştirel Bir Yaklaşım”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt:11, Sayı:3, 2009, s.4.

¹³⁹ Dolu, Rasyonel Bir Tercih, ss.96,97.

ve tahmini karar süreçleri işler. İkinci olarak, insanların iradesi de sınırlıdır, öyle ki, uzun vadeli menfaatlerinin aksine davranışta bulunabilirler. Simon'un insan davranışlarını sınırlı rasyonalite bağlamında açıklaması, Klasik yaklaşıma yönelik tam rasyonellik anlamında yapılan eleştirilere yeni bir boyut katmıştır¹⁴⁰.

Klasik Yaklaşıma göre suç, daha az maliyetle daha fazla fayda elde etme beklentisiyle gerçekleştirilen bir davranış olmakla birlikte, suça yönelen kimse yapacağı rasyonel hesaplamada suç davranışı neticesinde elde edeceği faydanın/hazzın bu suçu işlemesi halinde uğrayacağı zarardan/çekeceği acıdan daha düşük olacağını öngörerek suç işlemekten cayacaktır. Caydırıcılık olarak bilinen bu yaklaşımda, kişileri suçtan caydırabilmek devletin uygulayacağı cezalar marifetiyle sağlanabilecektir¹⁴¹.

Caydırıcılık özel ve genel olmak üzere iki boyutlu bir yapı sergilemektedir. Özel caydırıcılık ile suçlunun adalet mekanizmaları tarafından yakalandıktan sonra alacağı cezayı düşünerek suç eyleminden vazgeçmesini, genel caydırıcılık ise suçlunun yakalanıp cezaya çarptırılmasına şahit olacak diğer insanların suç işlemekten kaçınacağı varsayımını ifade etmektedir¹⁴².

M. C. Stafford ve M. Warr ise, özel ve genel caydırıcılığın insanları farklı şekillerde etkileyeceğine ve caydırıcılığın esasını teşkil eden cezalandırmanın, suçlunun yakalanamaması veya cezadan bir şekilde kaçınabilmesi ile suçun cezalandırılmayışının etkilerine vurgu yapmıştır. Dolayısıyla özel caydırıcılığın etkisi cezalandırma ile pozitif bir etki yaparken cezadan kaçınma ile negatif bir etki yaparak caydırıcılığı sağlamaktan uzaklaşacaktır. Aynı şekilde genel caydırıcılık da suçun cezasız kalmadığına şahit olanlar üzerinde pozitif etki yaparken, suçun cezalandırılmadığı durumlarda negatif etki yapacaktır¹⁴³.

b. Rutin Aktiviteler ve Suç Fırsatları Kuramı

Klasik Yaklaşımın, suçun rasyonel bir tercih olduğuna dayalı mantığını, bireyin önüne çıkacak suç seçeneklerinin neler olacağını seçme imkanının olmadığını

¹⁴⁰ Greg Pogarsky, "Criminal Justice-Related Issues", **Handbook of Crime and Deviance**, (Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri), Springer Science, New York, 2009, p.250.

¹⁴¹ Dolu ve Büker, s.4.

¹⁴² Dolu, Suç Teorileri, s.102.

¹⁴³ Alicia H. Sitren ve Brandon K. Applegate, "Testing Deterrence Theory with Offenders: The Empirical Validity of Stafford and Warr's Model", **Deviant Behavior**, Vol.33, 2012, p.492.

belirterek bir adım öteye taşıyan rutin aktiviteler kuramı, suçun aslında bir fırsat meselesi olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre suçun oluşumunun temel belirleyicileri; motive olmuş suçlu, uygun hedef ve hedefi suçludan koruyabilecek koruyucuların yokluğudur. Dolayısıyla bu üç faktörden herhangi birisinin yokluğu durumunda suç oluşmayacaktır¹⁴⁴.

Lawrence E. Cohen ve Marcus Felson tarafından 1979 yılında yayınlanan “Sosyal Değişim ve Suç Oranı Trendi: Rutin Aktivite Yaklaşımı” adlı çalışmada 1960-1975 yılları arasında sosyal iyileşmeye rağmen şiddet suçlarındaki artışın nedeni ele alınmıştır. Cohen ve Felson ortaya koydukları rutin aktivite yaklaşımında, Amos Hawley’in, toplumu sadece mekansal bir birlik olarak görmeyen, insan aktivitelerinin zaman ve mekan bağlamı içinde olduğu bir organizasyon olarak değerlendiren “insan ekolojisi kuramı” (theory of human ecology)’ndan faydalanmıştır. İnsan ekolojisi yaklaşımına göre, toplum yapısının üç önemli değişken unsuru bulunmaktadır. Bunlar; ritim, tempo ve zamanlamadır. Ritim, olayların oluş periyodunu; tempo, olayların birim zamanda oluş sıklıklarını; zamanlama ise farklı olaylar arasındaki güçlü veya zayıf bağımlılığı ifade etmektedir. Cohen ve Felson bu üç unsuru suç eylemi için kurgulayarak, tempoyu, belirli bir zaman diliminde, belirli bir caddede işlenen şiddet suçlarının sayısı, zamanlamayı ise suçlu ve mağdurun ritimleri arasındaki ilişki olarak değerlendirmiştir¹⁴⁵.

İnsan ekolojisi ile rutin aktiveler yaklaşımını harmanlayan Cohen ve Felson 1947-1974 yılları arasında ABD’de sosyal iyileşmeye rağmen şiddet suçlarındaki büyük artışı; yapısal değişimle birlikte, suçu oluşturacak üç faktör olan; motive olmuş suçlu-uygun hedef-hedefi suçludan koruyabilecek koruyucuların yokluğunun zaman ve mekan açısından rutin aktivitelerle sıkça bir araya gelmesi olarak açıklamıştır¹⁴⁶.

Felson ve Clarke, Fırsatlar Hırsız Yapar- Suç Önlemede Pratik Bir Kuram (Opportunity Makes the Thief-Practical theory for crime prevention) adlı çalışmalarının girişinde bir suç kuramının suçu önlemede yardımcı olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda oluşturdukları suç fırsatları kuramı, fırsatların suça

¹⁴⁴ Osman Dolu, “Bir Fırsat Olarak Suç: Suçun Durumsal Belirleyicileri, Suç Fırsatları ve Rutin Faaliyetler Teorisi”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt:11, Sayı:2, 2009, (Bir Fırsat Olarak Suç), s.1.

¹⁴⁵ Lawrence E. Cohen ve Marcus Felson, “Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach”, **American Sociological Review**, Vol.44, No.4, 1979, pp.588-590.

¹⁴⁶ Cohen ve Felson, p.589.

neden olduğu varsayımından hareketle, suçun önlenmesinde, dünya gerçeklerine uygun, açıklanması ve öğretilmesi kolay, uygulanmaya hazır prensipler içermektedir. Bu prensiplerin neler olduğu ve suçu önlemede nasıl yardımcı olabileceği, tüm çalışma boyunca etraflıca açıklanmıştır¹⁴⁷.

Suçta, fırsatların neden olduğunu ve suç fırsatlarının azaltılarak suçun önlenebileceği ortaya konulduktan sonra yapılması gereken suça yola açan fırsatların azaltılması gerekliliğidir. Bu gereklilik, rutin aktivite ve rasyonel tercih yaklaşımını içeren fırsat kuramları bağlamında şekillenen, durumsal suç önleme yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Durumsal suç önleme, bir takım suç gruplarının risk ve zorluklarının artırılıp, suçun getirilerinin azaltılarak suç fırsatlarının da ortadan kaldırılmasını ifade eden bir yaklaşımdır¹⁴⁸. Bu yaklaşım çerçevesinde suç fırsatlarını azaltıcı tekniklere yoğunlaşmış ve bu yönde çalışmalar yapılmıştır¹⁴⁹.

2. Pozitivist Yaklaşım

1800'lü yıllarda Klasik Yaklaşımın suça dair varsayımlarına bir eleştiri olarak, determinizm felsefesi¹⁵⁰ eksenli fikirlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda Klasik Yaklaşımın suçu suçlu üzerinden açıklamaya çalışan görüşünün aksine suçun insan kontrolü dışında, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik nedenlerden dolayı meydana geldiğini dolayısıyla suça neden olan bu faktörlerin bilimsel olarak araştırma ve gözlemler sonucu ortaya konabileceğini iddia eden Pozitivist (olgusalçı)¹⁵¹ Yaklaşımın suç çalışmalarına hakim olmaya başladığı görülmektedir. Pozitivist Yaklaşım, suçu rasyonel bir tercih neticesinde insan iradesinin ürünü olarak değerlendiren Klasik Yaklaşımın görüşlerini reddetmiştir. Pozitivist

¹⁴⁷ Marcus Felson ve Ronald V. Clarke, "Opportunity Makes the Thief-Practical Theory for Crime Prevention" Home Office, **Policing and Reducing Crime Unit**, Police Research Series, Paper 98, <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110218135832/rds.homeoffice.gov.uk/rds/prgpdfs/fprs98.pdf> (14.07.2014), pp.9-32.

¹⁴⁸ Ronald V. Clarke, "Situational Crime Prevention", **Crime and Justice**, Vol.19, 1995, p.91.

¹⁴⁹ Clarke, p.109., Felson ve Clarke, p.25.

¹⁵⁰ Evrendeki her olgunun başka vir veya daha fazla olguya bağlı olduğunu, dolayısıyla kestirilebilirliğini içeren öğreti; gerekircilik; belirleyicilik. Bkz. Cemal Yıldırım, **Bilim Felsefesi**, 16. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012, (Bilim Felsefesi), s.248.

¹⁵¹ Yalnız olgusal olarak doğrulanabilir önermeler ile analitik önermeleri anlamlı sayan, metafizik nitelikte iddiaları boş ve anlamsız sayan görüş. Bkz. Bilim Felsefesi, s.251.

Yaklaşımın suça ilişkin bilimsel temelli bakışı suç çalışmalarında önemli bir aşama olarak değerlendirilmektedir¹⁵².

Pozitivist Yaklaşımın doğuşunda Klasik Yaklaşımın cezalandırma sisteminin de etkisi olduğu görülmektedir. Klasik Yaklaşım ile birlikte keyfi ve fiziksel şiddet şeklindeki cezalandırmadan, yasalar çerçevesinde ıslahevleri ve cezaevleri aracılığıyla cezalandırmaya yönelik yaşanan dönüşüm suçu artırmış, suçluyu suçtan alıkoymak yerine daha çok suça teşvik etmiş ve şehirlerde suç korkusu oluşmuştur. Adolphe Quetelet (1796-1874)'in suçu bu yapının kaçınılmaz bir sonucu olarak görmesi ve istatistiksel çalışmalar yapılarak yeni bir ceza sistemi oluşturulması gerektiği yönündeki söylemleri Pozitivist Yaklaşımın kendini hissettirmesi olarak değerlendirilmektedir¹⁵³.

Pozitivist Yaklaşım öncelikle suça ilişkin olarak fizyonomi ve prenoloji gibi kafatası ve yüz özelliklerinden hareketle bir açıklama getirmeye çalışmıştır. Daha sonraları ise vücut tiplerine ve genetik faktörleri içeren biyolojik unsurlara da yer vermiştir. Bununla birlikte tarihsel süreç içerisinde, psikolojik ve sosyolojik faktörlerin de yaklaşımda yer aldığı görülmektedir. Pozitivist Yaklaşım suçu biyolojik, sosyolojik ve psikolojik olmak üzere tek boyutta ele aldığı gibi psiko-biyolojik, psiko-sosyal ve sosyo-biyolojik olmak üzere çok boyutlu olarak da açıklamaya çalışmıştır¹⁵⁴.

a. Biyolojik Özellikler

Suçun biyolojik özelliklerden kaynaklandığı veya suçlu bireyin biyolojik özelliklerinden belirlenebileceği görüşü oldukça eskidir. Örneğin, Ortaçağda suç zanlıları arasında çoğunlukla en çirkin olanının suçlu olarak kabul edildiği bilinmektedir. Bu düşünce sistematik olarak ilk defa insan davranışları ile yüz özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemek için insan fizyonomi okulunu kuran Giambattista della Porta (1535-1615) tarafından ele alınmıştır. Sonrasında ise beyin dokusu ve hücreleri ile kafatası şekli ve dolayısıyla insan davranışı arasındaki ilişkiyi

¹⁵² Dolu, Suç Teorileri, ss.151-152.

¹⁵³ Piers Beirne Adolphe, "Quetelet and the Origins of Positivist Criminology", **American Journal of Sociology**, Vol.92, No.5, March 1987, pp.1143-1144.

¹⁵⁴ Dolu, Suç Teorileri, s.152.

inceleyen prenolojiyi (kafatası bilimi) kuran Joseph Gall (1758-1828) tarafından beden yapısı ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki sistematik olarak incelenmiştir¹⁵⁵.

Pozitivist Yaklaşımın kurucularından sayılan Cesare Lombroso (1876)'ya göre suç genetik şarta bağlıdır dolayısıyla suç doğuştan gelir. Charles Darwin (1809-1882)'in de etkisinde kalan Lombroso, neredeyse incelediği tüm hırsız ve katillerin biyolojik işaretleri olduğunu ortaya koyan çalışmalar yapmıştır. Bununla birlikte gelen yoğun eleştiriler üzerine doğuştan suçluluk yaklaşımını yumuşatan Lombroso, sosyolojik ve psikolojik faktörlerin etkisini de kabul ederek ve aslında istemeyerek suçluların yüzde 35-40'ının biyolojik işaretlerinin olduğunu söylemiştir¹⁵⁶.

Richard L. Dugdale, Juke ailesini konu edindiği geneolojik aile araştırmasında (1877) ise, 1730'da doğan, Juke'lerin ata babası Max'ı bularak, arkadan gelen 709 kişiyi araştırmış ve çalışan, fakir ve suçlu insanlar olarak gruplara ayırmıştır. Bu aileden; 77 suçlu, 202 fahişe ve genelev sahibi, 142 serseri ve çok sayıda fakir yurdundan yararlanan, hırsız ve katiller çıkmıştır. Bu çalışmanın suça yatkınlığın genetik yapısına işaret ettiği iddia edilmiştir. Ancak Juke ailesinde, sosyo-kültürel nedenlerle onlara benzeyen aynı seviyedeki insanlarla evlenmelerin kural olması ve diğer bir toplumsal sınıf içine çıkmayı denememeleri gibi nedenlerden dolayı çalışmanın etkinliği azalmıştır¹⁵⁷.

Lombroso ile başlayan “suçlu adam”ı arayan çalışmalar yirminci yüzyılın başlarından itibaren vücut yapısı ile suç arasındaki ilişkiye odaklanmıştır ve bu akım Somatotip (somatotype) Okulunun kurulması ile devam etmiştir. İnsan davranışları ile vücut yapısı arasındaki ilişkiyi inceleyen bu okulun önde gelen temsilcilerinden Ernst Kretschmer (1922) ve William H. Sheldon (1936) oluşturdukları vücut tipleri ile davranış yapıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sheldon'un vücut tiplerinin suç davranışını açıklamada önemli bir faktör olduğu ancak tek başına yeterliği olmadığı yaptığı çalışmalarda ortaya konmuştur¹⁵⁸.

Pozitivist Yaklaşımın biyolojik kuramlarının erken dönemi olarak kabul edilen ve Lombroso'nun etrafında şekillenen bu dönemde, Lombroso'yu eleştiren ve destekleyen çalışmalar olmuştur. Lombroso'dan daha zengin bir istatistik yöntemi

¹⁵⁵ Demirbaş, ss. 92-93.

¹⁵⁶ Demirbaş, ss. 93-94.

¹⁵⁷ Demirbaş, s. 95

¹⁵⁸ Dolu, Suç Teorileri, ss.161-164.

kullanarak elde ettiği verileri 1913 yılında “İngiliz Mahkum” (The English Convict) adlı eserinde yayınlayan Charles Goring ile aynı dönemde yaptığı çalışmalarda Goring’le benzer sonuçlara ulaşan Adolf Baer Lombroso’nun görüşlerini eleştirmiştir¹⁵⁹. Lombroso’nun suçlu tipolojisinin geçerliliğini kanıtlamak isteyen antropolog Ernest A. Hooton ise 1939 yılında, Goring’in “İngiliz Mahkumu”na, karşılık olarak yayınladığı “Amerikalı Suçlu” (The American Criminal: The Native White Criminal of Native Parentage) ve “Suç ve İnsan” (Crime and the Man) adlı çalışmaları ile Lombroso’nun görüşlerini destekler sonuçlar ortaya koymuştur.¹⁶⁰

19. yüzyıl sonlarında başlayan ve üstün ırk yaratma çabası olarak tarih sayfalarında yerini alan öjeni hareketinin (the eugenics movement), Hooton’un bu hareketi doğrudan destekleyip desteklemediği bilinmemekle birlikte, Hooton’un görüşlerinden beslendiği görülmektedir. Öjeni hareketi başladığı yıllarda, zeka geriliği olanların ve suçluların kısırlaştırılması, güçsüzlerin iyileştirilmelerine yönelik yardımların azaltılması ve yine güçsüz kesimlerin doğum kontrolü ile çocuk yapmalarının engellenmesi şeklinde yöntemler uygulayarak üstün ırkı oluşturmaya çalışmıştır¹⁶¹.

Erken dönem biyolojik görüşler, Lambroso ile başlayan “suçlu adam” arayışından, tıp alanındaki gelişmelerle birlikte çağdaş biyolojik görüşlerle “suç geni” arayışına evrilmiştir. İnsan davranışı ile genetik miras arasındaki ilişki, gen ve suç ilişkisini de değerlendirmeye açık hale getirmektedir. Suç genine ilişkin ilk çalışmalar, kromozom anormalliği olarak adlandırılan ve ilk olarak 1961 yılında Sanberg ve arkadaşları tarafından duyurulan “XYY” cinsiyet kromozomu üzerine yapılan çalışmalardır. Her insanda bulunan 26 çift kromozomdan biri olan ve XX olması halinde kız, XY olması halinde erkek olunacağını belirleyen cinsiyet kromozomunun, bazılarında XYY biçiminde olduğunun keşfedilmesi üzerine bu kromozom anormalitesinin süper erkek yorumuna yol açtığı ve şiddetin sorumlusu

¹⁵⁹ R. Füsün Sokullu-Akıncı, **Kriminoloji**, Beta Yayınları, 8. Bası, İstanbul, 2011, (Kriminoloji), s.159.

¹⁶⁰ Nicole Rafter, “Ernest A. Hooton And The Biological Tradition in American Criminology”, **Criminology**, Vol.42, Issue 3, March 2004, p.745.

¹⁶¹ Rafter, p.743.

olabileceği düşünülmüştür. Ancak yapılan araştırmaların bu düşüncayı desteklemediği görülmüştür¹⁶².

Suç ve genetik arasındaki ilişki; aileler, ikizler ve evlat edinen aileler üzerinde yapılan çalışmalar çerçevesinde daha da geliştirilmiştir¹⁶³. Ancak üç farklı çalışmada birbirinden farklı sonuçlar elde edilmesi genetik miras ve suç arasındaki ilişkinin tam olarak ortaya konulamadığını göstermektedir. Bu konuda Glenn D. Walters (1992); daha nitelikli araştırmaların genetik ve suç arasında anlamlı bir ilişki kuramadığına buna karşın daha niteliksiz çalışmaların yüksek bağıntılar kurduğuna işaret etmiştir. Dolayısıyla bu üç çalışma türünü de içeren ve çevresel faktörleri de değerlendirmeye alacak bir meta-analiz yönteminin daha verimli olacağını iddia etmiştir¹⁶⁴.

Sarnoff A. Mednick ve Jan Volavka'ya göre, suçu biyolojik özellikler bağlamında açıklamayı amaç edinen çalışmalarda suçun genel veya belirsiz tanımlanması bu çabaları boşa çıkarmaktadır. Dolayısıyla suçun niteliğine ve kendi özel durumuna göre değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır¹⁶⁵.

Suç genine yönelik yapılan araştırmaların yanı sıra vücudun biyolojik ve kimyasal yapısı üzerine çalışmalar da söz konusudur. Örneğin asosyallık, duyarsızlık, suçluluk, pişmanlık ve utanç duymamak, duygusuz ve sevgisiz olmak şeklinde kendini gösteren psikopati biyolojik yaklaşım çerçevesinde ele alınmıştır. İleri düzeyde bir kişilik bozukluğu olan psikopati, semptomları nedeniyle duygusal boyutlu öğrenme (emotion-mediated learning) süreçlerini etkileyerek cezalardan ve olumsuz sonuçlardan ders çıkarma ve sosyalleşme konusunda yetersizliğe yol açmaktadır. Psikopatinin fiziksel belirtileri ise kalp atım hızı, kan basıncı, nefes alıp verme ve deri iletkenliğinde azalma olarak ortaya çıkmaktadır. Psikopatinin fiziki belirtilerini içeren otomatik sinir sistemi (autonomic nervous system) aktiviteleri üzerine yoğunlaşan araştırmacılar deri iletkenliğinin antisosyal davranışlarda belirleyici etken olduğunu ortaya koyarken¹⁶⁶ EEG (electroencephalogram-kalp ritim

¹⁶² Sarnoff A. Mednick ve Jan Volavka, "Biology and Crime", **Crime and Justice**, Vol.2, 1980/1, pp.92,93.

¹⁶³ Glenn D. Walters, "A Meta-Analysis of the Gene-Crime Relationship", **Criminology**, Vol.30, Issue 4, 11/1992, pp.595-613, pp.597,598.

¹⁶⁴ Walters, p.607.

¹⁶⁵ Mednick ve Volavka, p.88.

¹⁶⁶ Mednick ve Volavka, pp.105-107.

freakansı) anormalitesinin de antisosyal davranışa neden olduğuna dair çalışmalar yapılmıştır¹⁶⁷.

Suçla ilişkin biyolojik görüşler arasında yer alan hormonal farklılıkların (testosteron ve seratonin, endorfin) ve kimyasal maddelerin (alkol, uyarıcı haplar, uyku hapları, depresyon hapları) beyin işleyişini etkileyerek antisosyal davranışlara yol açtığına dair araştırmalar da bulunmaktadır. Kreuz ve Rose (1972) mahkumlar ve diğer katılımcılar üzerinde yaptığı bir çalışmada şiddet içeren suçları işleyen mahkumların testosteron seviyesinin diğerlerine oranla daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur¹⁶⁸.

Ayrıca hormonal farklılıkların ve kimyasal maddelerin haricinde, beyinde meydana gelebilecek herhangi bir hasarın da doğrudan insan davranışları üzerinde olumsuz etkileri olabilmektedir. Günümüzün en ileri teknolojileriyle yapılan beyin görüntüleme çalışmaları, beyin ön ve sol lobunda meydana gelecek hasarların insanların sağlıklı düşünme yeteneklerini ciddi ölçüde sakatladığını göstermektedir. Özellikle beyin ön lobunda oluşabilecek bir hasar, bireyin saldırganlık ve şiddete başvurmasına neden olabilmektedir¹⁶⁹.

b. Psikolojik Etkenler

Pozitivist Yaklaşım biyolojik özelliklerin yanı sıra psikolojik etkenlerin de suça ilişkin açıklamalarda önemli bir değişken olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle psikolojinin ve psikologların da suç konusuyla yoğun biçimde ilgilendikleri görülmektedir. Gerçekten de psikoloji biliminindeki gelişmelerin suçu ve suçlu davranışı açıklama konusunda önemli bir yeri olmuştur, olmaya da devam etmektedir. Özellikle suçluların diğer insanlara nazaran psikolojik olarak sorunlu kişiler olduğu yönündeki kanı doğrultusunda modeller geliştirilmiştir. Genel olarak suçun, psikanaliz, genel kişilik özellikleri, zeka ve ahlaki gelişim bağlamında değerlendirildiği görülmektedir¹⁷⁰.

Sigmund Freud (1856-1939), insan zihninin id, ego ve süperegö olmak üzere üç parçalı bir yapıya sahip olduğunu ve bu üçlü yapının işleyişinin insan

¹⁶⁷ Mednick ve Volavka, pp.123,124.

¹⁶⁸ Mednick ve Volavka, p.134.

¹⁶⁹ Osman Dolu, "Suçun Nedenlerine İlişkin Birey Temelli Görüşler", **Kriminoloji**, (Ed. Osman Dolu), AÖF Yayını No.1697, Eskişehir, 2012, (Birey Temelli Görüşler), s.38.

¹⁷⁰ Dolu, Birey Temelli Görüşler, s.39.

davranışlarını oluşturduğunu öne sürmüştür. Bu üçlü yapı bağlamında kurulmuş olan psikoanalitik kuram çerçevesinde suç nedenleri araştırılmıştır. Bireylerin doğuştan sahip olduğu içgüdüleri, arzu ve isteklerini barındıran id, bireyin toplumsallaşma sürecinde toplumun norm, kural ve değerlerini öğrenmesiyle oluşan üst yapı süpereo ve bu iki yapı arasında yer alan ve bireyin içgüdü, arzu ve istekleri ile toplumun beklentileri arasındaki çatışmayı dengeleyecek ve idare edecek olan yapı egodur. Dolayısıyla bu üç yapı arasındaki uyumsuzluk bireyin antisosyal davranışlarda bulunmasına neden olabilecektir. Bu bağlamda, çok güçlü bir id veya çok güçlü bir süpereo veya id ve süpereo arasında denge sağlayamayacak kadar zayıf bir egonun olması durumlarında suç ortaya çıkacaktır¹⁷¹.

Psikanalitik yaklaşımın suç çalışmalarında ilk defa kullanılması geleneksel suç metotlarının yetersiz kaldığı bir döneme denk gelmiştir. Bu döneme eğitim perspektifiyle bir acil çıkış sunduğu iddiasında olan August Aichorn'un “Dikbaşlık Gençlik” (Wayward Youth) adlı çalışması bu açıdan önemlidir. Aichorn, “dikbaşlı gençlik” olarak tabir ettiği, sosyalleşme sorunları olan, suçlu ve duygusal anlamda zayıf olan sorunlu gençler ve gençlerin aileleri ile yaptığı ve günde 16 saate kadar varan görüşmelerden oluşturduğu çalışmasında¹⁷² insanların doğuştan asosyal olduğunu, zamanla dış dünyayla olan iletişim ve etkileşim sonucunda sosyalleşme sürecini tamamlayacağını ifade etmiştir. Sosyalleşme sürecinde “haz evresinden”, toplumsal işleyişin öğrenilmesi ve benimsenmesini içeren “gerçeklik evresine” başarılı bir şekilde geçemeyenlerin suç davranışında bulunabileceğini öne sürmüştür¹⁷³.

Psikolojik Yaklaşımlar, genel kişilik özellikleri bağlamında ise, sorunlu kişilik yapılarının daha saldırgan olduğunu ve bunun onları daha fazla suç işlemeye ittiğini savunmuştur. Bu sorunlu kişilik özelliklerini genel olarak; ani ve tepkisel hareket etme, negatif duygusallık ve psikopati olarak ifade etmiştir¹⁷⁴. Ancak genel kişilik özellikleri biyolojik ve nörolojik bir altyapıya işaret etmektedir. Dolayısıyla

¹⁷¹ Dolu, Birey Temelli Görüşler, s.39.

¹⁷² Larry K. Brendtro ve Nicholas J. Long, “Wayward Youth: Aichorn's Practical Psychology of Reconciliation”, **Reclaiming Children and Youth**, Vol.7, No.2, Summer 1998, pp.66,67.

¹⁷³ Dolu, Birey Temelli Görüşler, ss.39,40.

¹⁷⁴ Dolu, Birey Temelli Görüşler, s.40.

kişilik özelliklerinin suç ile olan ilişkisi suçlular ve suçlu olmayanlar arasında yapılan nicel araştırmalar etrafında şekillenmiştir¹⁷⁵.

Zeka ve suç arasındaki ilişkinin de genel kişilik özellikleri araştırmalarında olduğu gibi karşılaştırmalı nicel araştırmalara dayandığı görülmektedir. Zeka geriliği ile suç ve zeka seviyesi ile suç olmak üzere iki farklı şekilde değerlendirme içeren çalışmaların anlamlı bir ilişki sunmaktan uzak ve değişik sonuçları içeriyor olması etkilerini azaltmıştır. Timur Demirbaş'a göre bu çalışmalardan anlamlı bir sonuç çıkmaması doğaldır, zira zeka tek başına bir insan davranışını belirlemez. Ancak zeka geriliği bireylerin öğrenme gücünü zayıflatarak, iyiyi kötüden, doğruyu eğriden ayırt etmelerini güçleştirerek onları başkalarının telkinine ve suç işlemeye açık hale getirecektir. Dolayısıyla zeka geriliği özel olarak ilgilenilmesi gereken bir alandır¹⁷⁶.

Ahlaki gelişimin suça etkisini araştıran Psikolojik Yaklaşımların ise Jean Piaget (1932) ve Lawrence Kohlberg (1927-1987)'in ahlaki gelişim modelleri ile doğduğu ve şekillendiği görülmektedir. Piaget ahlaki gelişimin aşamalarını içeren bir model oluşturmuş, Kohlberg ise modeli değiştirip geliştirmiştir¹⁷⁷. Kohlberg bu aşamaların ölçümlenebilmesi için, içinde açmazlar bulunan bir takım testlerin olduğu bir cetvel hazırlamıştır. Örneğin testlerden biri, karısının hayatını kurtarmak için gerekli olan ilacı almaya yetecek parası olmayan bir kişi ilacı çalmalı mıdır, çalmamalı mıdır şeklindedir. Bu testlerin mahkumlar ve suç bölgelerinde yapılması sonucunda, tüm suçluların alt aşamalarda kaldığı, sadece bir kişinin üçüncü gelişim aşamasını geçtiği görülmüştür¹⁷⁸. Öte yandan ahlaki gelişim düzeyi ile suç arasındaki ilişkiye yoğunlaşan pekçok çalışmanın sonucunda, suçluların diğer insanlara nazaran ahlaki gelişim düzeyinin daha düşük olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yapılan çalışmaların, örneklem seçimi, temsil kabiliyeti ve kontrol grubu olmaksızın yapılan deneyler gibi bir takım sorunlu yanlar taşıdığı ifade edilmektedir¹⁷⁹.

c. Sosyolojik Bakış

Suça yönelik ilk sosyolojik yaklaşım, ilk defa suç ve çevre ilişkisini bilimsel metotlar kullanarak araştıran, iklim, mevsimler, yoksulluk ve nüfus özellikleri ile suç

¹⁷⁵ Demirbaş, s.121.

¹⁷⁶ Demirbaş, s.121.

¹⁷⁷ Dolu, Suç Teorileri, ss.196,197.

¹⁷⁸ Sokullu-Akıncı, Kriminoloji, s.195.

¹⁷⁹ Dolu, Suç Teorileri, ss.203,204.

arasında bir ilişki olduğunu keşfeden Belçikalı matematikçi Adolphe Quetelet (1796-1874) ve Fransız hukukçu Andre-Michel Guerry (1802-1866)'dan gelmiştir¹⁸⁰. Durkheim (1858-1917) ise dönemin kriminologlarının suçun patolojik bir durum olduğuna dair hakim görüşüne itiraz ederek, suçun tüm toplumlarda olabilecek doğal bir davranış olduğunu ortaya koymuştur. Doğal bir davranış olmakla birlikte, suç davranışları belirli bir sınırı aşarsa bu bir hastalıktır diyerek suça yönelik ilk sosyolojik yaklaşımı sunmuştur¹⁸¹. Durkheim'ın, sanayi devrimine bağlı köklü sosyal değişimlerin yaşandığı 19. yüzyıl sonlarında ortaya koyduğu anomi kavramı; teknolojik değişimler ve kapitalizmin yükselişi ile işbölümündeki değişim sonucunda, normların ve sosyal dayanışmanın yıkılması sonucu ortaya çıkan yapıyı ifade eder¹⁸².

Şikago Üniversitesi'nde 1892 yılında Sosyoloji Bölümü'nün kurulması ve bu bölümde çalışan bilim adamlarının Şikago şehrini adeta bir laboratuvar gibi görerek yaptıkları çalışmalar ise literatürde çok önemli bir yer edinmiştir. 1950'li yıllara kadar Şikago Okulu olarak etkilerini sürdüren bu akım, o güne kadar insan davranışlarını belirlediği iddia edilen bütün genetik ve biyolojik iddiaları reddederek insan davranışları üzerindeki asıl etkinin fiziki ve sosyal çevre olduğunu öne sürmüştür¹⁸³.

“Ekolojik Okul” olarak da adlandırılan Şikago Okulu¹⁸⁴ araştırmacıları Robert E. Park ve Ernest Burgess, yirminci yüzyılın başlarında artan şehirleşme, endüstrileşme ve göçün etkisi altında kalan Şikago şehrinin bu yoğun değişime nasıl karşılık vereceğini araştırmıştır. Park ve Burgess'in çalışmalarının sonucunda oluşan yoğunlaşmış bölge kuramı (concentric zone theory), şehrin merkezinde bulunan iş alanlarının giderek genişlediğini, bu genişlemenin dışa doğru şehirleşmeyi etkilediğini dolayısıyla sosyal düzensizlik (social disorganization) meydana geldiğini ortaya koymuştur. Şikago okulunun diğer araştırmacıları olan Clifford Shaw ve Henry D. McKay bu yaklaşım üzerinden, sosyal düzensizliğin suça etkisini araştırdıkları ve otuz yıllık bir analizi içeren çalışmaları suçun, sanayi ve ticaret

¹⁸⁰ Dolu, Suç Teorileri, ss. 210-211.

¹⁸¹ Demirbaş, s.125.

¹⁸² J. Robert Lilly ve diğerleri, **Criminological Theory: Context and Consequences**, Sage Publications, 5th Edition, 2011, p.90.

¹⁸³ Dolu, Suç Teorileri, ss. 210-211.

¹⁸⁴ Demirbaş, s.132.

bölgeleri ile nüfusun kalabalık olduğu bölgelerde yoğunlaştığını ortaya koymuştur. Park ve Burgess ile Shaw ve Mckay'ın bu çalışmaları sosyal düzensizlik kuramı (social disorganization theory)'na temel teşkil etmiştir¹⁸⁵. Sosyal düzensizlik yaklaşımları sosyal çözülmenin en çok şehir yapısında ortaya çıktığını varsayarak; heterojen yapı, çöküntü bölgeleri, sosyal hareketlilik, sanayileşme ve şehirleşmenin bireylerin toplumsal değerlere olan bağlılığını zayıflatarak onları suç işlemeye yönelttiğini öne sürmektedir¹⁸⁶.

Bu yaklaşım tarihsel süreç içerisinde geliştirilmiştir. Bu yaklaşımı test etmek için yapılan sayısız çalışma neticesinde elde edilen yeni bilgiler ışığında özellikle sosyal çözülmenin sosyal kontrolü azalttığı yönünde sonuçlar elde edilmiştir. Sosyal kontrolün azalması ise suçu artırmaktadır¹⁸⁷.

d. Çok Boyutlu Kuramlar

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız tek boyutlu görüşlerin yanı sıra, psiko-biyolojik, psiko-sosyal ve sosyo-biyolojik görüşler olmak üzere çok boyutlu kuramlar da Pozitivist Yaklaşım içinde yerini almıştır. Öğrenme kuramları, kontrol kuramları, anomi ve gerilim kuramları ve alt kültür kuramları çok boyutlu yaklaşımlar arasında yer almaktadır¹⁸⁸.

Gabriel Tarde'nin Taklit Yasaları (The Laws of Imitation) adlı eserinde suçun öğrenilen bir davranış olduğu savunulmaktadır. Lombroso'nun suçun nedenlerini biyolojik anormalliklerde aradığı görüşünü reddeden Tarde, suçluların normal kişiler olduklarını ve suçu öğrendiklerini vurgulamıştır¹⁸⁹.

Tarde'nin davranışların öğrenildiğine dair söylemi üzerine inşa edilen ve bu öğrenme süreçlerini psiko-sosyal bağlamda ortaya koyan Ronald Akers'in Sosyal Öğrenme Kuramı (The Social Learning Theory)'nın dört açıklayıcı bağlamı bulunmaktadır. Bunlardan ilki Ayırıcı Birliktelikler: Edwin H. Sutherland'ın (1939) dokuz ilkeyle ortaya koyduğu Ayırıcı Birliktelikler Kuramı (Differential Association

¹⁸⁵ Charis E. Kubrin, "Social Disorganization Theory: Then, Now, and in the Future", **Handbook of Crime and Deviance**, (Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri), Springer Science, New York, 2009, p.226.

¹⁸⁶ Zahir Kızmaz, "Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme", **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:29, No:2, 2005, (Sosyolojik Suç), ss.151-152.

¹⁸⁷ Dolu, Suç Teorileri, ss.218-224.

¹⁸⁸ Dolu, Suç Teorileri, s.152.

¹⁸⁹ Demirbaş, s.132.

Theory)¹⁹⁰. Sutherland, ilk iki ilkede; suçlu davranış öğrenilir ve suçlu davranış, diğer bireylerle iletişim halindeyken meydana gelen etkileşim sırasında öğrenilir diyerek kuramın temelini ortaya koymuştur¹⁹¹. İkincisi Tanımlamalar: İnsanlar tarafından sergilenen suç veya suç teşkil etmeyen normlara uygun davranışlara dair değerler, eğilimler ve tutumlar, insanlar için neyin iyi neyin kötü, neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirten tutum, inanç ve değerlerdir. Üçüncüsü Ayırıcı Pekiştirme: Burgess ve Akers'in Ayırıcı Birliktelikler Kuramına yaptığı ödül ve cezayı da içeren güncelleme¹⁹². Dördüncüsü Taklit: Tarde'nin davranışların taklit edildiği görüşüdür¹⁹³.

Akers, sosyal öğrenme kuramını makro düzeye yayabilmek ve sosyal öğrenme süreçlerini etkilediğini öne sürdüğü sosyal yapı değişkenlerini de, diğer “öğrenme değişkenleri” adı altında kuramına ekleyerek sosyal yapı ve sosyal öğrenme modelini (social structure and social learning) oluşturmuştur¹⁹⁴.

Sosyal yapı üzerine vurgu yapan diğer bir görüş ise kontrol kuramları adı altında toplanmıştır. Kontrol kuramlarının genel olarak şu varsayımlardan hareketle oluştuğu görülmektedir: Öncelikle suçlu davranışın önlenmesi isteniyorsa, bireylerin kontrol altında tutulması gerekir çünkü insanların suç işlemesi beklenen bir durumdur ve normaldir. Suçun meydana gelmesinin sebebi bireyi engelleyen kontrol mekanizmalarının yokluğu veya zayıflığıdır. Doğru ve yanlışın neler olduğuna, uyulması gereken kurallara, normlara, inançlara ve değerlere ilişkin toplumsal bir uzlaş ve fikir birliği vardır. Bu bağlamda kontrol kuramları; “İnsanlar neden suç işler?” sorusu yerine “İnsanlar neden suç işlemez?” sorusuyla işe başlanması gerektiğini iddia etmiştir¹⁹⁵.

Kontrol kuramlarına göre, aile, akran grubu, okul/egitim ve inanç gibi insan davranışını oluşturan, biçimlendiren ve denetleyen bazı geleneksel kurumların

¹⁹⁰ Kavramın tercümesi için bkz. Dolu, Suç Teorileri, s.238.

¹⁹¹ Reed Adams, “Differential Association and Learning Principles Revisited”, **Social Problems**, Vol.20, No.4, 1973, pp.459,461.

¹⁹² Ronald L. Akers ve Wesley G. Jennings, “The Social Learning Theory of Crime and Deviance”, **Handbook of Crime and Deviance**, (Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri), Springer Science, New York, 2009, p.105.

¹⁹³ Akers ve Jennings, pp.103,104.

¹⁹⁴ Akers ve Jennings, p.109.

¹⁹⁵ Dolu, Suç Teorileri ss.269,270.

aracılığıyla bireyin toplumsal yapıya olan bağlılığı sağlanacak ve birey böylesi bir sosyal kontrol ile suç işlemekten kaçınacaktır¹⁹⁶.

Kontrol kuramlarının başında sayabileceğimiz Walter C. Reckless'in (1961) sınırlama kuramı (containment theory) bireyin suç işlemesine neden olacak çevresel çekiciler ve iticiler ile içsel etkenlere rağmen iç ve dış sınırlayıcılar ile suç davranışının engellenebileceğini iddia etmektedir¹⁹⁷. Travis Hirschi (1969)'ye göre kontrol psikolojik bir özellik taşımaz ayrıca kontrol kalıcı olarak sabitlenmiş bir inanç durumu da değildir. Kontrol, bireyin geleneksel toplum yapısına, yetişkin üyelerine (ebeveyn, öğretmen), kurumlarına (aile, okul), inançlarına (kanunlar, normlar) olan bağında kendisini gösterir. Dolayısıyla kontrol bireyin toplumla olan ilişkilerinde yer alır. Hirschi, bu ilişki ağına, bağlılık (attachment), adanmışlık (commitment), katılım (involvement) ve inanç (belief)'i içeren sosyal bağ (social bonds) adını vermiştir¹⁹⁸.

Glenn D. Walters (1992) okul kurumunun birey üzerinde bir kontrol duygusu yarattığı dolayısıyla okulu terkedenlerin denetim dışı kalarak suça karşı daha açık bir hale geldiğini ortaya koyarken¹⁹⁹, Michael R. Gottfredson ve Travis Hirschi 1990 yılında yayınladıkları Genel Suç Kuramı (A General Theory of Crime) adlı çalışma ile bireyin yaşadığı çevredeki aile ve sosyal çevresinin birey üzerindeki dolaylı kontrolünün vurgulanmasının anlamlı ancak yetersiz olduğunu, bireyin suç işlemesini engelleyecek asıl kontrolün, “dolaylı kontrol” olarak ifade ettikleri, ailenin birey üzerinde oluşturacağı etkin bir gözetim, denetim ve terbiye ile inşa edilecek bir öz-kontrol olacağını iddia etmişlerdir²⁰⁰.

Her ne kadar kontrol kuramlarında bireyin suçlu davranış sergilememesi için kontrol altında tutulması öngörülmüş olsa da, önemli olan bunun nasıl ve hangi araçlarla yapılacağıdır. Örneğin Mark Colvin'in zorlama ve sosyal destek kuramı,

¹⁹⁶ Zahir Kızmaz, “Öğrenim Düzeyi ve Suç: Suç-Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:14, Sayı:2, 2004, (Öğrenim Düzeyi ve Suç), s.295.

¹⁹⁷ Walter C. Reckless, “A New Theory of Delinquency and Crime”, **Federal Probation**, 12/1961, Vol.25, Issue 4, pp.44,45.

¹⁹⁸ Lilly ve diğerleri, p.114.

¹⁹⁹ Kızmaz, Öğrenim Düzeyi ve Suç, s.295.

²⁰⁰ Dolu, Suç Teorileri, ss.279-283.

zorlamanın suça neden olacağını, sosyal desteğin ise suçu önleyeceğini iddia etmiştir²⁰¹.

Psiko-sosyal görüşler arasında yer alan anomi ve gerilim kuramları ise birbirlerinden farklı olmasına karşın, bu farklılık kapsam bakımından ortaya çıkmakta olup aslında birbirleriyle ilişkili kuramlardır. Anomi kuramı, ülkeler veya toplumlar arasındaki suç oranları farklılığını açıklamaya çalışırken, gerilim kuramı ise aynı toplum içerisinde yaşayan bazı grupların veya bireylerin diğer grup veya bireylere oranla neden daha fazla suç işlemeye eğilimli olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Her iki kuramın da suçu açıklama biçimi, insanın bitip tükenmeyen, sonu gelmez arzu ve isteklerinin kontrol altına alınamayışının doğal bir sonucu şeklindedir²⁰².

Anomi kuramı; Durkheim'ın, sanayi devrimine bağlı köklü sosyal değişimlerin yaşandığı 19 yüzyıl sonlarında ortaya koyduğu ve daha sonra geliştirdiği anomi kavramından hareketle²⁰³, Robert K. Merton tarafından oluşturulmuş ve suçluluğu toplumsal yapı bağlamında açıklayan bir kuramdır²⁰⁴. Merton; “Sosyala Yapı ve Anomi” (Social Structure and Anomie-1938) adlı çalışmasında, bazı kültürler veya milletlerin diğerlerine kıyasla neden daha yüksek suç oranlarına sahip olduğunu ve neden aynı kültürdeki veya toplumdaki bazı grupların diğerlerine kıyasla daha yüksek suç oranlarına sahip olduğunu araştırmıştır. Bu çalışmada anominin birinci soruya cevap verdiğine; toplumun önüne koyulan kültürel hedeflerle, bireyi bu hedefe ulaştıracak kurumsal normlar ve yollar arasında anominin oluşturduğu uyumsuzluğun yarattığı gerilim ile de ikinci soruya cevap verdiğine işaret ederek iki parçalı bir model sunmuştur²⁰⁵.

İlerleyen dönemde, Merton'un, anomi baskıları neticesinde, kültürel hedeflerle bu hedeflere ulaştıracak yollar arasında oluşan uyumsuzluk fikrinden hareketle çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu fikre sadık kalan Stephen F. Messner ve Richard Rosenfeld'in “Kurumsal Anomi Kuramı” (Institutional-Anomie

²⁰¹ Mark Colvin ve diğerleri, “Coercion, Social Support, and Crime: An Emerging Theoretical Consensus”, **Criminology**, Vol.40, No.1, 2002, p.19.

²⁰² Dolu, Suç Teorileri, s.304.

²⁰³ Stephen R. Marks, “Durkheim's Theory of Anomie”, **American Journal of Sociology**, Vol.80, No.2, 1974, p.329.

²⁰⁴ Demirbaş, s.125.

²⁰⁵ Dolu, Suç Teorileri, ss.306,314.

Theory)²⁰⁶; Richard Cloward'ın (1959) Anomi Kuramı ve Ayrıcı Birliktelikler Kuramını birleştirerek alt sosyal sınıflarda, orta ve üst sosyal sınıftakilere göre yasal hedeflere ulaşmadaki kısıtlar ile yasal olmayan hedeflere ulaşmadaki kolaylığı ortaya koyduğu yaklaşım²⁰⁷; Robert Agnew'in (1992) bireyler açısından gerilimin hangi durumlarda oluştuğunu ortaya koyduğu “Genel Gerilim Kuramı” (General Strain Theory) bu çalışmalara örnektir²⁰⁸.

Alt kültür kuramları ise suçun bireysel boyutunu grup boyutuna taşımıştır. Sosyolojik bakış açısıyla, en genel anlamda insanların ortaya koyduğu fiziki ve fikri bütün ürünler olarak tanımlanabilecek bir kavram olan kültür; insanlara dünyayı anlamalarını ve anlamlandırabilmelerini sağlayacak, idealler, inançlar, değerler, düşünce sistemi ve semboller sunmaktadır. Herhangi bir toplumun kültüründen bahsedilebileceği gibi, o kültür içinde yer alan ve ondan etkilenen ancak kendi belirleyici idealleri ve inançları olan alt kültürlerden de (subculture) bahsetmek mümkündür²⁰⁹.

Suç bir grup davranışı olarak ele alan kuramların alt kültürler üzerine yoğunlaştığı, özellikle, 1950'li yıllardan itibaren suçun oluşumunda sosyolojik faktörlere olan vurgunun öne çıktığı, çeteler ve gruplar halinde işlenen suçlar üzerine yapılan çalışmaların arttığı görülmektedir. Yapılan araştırmaların, suçların çoğunlukla çeteler tarafından veya grup halinde işlenen suçlar olduğunu ortaya koyması üzerine, toplumun genel değerlerinden farklı bir değer sistemini merkeze alan “suçlu alt kültürler” üzerine kuramlar geliştirilmiştir²¹⁰.

Albert K. Cohen “Suçlu Çocuklar ve Çete Kültürü” (Delinquent Boys: The Culture of the Gang-1955) adlı çalışmasında; suçun bir alt kültür sorunu olduğunu, suçlu alt kültürün alt sınıflarda ve erkeklerde yoğunlaştığını savunmuştur. Öyle ki suçlu alt kültürler gençlerin özel sorunlarını çözebilmek için tercih ettikleri ortak bir platformdur ve suç da sorun çözme tekniği ve uyum mekanizması olarak ortaya

²⁰⁶ Jón Gunnar Bernburg, “Anomie, Social Change and Crime: A Theoretical Examination of Institutional-Anomie Theory”, **British Journal of Criminology**, Vol.42, issue 4, 2002, (Anomie), pp.731,732.

²⁰⁷ Richard A. Cloward, “Illegitimate Means, Anomie, and Deviant Behavior”, **American Sociological Review**, Vol.24, No.2, 1959, pp.173,174.

²⁰⁸ Robert Agnew, “General Strain Theory”, **Handbook of Crime and Deviance**, (Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri), Springer Science, New York, 2009, pp.169-170.

²⁰⁹ James William Coleman ve diğerleri, **Social Problems**, 8. Edition, Prentice Hall, New Jersey, 2002, p.10.

²¹⁰ Dolu, Suç Teorileri, s.347.

çıkmaktadır. Yine Walter B. Miller, alt sınıfta bulunan bireylerin orta ve üst sınıfın sahip oldukları kaynaklara sahip olamaması ve yaşam koşullarının daha kötü olması nedeniyle, hadiseleri farklı algılama, farklı başarı ölçütleri, farklı öncelikleri ve farklı kaygıları olduğunu ileri sürerek, suçun bu farklılıktan doğduğunu iddia etmiştir²¹¹.

Cloward ve Ohlin, anomi ve gerilim yaklaşımları başlığı altında değindiğimiz; hedeflere ulaşmada yasal ve yasal olmayan yollara ulaşmadaki ters orantıyı ifade eden ayırıcı fırsat yapıları üzerinde durmuştur. Alt sınıf arasında yükselen suçluluk oranının sorumlusu olarak, öğrencilerin yasal görülen toplumsal amaçlara ulaştırılmasında yetersiz kalan ve hatta bunu engelleyen eğitim sistemi görülmüştür²¹². Wolfgang ve Ferracuti ise daha çok şiddet olgusunu açıklamaya çalışan “şiddet alt-kültürü” yaklaşımını ortaya koymuştur. Özetle şiddet alt-kültürü, bireyler arasında var olan sorunların, şiddet eylemleri ile çözülebileceğini öngörmekte, bu kültüre sahip toplumsal sınıflara ait bireyler arasında şiddet bir çözüm aracı olarak kabul edilmektedir²¹³.

3. Eleştirel Yaklaşımlar

Suçun bireylerin rasyonel tercihleri neticesinde, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik faktörlere bağlı olarak oluştuğunu ortaya koyan geleneksel suç yaklaşımlarından farklı olarak ve aslında geleneksel suç kuramlarına bir eleştiri biçiminde ortaya konulan çeşitli yaklaşımlar da söz konusudur. Bunlar Eleştirel Yaklaşımları oluşturmaktadır²¹⁴.

a. Damgalama Kuramı

Toplumsal tepki perspektifi (societal reaction perspective) olarak da adlandırılan damgalama kuramı (labelling theory); suçlu davranışın suçlunun kendisinden mi yoksa çevresel koşullardan mı kaynaklandığına ilişkin yaklaşımı merkezine alan geleneksel suç kuramlarını eleştirir. Bu bağlamda merkezine suçlu kişilere gösterilen tepkileri ve suçlu olarak damgalama sürecini alır. Dolayısıyla

²¹¹ Dolu, Suç Teorileri, ss.350-353,358.

²¹² Kızmaz, Öğrenim Düzeyi ve Suç, s.295.

²¹³ Kızmaz, Sosyolojik Suç, s.160.

²¹⁴ Robert M. Bohm, “Radical Criminology. An Explication ”, **Criminology**, Vol.19, Issue 4, 02/1982, p.565.

damgalama kuramı, suç veya suçluluk kuramı olmayıp, esasında bir “suçlama kuramı” olarak karşımıza çıkmaktadır²¹⁵.

1960’lı yıllarda suç ve suçluluk çözümlemelerinde dikkat çeken ve kısa sürede belirli bir üne ulaşan ender kuramlardan biri olan damgalama kuramı; bireylerinin etiketlenmelerinin onların suç işleme süreçleri üzerinde etkili olduğu varsayımına dayanmaktadır. Çünkü bu kurama göre, bireylerin sapkın veya suçlu olarak etiketlenmeleri, onların toplumdan dışlandıkları yönünde bir duyguya kapılmalarına yol açmaktadır. Bu dışlanma duygusu da, onların suçlu gruplarla ilişkiye girmelerinde etkili olmaktadır²¹⁶.

Damgalama kuramı, toplum tarafından bir davranış suç olarak kabul edildikten sonra toplumun bu davranış neticesinde nasıl tepki gösterdiğiyle ilgilidir. Suçun işlenmesinden ziyade suçun tespiti, topluma sunuluşu ve toplumun tepkisi önemlidir. Damgalama; devletin tekelinde bulunan ceza adalet sistemi tarafından suçlunun yakalanıp cezalandırmasıyla resmi damgalama (formal labeling) şeklinde olabileceği gibi, toplumun suçluyu damgalamasıyla resmi olmayan damgalama (informal labeling) şeklinde de ortaya çıkmaktadır. Resmi damgalama sürecinde suçlunun ahlaksız ve kurallara uymayan tarafı toplumun algısına sunulur. Frank Tannenbaum'un (1938) “kötülüğün dramatize edilmesi” (dramatization of evil) olarak adlandırdığı bu durum resmi olmayan damgalama sürecini başlatmaktadır²¹⁷. Bireyi suçlu haline getiren resmi ve resmi olmayan damgalama sürecinde, toplum tarafından suçlu olarak damgalanan bireyin işlediği suç, diğer tüm özelliklerinin önüne geçebilecek baskın bir statü oluşturmakta ve damgalanmayı pekiştirmektedir²¹⁸.

Edwin Lemert (1979) ise damgalama sürecinde birincil ve ikincil sapma kavramlarını kullanmıştır. Lemert'e göre herhangi bir nedenle ortaya çıkan sapma davranışı bireyi suçlu bir birey haline getirmeyecektir. Birincil sapma neticesinde toplumun göstereceği tepki belirleyici olacaktır. Toplumun birincil sapmaya tepkisi yaftalama veya damgalama şeklinde olursa bireyin topluma cevabı büyük olasılıkla

²¹⁵ Dolu, Suç Teorileri, ss.385,386.

²¹⁶ Kızmaz, Sosyolojik Suç, s.167.

²¹⁷ Jón Gunnar Bernburg, “Labeling Theory”, **Handbook of Crime and Deviance**, (Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri), Springer Science, New York, 2009, (Labeling Theory), pp.188,189.

²¹⁸ Dolu, Suç Teorileri, ss.401-403.

ikincil sapma davranışı olacaktır²¹⁹. Toplumun ilk sapmaya vereceği tepkinin analizini ise John Braithwaite (1989) yapmıştır. Birleştirici utandırma kuramı (reintegrative shaming theory) ile toplumların utandırma mekanizmasını nasıl kullandığına göre suç oranlarının belirleneceğini, utandırmayı etkili kullanan toplumların düşük suç oranlarına sahip olacağını iddia etmiştir. Braithwaite bireye saygı duymayan, onu kötü biri olarak gören ve bağışlayıcı olmayan damgalama (stigmatization) şeklindeki utandırmanın suçu artıracığını, bireye saygı duyarak ve yaptığının kötü bir şey olmasına rağmen kendisinin aslında iyi bir birey olduğunu bağışlayıcı bir dille ifade eden birleştirici utandırmanın (reintegrative shaming) ise suçu azaltacağını savunmuştur²²⁰.

b. Çatışma ve Güç Eksenli Radikal Yaklaşım

1960'lı yılların sonlarından itibaren çatışma kriminolojisi (conflict criminology) olarak ortaya çıkan Radikal yaklaşım (radikal kriminoloji); yeni kriminoloji, Marksist kriminoloji, materyalist kriminoloji, diyalektik kriminoloji, sosyalist kriminoloji, eleştirel kriminoloji gibi farklı isimlerle de anılmaktadır²²¹. Radikal yaklaşım, eteklerinde geliştiği damgalama kuramının suça ilişkin asıl sorunları görmezlikten gelerek sistemi eleştirmek konusunda yetersiz ve isteksiz kaldığı gerekçesiyle başta Karl Marx ve Friedrich Engels olmak üzere diğer komünist ve sosyalist yazarların ortaya koyduğu felsefi temeller üzerine inşa edilmiştir. Toplumu uzlaşmaya dayalı bir yapı ve suçu da bu uzlaşmaya aykırılık olarak gören yaklaşımları redderek suça, suçluluğa, ceza adalet sistemine ve aslında tüm devlet sisteminin işleyişine güç ve çatışma eksenli bir yaklaşım sunmuşlardır²²².

Politik ekonomi ve sermaye ile işgücü arasındaki ilişkilere yoğunlaşan Marx'ın suç kavramına ilişkin doğrudan bir çalışması olmamakla birlikte suçu insan davranışının bir boyutu olarak gördüğüne dair zayıf kanıtlar vardır. Öte yandan Engels'in doğrudan suça ilişkin çalışmaları olmuştur. Engels'e göre suç; erkeklerin insani duygularının ortadan kalkması ve onursuzlaşmalarının, genel olarak toplumsal bir çöküşe neden olduğu ahlaki bozulmanın bir tezahürüdür. Bu ahlaki bozulma ise

²¹⁹ Lilly ve diğerleri, pp.144,145.

²²⁰ John Braithwaite, "Shame and Criminal Justice", *Canadian Journal of Criminology*, Vol.42, No.3, Jul 2000, p.282.

²²¹ Bohm, p.565.

²²² Dolu, Suç Teorileri, s.426.

tamamen kapitalist endüstrileşmenin sonucudur²²³. Hem Marx hem de Engels’e göre suç, politik ekonomik yapının menfaatleri doğrultusunda topluma şekil verme aracıdır. Suç davranışının artması ile ekonomik koşullar doğrudan bağlantılıdır. Daha doğrusu, suç ekonomik ilişkilerdeki eşitsizliğin bir sonucudur²²⁴.

Rekabeti yücelten karakteri ile toplumun idamesi için kural koyucu elit sınıfın çıkarlarının korunmasını gerektiren, eşitsizlik üzerine kurulu, sömürücü ve yabancılaştırıcı bir sosyal düzen olan kapitalizme işaret eden çatışma kuramlarına göre suç politik ekonomi tarafından üretilen ve sosyal düzeni baskı altında tutacak rasyonel bir yöntemdir²²⁵.

Devlet eliyle oluşturulan ve desteklenen ceza adalet sistemi ise yine sosyal kontrol aracıdır. Dolayısıyla böylesi bir sistemin suçu önleyebilmesi mümkün değildir. Suç sorununu çözecek tek yol ise sosyalist bir toplum yapısıdır²²⁶.

c. Cinsiyet ve Suç: Feminist Yaklaşım

“Erkek egemen bir yapıda erkek değerlerine uygun kuralların konulduğu, uygulamada ise kadına ve erkeğe aynı kuralların uygulandığı ve kadının görmezden geldiği söylemini içeren bir dünya görüşü” olan feminizmin, suç tartışmalarında da etkisi olmuştur. 1970’li yıllarda yaşanan kadın hareketleriyle birlikte; üretilmiş olan tüm suç kuramlarının kimi zaman zımni olarak kimi zaman ise açıkça erkek suçluluğunu konu edinmeleri ve kadını görmezden gelmeleri, dolayısıyla kadına gereken önemi vermemiş olmaları gerekçesiyle, suça yönelik feminist yaklaşım ortaya çıkmıştır²²⁷.

Bazılarınca, Carol Smart’ın “Kadınlar, Suç ve Kriminoloji” (Women, Crime and Criminology: A Feminist Critique-1976) adlı çalışması feminist yaklaşımın kriminolojiye ilk yansıması olarak kabul edilmektedir. O zamana değin yapılmış birkaç çalışma olsa da, Smart bu çalışmaları bir araya getirerek ana akım suç çalışmaları arasında kadın suçluluğunun önlenmesine dair sistematik bir yaklaşım

²²³ Ian Taylor ve diğerleri, **The New Criminology: For a Social Theory of Deviance**, Routledge, New York, 1973, p.209.

²²⁴ Taylor ve diğerleri, p.218.

²²⁵ Bohm, pp.569,570.

²²⁶ Bohm, p.572.

²²⁷ Dolu, Suç Teorileri, ss.449, 451.

ortaya koymuş ve suç çalışmalarında ihmal edilen, kadın mağduriyetine dair bir takım öneriler sunmuştur²²⁸.

Kathleen Daly ve Lisa Maher feminist kriminolojiyi iki döneme ayırmaktadır; ilk dönem, suçlu, mağdur ve ceza adalet sisteminde çalışan (polis, adliye çalışanları vd.) olarak suç bilimi içinde yer alan kadınlara ilişkin istatistik verilerin yetersiz olması nedeniyle, bu yetersizliğin giderilmesine yönelik çalışmaların yapıldığı dönemdir. İkinci dönem ise, kadını suçlu ve mağdur olarak ayıran iki ayrı geleneğin birleştirildiği dönemdir. Bu dönemde, kadınların sergilediği suç davranışları; yakın çevreleri tarafından yoğun fiziki ve sözel tacize uğramaları nedeniyle yaşadıkları mağduriyetler bağlamında değerlendirilmiştir²²⁹.

Feminist yaklaşımın geleneksel suç çalışmalarına yaptığı eleştirilerin esasında iki soruya cevap aradığı ve çalışmaların da bu yönde yapıldığı görülmektedir. Bu temel sorulardan ilki kadınların neden suç işlediğidir. Kadınların erkeklere kıyasla neden daha az suç işlediği ise diğer bir temel sorudur²³⁰.

Rita J. Simon (1976), 1932-1972 dönemini kapsayan istatistiklere yer verdiği çalışmasında ABD'deki kadınların bu dönemde suç oranlarının hızla arttığına, artış oranlarının erkeklere göre daha fazla olduğuna işaret etmiştir. Bu artışın sebebini ise, kadınların işgücüne katılımının artmasına, kadınların kendisini fiziksel, duygusal ve yasal açıdan daha özgür hissetmelerine bağlamıştır. Geçmişteki kadın suç oranlarını, kısıtlı imkan ve fırsatlara bağlayan Simon; kadınların daha fazla imkanları oldukça daha fazla suç işlediğini dolayısıyla kadınların erkeklerden daha ahlaklı olmadığını, zamanla kadın erkek suç oranlarının eşitleneceğini öne sürmüştür. Kadınların parasal suçlara eğiliminin daha fazla olduğu iddiasına ek olarak, özgürlüklerinin genişlemesi ve daha bağımsız hale gelmeleriyle erkeklere karşı nefretleri azalacağından, kadınların işlediği şiddet suçlarında azalmanın olacağı öngörüsünde bulunmuştur²³¹.

Freda Adler'e (1976) göre de kadınların özgürleşmesi kadın suç oranlarını artırmaktadır. Ancak Smart (1979); istatistiklere yansıyan kadın suç artışının tek nedeninin kadınlar olmadığını ifade etmiş, kadının sosyal konumunun değişmesi ve

²²⁸ Dana M. Britton, "Feminism in Criminology: Engendering the Outlaw", **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol.571, Issue 1, 2000, p.58.

²²⁹ Britton, p.72.

²³⁰ Dolu, Suç Teorileri, s.454.

²³¹ Rita J. Simon, "American Women and Crime", **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol.423, Issue 1, 1976, pp.39,40.

özgürleşmesi ile medya ve ceza adalet sistemi tarafından farkedilip ışıkların o yöne tutulduğu ayrıca istatistiklerin de keyfi kullanıldığı gerekçeleriyle Adler'i eleştirmiştir²³².

John Hagan (1985), güç-kontrol kuramı (power-kontrol theory) ile kadınların erkeklerden daha az suç işlemesini açıklamaya çalışmıştır. Endüstri toplumlarında cinsiyete dayalı bir aile yapısının çocuklar üzerindeki kontrolü üzerine kurulu olan kurama göre; kontrolün dışarıda erkekte, evde kadında olması nedeniyle evdeki kadının da erkek çocuğundan ziyade kız çocuğunu daha fazla kontrol altında tutması neticesinde kızın risk alma eğilimi erkeğinkinden çok daha az olmaktadır. Bu durum endüstri toplumlarının karakteristik özelliği olan hiyerarşik aile yapısı içindeki cinsiyete dayalı güç yapısını göstermektedir. Dolayısıyla aile yapısının daha eşitlikçi bir yapıya kavuşması cinsiyetler arası suç orantısızlığını da azaltacaktır²³³.

4. Entegre Yaklaşımlar

Suç konu edinen çalışmaların yer aldığı literatür tarandığında ortaya çıkan kuram karmaşası suçun, bir çırpıda tanımlanacak ve reçetesi sunulacak bir kavram olmadığını göstermektedir. Öte yandan Zahir Kızmaz'ın “parçalı kuramlar” olarak adlandırdığı geleneksel suç kuramlarının suç olgusunu sınırlı faktörlerle çözmeye çalıştığı görülmektedir²³⁴. Tüm kuramların kabul edilir ve haklı yanları olmasına rağmen hiçbiri suçun genel kuramı olmayı başaramamıştır²³⁵.

Kuram karmaşasına rağmen, 1980'li yılların ortalarından itibaren eski kuramların günümüze uyarlanması veya yeni kuramların oluşturulması şeklinde bir kuram patlaması yaşanmıştır²³⁶. Yaşanan bu kuram enflasyonu karşısında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Kuramların çoğunun birbirlerini çürüttüğünü, dolayısıyla birbirlerini eleyeceklerini iddia eden görüşe karşılık, kuramların birbirleriyle farklı ancak birbirlerini çürütecek nitelikte olmadıklarını dolayısıyla birleştirilmeleri

²³² Carol Smart, “The New Female Criminal: Reality or Myth?”, **British Journal of Criminology, Delinquency and Deviant Social Behaviour**, Vol.19, Issue 1, 01/1979, pp.57,58.

²³³ John Hagan ve diğerleri, “Feminist Scholarship, Relational and Instrumental Control, and a Power-Control Theory of Gender and Delinquency”, **The British Journal of Sociology**, Vol.39, No.3, September 1988, pp.301,302.

²³⁴ Zahir Kızmaz, “Kriminolojide Yeni Yönelimler: Bütünleşik (Integrated) Suç Kuramları-I”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:15, Sayı:2, 2005, (Kriminolojide Yeni Yönelimler), s.349.

²³⁵ Per-Olof H. Wikström, “Explaining Crime as Moral Actions”, **Handbook of the Sociology of Morality**, (Ed. Steven Hitlin ve Stephen Vaisey), Springer, New York, 2010, p.213.

²³⁶ Kızmaz, Kriminolojide Yeni Yönelimler, s.350.

gerektiğini iddia eden bir diğer görüş ortaya çıkmıştır. Her iki görüş de kuram fazlalığını kabul etmektedir. Bu fazlalılığı zenginlik olarak değerlendirenlerin de olduğu görülmekle birlikte, çoğu kriminolog, bu fazlalığın bir zenginlik olmadığını, hatta alanın bilimsel ilerlemesine engel olduğunu iddia etmektedir²³⁷.

Kızmaz'a göre, günümüz kriminolojisindeki yönelimlerin ağırlık noktasını bütünleşik (integrated) suç kuramları oluşturmaktadır. Bütünleşik suç kuramları, esasında özgün yaklaşımlar olmayıp, geleneksel suç kuramlarının birkaçının birleştirilmesiyle veya o kuramların ortaya koyduklarının kullanılmasıyla oluşturulmaktadır²³⁸.

Değinilmesi gereken noktalardan biri, suçun genel kuramını oluşturmaya yönelik önemli bir çaba görülmediğidir. Charles R. Tittle (1989)'e göre böylesi bir çaba faydasızdır, çünkü suç göreceli bir kavramdır ve tanımı değişkenlik arz etmektedir. Bu belirsiz yönü, tek bir kuram kapsamında etraflica açıklamasını imkansız kılmaktadır. Öte yandan suçlu davranışın, öngörülmesi oldukça zor kaotik bir yapıda olması, rastgele durumlar ve durumların öznel yorumlarının sonucunda oluşması tartışmayı içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir. Dolayısıyla geçmişteki tek kuram çabaları başarısız olmuştur²³⁹.

Kızmaz'a göre suçluluğu daha bütüncül bir düzeyde açıklayabilecek bir kuram; yerleşim yerinin niteliklerinden, bireyin kişilik özelliklerine, ekonomik yapısal koşullardan, toplumsal kontrol mekanizmalarına, ceza politikalarından, toplumsal yapıdaki anomi ve gerilim düzeylerine kadar ve daha birçok unsuru bir arada içerebilmelidir²⁴⁰. Böylesi bir kuram ise tüm suç kuramlarının sentezini gerektirmektedir. Ancak Per-Olof H. Wikström, geleneksel suç kuramlarının, suçun tam olarak tanımlanması, bireyi suça iten davranışların neler olduğu, kişisel ve çevresel faktörlerin bireyin suç işlemesine nasıl etki ettiği ve bireyin içinde bulunduğu sosyal yapının ve bireysel gelişiminin suç davranışının oluşmasındaki etkisi hakkında yetersiz kaldıklarını iddia ederek tüm bu unsurlar üzerinden oluşturduğu genel bir yaklaşım ortaya koymuştur²⁴¹.

²³⁷ Thomas J. Bernard ve Jeffrey B. Snipes, "Theoretical Integration in Criminology", **Crime and Justice**, Vol.20, 1996, pp.301,302.

²³⁸ Kızmaz, Kriminolojide Yeni Yönelimler, s.352.

²³⁹ Bernard ve Snipes, p.305.

²⁴⁰ Kızmaz, Sosyolojik Suç, s.172.

²⁴¹ Wikström, p.213.

İKİNCİ BÖLÜM

NEDENSELLİK BAĞLAMINDA

SOSYAL DIŞLANMA VE SUÇ İLİŞKİSİ

I. SOSYAL DIŞLANMA VE SUÇ

“Suç ve Sosyal Dışlanma” (Crime and Social Exclusion) kitabının editörleri böyle bir konu üzerine yazma gerekliliklerini; suç ve suç korkusunun artması, postmodern toplumun gittikçe daha tehlikeli bir yer olması nedeniyle suçun gündemde olan bir konu olması, suçun kontrol edilebilmesinin, güvenliği sağlamaktan ziyade güvencesizliği yönetmekle ilgilenen yeni sosyal politikaların yeterliliği açısından merkezi bir durumda olması ve son olarak da suç ve sosyal dışlanmanın neredeyse başa baş bir seyir izlemesi olarak açıklamaktadır²⁴².

Suç ve sosyal dışlanmanın neredeyse başa baş bir seyir izlediği iddiası iki kavram arasındaki ilişkiye işaret etmektedir. Öncelikle iki kavramın her toplumu dolayısıyla tüm dünyayı etkileyebilecek potansiyelleri, toplumlarca farklı değerlendirilebilmeleri ve zaman-mekan bağlamında dinamik yapıları, kavramsal benzerliği ortaya koymaktadır. Öte yandan, iki sorunun başa baş seyri, zikrettiğimiz kavramsal benzerlikten öte, birbirinden ayrı düşünölemeyecek bir birlikteliğin varlığına kanıt oluşturmaktadır.

A. Kavramsal Bağlamda Benzer Özellikler

1. Evrensellik

Günümüzde sosyal eşitsizlik ve sosyal politikalar bağlamında önemli bir yere sahip olan sosyal dışlanma kavramı Avrupalı bir kavram olarak görece kısa bir geçmişi sahiptir²⁴³. Ancak küreselleşme sürecinin derinleştirdiği eşitsizliğe, sosyal bağların zayıflamasına karşı sosyal dışlanmanın anahtar bir kavram olarak ele alındığı görölmektedir²⁴⁴. Her ne kadar Avrupalı bir kavram olarak ortaya çıkmış

²⁴² Catherine Jones Finer ve Mike Nellis (Ed.), **Crime and Social Exclusion**, Blackwell Publishers, USA, 1998, p.1.

²⁴³ Rob Atkinson ve Simin Davoudi, “The Concept of Social Exclusion in the European Union: Context, Development and Possibilities”, **Journal of Common Market Studies**, Vol.38, No.3, September 2000, p.428.

²⁴⁴ Atkinson ve Davoudi, pp.434,435.

olsa da, farklı toplumlarda dışlanmanın farklı biçimlerde ve farklı düzeylerde tecrübe edildiği de görülmektedir²⁴⁵. Dolayısıyla sosyal dışlanma, tüm toplumlarda, toplumsal dayanışmayı ve bütünlüğü zayıflatacak sosyal (aile, iş arkadaş grubu, komşuluk ve toplumdan dışlanma), ekonomik (ücret, sosyal güvenlik, tasarruf, mal varlığı gibi kaynaklar ve mal ve hizmet piyasalarından dışlanma), kurumsal (adalet, eğitim, sağlık ve politik haklardan dışlanma), bölgesel (demografik dışlanma, erişebilirlikten ve toplumun genelinden dışlanma), manevi (kimlik, toplumsal değer, özsaygı, temel yetenekler, ilgiler, motivasyonlar ve gelecek beklentilerinden dışlanma) boyutlarda katılım yetersizliklerini içerdiğinden evrensel bir nitelik taşımaktadır²⁴⁶.

Suç açısından bakıldığında ise tarih boyunca tüm toplumlarda, belirli fiillerin yasaklanmış olduğu ve bunun karşılığı olarak ceza yaptırımlar uygulandığı görülmektedir. Bu yönüyle suç da evrensel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır²⁴⁷. Öyle ki dini referansla Adem ve Havva'nın ilk çocukları Habil'in kıskanç erkek kardeşi Kabil tarafından öldürülmesi ilk suç olarak anılmaktadır²⁴⁸.

İki kavramın evrensel niteliklerinin yanında küreselleşme süreciyle birlikte küresel düzeye yayılan etkileri de tartışmalara konu olmaktadır. Bölgeler ve ülkeler arasındaki eşitsizliğin artması insanların daha zengin ülkelere göç etmesine neden olmaktadır. Göçmenlerin kendi ülkelerinde genellikle dışlanmış grupları oluşturması, göç ettikleri yerlerde de siyasal olarak doğrudan dışlanmaya maruz kalmaları, yasa dışı göç ve göçmen sorunlarının, sosyal dışlanmanın küresel etkileri olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır²⁴⁹. İletişim ve ulaşım teknolojilerinin sağladığı olanaklar sayesinde ticaret, finans, kültür, fikir ve insan hareketinde yaşanan küresel düzeydeki artış küreselleşme sürecinde suçun da küreselleşmesini sağlamıştır. Bu süreçte uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı gibi organize suçlarda sürekli artışlar yaşanmıştır²⁵⁰.

²⁴⁵ Social Exclusion: A Concept for the World Summit for Social, p.703.

²⁴⁶ Atkinson ve Davoudi, p.440.

²⁴⁷ Dönmezer, s.55.

²⁴⁸ Sokullu-Akıncı, Kriminoloji, s. 21.

²⁴⁹ Orhan Ersun Civan ve Arzu Gökalp, "Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği", **Çalışma ve Toplum**, 2011/1, ss.233-235.

²⁵⁰ Yakup Altan ve Mustafa Arslan, "Küreselleşme ve Organize Suç", **Uluslararası İş, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi**, Yıl:1, Sayı:1, Ocak, 2016, ss.75,78-81.

2. Görecelilik

Bireyler belirli bir toplumda, belirli bir zaman ve yerde dışlanmaya maruz kalmaktadır. Dolayısıyla toplumun, zamanın ve yerin şartlarına göre dışlanma durumu gerçekleşmektedir²⁵¹.

Bireyin sosyal dışlanmaya maruz kalıp kalmadığı ancak toplumun diğer üyeleriyle karşılaştırıldığında belirlenebilmektedir. Mutlak bir dışlanmadan söz edemeyeceğimiz gibi, sosyal dışlanmayı ancak bireyin diğer bireylerle olan birlikteliği bağlamında değerlendirebilmek mümkündür. Bireylerin, toplumun diğer bireylerine nazaran toplumsal alanlara katılımındaki yetersizliğini ifade eden sosyal dışlanma göreceli bir kavramdır ve sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyler zamandan zamana ve toplumdan topluma değişmektedir²⁵².

Suç kavramı da evrensel nitelikte olmasına karşın farklı toplumlarda nelerin suç sayılacağı konusunda farklılıklar söz konusudur. Bir toplumda suç olarak değerlendirilen bir davranış başka bir toplumda suç olarak değerlendirilmeyebilir. Kavramın göreceli yanına işaret eden bu durum suçların toplumların sosyal, ekonomik ve manevi şartlarına göre şekillenmesiyle açıklanabilmektedir²⁵³. Örneğin batı ülkelerinde ve diğer gelişmiş ülkelerde aile bireylerine yönelik şiddet, çocuk ihmali ve suistimallerinin suç sayılmasına yönelik tutum diğer ülkelerde aynı şekilde oluşmamıştır²⁵⁴. Esrar içmek ve uyuşturucu kullanmak ülkemizde suç olarak nitelenirken alkol kullanmak suç sayılmamakta hatta özendirilmektedir, bazı ülkelerde ise alkol kullanmak yasaklanırken, esrar içmek yasak ve suç sayılmamaktadır²⁵⁵.

3. Dinamik Yapı

Farklı şekillerde ortaya çıkan sosyal dışlanma, giderek bireyle toplum arasındaki bağların zayıflamasına hatta kopmasına neden olabilecek dinamik bir süreci ifade etmektedir. Bu süreç bireyin topluma katılımını engelleyen, bireyi dışlayan yapıları ortaya koyarak ve kaynakların nasıl kullanıldığı, kaynaklardan

²⁵¹ Atkinson, p.14,15.

²⁵² Walter Bossert ve diğerleri, "Deprivation and Social Exclusion", *Economica*, 11/2007, Vol.74, Issue 296, pp.777,778.

²⁵³ Dönmezer, s.55.

²⁵⁴ Bahar, s.124.

²⁵⁵ Enver Özalp, *Sosyolojiye Giriş*, Ekin Yayınevi, 19. Baskı, Bursa, Mart 2011, s.371.

kimlerin ne ölçüde yararlandığına yönelik ekonomik politikaları ve tercihleri açıklamaktadır. Dolayısıyla sosyal dışlanmanın dinamik yapısı toplumsal dayanışmanın nasıl zayıfladığının analitik bir sunumudur²⁵⁶. Bu analitik sunum aynı zamanda, toplumda bütün olarak cereyan eden değişimlerden ve bu değişimlerin bazı insan ve grupların üzerinde yarattığı etkileri ortaya koyabilecek bir potansiyele de sahiptir²⁵⁷.

Öte yandan sosyal dışlanmaya maruz kalan birey sağlıklı bir aile yapısı kuramayacak dolayısıyla bu durumdan sadece bireyin kendisi değil aynı zamanda ailesi de etkilenecektir. Zamanı aşan bir durum olarak sosyal dışlanma nesilden nesile aktararak sadece yetişkinler için değil çocukların geleceği için de dışlanma potansiyeli taşıyan bir tehdit oluşturmaktadır²⁵⁸.

Zaman bağlamında değerlendirildiğinde suç kavramı da, farklılık göstermektedir. Nitekim geçmişte herhangi bir bir zaman diliminde suç kabul edilen bir eylem daha sonraki zamanlarda suç olmaktan çıkarılabildiği buna karşılık daha önceleri suç olmayan bir eylemin ise suç listesine eklenebildiği görülmektedir. Dolayısıyla suç kavramı dinamik bir yapı ortaya koymaktadır²⁵⁹. Örneğin ülkemizde 24 Ocak 1980 tarihine kadar suç olarak değerlendirilen yabancı para bulundurulması, zamanla suç olmaktan çıkarılmış hatta döviz büroları ekonomik yaşamın vazgeçilmez unsurları olmuştur. Yine batı ülkelerinde kurbanı (mağduru) olmayan suçlar olarak tanımlanan suçların suç kapsamından çıkarılmasına yönelik halk tarafından baskı yapılmakla birlikte bazı ülkelerde belli bir doza kadar uyuşturucunun serbest bırakılması ve kürtajın suç olmaktan çıkarılması söz konusu olmuştur²⁶⁰.

İlk dönemlerde, örneğin bir mağara adamının kullandığı basit araç ve gereçlerin başka bir mağara adamı tarafından alınması gibi yalın ve basit olan suç²⁶¹, her toplumun kendi sosyal, ekonomik ve manevi şartlarına göre şekillenmekle birlikte günümüzde görece önemsiz mağaza hırsızlıkları ve trafik suçlarından,

²⁵⁶ Sapançalı, Avrupa Birliği'nde, s.54.

²⁵⁷ Saniye Dedeoğlu ve Çisel Ekiz Gökmen, **Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar**, Efil Yayınevi, Ankara, 2011. s.18.

²⁵⁸ Atkinson, p.14.

²⁵⁹ Burkay, s.2.

²⁶⁰ Bahar, ss.121,124.

²⁶¹ Sokullu-Akıncı, Kriminoloji, s.21.

toplum tarafından ağır suçlar olarak kabul edilip kamunun hassas tepki gösterdiği yağma, ırza geçme ve adam öldürmeye kadar geniş bir alana yayılmıştır²⁶².

B. Birliktelik Boyutu

1. Zamansal Birliktelik

Sosyal dışlanma (farklı ülkelerde farklı kavramlarla tanımlanmış olsa da) ve suç evrensel nitelikte kavramlardır ve her ikisi de tüm toplumlarda, tüm zamanlarda çözülmesi için çaba harcanan çok önemli toplumsal sorunlar olarak kabul edilmişlerdir. Özellikle 1970’li yıllardan itibaren tüm dünyayı etkileyen ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmeler iki kavram açısından da önemli sonuçlar doğurmuştur.

1980’li yılların başından itibaren adım adım devreye sokulan neoliberal politikalar ile sosyal devlet uygulamaları sonucunda elde edilen tüm sosyal kazanımların erimeye başladığı küreselleşme sürecinde²⁶³ ulus devletin rolü de tartışma konusu olmuştur. Üretim, gelirin dağıtılması ve tüketimin, neoliberal ekonomik politikalar doğrultusunda ekonomik piyasalar ekseninde şekillendirilmeye başlanması risklerle dolu bir yapı ortaya çıkarmıştır. Risklerle dolu bu yapı nedeniyle toplum, “risk toplumu” (risk society) olarak da adlandırılmıştır. Bununla birlikte devletin, yurttaşların sosyal haklarıyla ilgili sorumluluklarını da azalttığı görülmektedir²⁶⁴.

Üretim yapısında köklü değişimler yaratan günümüzde de kendini iyiden iyiye hissettiren küreselleşme sürecinin sosyal yapıya etkileri sosyal dışlanma kavramını doğurmuştur. Bu doğrultuda yaklaşımlar ve çözüm önerileri ortaya konmaya çalışılmıştır²⁶⁵.

Fransa’da doğan sosyal dışlanma kavramı küreselleşme sürecinin olumsuz etkileri nedeniyle Avrupa’nın diğer ülkelerinde ve AB düzeyinde hem kavram, hem de politika olarak kabul edilmiş ve hızla yayılmıştır. Özellikle işsizlik oranlarındaki

²⁶² Demirbaş, s.37.

²⁶³ Hasan Ejder Temiz, **Küreselleşmenin Sosyal Boyutları ve Türkiye Açısından Etkileri**, Genel-İş Matbaası, İzmir, 2004, s.97.

²⁶⁴ Alan France ve Paul Wiles, “Dangerous Futures: Social Exclusion and Youth in Late Modernity”, **Crime and social Exclusion**, (Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis), Blackwell Publishers, USA, 1998, pp.64-65.

²⁶⁵ Sapancı, Avrupa Birliği’nde, s.60.

artış, artan uluslararası göç ve refah devletinin gerilemesi, kavram üzerindeki ilgiyi önemli ölçüde arttırmıştır²⁶⁶.

Suç, insanlık tarihi kadar eski bir kavram olmasına karşın, yukarıda zikredilen yapısal değişime paralel olarak artış göstermiştir. Küreselleşme sürecinde üretim ve tüketim yapısındaki değişim ile kişisel ve toplumsal kimliğin en önemli göstergesi olarak tüketim ve yaşam tarzı öne çıkmıştır. Toplumsal hedeflere ulaşılmasını sağlayan ve üyelerinin hareketlerini grup sadakati ile kısıtlayan aile, okul ve iş çevresi gibi geleneksel yapıların önemi, bireysel yaşam tarzı anlayışının yaygınlaşmasına paralel olarak azalmıştır. Öte yandan, üyelerinin suçlu davranışlarda bulunmasında etkili bir sosyal engel olarak işlev gören bu yapıların etkinliğinin de azaldığı görülmektedir²⁶⁷.

Messner ve Rosenfeld “Suç ve Amerikan Rüyası” (Crime and American Dream-1994) adlı çalışmalarında materyalist bir başarı anlayışını ifade eden “Amerikan Rüyası”na değinmişlerdir. Amerikan rüyası başarıyı vurgularken, bu başarıya ulaşmada uyulması gereken kurallara yapılan vurgu en aza indirilmiştir. Ayrıca ekonomik yapının diğer kurumlar (aile, eğitim ve siyaset) üzerindeki belirleyici etkisi suçlu davranışı açıklamada kurumsal anomi kuramının temelini oluşturmuştur²⁶⁸.

ABD’li akademisyenler ve politikacılarca tartışılan “Amerikan Rüyası” kavramı, küreselleşme sürecinde suç oranlarının artması açısından anahtar bir kavram olarak dikkat çekmektedir. Günümüzde gelişmiş ülkelerin son 40 yıldır artan suç oranlarının artış hızının azalması buna karşılık gelişmekte olan, ekonomik liberalizasyon ve demokratikleşme süreçleri yaşayan ülkelerde ise suç oranlarının hızla artması “Amerikanlaşma” olarak değerlendirilmektedir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin çözülmesinin ardından Rusya’da, 1990’lı yıllardan itibaren aşamalı olarak piyasa ekonomisine geçen Çin’de ve küresel ekonomik üretime eklenilerek gelişmeye çalışan ülkelerde suç oranlarındaki anlamlı artış bu bağlamda ele alınmaktadır. Ülkemizde ve Ortadoğu coğrafyasında yer alan İslam ülkelerinde de aynı artış eğilimi söz konusudur²⁶⁹.

²⁶⁶ McDevitt, p.9., Sapancalı, Avrupa Birliği’nde, s.60.

²⁶⁷ France ve Wiles, pp.64,65.

²⁶⁸ Bernburg, Anomie, pp.731,732.

²⁶⁹ Zahir Kızmaz, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Suç: Suç Oranlarının Artışı Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme”, **Mukaddime Dergisi**, Sayı:5, 2012, (Suç Oranlarının Artışı) ss.55-58.

Neoliberal politikalar doğrultusunda şekillenen küreselleşme sürecinde; aile yapısındaki değişim, bireyselleşme veya aşırı bireycilik, sosyal sermayenin, geleneksel değerlerin ve enformel denetimin zayıflaması, ekonomik gelişme ve gelir eşitsizliği, yerleşimsel hareketlilik/göç, yaşamın kutsallığının azalması yönündeki değersel gelişmeler gibi unsurlar suç oranlarındaki artışın nedeni olarak görülmektedir. Gerçekten de, Rusya ve Çin'in liberal ekonomiye geçmesi, gelişmekte olan ülkelerin modernleşme çabaları göz önünde bulundurulduğunda yukarıda sayılan unsurların sosyal dışlanmanın yoğun olarak yaşandığı bu ülkeleri daha fazla etkilemesi kaçınılmazdır²⁷⁰.

Küreselleşme sürecinde uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı gibi organize suç oranlarının artması suçun küresel niteliğini de ortaya koymuştur²⁷¹. Ulusal ve uluslararası düzeyde suç oranlarının artmasının yanı sıra farklı suç türleri de ortaya çıkmıştır. Özellikle bilgi-iletişim teknolojilerindeki gelişim bu noktada belirleyici olmuştur. Bu süreçte, bilişim suçları, siber terörizm, sınıraşan organize suçlar, kimlik hırsızlığı gibi yeni suç türleri ceza kanunlarında yerini almıştır. Bu nedenle de suç oranları artmıştır, gelecekte de bu nitelikte suçların daha fazla artacağı öngörülmektedir²⁷².

1970'li yıllardan itibaren yaşanan süreçte sosyal dışlanmanın sosyal politika alanında önemli bir yer edinmesi, yine aynı süreçte suç oranlarındaki artışla, sosyal dışlanma ve suç kavramları arasında zamansal bir birliktelikten söz etmek mümkün olabileceği gibi, bu birlikteliğin belirli bölgelerde yoğunlaşması ile mekansal bir nitelik taşıdığı da görülmektedir.

2. Mekansal Birliktelik

Küreselleşme sürecinde, ticaretin ve doğrudan yabancı yatırımların arttığı, ekonomik büyümenin ve ekonomide verimlilik artışının sağlandığı değerlendirilmektedir²⁷³. Bu yönüyle neoliberal politikaların ekonomik anlamda başarılı olduğu söylenebilir. Ekonomik düzeyde, büyük devletler, uluslararası

²⁷⁰ Kızmaz, Suç Oranlarının Artışı, ss.61-69.

²⁷¹ Altan ve Arslan, ss.78-81.

²⁷² Hüseyin Cinoğlu, "Suç, Küreselleşme ve Gelecek", **Suç Önleme Sempozyumu**, (Ed. Sekine Bozdemir ve Uğur Argun), Bursa Emniyet Yayınları No:1, Bursa, 2012, ss.247-252.

²⁷³ Zeki Erdut, **Küreselleşme Bağlamında uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye**, İzmir, 2002, s.18.

düzenleyici kurumlar ve Çokuluslu İşletmeler (ÇUI) tarafından biçimlendirilen bütünleşmiş küresel bir finans sistemi ve dünya çapında oluşturulan üretim ağları²⁷⁴ küreselleşme sürecinin ekonomik hedeflerine ulaştığını göstermektedir. Ancak bu süreçte, ekonomik başarıya rağmen, elde edilen gelirin bölüşümündeki adaletsizlik ve eşitsizlik hiç olmadığı seviyelere çıkmıştır²⁷⁵. Küreselleşme sürecinde en fazla tartışılan konularından biri olan ve 21. yüzyılın kilit meselesi olarak görülen, artan eşitsizlikler ve gelir dağılımındaki bozulma²⁷⁶ küreselleşme sürecinin en çok eleştirilen toplumsal sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır²⁷⁷.

Neoliberal politikalarla şekillenen küreselleşme sürecinde üretim, ÇUI'nin oluşturduğu üretim ağları vasıtasıyla tüm dünyaya yayılmıştır. Merkez niteliğindeki ÇUI yan faaliyetlerini birçok farklı ülkedeki taşeron işletmelere yayma imkanı bulmuş, çevre niteliğindeki ülkelerin işletmeleri ise küresel üretim ağında yer alabilmek için diğer çevre işletmeleriyle rekabet etmek durumunda kalmıştır. Küresel düzeyde bu ağların kurulabilmesi, yerel düzeyde ise çevre işletmelerinin diğer işletmelerle rekabet edilebilmesi için bir "kuralsızlaştırma" sürecine girildiğinden söz etmek mümkündür. Bu süreçte kuralların tamamen ortadan kaldırılması değil, kamu müdahalesi, yasal zorunluluklar gibi unsurların dışarıda bırakılarak ilişkinin taraflarının kuralları koymasına söz konusudur²⁷⁸. Veysel Bozkurt; bu haliyle küreselleşmenin, endüstri devriminden hemen sonraki, kuralları oluşmamış kapitalizm dönemini hatırlattığını ve henüz kuralları oluşmayan küreselleşme sürecinin de mevcut kuralsızlık içerisinde, toplumsal engelli grupların aleyhine işlediğini ifade etmektedir²⁷⁹.

Yerleşik kuralların olmadığı yerde ise gücün kurallarının geçerli olduğu görülmektedir. Merkezin çevre üzerinde uyguladığı kontrol, bazı mallara karşı uygulanan tarife dışı engeller, yüksek nitelikli işgücü dışındaki emeğin dolaşımını

²⁷⁴ Engin Yıldırım, "Küreselleşme, Refah Toplumu ve Risk Toplumu", **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, (Der. Veysel Bozkurt), Alfa Yayınevi, Ekim 2000, s.73.

²⁷⁵ Veysel Bozkurt, "Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları", **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, (Der. Veysel Bozkurt), Alfa Yayınevi, Ekim 2000, (Küreselleşme), ss.94,95.

²⁷⁶ Sapancalı, Yeni Dünya Düzeni, s.126.

²⁷⁷ Bozkurt, Küreselleşme, s.95.

²⁷⁸ Erdut, s.10-17.

²⁷⁹ Bozkurt, Değişen Dünyada, s.364.

engelleme bu süreçte artan eşitsizlikler ve gelir dağılımındaki bozulmayı daha da derinleştirmiştir²⁸⁰.

Gelir dağılımındaki eşitsizlik, üretken olmayan istihdam ve kayıtdışı istihdamın yaygınlaşmasından da kaynaklanabilmektedir²⁸¹. Dolayısıyla gelir dağılımındaki eşitsizliğin boyutları sosyal dışlanma açısından belirleyici olmaktadır. Küreselleşme sürecinde gelir dağılımındaki eşitsizliğin hiç olmadığı düzeylere ulaşması sosyal dışlanmanın da gelir dağılımından en az payı alan bölgelerde yoğunlaşmasını kaçınılmaz kılmıştır²⁸².

1975'li yıllardan itibaren birçok batı ülkesinde, gelir grupları arasında oluşan farkın giderek açıldığı, bununla birlikte suçun da aynı tarihlerde yükselişe geçtiği görülmektedir. Ekonomik zenginliğin dağılımdaki bu eşitsizlik benzer ölçülerde suç ve suç mağduru olma oranlarına yansımıştır. Suç ve yoksulluk aynı bölgelerde yoğunlaşmıştır²⁸³.

Bu noktada, suç ve suçlu ayrımı yapılması gerekmektedir. Suç ve suçlu ayrı bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Rutin aktiviteler kuramının, en fazla aktivite ve karmaşanın olduğu yerlerde suç oranının fazla olacağı yönündeki iddiası, işlenen suçların şehir merkezlerinde, nüfusun yoğun olduğu ve ulaşım ağlarının kesiştiği yerlerde yoğunlaşacağını öngörmektedir. Bu yöndeki araştırmaların anlamlı sonuçlar ortaya koyması nedeniyle birçok ülkede kolluk kuvvetleri suçun coğrafi olarak belirlenebildiği istatistiki yöntemler kullanılmaktadır²⁸⁴. Öte yandan, özellikle mala karşı işlenen suçlarda ve şiddet suçlarında, suçluların sosyoekonomik yapıları değerlendirildiğinde toplumun alt tabakalarında yer alan, eğitim durumu düşük, belli bölgelerde yaşayan bireyler oldukları görülmektedir²⁸⁵.

Yerleşimin suçla ilişkisini ele alan Alan Murie, komşuluk, iş, aile ve akrabalık ilişkilerindeki değişimin sosyal uyumu bozmasının ve bazı bölgelerdeki

²⁸⁰ Gülten Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus-Devlet/Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, ss.256-258.

²⁸¹ Temiz, s.125.

²⁸² John Pitts ve Tim Hope, "The Local Politics of Inclusion: The State and Community Safety", **Crime and Social Exclusion**, (Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis), Blackwell Publishers, USA, 1998, p.38.

²⁸³ Pitts ve Hope, p.38.

²⁸⁴ Bahadır Şahin, "Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Suçla Mücadelede Kullanımı: İstanbul Örneği", **Suç Önleme Sempozyumu**, (Ed. Sekine Bozdemir ve Uğur Argun), Bursa Emniyet Yayınları No:1, Bursa, 2012, ss.357,358.

²⁸⁵ Hayati Aksu ve Yakup Akkuş, "Türkiye'de Mala Karşı Suçların Sosyoekonomik Belirleyicileri Üzerine Bir Deneme: Sınır Testi Yaklaşımı (1970-2007)", **Sosyoekonomi Dergisi**, 2010-1, s.210.

nüfusun sürekli devrinin suça neden olduğunu iddia etmiştir²⁸⁶. Sosyal düzensizlik kuramcıları sosyal çözülmenin en çok şehir yapısında ortaya çıktığını varsayarak; heterojen yapı, çöküntü bölgeleri, sosyal hareketlilik, sanayileşme ve şehirleşmenin bireylerin toplumsal değerlere olan bağlılığını zayıflatarak onları suç işlemeye yönelttiğini öne sürmektedir²⁸⁷. Bu bağlamda küreselleşme sürecinde özellikle gelişmekte olan ülkelerde, yerleşimsel hareketliliğin artması, hızlı kentleşmenin yaşanması, nüfusun hızla artarak heterojenleşmesi suç oranlarındaki artışı açıklamak için kullanılan argümanlar arasında sayılmaktadır²⁸⁸.

Reckless'in sınırlama kuramında ortaya konduğu, bireyin suç işlemesine neden olacak, yoksulluk-yoksunluk, çatışma ve uyumsuzluk, dış baskılar, azınlık olma, fırsat eşitsizliği gibi çevresel iticiler ile dikkat dağıtıcı, cezbedici, baştan çıkarıcı eylemler, reklamlar, propaganda, suç ve aykırı davranış birlikteliği ve suç kariyeri gibi çevresel çekicileri²⁸⁹ küreselleşme sürecinde yoksul bölgeleri daha da yoğun etkilemektedir. Bu bağlamda, Ivan Y. Sun ve arkadaşlarının 52 ülkenin verileriyle yaptıkları, nüfusun artması ve kentleşmeyi içeren sosyal değişimlerin ekonomik yoksunluk ve dolayısıyla da suçla ilişkisini açıklama amacındaki çalışma önemlidir. Farklı araştırmacıların yaptığı çalışmaları da içeren bu çalışma artan nüfus ve kentleşmenin gelir eşitsizliğiyle birlikte ekonomik yoksunluk yarattığı ve bu yoksunluğun suça dolaylı olarak etki ettiğini ortaya koymuştur²⁹⁰.

II. NEDENSELLİK İLİŞKİSİ

Sosyal dışlanma ve suç ilişkisinde ortaya koymaya çalıştığımız kavramsal benzerlikler ile zamansal ve mekansal birliktelik, iki kavram arasındaki ilişkinin nedensellik bağlamında ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Aşağıda olası sosyal dışlanma ve suç ilişkilerini nedensellik bağlamında ortaya koyan bir matris yer almaktadır.

²⁸⁶ Alan Murie, "Linking Housing Changes to Crime", **Crime and social Exclusion**, (Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis), Blackwell Publishers, USA, 1998, p.35.

²⁸⁷ Kızmaz, Sosyolojik Suç, ss.151,152.

²⁸⁸ Kızmaz, Suç Oranlarının Artışı, s.54.

²⁸⁹ Reckless, pp.44,45.

²⁹⁰ Ivan Y. Sun ve diğerleri, "A Cross-National Analysis of the Mediating Effect of Economic Deprivation on Crime", **Asian Journal Of Criminology**, Vol.6, No.1, 2011, pp.27,28.

Şekil 2: Sosyal Dışlanma-Suç Matrisi

	Suçsuz	Suçlu
Dışlanmamış	1	2
Dışlanmış	3	4

Birey, 1. düzeydeki gibi sosyal dışlanmaya maruz kalmamış ve suça da bulaşmamış olabileceği gibi 4. düzeyde olduğu gibi sosyal dışlanmaya maruz kalmış ve suç işlemiş olabilir. Öte yandan sosyal dışlanmış veya suça bulaşmış olma hallerinden yalnız birini de yaşamış olabilir. Düzey 2 ve düzey 3 bu durumları göstermektedir. Ancak kuramsal olarak net bir şekilde ortaya koyulabilen bu ilişki girift bir yapı sergilemekte olup, yapılacak analizi zora koşturmaktadır. İki kavramın tanımlanıp ortaya konulması noktasında çalışmamız boyunca yaşanan zorluk, nedensellik ilişkilerinde daha da belirginleşmiştir.

Yaşanılan zorluğa rağmen, sosyal dayanışmanın sağlanması için anahtar bir role sahip sosyal dışlanma ile belki de en önemli sosyal sorun olarak görülebilecek suçun aynı çalışma içerisinde yer alması önem taşımaktadır. İki kavram arasındaki nedensellik ilişkisi, suça neden olan sosyal dışlanmışlık süreçleri, sosyal dışlanmış bireyler bağlamında suç ve suçun sosyal dışlanmaya etkisi başlıkları altında açıklanmaya çalışılacaktır.

A. Suça Neden Olan Sosyal Dışlanmışlık Süreçleri

Suç, sosyal dışlanmanın hem belirtisi hem de bir ürünü olarak ortaya çıkabilmektedir. Bununla birlikte, her suç işleyen sosyal dışlanmışlığa uğramıştır denilemeyeceği gibi, sosyal dışlanmışlığa maruz kalan herkesin de suç işlediği veya işleyeceği de iddia edilemez. Ancak çok boyutlu yoksunluk süreçlerini içeren sosyal dışlanmanın farklı boyutları dolaylı olarak suça neden olabilecektir²⁹¹.

²⁹¹ Roger Bowles, “Social Exclusion and Offending”, **Social Exclusion: Short and Long Term Causes and Consequences**, (Ed. Giuliana Parodi ve Dario Sciulli), Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2012, p.106.

Sosyal dışlanma biçim ve süreçlerinin suça yönelime neden olacağına ilişkin çalışmaların, sosyal dışlanma kavramının çok boyutlu yapısı nedeniyle, genel bir değerlendirme yerine dışlanılan alanlar üzerinden yapıldığı görülmektedir. Özellikle, işsizlik, gelir yoksunluğu ve yoksulluk olarak ifade edebileceğimiz ekonomik alandan dışlanma ve eğitim alanından dışlanmanın suçla ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar söz konusudur²⁹². Bu bölümde ekonomik, toplumsal ve siyasal alandan dışlanma süreçlerinin suçla olan ilişkisi ele alınacaktır.

1. Ekonomik Alandan Dışlanma

Genel anlamda ekonomik yapının, suça doğrudan etki ettiği varsayımı doğrultusunda çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Ekonomik koşulların ortaya koyduğu yapı ile suç arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik çeşitli modeller ortaya konulmuştur. Bu modeller; ekonomik durgunluk dönemlerinde, bireylerin yasal yollardan elde ettikleri gelir düzeyinin düşmesinin bireyi suç işlemeye yönelttiğini varsayan “motivasyon kuramı” ve ekonomik büyüme dönemlerinde gerçekleşen gelir artışı ile dolaşımı giren mallardaki artışın, suç işleme fırsatlarını dolayısıyla suç oranları artıracağını ifade eden “fırsat kuramı”dır²⁹³.

Sosyal dışlanma açısından bakıldığında ise; işsizlik, yoksulluk ve maddi yoksunluk olarak ifade edebileceğimiz ekonomik alandan dışlanma ile suç arasındaki ilişki konusunda yapılan çalışmaların fazlalığına rağmen, kriminolojide ekonomik dezavantaj ile suç arasındaki ilişkinin pek dile getirilmediği görülmektedir²⁹⁴.

Bu noktada, yapılan çalışmaların ortaya koyduğu sonuçlar belirleyici olmaktadır²⁹⁵. Bazı çalışmalarda, suçun ekonomik koşullar ile doğrudan ilgili olduğu yönünde tespitlerde bulunmakta iken²⁹⁶, ekonomik koşulların suçluluğu etkilemede

²⁹² Pitts ve Hope, p.40.

²⁹³ Zahir Kızmaz, "Ekonomik Yapı ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:13, Sayı:2, 2003, (Ekonomik Yapı ve Suç), ss.280,281., Martin A. Andresen, "Unemployment, GDP, and Crime: The Importance of Multiple Measurements of the Economy." **Canadian Journal Of Criminology & Criminal Justice**, Vol.57, No.1, 2015, pp.35-58, pp.35,36.

²⁹⁴ Pitts ve Hope, p.40.

²⁹⁵ Bu alanda yapılan çalışmalar için bkz. Caner Çakmak, “Suçun Belirleyicileri Olarak Başlıca Ekonomik Risk Faktörleri”, **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:15, Yıl:15 Sayı:4, 2015.

²⁹⁶ Dinler ve İçli, s.2471.

çok küçük bir payının olduğu yönünde tespitlerde bulunan çalışmalar da söz konusudur²⁹⁷.

Ekonomik alandan dışlanmanın en belirgin biçimi işgücü piyasalarından dışlanma olarak ortaya çıkmaktadır. Öte yandan birey işsiz olmasa da, gelir düzeyi ve yaşam standartları bireyin ekonomik alana katılımında belirleyici olacağından, yoksulluk da bir diğer dışlanma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. İşgücü piyasalarından dışlanma ve yoksulluk ise özellikle küreselleşme sürecinde ortaya çıkan yeni bir toplumsal yapıya işaret eden tüketim toplumundan dışlanmayı da beraberinde getirmektedir.

a. İşgücü Piyasasından Dışlanma

Küreselleşme sürecinden en çok etkilenen alan kuşkusuz işgücü piyasalarıdır. Bu süreçte, özellikle gelişmiş ülkelerdeki imalat sanayi üretimi daralmış, üretim süreçleri işgücünün ucuz ve yasal düzenlemelerin yetersiz olduğu ülkelere doğru kaymaya başlamış, nitelikli işgücünün önemi artarken niteliksiz işgücüne olan talep gerilemiş, ücret eşitsizliğinin artması ve enflasyona bağlı olarak reel ücretlerin aşınması söz konusu olmuştur. Gelişmiş ülkelerde esnek ve standart dışı istihdam, gelişmekte olan ülkelerde ise enformel ve kayıtdışı çalışmanın yaygınlaşmasıyla yasal korumanın ve güvencelerin giderek çözüldüğü bir işgücü piyasası ortaya çıkmıştır. İşgücü piyasalarında yaşanan dönüşüm, işçi sınıfını daha kırılgan hale getirmiştir. Tüm bunlara ek olarak dünyada genelinde işsizlik artmıştır²⁹⁸.

İşgücü piyasalarında yaşanan köklü dönüşüm işgücü piyasalarının kutuplaşmasına ve bölünmesine neden olmuştur. Öncelikle üretim, bir tarafta nitelikli, yüksek ücretli, çalışma koşullarını çalışanın belirleyebildiği çekirdek işgücü, diğer tarafta farklı dönemlerde iş yoğunluğuna göre işe alınan ve çıkarılan niteliksiz, düşük ücretli ve iş güvencesi olmayan çevresel işgücü olmak üzere kutuplaşmıştır. Diğer yandan, yine üretim yapısındaki değişime paralel olarak işgücünün birincil ve ikincil işgücü piyasası olarak bölünmesi söz konusudur. Birincil işgücü piyasası nitelikli ve sermaye yoğun işlerde, iyi koşullarda ve yüksek ücretle çalışan işgücünü tanımlarken, genellikle emek yoğun işlerde çalışan,

²⁹⁷ Dinler ve İçli, s.2471.

²⁹⁸ Temiz, ss.99-112.

niteliksiz, düşük ücretli ve iş güvencesi olmayanlar ikincil işgücü içinde yer almaktadır²⁹⁹.

Günümüzde gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ülkelerde istihdam yaratmak güçleşmektedir. Bu nedenle işsizlik çözümlenmesi zor, uzun süreli ve kalıcı nitelikte yapısal bir sorun haline gelmiştir³⁰⁰. Bu bağlamda işgücü piyasalarından dışlanma biçiminde nitelendirilebilecek işsizlik en önemli sosyal dışlanma süreçlerinden biridir. Toplumsal düzeyde birey ve aile üzerindeki etkileri, uluslararası düzeyde ise göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti gibi küresel sorunların bir parçası olması nedeniyle işsizlik sorunu, ekonomik bir kavram olsa da sosyoloji, kriminoloji, psikoloji ve uluslararası ilişkiler gibi farklı disiplinlerce de üzerinde fazlaca çalışılan bir konudur³⁰¹. İşsizlik; toplam talepte daralmayla birlikte, bireyler, firmalar ve ülkeler için gelir kaybı, bütçe açığı, gelir dağılımındaki adaletsizlik, beceri kaybı ve tembellik gibi ekonomik maliyetlerinin yanı sıra³⁰², toplumsal huzurun bozulması, suç oranlarının ve bireyin suç eğiliminin artması, zorunlu göçe neden olması, aile huzurunun bozulması, boşanma riskinin ve bireyin intihar eğiliminin artması gibi sosyal maliyetleri olan³⁰³ ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

İş, her ne kadar farklı ekonomik süreçleri tanımlayan bir kavram olsa da, gelir getirisinin yanında, çalıştığı yere ait olmak ve işe yaradığını hissetmek gibi bireyin diğer bazı psikolojik ihtiyaçlarını da karşılamaktadır. İş bireye aynı zamanda bir statü ve sosyal kimlik de kazandırmaktadır³⁰⁴. Dolayısıyla işsizlik bireyin gelirinde bir azalmanın yanı sıra bireyin toplumsal değer ve normlara olan bağlılığını çözücü yönde bir etki yapmakta ve bireyin kendini dışlanmış hissetmesini sağlamaktadır³⁰⁵.

İşsizliğin psikolojik boyutu ele alındığında ise bu doğrultuda yapılan çalışmalarda işsizlerin; kendilerine olan güvenlerini kaybettikleri, algılanan yeterlilik ve özyeterlilik düzeylerinde azalma yaşadıkları, hayat tatminlerinin azaldığı, depresif

²⁹⁹ Yücel Uyanık, “İşgücü Piyasalarında Esneklik ve Bölünme”, **Kamu-İş Dergisi**, Cilt:7, Sayı:2, 2003, ss.10-15.

³⁰⁰ Temiz, ss.99-112.

³⁰¹ Çakmak, s.174.

³⁰² Çakmak, s.176.

³⁰³ Ferhat Topbaş, “İşsizlik ve İntihar İlişkisi: 1975-2005 Var Analizi”, **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:2, 2007, s.170.

³⁰⁴ Zahir Kızmaz, “Suçun Önemli Belirleyenleri Olarak İktisadi Etkenler: İşsizlik ve Suç İlişkisine Sosyolojik Bir Bakış”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, 2006, (İşsizlik ve Suç), s.75.

³⁰⁵ Kızmaz, Ekonomik Yapı ve Suç, ss.280-281.

duygularının arttığı, stres düzeylerinin yükseldiği, genel olarak sağlık ve iyilik hallerinde önemli bir düşüş yaşandığı, umutsuzluk ve çaresizlik içine girdikleri, içe kapanarak yalnızlık duygusu hissettikleri ve özsaygılarının zedelendiği ortaya konulmuştur³⁰⁶.

Bireylerin işsizlik karşısında ortaya koydukları tepkinin acı duyma, güvensizlik, şok, duygusuzluk, öfke ve değersizlik hissi şeklinde olduğu, bu duyguların yoğunluğu arttıkça da bireyi zihinsel olarak meşgul ederek ciddi bir benlik yıkımına sevkettiği değerlendirilmektedir. Öte yandan bireyin kendini yalnız ve dışlanmış hissetmesi, bireyi; eşine ve çocuklarına kötü davranma, hırsızlık yapma, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı gibi bir dizi anti-sosyal davranış sergilemeye eğilimli hale getirmektedir³⁰⁷.

İşsizliğin suça neden olacağı, daha doğrusu iş sahibi olmanın bireyi suç işlemekten dolayı yollardan alıkoyacağı yönünde iddialar söz konusudur. Öncelikle herhangi bir işe sahip olma durumu, bireyin zamanını ve enerjisini almaktadır. Bu nedenle çalışan bireyin suç davranışı ile meşgul olmayacağı öngörülebilir. İş sahibi olmanın gelir getiren bir eylem olması nedeniyle, yasal yollardan para kazanan birey maddi amaçlı suç eylemlerine girişmeyecektir. İşin bireylere sağladığı statü ve kendine güven duyma hissi nedeniyle bireyin kendisini yasa dışı yollarla gerçekleştirme gereksinimi azalacaktır. Suç işlemek bireyin işini kaybetmesine neden olabileceğinden, bu risk, bireyi suç işlemekten alıkoyacaktır. Son olarak iş veya meslek sahibi olmak, bireyin; sorumluluk, dakiklik/titizlik ve kendini önemseme yönünde bir kişilik inşa etmesini sağlayacaktır³⁰⁸.

İşsizlikle suç arasındaki ilişki bazı durumlarda girift bir yapı ortaya koymaktadır. Özellikle ataerkil aile yapısı anlayışının yaygın olduğu toplumlarda aile reisinin işini kaybetmesi, aile içindeki rollerin zedelenmesine neden olmakta, aile reisinin aile içindeki otoritesinin sarsılması, ailenin diğer fertlerinin iş aramaya veya çalışmaya başlaması aile reisini kızgın, öfkeli ve saldırgan bir ruh haline sokmaktadır. Aile içerisinde ise şiddete başvurulması boşanmalara neden olmakta,

³⁰⁶ Burcu Kümbül Güler, “İşsizlik ve Yarattığı Psiko-Sosyal Sorunların Öğrenilmiş Çaresizlik Bağlamında İncelenmesi”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt:55, sayı:1, 2005, s.377.

³⁰⁷ Kızmaz, İşsizlik ve Suç, s.77.

³⁰⁸ Kızmaz, Ekonomik Yapı ve Suç, s.283.

boşanma sonrası çocuklar üzerinde aile denetiminin azalması nedeniyle de çocuklar ve gençler suça yönelebilmektedir³⁰⁹.

İşsizlik ve suç arasında anlamlı ilişkiler olduğunun varsayılmasına rağmen, bu ilişkiyi analiz eden çalışmalar birbirinden farklı sonuçlar ortaya koymaktadır³¹⁰. Reckless işsizliği suç davranışına neden olabilecek “çevresel iticiler” olarak görürken bireyin sosyal çevresini dolayısıyla iş çevresini, bireyi suç davranışından alıkoyacak “dışsal sınırlayıcılar” olarak değerlendirmiştir³¹¹. Buonanno ve arkadaşlarının 15 AB ülkesi, Norveç, Kanada ve ABD'nin içinde bulunduğu 18 ülkenin 1970 ila 2010 yılları arasındaki verilerden hareketle yapmış oldukları çalışmada, işsizlik ve suç arasında yüksek bir korelasyon saptamıştır³¹². Öte yandan pozitif ve anlamlı ilişkiler ortaya koyan araştırmaların yanı sıra işsizlik ile suç arasında zayıf bir ilişki sunan araştırmalar da mevcuttur³¹³. Yıldız ve arkadaşlarının Kayseri’de 2002 ila 2009 yılları arasındaki suç istatistiklerinden hareketle yaptıkları çalışmada işsizlik ve suç arasında zayıf bir korelasyon bulunurken, bu sonuçta kayıtdışı istihdam ve işsizlik durumunda sağlanan yardım ve ödemelerin etkili olabileceğine dikkat çekilmiştir³¹⁴.

Kanada’da yapılan bir araştırma ise işsizlik ile adam öldürme suçları arasında negatif bir ilişkiye işaret etmektedir. Öte yandan bu ülkede işsizlik sonrası sağlanan işsizlik sigortası ve sosyal yardımların, işsizliğin olumsuz etkilerinden bireyleri koruduğu yönündeki eleştiriler araştırma sonucuna ışık tutmaktadır³¹⁵.

Yapılan çalışmaların ortaya koyduğu çelişkili sonuçlar işsizlik ve suç ilişkisinin niteliğini ortaya koymamızı güçleştirmektedir. Öte yandan işlenen suçların türü de ayrı bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, 2005 yılında ülkemizde yapılan ve Emniyet Genel Müdürlüğü’nden elde edilen gasp, hırsızlık, dolandırıcılık ve oto hırsızlığı suçlarına ait istatistiklerden hareketle, suç sayıları ile İş Kurumu istatistiklerinden derlenen işsizlik oranı arasındaki nedensellik ilişkisi, 1995-2002 yıllarını ve 67 ili kapsayan panel veri analizi ile değerlendirilmiş ve

³⁰⁹ Çakmak, s.178.

³¹⁰ Rifat Yıldız ve diğerleri, "The Effects of Unemployment, Income and Education on Crime: Evidence from Individual Data", **International Journal Of Economic Perspectives**, Vol.7, No.2, 2013, p.34., Çakmak, s.175.

³¹¹ Reckless, pp.44,45.

³¹² Paolo Buonanno ve diğerleri, “Response of Crime to Unemployment: An International Comparison”, **Journal of Contemporary Criminal Justice**, Vol.30(1), 2014, p.38.

³¹³ Kızmaz, İşsizlik ve Suç, s.84.

³¹⁴ Yıldız ve diğerleri, s.38.

³¹⁵ Kızmaz, İşsizlik ve Suç, s.84.

işsizliğin gasp, hırsızlık, dolandırıcılık ve oto hırsızlığı suçlarına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır³¹⁶.

İşsizlik arttıkça suçun arttığını ortaya koyan başka bir çalışma da ise, işsizlik ve suç ilişkisinde bir başka parametre olarak eğitim düzeyi de eklenmiş ve sonuç olarak işsizlerin eğitim düzeyi arttıkça suç işleme oranlarının azaldığı tespit edilmiştir³¹⁷.

Bundan ayrı olarak işsizlik, bireylerin iş aramak için başka yerlere göç etmelerine yol açmaktadır. İşsizlik ile ilintili olarak gerçekleşen göç nedeniyle ortaya çıkan değersel zayıflama, uyum sorunu, yabancılaşma, aile bağları ve resmi olmayan sosyal kontrol unsurlarının yıkılması veya zayıflaması gibi sorunlar, bireylerin suç işlemelerinde etkili olabilmektedir. Böylelikle işsizlik, hem doğrudan ve hem de dolaylı olarak suça neden olmaktadır³¹⁸.

Dolayısıyla işgücü piyasasından dışlanma ve suç arasındaki ilişkiyi ortaya koymak başka değişkenlerin de araştırmaya dahil edilmesini zorunlu kılmaktadır. Yukarıda değinildiği üzere işsizlik ve suç ilişkisinde, suç türleri, eğitim düzeyi gibi farklı değişkenler de etkili olabilmekte, işsizliğin neden olduğu göç gibi toplumsal olgular da dolaylı olarak suça etki etmektedir. Bu konuda yapılan sayısız araştırmalardan ortak ve anlamlı bir sonucun çıkmıyor olması çalışmalara dahil edilen veya edilmeyen değişkenlerden kaynaklanıyor olabilir. İşte bu nedenledir ki işsizlik ve suç arasındaki ilişkiyi ortaya koyma iddiasındaki çalışmaların tek yönlü analizlerden kaçınması gerekmektedir.

b. Yoksulluk

Beslenme, barınma ve sağlık imkanlarından yeterince yararlanamamayı ifade eden yoksulluk, bireyin toplumun genel yaşam düzeyinden dışlandığı anlamına

³¹⁶ Oğuz Özal ve Ertuğrul Yıldırım, “İşsizlik-Suç İlişkisi: Kayseri İli Örneğinde Makro ve Mikro Verilerden Kanıtlar”, **Uluslararası Ekonomi Politik Konferansı**, Emek Piyasaları ve İstihdam, 15-17 Eylül 2011, Kocaeli, http://www.researchgate.net/profile/Ertugrul_Yildirim/publication/272815397_SZLKSU_LKS_KAYSERI_L_RNENDE_MAKRO_VE_MKRO_VERLERDEN_KANITLAR/links/54ef39600cf25f74d721c466 (04.07.2015), s.8.

³¹⁷ Özal ve Yıldırım, s.16.

³¹⁸ Kızmaz, Ekonomik Yapı ve Suç, s.283.

gelmektedir³¹⁹. Dolayısıyla toplumun bireylerine sunduğu hizmetlerden yararlanmamanın, bu hizmet alanlarına girememenin, bireyleri suç işlemeye eğilimli hale getirebileceği iddia edilmektedir³²⁰.

Genel olarak bakıldığında ise yoksulluğun, toplumun genel yaşam düzeyinin altında kendine özgü bir yaşam biçimi ürettiği, bu yaşam biçiminin ise bireylerin hukuk dışı eylemlere yönelmelerini kolaylaştırıcı bir öz taşıdığı değerlendirilmektedir. Öte yandan yoksulluk bireyin psikolojik durumunu olumsuz açıdan etkilemekle, bireyin agresif ve düşmanca tutum geliştirmesine neden olabilmektedir. Bazı yoksul bireylerin geçim güclüğü çekmelerinin, onlarda belirli ruhsal ve zihinsel rahatsızlıklara yol açtığı ve bu bozuk kişilik yapısının bireyin suç işlemede etkili olduğunu tahmin edilmektedir³²¹.

Yoksulluk veya kötü ekonomik koşullar bireylerde sosyal bağlılık duygusunu veya normlara olan bağlılığı zedeleyerek, bireyin suç davranışına yönelmesini engelleyen resmi (formal) ve resmi olmayan/ geleneksel (informal) sosyal kontrol unsurlarını zayıflatarak bireylerin suç işlemede kolaylaştırabilmektedir³²². Geleneksel kontrol kuramlarının da odağında bulunan sosyal bağlılık, suçu engellemede en önemli faktör olarak görülmektedir.

Yoksulluk ve suç arasında anlamlı bir ilişki olduğuna dair genel bir kanı söz konusudur. Aristo'nun "yoksulluk devrimin ve suçun atasıdır" veya Roma İmparatoru Maru Aurelius'un "yoksulluk suçun anasıdır" sözleri bu kanının oluşmasındaki tarihsel arkaplana işaret etmektedir. Bu nedenle suç çalışmalarında yoksulluk değişkeni sıkça kullanılmaktadır³²³. Ancak yoksulluk ile suç arasında anlamlı bir ilişki olduğu varsayımının aksine, bu ilişki üzerine odaklanan araştırma sonuçlarına bakıldığında karmaşık bir durumun ortaya çıktığı görülmektedir. Yapılan araştırmalar birbirinden farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Yoksullukla suç arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu iddia eden çalışmalar olmakla birlikte, zayıf ve dolaylı

³¹⁹ Björn Halleröd ve Daniel Larsson, "Poverty, welfare problems and social exclusion" **International Journal of Social Welfare**, Vol.17, Issue 1, 2008, p.15.

³²⁰ **Human Development Report 2013**, The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/14/hdr2013_en_complete.pdf, p.39.

³²¹ Kızmaz, Ekonomik Yapı ve Suç, s.290.

³²² Kızmaz, Ekonomik Yapı ve Suç, s.291.

³²³ Çakmak, s.171.

bir ilişki olduğunu veya bir ilişkinin var olmadığını iddia eden çalışmalar da söz konusudur³²⁴.

“Beyaz yaka suçlar”, yoksulluk ve suç ilişkisi bağlamındaki tartışmaları başka bir boyuta taşımıştır. Beyaz yaka suçlar; kaçakçılık, dolandırıcılık ve sahtecilik gibi suçları içeren, mağdur sayısının çok olduğu, diğer suçları işleyen suçlu profillerinden farklı olarak toplum içinde saygınlık ve yüksek statü sahibi olan kişilerin işlediği ve genellikle organize şekilde gerçekleşen ekonomik suçlar arasında yer almaktadır. Yüksek statüye sahip iş sahipleri tarafından, mesleki iş koşulları altında yapılmış olmasıyla diğer ekonomik suçlardan ayrılan beyaz yaka suçlara örnek olarak; kişinin çalıştığı işte zimmetine para geçirmesi, tüccarların müşterilerine karşı yaptığı tüketici sahtekarlıkları, kamu görevlisinin rüşvet alması gibi suçlar gösterilebilir. 1980’li yıllara kadar suç olarak değerlendirilmeyen beyaz yaka suçların mercek altına alınması, suçluluğun eğitimsiz yoksul alt sınıflara has bir olgu olduğu düşüncesini de sarsmıştır. Diğer suç olaylarına nazaran bir bütün olarak değerlendirildiğinde beyaz yaka suçların topluma maliyeti çok daha fazla olmaktadır. Bununla birlikte toplumdaki güven duygusunu sarsarak sosyal bağları da zayıflatmakta olan beyaz yaka suçlara, hırsın ve kontrol mekanizmalarının yetersizliğinin neden olduğu değerlendirilmektedir³²⁵.

Yine yoksulluk ve suç ilişkisini ortaya koymaya çalışan araştırmalara dönecek olursak, işsizlik ve suç başlığında ifade edildiği üzere, araştırmaların niteliği veya temsil kabiliyetinden öte, araştırmalarda kullanılan farklı değişkenlerin farklı sonuçları kaçınılmaz kıldığı görülmektedir.

Diğer yandan araştırma sonuçlarının birbirleriyle örtüşmemesi ile ilgili olarak, yoksulluk faktörünün, her toplumda aynı derecede etkili olmadığı, zengin veya refah düzeyi yüksek toplumlarda suç oranının yüksek çıkmasının, yoksulluk ile zenginlik arasındaki ilişkiyi tartışmalı kıldığı belirtilmektedir. Sosyal dayanışmanın güçlü olduğu sosyalist ve dinsel niteliği ağır basan toplumlarda, yoksulluğun önemli bir suç faktörü olarak görünmediği yönündeki kanı, yoksul insanların kendi

³²⁴ Dinler ve İçli, ss.2471,2472.

³²⁵ Fatih Şentürk ve Murat Kasap, “Beyaz Yaka Suçları ve Finansal Yolsuzluklar”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi**, Yıl:2013, Cilt:3, Sayı:2, ss.149-155.

durumlarını algılama biçimlerinin suçlulukta temel belirleyici olduğuna işaret etmektedir³²⁶.

Mutlak ve göreceli yoksulluk ayrımını akıllara getiren, bireyin kendi ekonomik durumunu algılama biçimi; ekonomik yapı ve suç bağlamında değerlendirilen bir konudur. Toplum içindeki bireyin davranışı, nesnel ekonomik göstergelere göre değil, bireyin kendi öznel değerlendirmesine göre olacağı fikri, özellikle gelir dağılımının adil olmadığı toplumlarda, gelir düzeyinden bağımsız olarak suç davranışının gerçekleşme oranının yüksek çıkmasıyla desteklenmektedir³²⁷.

Salt ekonomik bir olgu olmanın ötesinde, üretim araçlarının mülkiyeti, kamu hizmetlerinin düzeyi, toplumsal ve geleneksel ilişkiler, işgücünün örgütlenme düzeyi ve siyasi katılım konularında da açıklayıcı bir gösterge olan gelir dağılımındaki bozulma³²⁸ yoksulluk ve suç ilişkisini göreceli yoksulluk ve suç boyutuna taşımaktadır.

Gelir dağılımı bir ülkede, belirli bir dönemde üretilen milli gelirin; bireyler, hane halkları, toplumsal gruplar, bölgeler ya da üretim faktörü sahipleri arasında bölüşülmesini ifade etmektedir. Ayrıca bu bölüşümden ayrı olarak, üretilen gelirin çeşitli yollarla devlet tarafından yeniden dağıtılması da söz konusudur. Devletin aldığı her karar, yaptığı her harcama ve elde ettiği her gelir, gelirin yeniden (ikincil) dağılımı olarak adlandırılan süreci ifade etmektedir³²⁹.

Gelir dağılımında bozulma ekonomik yapı ve suç ilişkisinde anahtar bir rol oynamaktadır. Gelir dağılımında bozulma esasında ekonomik bir sorun olmakla birlikte, toplumdaki bireyler arasındaki dayanışmayı zedeleyerek toplumsal barışı ve huzuru bozmaktadır³³⁰. Günümüzde gelirin sınıfsal, bireysel, bölgesel ve küresel dağılımına bakıldığında eşitsizliğin her açıdan arttığı görülmektedir. Bu nedenledir ki çoğu alanda “gelir dağılımı” (income distribution) yerine “gelir eşitsizliği” (income inequality) kavramı kullanılmaktadır³³¹.

³²⁶ Kızmaz, Ekonomik Yapı ve Suç, ss.291,292.

³²⁷ Kızmaz, Ekonomik Yapı ve Suç, ss.291,292.

³²⁸ Temiz, s.125.

³²⁹ Şadan Çalışkan, “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı:59, 2010/2, ss.92-94

³³⁰ Çalışkan, s.103.

³³¹ Aziz Çelik, “AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım”, **Çalışma ve Toplum**, 2004/3, ss.58,59.

Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization-ILO), Genel Konferansı'nın 1944 yılının Mayıs ayında Philadelphia'da yapılan 26. toplantısında; "Yoksulluk, bulunduğu yerlerde, herkesin refahına yönelik bir tehlike oluşturur." diyerek yoksulluğun tüm toplumun sorunu olduğunu bildirmiştir³³². Yoksulluğun suça neden olabileceği yönündeki ön kabulden hareketle yapılan araştırmaların farklı sonuçlar ortaya koymasına karşın, gelir eşitsizliği değişkeni ile suç arasında anlamlı ilişkiler bulunmuş ve gelir eşitsizliğinin azalması ile suçun azalabileceği öngörülmüştür³³³.

Gelir eşitsizliğinin artması, adil bir bölüşümün olmaması, bireyleri huzursuzluğa iterek, toplumun sosyal ve siyasal istikrarını olumsuz yönde etkilemektedir. Toplumda gelir düzeylerindeki farklılık bireylerin toplumun geri kalanına karşı olumsuz duygular geliştirmesine neden olmaktadır. Gelir düzeyinin özellikle mala karşı işlenen suçlarda ve şiddet suçlarında belirleyici olduğu ifade edilmektedir³³⁴. Gelir eşitsizliği toplumsal dayanışmayı bozmanın yanı sıra siyasal istikrarı da sarsmaktadır. Gelir eşitsizliğinin yüksek olması ülkelerin demokratikleşme düzeyini de ortaya koymaktadır. Gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerin siyasi yapılarının genellikle totaliter ve anti-demokratik olduğu belirtilmektedir. Bu durum ise tepkisel ve kurtarıcı olarak terör faaliyetlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır³³⁵.

Terör ve yoksulluk ilişkisinde farklı bir nokta dikkat çekmektedir. Yoksulluğun teröre neden olacağı öngörülmekle birlikte, yapılan araştırmalarda bu öngörüye destekler sonuçlar alınamamıştır. Terörün daha çok, ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal yapılarında yaşanan değişimlerde ortaya çıktığı, bu süreçte ise yoksulluğun ve yoksulların terörist faaliyetlerde kullanıldığı ifade edilmektedir³³⁶. Dolayısıyla gelir eşitsizliği ve yoksulluğun teröre neden olduğunu iddia etmek yerine, terör örgütlerince kullanılabilmesinde önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

³³² http://erkisg.com/Uploads/2685_PhiladelphiaBildirgesi.pdf, 01.05.2015.

³³³ Çakmak, ss.167-174.

³³⁴ Aksu ve Akkuş, s.210.

³³⁵ Çalışkan, ss.103,104.

³³⁶ Oğuz Özdemir, **Yoksulluk ve Terör İlişkisi**, Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Ankara, 2013, ss.64-82.

c. Tüketim Toplumundan Dışlanma

Tüketim toplumu kavramı; toplumların maddi üretimden ve hizmet üretiminden ziyade, malların ve boş zamanın tüketimi çerçevesinde, “tüketim” etrafında örgütlenmesini ifade etmektedir. Liberalizmin bireycilik ve haz-elem felsefesini temel alan kapitalist sistemin varlığı üretimin sürekliliğine dolayısıyla tüketimin sürekliliğini bağlıdır³³⁷. Bu nedenle, geleneksel anlamda ihtiyaca göre tüketim iki nedenle tehdit oluşturmaktadır. Birincisi insanların ihtiyaca göre tüketim alışkanlıkları onları daha çok çalışmak ve üretmekten alıkoyacaktır. İkinci tehdit ise üretim olsa dahi yine aynı nedenden dolayı üretilen tüm mal veya hizmetlerin tüketimi aynı ölçüde mümkün olamayacaktır. Dolayısıyla tüketim toplumu, ihtiyaçların sınırsız olduğu ve doyurulmalarının ise ancak tüketimle mümkün olabildiği anlayışı üzerinde şekillenmektedir³³⁸.

1950’li yıllara kadar ekonomik bir faktör olarak ele alınan tüketimin, günümüzde artık toplumla bütünleşmenin ön koşulu olarak değerlendirildiği görülmektedir³³⁹. Kişinin toplum içindeki konumu, tüketebildikleriyle ölçülmekte ve toplum içerisinde geçerli bir konumun tüketim yoluyla elde edilebileceği kanısı aşılانmaktadır. Böylesi bir kanının oluşmasında ise, ihtiyaçlarını giderme değil, ihtiyaçlar yaratma gayretinde olan ve eski kaygıları yatıştırmak yerine yenilerini üretmeye çalışan reklamlar rol oynamaktadır³⁴⁰. Reklamı yapılan nesne başka bir sosyal olgu ile birleştirilerek, kimlik olarak insanlara sunulmaktadır.³⁴¹ Kitle iletişim araçları, konut, besin ve giysi gibi metalar, eğlence ve bilişim ürünleri kendileri ile birlikte buyrulan tutum ve alışkanlıkları ile birer öğreti olarak insanları koşullandırmakta ve birer yaşam tarzı olmaktadır. Böylece tek boyutlu düşünce ve davranış kalıbı doğmakla birlikte tüketiciler üreticilere bağlanmaktadır³⁴². Dolayısıyla tüketim toplumu, sürekli olarak bireyin denetimi dışındaki güçler

³³⁷ Vehbi Bayhan, “Tüketim Toplumunda Bireyin Ontolojik Mottosu: “Tüketiyorum Öyleyse Varım””, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal’a Armağan Özel Sayı 1, Sayı:43, 2011, ss.223-225.

³³⁸ Cengiz Yanıklar, “Tüketim Kültürü, Kapitalizm ve İnsan İhtiyaçları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Tartışma”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:34, Sayı:1, Mayıs 2010, s.28.

³³⁹ Şansel Özpinar ve diğerleri, “Üniversite Gençlerinin Tüketim Pratikleri Açısından Dışlanma Olgusu”, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2009- **Sosyal Dışlanma ve Sosyal Hizmet**, Başkent Üniversitesi Yayınları, 2010, ss.558-560.

³⁴⁰ Bayhan, s.225.

³⁴¹ Özpinar ve diğerleri, s.563.

³⁴² Bayhan, s.226.

tarafından belirlenen bir ihtiyaçlar silsilesi yaratan ve herkesin tüketicisi olmasını gerektiren özel bir özgürlüğü zorunlu kılan bir kültürel yapı ortaya koymaktadır³⁴³.

Tüketicinin üretimin önüne geçerek toplumsal hayatın merkezine yerleştirilmesi, tüketicilerin reklamlarla yaratılan imajlar üzerinden kimlik kazandığı yönünde manipüle edilmesi ile ilgili olarak tüketim toplumuna yapılan yoğun eleştiriler olmakla birlikte, sistemin kendi içerisinde yarattığı çelişkiler de söz konusudur. Sistem içerisinde birey tüketim alanlarında ve işgücü piyasalarında metaya dönüşmekte ve tamamen edilgen bir konuma gelmektedir. Kendisine ve topluma yabancılaşan bireyin, içinde bulunduğu anlam arayışını tatmin etmek yine reklamlar aracılığıyla, bireyin “sancıyan boşluğunu” doldurma sözü veren ürünlerin tüketimine bağlanmaktadır. Bireycilik ve bencillikle aşınan aile, akrabalık ve komşuluk ilişkileri gibi birincil ilişkiler, başka biçimde oluşturulan dernekler, kulüpler gibi kurumlarla dengelenmeye çalışılmaktadır. Sıcak ve içten olmayan ilişki ağlarıyla, etkili, yönlendirici ve kalıcı olmaktan uzak bu dengeleme çabası ise yetersiz kalmaktadır³⁴⁴.

Öte yandan tüketim toplumu; insan ihtiyaçlarının ön planda olduğunu ya da nihai olarak bu ihtiyaçların karşılanmasını amaç edinmiş görünse de aslında üretilen malların elden çıkarılması ve onlardan kar edilmesi temeli üzerine kurulu kapitalist bir sistemin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Gerçekleştirilen tüketim çoğu kez temel, biyolojik, gerçek, doğru, belirlenmiş ya da sabit ihtiyaçlara yönelik faydaların tüketimi olmaktan uzak görünmektedir. Böylelikle tüketicinin, bireyin değil, sistemin varoluş koşulları tarafından ortaya konulan ihtiyaçları tatmin etme gayreti de başarısız olmaktadır. Tüketim toplumu ihtiyaçları sınırsızlaştırmakta iken bireyler ise tüketseler dahi doyumsuzluk içinde kalmaktadır³⁴⁵.

Tüketim toplumunun asıl çelişkisi ise, ancak tüketerek var olabileceklerini dikte ettiği insanların mevcut sistem içerisinde giderek alım güçlerinin düşmesidir. Küreselleşme sürecinde ulusal ve küresel ölçekte gelir eşitsizliklerinin artması, işgücü piyasalarındaki bölünme, refah devleti kazanımlarının erimesi, sosyal güvenlik sistemlerinin dönüşümü, alım gücünün düşmesinde etkili olmaktadır. Tüm kitle iletişim araçları kullanılarak tüketime davet edilen, gerek gelişmiş gerekse de

³⁴³ Yanıklar, s.26.

³⁴⁴ Bayhan, ss.227,235.

³⁴⁵ Yanıklar, ss.31,32.

gelişmekte olan ülkelerde nüfusun giderek artan çoğunluğu bu davete istese de cevap verememektedir. Tüketebilenler topluma dahil olurken, tüketemeyenler ise toplumdan dışlanmış kabul edilmektedir³⁴⁶.

Bireylerin tüketici rolleriyle veya yetenekleriyle öne çıktığı tüketim toplumunda, tüketicilerin tüketim alanında gösterdikleri performans bir başarı ölçütü haline gelmekte ve tüketim toplumuna dahil olabilme ile tüketim toplumundan dışlanma arasındaki ayrımı düzenleyen bir prensip olarak işlev görmektedir. Dolayısıyla tüketim toplumundan dışlanma dezavantajlı, yetersiz veya kusurlu tüketici anlamına gelmekle birlikte bir başarısızlığı da ifade etmektedir³⁴⁷.

Toplumsal hedefler ile bu hedeflere ulaştıracak yollar arasında oluşan uyumsuzluğa işaret eden gerilim kuramları³⁴⁸ bağlamında değerlendirildiğinde, tüketim toplumu başarı olarak tüketim düzeyini baz alırken, tüketim toplumunun oluşmasını sağlayan dinamikler toplumun önemli bir bölümünü dışlamakla, toplumsal hedeflere ulaşma noktasında yasal yolları tıkamaktadır. Yasal yolların tıkanması ise toplumsal hedeflere ulaşmak ve başarılı olmak için bireyleri yasa dışı yollara itebilmektedir. Gerçekten, gelişmekte olan ülkelerde suç ve yolsuzluğun en önemli sorunlar olarak kabul edilmesi, bu ülkelerde yasa dışı yolların sıkça denendiğini ortaya koymaktadır³⁴⁹. Tüketim toplumunun tüm açmazlarını doğrudan yaşayan ve tüketim toplumunun davetine yoğun bir şekilde maruz kalan gelişmiş ülkeler açısından ise, mala karşı işlenen suçların diğer suçlara oranla daha fazla olması, bu davete cevap verebilme çabasının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir³⁵⁰.

Tüketim baskısı ve başarılı olma isteğinin dışında tüketim toplumundan dışlanma toplumsal dayanışmayı da zedeleyerek, tüketemeyenlerin tüketebilenlere karşı öfke ve hınç duymasını da neden olmaktadır³⁵¹. Bu öfke ve hıncın farklı şekillerde suça neden olabileceği açıktır.

³⁴⁶ Özpınar ve diğerleri, s.563.

³⁴⁷ Melike Aktaş Yamanoglu, "Tüketim Toplumunda Genç ve Yoksul Olmak: Dışlanma Süreçleri ve Karşı Stratejiler", **Kültür ve İletişim Dergisi**, Cilt:13, Sayı:2, Yaz 2010, s.42.

³⁴⁸ Agnew, pp.169,170.

³⁴⁹ Crime and Corruption Top Problems in Emerging and Developing Countries, **Pew Research Center**, 2014, <http://www.pewglobal.org/2014/11/06/crime-and-corruption-top-problems-in-emerging-and-developing-countries/>, (07.01.2015), p.2.

³⁵⁰ Gökhan Gökulu, "Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:24, Sayı:1, 2010, s.219.

³⁵¹ Yamanoglu, s.69.

Tüketim toplumundan dışlanmanın doğrudan suçla bağlantısını araştıran çalışmalar olmamakla birlikte, mahkumlarla yapılan görüşmeler, suçun tüketim toplumuna katılma ve orada kalıcı olabilmek için tek araç olarak görüldüğünü ortaya koymuştur³⁵².

2. Toplumsal Alandan (Hizmetlerden) Dışlanma

Sosyal dışlanma, özellikle toplumsal alanda ulaşılacak hizmetlerden dışlanmayı da içeren bir süreçtir. Toplumun her bireyinin, o topluma ait olmakla katılabildiği alanlardan dışlanmak olarak ifade edebileceğimiz toplumsal alandan dışlanmayı; mülkiyet ve konuttan dışlanmak ve sosyal refah hizmetleri olan eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi alanlardan dışlanmak şekline tanımlamak mümkündür³⁵³. Ancak sosyal refah hizmetlerinden sağlık ve sosyal güvenlik çoğu ülkede çalışmaya dayalı olarak işgücü piyasaları bağlamında ele alınmaktadır. Dolayısıyla işsizlik ve yoksulluk dolaylı olarak sosyal refah hizmetlerinden yararlanıp yararlanmamayı belirleyebilmektedir. Toplumsal alandan dışlanma ve suç ilişkisini ele alacağımız bu bölümde, mülkiyet ve konuttan dışlanma ile eğitimden dışlanmanın suçla ilişkisi üzerinde durulacaktır.

a. Mülkiyet ve Konuttan Dışlanma

Özellikle tarımın egemen olduğu gelişmekte olan ülkeler açısından, kırsal bölgelerde yaşayanların; tarımsal alanların miras yoluyla bölünmesi, yetersiz kredi olanakları, düşük üretkenlik, yüksek tefeci faizleri ve artan borçluluk sonucunda mülkiyetin satılması gibi nedenlerden dolayı zamanla mülkiyetsiz kalması önemli bir sorun teşkil etmektedir. Gelişmiş ve endüstrileşmiş ülkelerde ise sosyal bütünleşmenin en önemli unsurlarından biri olan barınma kavramı üzerinden yürütülen tartışmalarda, dışlanmanın en uç biçimi olan evsizlik (homelessness) tartışmaların odağında yer almaktadır³⁵⁴.

³⁵² Elif Gökçe Arslan Çifci, **Kapkaç Suçundan Hüküm Giyenlerin, Sosyo-Demografik Özellikleri, Sosyal Dışlanma Süreçleri, Suç ve Diğer Sapma Davranışlar Açısından İncelenmesi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, ss.128-130.

³⁵³ Sapancalı, Sosyal Dışlanma s.165.

³⁵⁴ Sapancalı, Sosyal Dışlanma, ss.165-167.

Gelişmekte olan ülkelerde yukarıda değinilen nedenlerden ötürü kırsal kesimden yoğun olarak büyük şehirlere göç edildiği görülmektedir. Kırsal kesimde, tarımda makineleşme sonucu açığa çıkan işgücü, toprağın aşırı parçalanması, kan davaları gibi bir çok neden “köyün iticiliği” kavramıyla ifade edilirken, şehir hayatının ekonomi, eğitim, sağlık ve refah alanlarında sağlayacağı imkanlar ile uzun vadede sunduğu fırsat ve umut ise “kent çekiciliği” olarak ifade edilmektedir³⁵⁵.

Köyün iticiliği ve kentin çekiciliği nedeniyle meydana gelen yoğun göç yalnızca bir coğrafi hareketlilik değil aynı zamanda, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren bir süreci de içermektedir³⁵⁶.

Sosyal düzensizlik kuramcılarının göre, heterojen yapı, çöküntü bölgeleri, sosyal hareketlilik ve sanayileşme şehirde sosyal çözülme hızlandırmakta, bireylerin toplumsal değerlere olan bağlılığını zayıflatarak onları suç işlemeye yöneltmektedir. Farklı boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren göç olgusu ise bu süreçte etkin bir rol oynamaktadır³⁵⁷.

Ülkemiz açısından bakıldığında, 1950’li yıllardan itibaren tarımda makineleşmenin artması, işgücüne duyulan ihtiyacın azalması, toprağın bölünmesi, şehirlerin işgücü ihtiyacı gibi nedenlerle yapılan göçler³⁵⁸ ve 1990’lı yıllarda terör nedeniyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden şehir merkezlerine ve büyük şehirlere yapılan zorunlu göç, geleneksel geçim kaynaklarından kopma ve bu kaynaklara ulaşamama, sosyal yurttaşlık haklarından yararlanamama, konut sıkıntısı, işgücü piyasasında rekabet edememe ve yoksulluk, çocuk emeğinin istismarı, eğitim hakkı ve fırsatlarından yararlanamama ve kent ortamında ayrımcılığa uğrama sorunlarını beraberinde getirmiştir³⁵⁹. Bu sorunlara bağlı olarak da yoğun göç almış bölgelerde suç oranlarının arttığı görülmektedir³⁶⁰.

Kentler, suç fırsatlarının fazlalığına karşın sosyal kontrolün az olması, düzensizliğin artması, kentleşme sorunları gibi nedenlerle kırsal kesimlere oranla

³⁵⁵ Serdar Sağlam, “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı:5, Güz 2006, ss.35,36.

³⁵⁶ Sağlam, s.34.

³⁵⁷ Kızmaz, Sosyolojik Suç, ss.151-152.

³⁵⁸ Gökulu, s.217.

³⁵⁹ Deniz Yüksek, “Kürtlerin Yerinden Edilmesi ve Sosyal Dışlanma: 1990’lardaki Zorla Göçün Sonuçları”, **Küreselleşme Çağında Göç Kavramları, Tartışmalar**, (Der. S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner), İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, ss.233,234.

³⁶⁰ Yılmaz Ceylan “Zorunlu Göç ve Suç İlişkisi (Muş İli Örneği)”, **Akademik Bakış Dergisi**, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Eylül-Ekim 2012, Sayı:32, <http://akademikbakis.org/eskisine/32/16.pdf>, ss.13-15.

daha fazla suç oranlarına sahiptir. Bununla birlikte, plansız göçler ve çarpık kentleşme neticesinde sorunlar daha da derinleşmekte ve suç oranları daha fazla artmaktadır³⁶¹.

Aşırı kentleşme ve metropollerin artması ile özellikle gecekondu bölgelerinde suç oranlarının artmasının, göç eden insanların "kabile ve cemaat" algılamalarıyla da ilgili olduğu değerlendirilmektedir. Onların kendilerinden olanı "biz", şehre kendilerinden daha önce yerleşmiş olanları da "öteki" şeklinde algılamaları, suç işlemeye yönelik kültürel altyapı sağlamakta, bir anlamda bir suçlu alt kültürü oluşmaktadır³⁶². Söz konusu "biz" ve "öteki" algısı şehrin görece yerlileri açısından da geçerlidir. Göç genellikle tehlikeli bir olgu olarak nitelendirilmekte bu nedenle göç edenlere kaygı, kuşku ve biraz da korku ile bakılmaktadır. Dışlamayı da beraberinde getiren bu tutum, göç etmiş yoksul, umutsuz ve dışlanmış olan kişilerde öfke, isyan, acımasızlık ve hoyratlık biçiminde yansımaktadır³⁶³. Bu süreç de suçlu alt kültürü oluşmasında etkili olmaktadır.

Temel bir ihtiyaç olmakla birlikte sabit ve elverişli bir konuta sahip olmak anlamına gelen barınma sosyal bütünleşmenin en önemli unsuru olarak değerlendirilmektedir. Barınma geniş anlamda; bireye sosyal ilişkilerini belirleme tercihi sunmakta, istihdama, sosyal refaha, sağlığın korunmasına katılımın sağlanmasını içermektedir. Barınma güvencesi de mesleki ve sosyal bütünleşmenin ve aile yaşamının en temel şartı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda barınma güvencesinden yoksunluk anlamına gelen evsizlik en uç dışlanma biçimi olarak ortaya çıkmaktadır³⁶⁴.

Evsizliğin büyük ve dünya çapında derinleşmekte olan bir sosyal sorun olduğu değerlendirilmektedir. Sorunun çözümü ise sosyal dışlanma bağlamında değerlendirilerek farklı politikalar oluşturulmaktadır³⁶⁵. Evsizler, özellikle de uyuyacak yere ve aile bağlarının olmamasına odaklanarak, sabit, düzenli ve gece uyuyacak yeri olmayan kişiler olarak tanımlanmakla birlikte evsizlik kavramının, toplumdan uzaklaşma düşüncesine odaklanarak "uygun yerleşim koşullarının

³⁶¹ Gökulu, s.219.

³⁶² Sağlam, s.43.

³⁶³ Sapançalı, Sosyal Dışlanma, s.105.

³⁶⁴ Sapançalı, Sosyal Dışlanma, s.167.

³⁶⁵ Chris Horsell, "Homelessness and Social Exclusion: A Foucauldian Perspective for Social Workers", **Australian Social Work**, Vol.59, No.2, June 2006, pp.217-221.

olmayışı ve sosyal marjinalizasyon” bağlamında daha geniş kapsamda da tanımlandığı görülmektedir³⁶⁶.

Geniş kapsamlı evsizlik tanımları, sığınma evlerinde kalanlar, sağlıksız, güvenli ve uygun olmayan barınma koşullarında yaşayanlar, zorunlu olarak arkadaş veya akrabasında kalanlar, karavan ve benzeri mobil barınaklarda kalanlar, mülteci kampları gibi sığınma kamplarında kalanlar ile çingeneler ve göçebeleri de kapsamaktadır³⁶⁷.

Yoksulluk, ucuz konut bulma zorluğu, iş piyasasındaki değişiklikler, satın alma gücünün giderek düşmesi, sağlık bakımını karşılamada eksiklik, sosyal güvenlik yoksun olmak, destekleyici yardım hizmetlerinin fonlarının ortadan kalkması ya da azaltılması, aile içi şiddet, zihinsel özürlü hasta sayısının artması, ruhsal hastalıklar ve madde bağımlılığı gibi bireylerin kontrolü dışında birçok faktör evsizliğe neden olmaktadır³⁶⁸. Öte yandan son 30 yılda yaşanan ekonomik ve sosyal değişimlerin evsizlik sorununu derinleştirdiği, buna karşılık hiçbir ülkenin sorunun çözümü noktasında başarılı olamadığı görülmektedir³⁶⁹.

Suç açısından bakıldığında ise yapılan araştırmalarda; sahip oldukları sınırlı kaynaklarla hayatta kalmaya çalışan evsizler arasında, madde bağımlılığı ve psikiyatrik bozuklukların yaygın olması, sosyo-demografik özellikler (erkek, bekar, genç, yoksul, azınlık veya eğitimsiz olmak gibi), ekonomik ve sosyal alandan dışlanma neticesinde toplumsal ve ailevi bağların zayıflaması gibi faktörlerin evsizleri suça eğilimli hale getirdiği değerlendirilmektedir³⁷⁰.

Evsizlerin suç işlemesine yönelik varsayılan eğilim, araştırmalara konu edilmekte ve bu araştırmaların sonuçlarına göre evsizlerin nüfusun geri kalanına göre oransal olarak daha fazla suç işlediği ortaya konulmaktadır. Öte yandan evsizlerin suçla ilişkisi, nüfusun geri kalanına göre oransal olarak daha fazla suç mağdur

³⁶⁶ Nesrin İlhan ve Ayşe Ergün, “Evsizler ve Toplum Sağlığı”, **Aile Toplum ve Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi**, Ocak-Şubat-Mart 2010, s.81.

³⁶⁷ **United Nations Centre for Human Settlements (Habitat)**, Strategies to Combat Homelessness. Nairobi, 2000, <http://ww2.unhabitat.org/programmes/housingpolicy/documents/HS-599x.pdf>, (06.05.2014), (Habitat), pp.19-27.

³⁶⁸ İlhan ve Ergün, s.81.

³⁶⁹ Habitat, pp.3-6.

³⁷⁰ Greg A. Greenberg ve Robert A. Rosenheck, "Homelessness in the State and Federal Prison Population", **Criminal Behaviour & Mental Health**, Vol.18, No.2, 2008, p.89.

olmaları nedeniyle de söz konusudur³⁷¹. Kontrol kuramlarında suçun önlenmesinde belirleyici faktör olan sosyal kontrolün, evsizler açısından zayıflayan toplumsal bağlar nedeniyle işlevsiz kaldığı görülmektedir. Sosyal kontrolün azalması ise evsizlerin yalnızca suç davranışı sergilemelerinde değil, suçun mağduru olmaları noktasında da etkili olmaktadır.

Evsizlik; sosyal ve ekonomik yetersizlikler, sağlıksız koşullar³⁷², güvenli olmayan yaşam koşulları, suçun faili ve mağduru olma noktasındaki yüksek risk nedeniyle hem sosyal dışlanmanın en uç biçimini ifade etmekte, hem de sosyal dışlanma ve suç açısından anlamlı bir alan sunmaktadır.

b. Eğitimden Dışlanma

En temel insan haklarından biri olan eğitim, bireyin yaşamını biçimlendirme konusunda can alıcı bir noktada bulunmaktadır. Özellikle okul öncesi ve ilköğretim döneminde bireyin içinde yaşadığı çevre ve bu çevrede kazanacağı deneyimler sosyalleşmesi ve iş hayatına daha donanımlı katılmasında belirleyici rol oynamaktadır³⁷³.

Eğitimin temel bir insan hakkı olduğu değerlendirildiğinde, üç esas ilke bağlamında ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu ilkeler; ücretsiz ve zorunlu eğitime giriş, eşitlik ve kapsayıcılık ile nitelikli eğitimin içerik ve süresine sahip olma hakkıdır³⁷⁴. Dolayısıyla eğitime fiziksel olarak girişin/kabulün yapılamadığı, nitelikli, eşitlikçi, kapsayıcı bir eğitimin verilemediği ve son olarak eğitim süresinde öğrencinin okulu bırakmasının önüne geçilemediği durumlarda eğitim hakkı kullanılamamış olmakta ve eğitimden dışlanma ortaya çıkmaktadır. Okuldan dışlanmanın da, toplumdan dışlanmanın ilk adımı olduğu değerlendirildiğinde, bireyin eğitimden dışlanmaması sosyal dışlanma bağlamında hayati bir önceliğe sahip olmaktadır³⁷⁵.

³⁷¹ Tammy S. Garland ve diğerleri, “Victims Hidden in Plain Sight: The Reality of Victimization Among the Homeless”, **Criminal Justice Studies: A Critical Journal of Crime, Law and Society**, Vol.23, Issue 4, 2010, pp.286, 287.

³⁷² İlhan ve Ergün, s.82.

³⁷³ Kevser Baykara Pehlivan ve Yüksel Baykara Acar, “Çocuklar ve Eğitimde Dışlanma”, **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, Cilt:20, Sayı:2, Ekim 2009, s.27.

³⁷⁴ Pehlivan ve Acar, s.28.

³⁷⁵ Pehlivan ve Acar, ss.28-30.

Eğitim; toplumsallaşma sürecinde, bireyi yetişkinliğe erişinceye kadar toplumla arasında bir bağ oluşturması fonksiyonlarının yanı sıra bireyin hayatının geri kalanını da etkileyecek olan istihdam edilmesi sürecinde de önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla bir hak olarak sunulacak eğitimin işgücü piyasasıyla olan ilişkisine vurgu yapılmakta ve eğitimin işgücü piyasasının gereklerine uygun olarak kurgulanması gerektiği ifade edilmektedir. Bu yönde politikaların da oluşturulduğu görülmektedir³⁷⁶.

Eğitim, bireyin toplumsal yaşama etkin bir şekilde katılımını sağlarken, yaşam kalitesini artırmakta ve kendini gerçekleştirebilmesine yardımcı olmaktadır. Bu bireysel faydalarının yanı sıra toplum açısından olumlu dışsallıkları da söz konusudur. Eğitim; sunduğu toplumsal fırsatlar aracılığıyla ekonomik büyümeye etki etmekte ve gelirin yaratılmasında ve dağıtımında önemli bir rol oynamaktadır. Eğitim seviyesinin artması bireylerin yaşam tarzını ve alışkanlıklarını da etkilemektedir. Bu yönüyle, sağlıklı yaşamaya verilen önemin artması, sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımının azalmasını sağlayarak toplumsal yapıya fayda sağlamaktadır³⁷⁷.

İnsanların doğuştan asosyal olduğunu, zamanla dış dünyayla olan iletişim ve etkileşim sonucunda toplumsallaşma sürecini tamamlayacağını iddia eden Aichorn, toplumsallaşma sürecinde “haz evresinden”, toplumsal işleyişin öğrenilmesi ve benimsenmesini içeren “gerçeklik evresine” başarılı bir şekilde geçemeyenlerin suç davranışında bulunabileceğini ifade etmiştir. Bu yönüyle eğitim, bireyin toplumsal normların öğrenilip içselleştirilmesinde, Aichorn'un deyimiyle “haz evresinden” “gerçeklik evresine” geçmesinde kilit rol oynamaktadır³⁷⁸.

Cloward ve Ohlin suça ilişkin değerlendirmelerinde eğitimin önemine vurgu yapmaktadır. Anomi ve gerilim yaklaşımları başlığı altında değindiğimiz üzere bireylerin önüne konulmuş olan toplumsal hedeflere ve başarılarla ulaşmak için yasal yolların toplumun bazı kesimlerine yeterince açık olmaması bireyi suç davranışına itebileceği değerlendirilmiştir. Cloward ve Ohlin başarılı olmaya ve toplumsal

³⁷⁶ Burçin Yılmaz Eser ve Harun Terzi, “Türkiye’de İşsizlik Sorunu ve Avrupa İstihdam Stratejisi”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:30, Ocak-Haziran 2008, ss.237-240.

³⁷⁷ Faruk Sapancalı, **Toplumsal Açidan Yaşam Kalitesi**, Altın Nokta Basım Yayın Dağıtım, İzmir, 2009, (Yaşam Kalitesi), ss.123-130.

³⁷⁸ Dolu, Birey Temelli Görüşler, ss.39,40.

hedeflere ulaştıracak yasal yolların bazı kesimlere yeterince açık olmaması iddiasına ek olarak yasa dışı yollara ulaşmaları ise toplumun diğerk kesimlerine göre daha kolay olacağını ifade etmiştir. Bu noktada var olan eğitim sisteminin öğrencileri yasal görülen toplumsal amaçlara ulaştırmaktaki yetersizliği ve hatta bunu engellemesi, öğrencilerin bu amaçlara yasa dışı yollardan gitme eğilimi içine girmesinde etkili olmaktadır³⁷⁹.

Öğrenim düzeyi, suçlulukla yakından ilişkili bir unsurdur. Eğitimin, bireylerin gelecekte elde edecekleri gelir düzeyini etkilemesi, sabır ve riskten kaçınma yetilerini geliştirmesi ve zamansal kısıtlama nedeniyle suçı önleyici yönlerine işaret edilmektedir³⁸⁰. Yapılmış suç araştırmaları, öğrenim düzeyinin artmasına paralel olarak (hedeflerini gerçekte suç olumsuz etmen olacağından) suç oranlarının ciddi bir düşme eğilimi içine girdiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, tüm öğrenim düzeyleri içerisinde yüksekokul mezunları en az suç işleyen kesimi oluşturmaktadır³⁸¹. Ayrıca sorunların; insancıl, hukuksal ve rasyonel yöntemlerle mi yoksa hukuk dışı ve şiddet içeren yöntemlerle mi çözüleceği noktasında da bireyin eğitim düzeyi belirleyici olabilmektedir³⁸².

Değinilmesi gereken diğerk bir nokta ise, eğitime yapılan harcamaların artmasına paralel olarak, refah, suçun önlenmesi ve kanunların güçlendirilmesine yönelik harcamaların azalmasıdır. Böylelikle eğitim, toplumsal huzurun sağlanması ve toplumsal mali yüklerin azalmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır³⁸³.

Her ne kadar eğitimin gelecekte bireyin elde edeceği geliri belirleyerek yoksulluğu azalttığı ve eğitilmiş gruplarda suç oranlarının düşük olduğu yapılan çalışmalarla desteklense de³⁸⁴, suçluluğun düşük eğitim düzeyiyle açıklanamayacağı, dolayısıyla tüm suçların kaynağının eğitim alanından dışlanmış bireyler olarak görülemeyeceği açıktır. Zira yolsuzluk, zimmete para geçirme gibi bazı beyaz yaka suçlarda gözlemlendiği gibi, bu suçları işleyenlerin yüksek öğrenim düzeyine sahip

³⁷⁹ Kızmaz, Öğrenim Düzeyi ve Suç, s.295.

³⁸⁰ Stephen Machin ve diğerkleri, "Youth Crime and Education Expansion", **German Economic Review**, Vol.13, Issue 4, 11/2012, p.368.

³⁸¹ Kızmaz, Öğrenim Düzeyi ve Suç, s.299.

³⁸² Kızmaz, Öğrenim Düzeyi ve Suç, ss.292,293.

³⁸³ Sapançalı, Yaşam Kalitesi, s.129.

³⁸⁴ Machin ve diğerkleri, p.368.

olduğu görülmektedir³⁸⁵. Beyaz yaka suçların önlenmesi noktasında ise kontrol mekanizmalarının iyileştirilmesi ve etik değerlerin eğitim sistemi içerisinde çocuklara ve gençlere öğretilmesinin altı çizilmektedir³⁸⁶.

3. Siyasal Alandan Dışlanma

Temel haklardan yararlanamamayı içeren ve bu yönüyle de eksik yurttaşlık olarak da değerlendirilmekte olan sosyal dışlanma alanlarından biri de siyasal alandan dışlanmadır³⁸⁷. Siyasal alandan dışlanma açısından bakıldığında, pasif dışlanmayı da içinde barındıran aktif dışlanma daha önemli bir konumda yer almaktadır. Göçmenlerin durumları aktif dışlanmaya örnektir³⁸⁸. Suç açısından da göçmenlerin durumu önem taşımaktadır.

Bu noktada kısa bir açıklama zorunlu görünmektedir. Özellikle uluslararası göçü konu edinen tartışmalarda; göçmen (migrant), göçmen işçi (migrant worker), mülteci (refugee) ve sığınmacı (asylum) kavramları, farklı nedenlerle bir ülkeden başka bir ülkeye göç eden insanları tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu kavramlar belirli noktalarda birbirinden ayrılmakla birlikte bazı durumlarda ayrımlar belirsizleşmekte, bazı durumlarda ise göç eden kişinin durumu bu kavramlardan birkaçının alanına birden girebilmektedir. Çalışmamız açısından önem taşımayan bu kavramsal ayrımların üstesinden gelebilmek için, göçmen kavramı kendi anlamının yanı sıra tüm bu kavramları içerecek nitelikte kullanılacaktır³⁸⁹.

Küreselleşme süreciyle birlikte ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkın giderek açılması, son 30 yıl içerisinde uluslararası göç hareketliliğini hiç olmadığı kadar artırmıştır. Her gün binlerce insan yasal ya da yasa dışı yollardan zengin ülkelere göç etmektedir³⁹⁰. Bu yoğun göç hareketleri birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Yurttaşlık hakları bağlamında siyasal haklardan yararlanamama anlamına gelen siyasal alandan dışlanma bu sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yasa dışı yollarla yapılan göç siyasal alandan mutlak

³⁸⁵ Kızmaz, Öğrenim Düzeyi ve Suç, ss.292-294.

³⁸⁶ Şentürk ve Kasap, s.156.

³⁸⁷ Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, s.56.

³⁸⁸ Sen, pp.14,15.

³⁸⁹ Esen Akıntürk, "Birleşmiş Milletlerin Göçmen İşçilere İlişkin Sözleşmesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:9, Sayı:2, 2007, s.3.

³⁹⁰ Civan ve Gökalp, ss.233-235.

dışlanmayı beraberinde getirirken, yasal göçlere yönelik ülkelerin farklı uygulamalar oluşturduğu görülmektedir³⁹¹.

Bu bağlamda üç farklı uygulamadan bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki Fransa'da belirgin olarak görülen, göçmen ve azınlıkların hepsine uyum sağlamalarını hızlandırmak için yurttaşlık hakkının verilmesi ve böylelikle toplumun çoğunluğuna benzer hale gelmelerini sağlayan “kendi içinde eritme” politikasıdır. İkinci uygulama ise, Özellikle İngiltere ve Avrupa dışında Kanada'da uygulanan ve göçmen ve azınlıkların dil, kültür ve sosyal farklılıklarını kaybetmelerini beklemeden, yerli halkla eşit sosyal, ekonomik ve siyasal hakların verilmesini ifade eden “çok kültürlülük” politikasıdır. Son olarak Almanya, İsviçre ve Belçika'da yoğun olarak görülen, göçmen ve azınlıkları uluslarının bir üyesi olarak görmemekle, sosyal, ekonomik ve siyasal hakların verilmesi noktasında kısıtlamaları içeren “farklılaştırılmış dışlanma” politikasıdır³⁹².

Göçmenlerin sosyal dışlanma süreçlerinde, ülkelerin uyguladığı bu farklı politikalar belirleyici olmaktadır. Ülkelerin kendi içinde eritme, çok kültürlülük ve farklılaştırılmış dışlanma politikalarından hangisini uygulayacağı göçmenlerin sosyal, ekonomik ve siyasal alandan dışlanıp dışlanmayacağını veya ne ölçüde dışlanacağını belirlemektedir. Ancak ülkelerin uyguladığı politikalardan bağımsız olarak göçmenlerin işgücü piyasaları bağlamında yaşadıkları sorunlar söz konusudur.

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası büyük bir yıkım yaşayan Avrupa'nın yeniden inşa edilmesinde uluslararası emek göçü temel bir işgücü politikası olarak benimsenmiştir. Yeterli işgücü kapasitesine sahip olmayan gelişmiş Avrupa ülkeleri, bu dönemde Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan gibi Balkan ülkeleri başta olmak üzere pek çok ülkeden gerekli olan işgücü ihtiyacını karşılamıştır. Bu süreçte yabancı işçiler; ucuz işgücü ve özellikle kriz dönemlerinde yedek işgücü ordusu yaratılmasına katkıda bulunarak bir tür tampon olarak değerlendirilmiştir³⁹³. Ancak günümüzde işgücü piyasalarının, yüksek nitelikli ve niteliksiz işgücü olarak keskin bir biçimde ayrılmasına paralel olarak ülkeler yüksek nitelikli işgücüne kapılarını

³⁹¹ Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.204.

³⁹² Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.204.

³⁹³ Civan ve Gökarp, s.235.

sonuna kadar açmakta hatta kendisi bu yönde talepte bulunmakta iken niteliksiz işgücü için kapılar istisnalar dışında tamamen kapanmıştır³⁹⁴.

Öte yandan niteliksiz işgücü olarak göçmen işçilerin geçmişten günümüze, pis (Dirty), tehlikeli (Dangerous) ve nitelik gerektirmeyen (Demeaning) işler olarak adlandırılan ve '3-D' olarak kısaltılan, yerli işgücünün kaçındığı işlerde çalıştığı görülmektedir³⁹⁵. Söz konusu koşullara ek olarak, işgücü piyasasında kayıtdışı ve sosyal güvenlik sistemlerinin sağladığı tüm haklardan mahrum bir şekilde çalışmakta olan yasa dışı yollarla gelen göçmenler için ise, sosyal, ekonomik ve siyasal alandan dışlanma doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır.

Milo Binachi ve arkadaşlarına göre göç; göç edilen ülkeler açısından iki ayrı nedenle endişe yaratmaktadır. Birincisi göçün, işçi akışı ile işgücü piyasalarını etkileyerek yerli halkın aleyhine bir yapı doğurabileceği endişesidir. Endişenin diğer bir nedeni ise göçmenlerin suç oranlarını artıracığına dair genel kanıyla ilgilidir. İlk konu ekonomi literatüründe yoğunlukla tartışılırken, göçmenler ve suç arasındaki ilişkinin görmezden gelindiği³⁹⁶, buna karşılık yurttaşlar ve politikacıların, göçmenlerin suç oranlarını artıracak olmasıyla daha çok ilgilendiği ifade edilmektedir. OECD ülkelerinde nüfusun büyük bir çoğunluğu göçmenlerin suç oranlarını artıracığından endişe etmektedir. Bu endişenin, yerli halkın göçmenler nedeniyle işgücü piyasasından dışlanabilecekleri endişesinden daha yoğun olduğu değerlendirilmektedir³⁹⁷.

Gerek sahip oldukları sosyal, ekonomik ve siyasal yetersizliklerden, gerekse ceza adalet sistemleri tarafından yerli halka nazaran daha kolay ceza alabilmeleri nedeniyle göçmenlerin oransal olarak daha fazla suç davranışı sergilediği, bununla birlikte yerli halkın göçmenlere bir tepkisi olarak yerli halk tarafından göçmenlere karşı işlenen suçlarla suç oranlarının arttığı yönünde iddialar bulunmakla birlikte, bu iddiaları geçersiz kılacak çalışmalar da söz konusudur³⁹⁸. Bu konudaki çoğu çalışmanın ortak vurgusu ise göçmenlerin suç oranlarının sanıldığı kadar aksine çok yüksek olmadığına ilişkindir. Ancak özellikle ikinci nesil göçmenlerde suç

³⁹⁴ Kazgan, s.270.

³⁹⁵ Civan ve Gökalp, s.246.

³⁹⁶ Milo Bianchi ve diğerleri, "Do Immigrants Cause Crime", **Journal of the European Economic Association**, Vol:10(6), December 2012, p.1318.

³⁹⁷ Milo Bianchi ve diğerleri, p.1319.

³⁹⁸ Milo Bianchi ve diğerleri, p.1321.

oranlarının yerli halka oranla yüksek olduğu ifade edilmektedir. Bunun nedeni olarak ise, ikinci nesil göçmenlerde alkol ve madde bağımlılığının yüksek olması gösterilmektedir. Göçmen çocukların iki kültür arasında kalması buna karşın ailelerinin çocukları üzerinde sosyal kontrolünün azalması, çocuğun arkadaş çevresinin, girdiği ortamların ve etkileşimde bulunduğu çevresel etkenlerin daha az kontrol altına alınabilmesi gibi nedenler alkol ve madde kullanımını ve suça eğilimi kolaylaştırmaktadır³⁹⁹.

Göçmenlerin suça ilişkisi göç etme şekilleriyle de kurulabilmektedir. Bu bağlamda yasa dışı göçün kendisi doğrudan suç eylemini oluşturur. Günümüzde ülkeler arasındaki kişi başına düşen milli gelir ve üretim düzeyi bağlamında oluşan uçurum insan ticaretine yönelik oluşturulan yasa dışı grupları artırmıştır. Siyasal, sosyal ve ekonomik istikrarsızlık ile gönenç düzeyini artırma isteği gibi nedenler insanları yasa dışı göçe itmekteyken, küreselleşme sürecinde üretim yapısında meydana gelen değişikliklerin bazı ülkelerde ucuz işgücüne olan talebi artırması, bazı ülkelerdeki yasal düzenlemelerden kaçmak isteyen işverenlerin kayıtdışıyla yönelmesi ve düşük risk durumunda yüksek kar elde etme isteği yasa dışı bazı grupların insan ticaretine yönelmelerini sağlamıştır⁴⁰⁰.

Son olarak, insan ticareti suçunu içeren yasa dışı göçün; insan ticareti sonrasında da kaçak göçmenlerin varış ülkelerinde izinsiz oturmaları ve kayıtdışı çalışmaları gibi birçok kanuna aykırılığı da içinde barındırdığını söylemek yerinde olacaktır.

B. Sosyal Dışlanmış Gruplar ve Suç

Toplumda belirli kişi ve grupların sosyal dışlanma riskine daha fazla maruz kalması söz konusudur. Özellikle çocuklar ve gençlerin; işsizlik, yoksulluk, eşitsizlik, güvencesizlik, ayrımcılık ve dışlanmışlık nedeniyle ortaya çıkabilecek olumsuz sonuçlarla karşı karşıya kalma riskleri daha yüksektir. Çocuklar ve gençlerin yetişkinliğe kadar olan toplumsallaşma süreci üzerinde etkili olamamaları buna karşın kendilerine yönelik dezavantajlardan korunma yeteneklerinin ise çok az olduğu bu süreçte sosyal dışlanmaya en fazla maruz kalan grubu oluşturduğu

³⁹⁹ Gökulu, s.222.

⁴⁰⁰ Fahriye Öztürk ve Hakan Naim Ardor, “Suç Sanayiinin Bir Alanı İnsan Ticareti: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt:18, Sayı:62, 2007, ss.80-86.

görülmektedir⁴⁰¹. Ayrıca göçmenler, engelli bireyler, kadınlar ile yaşlılar da sosyal dışlanma açısından diğer dezavantajlı kesimleri oluşturmaktadır.

1. Çocuklar⁴⁰²

İçinde bulunan zamanı aşan etki potansiyeline sahip sosyal dışlanma, bireyi dolayısıyla da ailesi ve çocuklarını etkilemektedir⁴⁰³. Sosyal dışlanmaya maruz kalmış ailenin çocukları da yeterli aile desteğinden, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçların tam olarak sağlanmasından yoksun kalacaktır. Çocuklar, an itibarıyla bu haklardan hak ettikleri ölçüde yararlanamadıkları gibi topluma donanımlı bir birey olarak katılamama tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır⁴⁰⁴.

Çocukların topluma donanımlı bir birey olarak katılabilmelerinde ailenin ekonomik yapısının yanı sıra aile kurumunun yapısı da önemlidir. Küreselleşme sürecinde yaşanan köklü sosyal değişimler aile kurumunu da etkilemiştir. Erkeğin çalıştığı, çok çocuklu kalabalık ailelerin yerini günümüzde erkekle birlikte kadının da çalıştığı, az çocuklu (genellikle tek çocuklu) aileler almıştır. Dahası, kadınların işgücü piyasasına katılımının artması ve kadınların ekonomik özgürlüğünü elde etmesi nedeniyle boşanmaların artması, evliliklerin kısa sürmesi, evlilik dışı çocuk doğumu, birlikte yaşamanın artması ve standart dışı evlilikler nedeniyle de literatürde üzerinde önemli durulan “tek ebeveynli aileler” sorunu ortaya çıkmıştır. Tek ebeveynli ailelerin sayısı her geçen artmaktadır. Çocuğun toplumsallaşma sürecinde en büyük önemi taşıyan aile, bu değişimler nedeniyle üzerine düşen görevleri yerine getirememektedir⁴⁰⁵.

Günümüzün önemli sorunlarından biri olan tek ebeveynli ailelerin, diğer ailelere nazaran birçok zayıf yanı vardır. Öncelikle anne veya babanın olmayışı aile

⁴⁰¹ Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.115.

⁴⁰² Uluslararası Çalışma Örgütü; 15-24 yaş arasındakileri genç olarak kabul etmektedir. Çalışmamızda da bu yaş sınırı gözetilmiştir. Çocuklar da 15 yaşından küçükleri kapsamaktadır. Bkz. International Labour Organization, **Global Employment Trends For Youth**, International Labour Office, Geneva, 2006, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_elm/---trends/documents/publication/wcm_041929.pdf, (11.05.2015), p.2.

⁴⁰³ Atkinson, p.14.

⁴⁰⁴ Özkan Yıldız, “Toplumsal Değişme Sürecinde Sokak Çocukları ve Sosyal Dışlanma”, **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, Cilt:5, Sayı:20, 2007, s.62., John Micklewright, **Social Exclusion and Children: A European view for a US debate**, London School of Economics Centre for Analysis of Social Exclusion, CASE. Paper No: 51, London, February 2002, pp.9-10.

⁴⁰⁵ Süleyman Özdemir, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul Ticaret Odası Yayın No:2007-57, İstanbul, 2007, ss.292-295., M. Çağatay Özdemir, “Toplumsal Değişme Karşısında Aile ve Okul” **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, Bahar 2007, Cilt:5 Sayı:2, ss.192,193.

içindeki sınırların ve rollerin tanımlanmasını zorlaştırmaktayken, çocuklar kimlik karmaşası yaşamakta ve karşı cinsteki kişilerle ilişki kurmakta zorlanabilmektedir. Bu aileler genellikle yoksulluk sınırında ya da bu sınıra yakın koşullarda yaşamaktadırlar. Ayrıca bu ailelerde, çocukların duygusal ihtiyaçlarının karşılanması, çocukların idare ve kontrol edilmesi ve evle ilgili faaliyetlerin yürütülmesi noktasında tek ebeveyn yetersiz kalabilmektedir⁴⁰⁶.

Yoksulluk ile aile kurumundaki bu değişimler ve aşınmalar nedeniyle sosyal dışlanmaya maruz kalan çocukların ise sokaklara itildiği görülmektedir. Literatürde “sokak çocukları” olarak ifade bulan ve tüm dünyada önemli toplumsal sorunların başında gelen, “sokakta çalışan” veya “sokakta yaşayan” çocuklar sorununun “dışlanmış toplumsal gruplar” bağlamında incelendiği görülmektedir⁴⁰⁷.

Sokak çocukları sorunu beraberinde çocuk suçluluğunu da getirmektedir. Sokak bir anlamda çocukları suçla tanıştırmaktadır. Sokak çocuklarının, bir kısım şahıslar, çete veya gruplar tarafından kapkaç, gasp gibi suçlarda kullanıldığı, uçucu ve uyuşturucu madde kullandığı, çocuk pornosu ve fuhuşa bulaştığı, dilendiği, çetelere katıldığı veya çete oluşturduğu görülmektedir⁴⁰⁸.

Suçlu açıklamaya yönelik yaklaşımları ele aldığımız bölümde sunulan birçok kuram, sokak çocuklarının suç davranışı sergilemeleri noktasında sağlam kanıtlar sunmaktadır. Sokak; çocuklar için birçok farklı şekilde suç fırsatı sunmaktadır. Ayırıcı birliktelikler sokaklarda daha çok yaşanacak dolayısıyla suçun ve suç çeşitlerinin öğrenilmesi söz konusu olacaktır. Şehirlerdeki heterojen yapı, çöküntü bölgeleri, sosyal hareketlilik, sanayileşme ve şehirleşme, çocukların toplumsal değerlere bağlılığını zayıflatarak suç işlemelerini kolaylaştıracaktır. Toplumsal değerlere bağlılığın azalması ile toplumsal kontrol mekanizmaların işlevsiz hale gelmesi suçu kolaylaştırmaktan öte doğrudan suçun nedeni olabilecektir. Dolayısıyla sosyal dışlanmaya maruz kalan ailelerin çocuklarının suç davranışlarına şahit olması, suç davranışını öğrenmesi, suç davranışından kendisini alıkoyacak sosyal bağlılık ve sosyal kontrol mekanizmalarından mahrum kalacağı ifade edilebilir.

⁴⁰⁶ Ayfer Aydiner Boylu ve Hülya Öztop, “Tek Ebeveynli Aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Sosyoekonomi Dergisi**, Ocak-Haziran, 2013-1, ss.211,213.

⁴⁰⁷ Yıldız, ss.59,62.

⁴⁰⁸ Mehmet Güngör, “Evrensel Bir Sorun Olarak Çocuk Suçluluğu ve Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar”, **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Aralık 2008, s.29.

Çocuk suçluluğuyla ilgili olarak yapılan araştırmaların ortaya koyduğu sonuçlara bakıldığında, suç davranışı sergilemiş çocukların büyük çoğunluğunun aileleri asgari geçim standardının altında yer alırken, çoğu çocuğun ebeveynlerinin eğitim düzeyi düşüktür. Yapılan pek çok araştırma, çocuk suçluluğunun yoksul, kalabalık ve eğitim düzeyi düşük ailelerde daha fazla görüldüğünü bildirmektedir⁴⁰⁹.

2. Gençler

Sosyal dışlanma açısından diğer bir risk grubu gençlerdir. Gençlik, bir taraftan dinamik, gelecek ve idealist niteliklerinden dolayı olumlu bir anlam atfedilen öte taraftan içinde bulunduğu dönemin özelliği gereği biyolojik, psikolojik ve sosyolojik değişimlerin yaşandığı karmaşık ve sorunlu bir dönem olarak değerlendirilmektedir⁴¹⁰. Herşeyden önce, gençlerin hayata tutunma, toplumda kendilerine bir statü edinme ve gelecek beklentileri endişesi altında yaşadıkları bir “kimlik” sorunu söz konusudur. Yaşam boyu gelişim süresince en önemli durum olarak değerlendirilen, gencin içine düştüğü kimlik bocalaması durumu, gençlerin amaç ve hedeflerini belirleme, uyum sağlama, mesleki yönelim ve arkadaş edinme gibi konularda güçlük çekmesine neden olmaktadır⁴¹¹.

Bu sorunlu dönemde gencin toplumsallaşma sürecini sağlıklı bir biçimde sürdürmesi, toplumsal bütünleşme ve uyumun sağlanması, kuşaklararası çatışma ve gerginliğin önlenmesi açısından önem taşımaktadır. Toplumsal uyumun sağlanması gence rehberlik ve rol modeli sunmakla görevli olan aile ve okulun başarısına bağlı olmaktadır. Ancak küreselleşme sürecinde aile yapısında yaşanan değişimler, gencin sosyalleşmesi sürecinde ailenin aldığı sorumluluğu yerine getirmesinde zorlanmasına yol açmıştır. Kendi yolunu kendi başına bulmakta zorlanan genç, kimlik ve kişiliğini geliştirirken belirsiz ve güç durumlarla karşılaşabilmektedir⁴¹².

⁴⁰⁹ Müjdat Avcı, “Tutuklu Çocuklar Üzerine Bir Araştırma: Çocukların Suça Yönelmesinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler ve Çözüm Önerileri,” **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1, 2008, s.59., Yıldız, s.64.

⁴¹⁰ Aylin Görgün Baran, “Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış”, **Gençlik Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2013-1, s.23.

⁴¹¹ Kasım Tatlıoğlu, “Gençlik Suçluluğunda Aile Faktörünün Etkisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme” **Gençlik ve Kültürel Mirasımız Uluslararası Kongre**, (Ed. Bekir Şişman ve Muhittin Düzenli), 16-18 Mayıs 2014 Samsun/Türkiye, Ceylan Ofset, Ağustos 2014, s.667.

⁴¹² Baran, ss.12,13.

Gence rehberlik edecek diğer kurumsal yapı olan eğitim açısından ise niceliksel olmaktan öte niteliksel sorunlar olduğu görülmektedir. Küreselleşme sürecinde işgücü piyasalarının nitelikli işgücüne olan talebinin artması eğitim ile istihdam arasındaki ilişkinin masaya yatırılmasını zorunlu kılmıştır. Ekonominin büyümesi, yoksulluğun azalması ve gençlerin ekonomik olarak bağımsız bireylere dönüşmeleri ile gençlerin nitelikli işgücü olarak çalışma hayatına dahil olması arasında kurulan ilişki bu zorunluluğun başka bir nedeni olmaktadır⁴¹³.

Eğitim ve istihdam arasındaki ilişkiye yapılan vurgunun diğer bir nedeni ise küresel bir sorun olan genç işsizliğidir. Dünya genelinde yaşanan ekonomik iyileşmelerin istihdam oranlarına aynı ölçüde yansımadağı görülmektedir. “İstihdamsız büyüme” olarak adlandırılan bu süreçte genç işsizliği dünya genelinde nüfusun geri kalanının işsizlik oranının iki katı olmuştur. Genç işsizliğinin başlıca nedenleri olarak, genç olarak kabul edilen 15–24 yaş grubu arasında eğitime katılma oranının artması, yeni işler yaratılamaması, tecrübe yoksunluğu, gençlerin niteliklerinin işgücü piyasasının ihtiyaçlarına cevap verememesi gösterilmektedir. Bu küresel sorunun çözümü için ülkelerin, eğitimle işgücü piyasaları arasında doğrudan bir köprü kurmak ve gençlerin istihdam edilebilirliğini artıracak aktif istihdam politikaları oluşturmakla meşgul olduğu görülmektedir⁴¹⁴.

Kimlik sorununun yaşandığı gençlik döneminde aile⁴¹⁵ ve eğitimin yaşanan değişimler neticesinde gençlere yeterince yol gösterici olamaması ve toplumla bütünleşmelerini sağlayacak niteliğe sahip olmaması gençleri suça itebilmektedir. Suçun doğuştan öğrenilen veya çocuklar tarafından icat edilen bir şey olmadığını öne süre Cohen, çocukların ve gençlerin suçlu olmayı suçun kök salıp geliştiğı grupların bir üyesi olarak öğrendiklerini iddia etmiştir. Cohen Suçlu Çocuklar ve Çetenin Kültürü (Delinquent Boys: The Culture of the Gang-1955) adlı çalışmasında; suçun bir alt kültür sorunu olduğunu, suçlu alt kültürün alt sınıflarda ve erkeklerde yoğunlaştığını, suçlu alt kültürlerin gençlerin özel sorunlarını çözebilmek için tercih

⁴¹³ Kezban Çelik, ““Genç Olmak Zor İş”: Türkiye’de Genç Olmayı Etkileyen Bazı Unsurlar”, **Gençlik Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2013-1, s.33.

⁴¹⁴ A. Utku Erdayı, “Dünyada Genç İşsizliği Sorununun Çözümüne Yönelik Ulusal Politikalar ve Türkiye”, **Çalışma ve Toplum**, 2009/3, ss.133-135.

⁴¹⁵ Tatlıoğlu, s.671.

ettikleri ortak bir platform kurulduğu ve suçun da sorun çözme tekniği ve uyum mekanizması olduğunu savunmuştur⁴¹⁶.

Miller'e göre ise suç alt sınıf kültürünün bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Alt sınıfta bulunan bireylerin orta ve üst sınıfın sahip oldukları kaynaklara sahip olamaması ve yaşam koşullarının daha kötü olması nedeniyle, hadiseleri farklı algılama, farklı başarı ölçütleri, farklı öncelikleri ve farklı kaygıları olduğunu ileri sürerek, suçun bu farklılıktan doğduğunu iddia etmiştir. Diğer alt kültür kuramlarının, suçu orta sınıf değerlerin reddedilmesi sonucu ortaya çıkan tepkisel bir hareket olarak görmesinden farklı olarak, suçu, doğrudan doğruya alt sınıf değerlerin bir sonucu olarak görmüştür⁴¹⁷.

Anomi ve gerilim kuramları başlığı altında değindiğimiz; hedeflere ulaşmada yasal ve yasal olmayan yollara ulaşmadaki ters orantıyı ifade eden ayırıcı fırsat yapıları üzerinde duran Cloward ve Ohlin ise alt sınıf arasında yükselen suçluluk oranının sorumlusu olarak eğitim sistemini görmektedir. Gençler, var olan eğitim sistemi öğrencileri yasal görülen toplumsal amaçlara ulaştırmadaki yetersizliği ve hatta bunu engellemesi nedeniyle bu amaçlara yasal olmayan yollardan gitme eğilimi içine girmektedir⁴¹⁸. Cloward ve Ohlin, suçlu alt kültürlerin büyük şehir merkezlerinde alt sınıf bölgelerinde ergenlik çağındaki erkekler arasında bulunduğunu ifade ettikten sonra genel olarak üç tip suçlu alt kültür ortaya koymuştur: Gasp, hırsızlık gibi yasadışı yollarla maddi kazanç elde etmeye yönelik suçlu alt kültür (criminal subculture). Şiddete dayalı bir statü kazanma çabası içerisinde olan çatışmacı alt kültür (conflict subculture). Uyuşturucu kullanımına dayalı bir geri çekilme alt kültürü (retreatist subculture). Bu alt kültürler sosyal yapının farklı süreçleri ve farklı kısımlarında gelişir ve üyelerine ayırıcı bazı inanç ve değerler ile davranışlarını yönlendirecek talimatları dayatırlar⁴¹⁹.

Küreselleşme süreciyle birlikte ekonomik yapının diğer kurumlar (aile, eğitim ve siyaset) üzerindeki belirleyici etkisine vurgu yapılmaktadır. Materyalist bir başarı anlayışını ifade eden “Amerikan Rüyası” kavramı üzerinden yapılan değerlendirmede, başarıya yapılan vurgu artarken, bu başarıya ulaşmada uyulması

⁴¹⁶ Dolu, Suç Teorileri, ss.350-353.

⁴¹⁷ Dolu, Suç Teorileri, s.358

⁴¹⁸ Kızmaz, Öğrenim Düzeyi ve Suç, s.295.

⁴¹⁹ Richard A. Cloward ve Lloyd E. Ohlin, **Delinquency And Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs**, Routledge, Florence, 2000, pp.1,2.

gereken kurallara yapılan vurgu en aza indirilmiştir⁴²⁰. Toplumda yer edinme ve bağımsızlığını elde etme dönemini ifade eden gençlik döneminde başarılı olmak öncelik sıralamasında en başta gelirken, bu başarının nasıl elde edileceğinin dillendirilmemesi gençte, “başarıya giden her yol mübahtır” algısı yaratmaktadır.

Öte yandan tüketim toplumunun ortaya koyduğu tüketime bağlı başarı tanımı nedeniyle, tüketim baskısı en çok gençleri etkilemektedir⁴²¹. Kimliğin tüketimle kurulmaya çalışıldığı tüketim toplumunda, kimlik sorunu yaşayan gençlik hedef kitle olarak belirlenmektedir. Moda, giyim-kuşam biçimleri, müzik, teknoloji gençlerin kimlik sorununa çare olarak sunulmakta, gençler ise bu evrensel tarzların dışında kalmamak için sosyal çevresinden, arkadaşlarından ve reklamlardan etkilenecek belirli bir imaj yaratmaya çalışmaktadır⁴²². Tüketimi, toplumsal kabul görme göstergesi olarak algılayan gençler⁴²³ sahip olmak istedikleri tüketim olanakları için yasa dışı yollara sapabilmektedir. Yasa dışı yollar sayesinde dilediği tüketim imkanına sahip olan gençlerin ise bu yolları terk etmek istemediği, gençlerin önemli bir çoğunluğunun ise tüketim imkanına sahip diğer insanlara karşı öfke ve hınç gibi şiddet eğilimli duygular geliştirdiği değerlendirilmektedir⁴²⁴.

Çocuk ve gençlerin suç sayılan davranışları aileye, çevreye, okula karşı kabahat işlemekle başlamakta, niteliği değişerek yasaların suç saydığı davranış ve eylemlere doğru kaymaktadır. Bu küçük küçük kabahatlerden büyük ve ciddi suç davranışlarına kayış; eve, okula, işyerine yalan söylemek, gece geç saatlere kadar eve dönmemek, evden ve okuldan kaçmak, okul ve iş tembelliği, okulun ve iş yerinin disiplinine uymamak, hırsızlık, yankesicilik, araba hırsızlığı, trafik suçları, alkol kullanımına bağlı suçlar, uyuşturucu ve uyarıcı maddeler kullanmak, saldırı ve tahrip, kavga, bıçak ve tabanca taşıma, yaralama, öldürme şeklinde bir seyir izleyebilmektedir. Bununla birlikte suçların yaklaşık olarak yarısının, 25 yaşın altındaki yaş diliminde bulunan çocuklar ve gençler tarafından işlendiği, ileri yaşlarda suç işleyenlerin ise yüzde doksanının çocukluk ve gençlik çağında suç işlemiş oldukları ifade edilmektedir. Bu nedenle çocuk ve gençler ile suç arasındaki

⁴²⁰ Bernburg, Anomie, pp.731,732.

⁴²¹ Bayhan, s.230.

⁴²² K. Çelik, s.41.

⁴²³ Özpınar ve diğerleri, s.559.

⁴²⁴ Yamanoglu, s.69.

ilişkinin doğru bir şekilde ortaya konması öncelik taşımaktadır⁴²⁵. Öte yandan çocukluk ve gençlik döneminde yaşanılacak sosyal dışlanma ve toplumsal bütünleşmenin sağlanamaması, bireyin yaşamının ilerleyen bölümlerinde yaşayacağı dışlanma süreçlerini doğrudan etkileyeceğinden bu dönemin sorunları sosyal dışlanma kavramı bağlamında çözüm gerektirmektedir.

3. Dezavantajlı Gruplar

Çocuklar ve gençlerin yanı sıra toplum içindeki bazı grupların da sosyal dışlanmaya maruz kalma riskleri toplumun geri kalanına nazaran daha fazla olmaktadır. Bu bağlamda göçmenler, engelli bireyler, kadınlar ve yaşlılar dezavantajlı gruplar olarak değerlendirilmektedir.

Göçmenler, ekonomik, sosyal ve siyasal dışlanma bağlamında nüfusun geri kalanına oranla en dezavantajlı grubu oluşturmaktadır. Önceki bölümde göçmenlerin sosyal dışlanma süreçlerinin suçla ilişkisi ele alındığından burada tekrar üzerinde durulmayacaktır.

Sosyal dışlanmaya maruz kalma riski yüksek olan kesimlerden bir diğeri ise engelli bireylerdir. Engelli bireyler için fiziki engellerinin dışında, sosyal ilişkilerden, kültürel ve toplumsal faaliyetlerden, temel hizmetlere erişimden ve ekonomik alandan engellenmek ikinci bir engel durumu olarak ortaya çıkmakta ve sosyal dışlanmaya neden olmaktadır⁴²⁶.

Engelli bireyler, eski dönemlerde yaratıcı büyük gücün gazabı ve cezası olarak agılanmış, ruhlarına kötü güçlerin egemen olduğuna inanılmış ve bu nedenle de çeşitli işkencelere maruz kalarak öldürülmüşlerdir. Tarihsel süreç içerisinde yaşanan ideolojik değişimler insana bakışı değiştirmiş ve engelli bireylerin daha insancıl koşullar altında yaşamasına yol açmıştır⁴²⁷. Engellilik yakın geçmişe kadar bir sağlık sorunu olarak ele alınmış ve sadece tedavisi ile ilgilenilmiştir. Günümüzde ise, engellilik durumunu yaratan esas nedenin toplumsal olduğu, engellilerin

⁴²⁵ Özcan Köknel, **Kimliğini Arayan Gençliğimiz**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2001, ss.356,357.

⁴²⁶ Yusuf Genç ve Güldane Çat, “Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, 2013, ss.365,366.

⁴²⁷ Arzu İçağasıoğlu Çoban, “Küreselleşme Sürecinde Engelliler İçin Sosyal İçerme Gerçekten Olabilir mi? Küreselleşme Süreci Açısından Engellilik ve Sosyal Dışlanma”, **Sosyal Hizmet Sempozyumu 2009- Sosyal Dışlanma ve Sosyal Hizmet**, Başkent Üniversitesi Yayınları, 2010, s.339.

toplumsal engeller sonucunda izole edildiği tezini ortaya koyan “engelliliğin sosyal modeli” olarak şekillendirilen yeni bir yaklaşım bağlamında ele alındığı görülmektedir⁴²⁸.

Engelli bireylerin tarihsel süreç içerisinde hemen hemen her ülkede farklı düzeylerde dışlayıcı tutumlarla karşılaştığı dolayısıyla engelli bireyler için dışlanmanın yeni veya istisnai bir durum olmadığı değerlendirilmektedir. Böyle olmakla birlikte engelli bireylerin, toplumun geri kalanına oranla eğitim ve istihdam olanaklarından oldukça düşük düzeyde yararlanmaları, toplum tarafından “görünmez” veya “yatırım yapmaya değmez” olarak değerlendirildikleri veya engelli olmayanla engelli olan birey arasında haklar anlamında bir hiyerarşinin olduğunu akıllara getirmektedir⁴²⁹.

Sosyal politikaların gelişimi ile birlikte bugün engelli bireylerin toplumla bütünleşmesini sağlamak ve sosyal hayata katılımlarını arttırmak amacıyla; ilk olarak tıbbi tedavi ve iyileştirme hizmetlerinden yararlandırılmaları, özel eğitim ihtiyacı olanlara mümkün olduğunca kaynaştırma yoluyla eğitim hakkının verilmesi ve işgücü niteliği taşıyan engellilerin mesleki rehabilitasyonu doğrultusunda emek piyasasına katılmaları hedeflenmektedir. İstihdamın, dezavantajlı grupların dışlanmasını önlemeye, yeterli gelir ve sosyal güvence sağlamaya, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamaya ve kendilerine olan güvenlerini güçlendirmeye sağlayacağı katkı nedeniyle, engelli bireylerin istihdamı üzerinde özellikle durulmaktadır⁴³⁰. Bu bağlamda, kota sistemi, korumalı işyerleri yöntemi, kişisel çalışma yöntemi, işverenlerin zorunluluk olmadan engelli istihdamı, evde çalışma yöntemi, kooperatif çalışma yöntemi, sadece engellilerin çalıştırıldığı seçilmiş işlerde istihdam, engelli bireylerin istihdam edilmelerini sağlamak amacıyla ortaya koyulan istihdam yöntemleri olarak karşımıza çıkmaktadır⁴³¹.

Engelli bireylerin suçla ilişkisi, engellilik nedeni ve düzeyiyle (zihinsel engellilik) ilgili olarak suça eğilimlilikleri üzerinden⁴³² veya fizyolojik yetersizlikleri (savunmasızlık/zayıflık) nedeniyle suç davranışının mağduru olmaları bağlamında

⁴²⁸ Genç ve Çat, ss.365,366.

⁴²⁹ Çoban, s.342.

⁴³⁰ Genç ve Çat, ss.367-369.

⁴³¹ Genç ve Çat, ss.375,376.

⁴³² Demirbaş, s.117.

değerlendirilmektedir⁴³³. Engelli bireylerin suç davranışı eğilimleri konusunda özellikle zihinsel engelli bireyler üzerinde yapılan araştırmalar çelişkili sonuçlar ortaya koymaktadır⁴³⁴. Öte yandan suç mağduru olarak engelli bireylerin araştırmalara pek konu edilmemesi ise toplum tarafından “görünmez” olarak değerlendirildikleri görüşünü desteklemektedir.

Kadınlar cinsiyete dayalı ayrımcılık bağlamında sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bu ayrımcılık ise erk ve düzenlemeler bağlamında, biyolojik değil, sosyal olarak gerçekleşmektedir. Bu sosyal ayrımcılık, kadının toplum içindeki konumunun her toplumda kök salmış cinsiyetçi ayrımlardan kaynaklandığını ileri süren “toplumsal cinsiyet” bağlamında ele alınmaktadır⁴³⁵. Geleneksel toplum yapısının kadına biçtiği, ev işleri ve çocuk bakımını içeren kısıtlı rol, kadının üretim sürecinin dışında kalmasına neden olmuştur. Günümüzde yaşanan sosyal ve ekonomik değişimler geleneksel kadın rolünü değiştirmiş olsa da, dünyada hala kadın ve erkek arasında işgücüne katılımları açısından ciddi farklılıklar vardır. Bu farklılık gelişmekte olan ülkelerde ise daha belirgindir⁴³⁶.

İşgücüne katılım arasındaki farkın yanı sıra, cinsiyete dayalı ayrımcılık işgücü piyasalarına dahil olduktan sonra daha da belirgin bir biçimde hissedilmektedir. Küreselleşme süreci her yerde genel olarak emek açısından olumsuz sonuçlar getirirken, işsizliğin artışı, kuralsızlaşma, esnekleşme, enformelleşme gibi olumsuzlukların ilk önce kadınları etkilediği görülmektedir. Düşük nitelikli ve ev işleriyle benzerlik gösteren bazı mesleklerin kadın meslekleri olarak değerlendirilmesi, düşük ücretler, enformel istihdamda yoğunlaşma, kadınların yükselmede karşılaştığı “cam tavan” gibi sorunlar söz konusudur. Bu sorunlara ek olarak “kariyer veya çocuk” ikilemi kadınları bir tercihe zorlamakta ve hangi seçenek seçilirse diğeri açısından suçluluk duymalarına neden olmaktadır⁴³⁷.

İşgücü katılım oranları ve katılımın niteliğindeki eşitsizlikle birlikte kadınların eğitime katılım ve siyasal katılım (milletvekili sayıları) bağlamında da

⁴³³ Demirbaş, s.309.

⁴³⁴ Demirbaş, s.119.

⁴³⁵ Meryem Koray, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de “Cinsiyet” Eşitliği Politikaları”, **Çalışma ve Toplum**, 2011/2, s.15.

⁴³⁶ Sapançalı, Sosyal Dışlanma, s.110.

⁴³⁷ Koray, ss.18,19.

istisnai birkaç ülke dışında tüm dünyada erkeklerin gerisinde olduğu görülmektedir⁴³⁸.

Kadının suçla ilişkisinde toplumsal cinsiyet yaklaşımı yoğunlukla kullanılmaktadır. Kadınların erkeklerden daha az suç işlemesi, benzer biçimde suç mağduru olma noktasında da aynı durumun söz konusu olması⁴³⁹ toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, kadınların geleneksel rollerinin dışına çıkarak özgürleşmesi, sosyal konumlarının değişmesi⁴⁴⁰ ve bu değişime paralel olarak cinsiyete dayalı aile yapısının kadın üzerindeki orantısız kontrolünün ortadan kalkması⁴⁴¹ kadın ve erkek suç oranlarını birbirine yaklaştıracaktır.

Son olarak ele alacağımız dezavantajlı grup yaşlılardır. Fizyolojik, biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik yetersizlikleri içinde barındıran bir dönemi ifade eden yaşlılıkta yetersizliklerin her biri, bireyin sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanlara girebilmesini engelleyerek toplumla bütünleşmesini zorlaştırmaktadır. Yetersizlikler aynı zamanda sosyal dışlanma riskini artıran unsurlar olmaktadır⁴⁴².

Sosyal dışlanma riskini artıran unsurların yanı sıra, bireyin emeklilik hakkı (gelir ve sağlık güvencesi) elde edememiş olması; yaşlılara koruma ve güvence sağlayacak aile kurumunun da yaşanan sosyoekonomik değişimler neticesinde geniş ailelerden çekirdek ailelere evrilmesiyle yaşlı bireyin sosyal dışlanmışlığının ana nedeni olmaktadır⁴⁴³.

Abbott ve Sapsford İngiltere Middlesbrough'da yaptıkları araştırma neticesinde, üretim yapısında yaşanan ve sosyoekonomik hayatı etkileyen değişimlerin yaşlıların yerleşimini de etkilediğini iddia etmiştir. Abbott ve Sapsford'a göre; yaşlıların yoksulluklarının artması, esnek bir yapıya evrilen işgücü piyasasına girememeleri, iş merkezleri etrafında kurgulanan yerleşim alanlarının dışında, fiziki açıdan yetersiz imkanlara sahip, sosyal açıdan ise güvensiz yerleşim alanlarında yaşamalarına neden olmaktadır⁴⁴⁴. Yerleşim bölgelerinden dışlanma yaşlıların sosyal

⁴³⁸ **Human Devolepment Report**, Gender Inequality Index, 2014, <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf>, (01.03.2015), p.172.

⁴³⁹ R. Fusun Sokullu-Akinci, **Viktimoloji**, Beta Yayınları, İstanbul, Mart 1999, (Viktimoloji), ss.75,76.

⁴⁴⁰ Smart, pp.57,58.

⁴⁴¹ Hagan ve diğerleri, p.301.

⁴⁴² Genç ve Dalkılıç, ss.462-464.

⁴⁴³ Sapançalı, Sosyal Dışlanma, s.120.

⁴⁴⁴ Pamela Abbott ve Roger Sapsford, "Living on the Margins: Older People, Place and Social Exclusion", **Policy Studies**, Vol.26, No.1, 2005, pp.29,30.

hayata katılımını olumsuz yönde etkilemekte, sosyal imkanlardan yararlanmalarını engellemektedir⁴⁴⁵.

Son olarak değinilmesi gereken nokta ise, yaşlıların ve kadınların suça ilişkin tutumlarıdır. Yaşlıların, kadınlarla birlikte gençlere ve erkeklere oranla daha az suç işlemesinin yanı sıra suçun mağduru olmaları da daha az olasıdır, buna karşılık suç mağduru olmaktan daha çok korkmaktadırlar⁴⁴⁶.

III. SUÇUN SOSYAL DIŞLANMAYA ETKİSİ

Suçun ne şekilde sosyal dışlanmaya neden olacağını üç başlıkta ele almak mümkündür. Suç, en önemli ve öncelikli cezalandırma biçimi olan hapsedmenin doğal neticesi olarak dışlanmaya neden olmaktadır. Bununla birlikte, suçun ceza adalet sisteminde sabit bulunması ve cezalandırılması sonrası toplumsal yapı tarafından suçluya karşı gösterilen tutumun ortaya koyacağı dışlanma durumu da söz konusudur. Son olarak toplumsal dayanışmayı bozan ve suçla yakın ilgisi bulunan suç korkusu, dolaylı olarak sosyal dışlanmaya neden olmaktadır.

A. Hapsetme

Suçluların cezalandırılmasının insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen günümüz cezalandırma sistemlerinin oluşumu ve yaygınlık kazanması 19. yüzyıldan itibaren olmuştur. Ceza sistemlerinde suçluların hapsedilmesi uygulamasından önce, genelde zincire vurma, kamçılama, kızgın demirlerle dağlama veya idam etme şeklindeki insanlık dışı uygulamaların yer aldığı görülmektedir⁴⁴⁷. Avrupa'da yaşanan Rönesans ve Reform hareketleriyle, söz konusu cezalandırma biçimleri eleştirilmiş, dönemin aydınlanmacı düşünürleri cezalandırmanın daha insani olması üzerinde durmuş ve cezalandırmanın hapsetme şeklinde olması gerekliliğini ortaya koymuşlardır⁴⁴⁸.

⁴⁴⁵ Abbott ve Roger, p.35.

⁴⁴⁶ Sokullu-Akıncı, Viktimoloji, ss.75,76., Osman Dolu ve diğerleri, “Suç Korkusu: Nedenleri, Sonuçları ve Güvenlik Politikaları İlişkisi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:65, Sayı:1, Ocak-Mart 2010, s.66.

⁴⁴⁷ Zahir Kızmaz, “Cezaevinin ve Hapsedmenin Suçu Engellemedeki Etkisi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:17, http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/menusayfaları/bilgibankasi/makaleler/zahirkizmazmakaleleri/zahirkizmaz_cikvehapsetmeninsucuengellemeyetkisi.pdf, (23.07.2014), (Cezaevinin ve Hapsedmenin), s.3.

⁴⁴⁸ Dolu, Suç Teorileri, s.90.

Andrew Rutherford ise cezalandırmanın insanlık dışı uygulamalardan hapsedmeye dönüşmesi şeklindeki süreci, ceza sisteminin vazgeçilmez aracı olan eleme (elimination) yaklaşımıyla ele almaktadır. Eleme kavramı, toplumun geneli tarafından dışlanmış ve topluma ayak uyduramamış kesimlerin toplumdan izole edilmesini ifade etmektedir⁴⁴⁹.

Tarih boyunca ortaya konulan uygulamalar, suça yönelik tepkinin öncelikli olarak dışlama şeklinde olduğudur. Eleme ve hapsedme yöntemiyle dışlanan kesimler, sonrasında toplum tarafından da dışlanmakta ve ortaya toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi engelleyici bir yapı çıkmaktadır⁴⁵⁰.

Doğrudan bireyin sosyal dışlanmaya maruz kalması anlamına gelmekle birlikte, ailesi için de sosyal dışlanma riskini kaçınılmaz kılan hapsedmenin sosyal dışlanmayla ilişkisi farklı şekillerde kurulabilir. Öncelikle suçun, işsizlik, düşük sosyal sınıftan olmak, birçok sağlık sorunu yaşamak ve ailevi sorunlara sahip olmak gibi zaten var olan sosyal dışlanma unsurlarını içerdiği ifade edilmektedir. Bireyin içinde bulunduğu bu koşullar bazı alanlardan dışlanmasına, dolayısıyla da suç işlemesine neden olmuş olabilir. Hüküm giymesiyle birlikte çalışmıyor olmaktan dolayı gelir kaybı söz konusu olacağı gibi, buna karşılık aile fertlerince ziyaret edilmesi, para temin edilmesi gibi nedenlerle ayrı bir harcama kalemi ortaya çıkacaktır. Aile bireylerinin damgalanması ise ailenin dışlanmasına neden olabilecek başka bir unsurdur. Son olarak sosyal dışlanmanın dinamik boyutu göz önünde bulundurulduğunda bu süreç kuşaklararası bir akış seyredecek ve kısır bir döngü ortaya çıkacaktır⁴⁵¹.

B. Damgalama

Suçlu açıklamaya yönelik Eleştirel Yaklaşımları ele aldığımız bölümde incelediğimiz ve damgalanmalarının bireylerin suç işleme süreçleri üzerinde etkili olduğu varsayımı üzerine kurulu olan damgalama kuramları; bireylerin sapkın veya suçlu olarak damgalanmalarının, toplumdan dışlandıkları yönünde bir duyguya

⁴⁴⁹ Andrew Rutherford, "Criminal Policy and the Eliminative Ideal", **Crime and social Exclusion**, (Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis), Blackwell Publishers, USA, 1998, p.121.

⁴⁵⁰ Daniel S. Nagin ve diğerleri, "Imprisonment and Reoffending", **Crime and Justice**, 01/2009, Vol.38, Issue 1, pp.126-128.

⁴⁵¹ Irene Y. H. NG. ve diğerleri, "Intergenerational Incarceration: Risk Factors and Social Exclusion", **Journal of Poverty**, Vol.17, 2013, pp.439,440.

kapılmalarına yol açtığı fikrini orataya koymaktadır. Bu dışlanma duygusu da, suçlu olarak damgalanmış bireyin suçlu gruplarla ilişkiye girmesinde etkili olmaktadır⁴⁵².

Resmi damgalamanın başlattığı süreç, suçlunun işlediği suçun toplumun algısına sunulması ve toplum tarafından bireyin o yönüyle anılmasını ifade eden resmi olmayan damgalamayla devam etmektedir⁴⁵³. Bu süreçte toplum tarafından suçlu olarak damgalanan bireyin işlediği suç, bireyin diğer tüm özelliklerinin önüne geçmekte ve baskın bir statü oluşturmaktadır. Dolayısıyla damgalanma pekişmektedir⁴⁵⁴.

Lemert, damgalamanın suça nasıl neden olabileceğini ortaya koymuştur. Bireyin birincil sapma davranışına toplumun tepkisi damgalama şeklinde olursa bireyin topluma cevabı büyük olasılıkla ikincil sapma davranışı olacaktır⁴⁵⁵. Braithwaite toplumun ilk sapmaya vereceği tepkinin analizini birleştirici utandırma kuramı ile yapmış ve bireye saygı duymayan, onu kötü biri olarak gören ve bağışlayıcı olmayan damgalama şeklindeki utandırmanın suçu artıracaklarını, bireye saygı duyarak ve onun iyi bir birey olarak aslında yaptığının kötü bir şey olduğunu bağışlayıcı bir dille ifade eden birleştirici utandırmanın ise suçu azaltacağını savunmuştur⁴⁵⁶.

Suç davranışı sadece suçlu bireyin damgalanması değil aynı zamanda aile bireylerinin de damgalanması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla suçlu birey toplum tarafından dışlanırken, ailesi de farklı şekillerde dışlanmaya maruz kalabilmektedir⁴⁵⁷.

C. Suç Korkusu

Suçla çok yakından ilgili bir olgu olan ve bir kişinin suça ya da suç ile ilişkilendirdiği sembollere karşı geliştirdiği bir duygusal korku veya endişe reaksiyonu olarak tanımlayabileceğimiz suç korkusunun, bireyler üzerinde,

⁴⁵² Kızmaz, Sosyolojik Suç, s.167.

⁴⁵³ Bernburg, pp.188,189.

⁴⁵⁴ Dolu, Suç Teorileri, ss.401-403.

⁴⁵⁵ Lilly ve diğerleri, pp.144,145.

⁴⁵⁶ Braithwaite, p.282.

⁴⁵⁷ Irene Y. H. NG. ve diğerleri, pp.439,440.

güvensizliğe, memnuniyetsizlik ve tatminsizliğe, yabancılaşmaya ve psikolojik bozukluklara neden olduğu değerlendirilmektedir⁴⁵⁸.

Suç oranlarının artışıyla birlikte ortaya çıkan suç korkusunun neden olduğu bu duygu durumları, insanların birbirine olan davranışlarını etkilemekte, güvensiz davranışlar suç korkusunun kümülatif olarak artmasına neden olmaktadır⁴⁵⁹. Ancak kriminoloji literatüründe suç korkusuna ilişkin yapılan sayısız araştırma suç korkusunun suç oranlarındaki düşüşle birlikte düşmediğini göstermektedir⁴⁶⁰.

Suç oranı ve suç korkusu düzeyi arasındaki bu orantısız ilişkide, bilgi-iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle insanların suç haberlerine daha fazla maruz kalmaları ile suç haberlerinin kitle iletişim araçlarıyla topluma yansıtılma biçimi de etkili olmaktadır⁴⁶¹. Ayrıca bu ilişkide toplum yapısının da etkili bir faktör olduğu değerlendirilmektedir. İnsanlar arasındaki karşılıklı güven, uyum, dayanışma, işbirliği, paylaşım ve sosyal kontrolün ortaya çıkardığı toplumsal örgü, insanları tatmin eden ve güven içerisinde yaşamalarını sağlayan bir çevrenin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Böylesi bir toplum içerisinde suç korkusu suç oranlarından bağımsız olarak düşük olacaktır. Öte yandan bu toplumsal örgünün tahrip edildiği yani karşılıklı güvenin, dayanışmanın, işbirliğinin ve sosyal kontrolün yara aldığı bir ortamda bireylerin suç korkuları kümülatif bir seyir izleyecektir⁴⁶².

Suç korkusu, suçun önlenbilmesi ve kontrol altına alınabilmesi için ihtiyaç duyulan toplumsal dayanışmayı zedeleyerek suçla mücadeleyi zora koşturmaktadır⁴⁶³. Suç korkusu düzeyi toplumsal yapının niteliğiyle ilgili önemli bir veri olmaktadır, bir taraftan da toplumsal bütünleşmeyi engelleyici bir rol oynamaktadır. Dahası, yarattığı güvensizlik duygusu nedeniyle özellikle Batı ülkelerinde önemli bir sosyal sorun olarak değerlendirilen suç korkusu, toplum içinde yaşayan herkesin, suça doğrudan maruz kalmasalar dahi suçun bir anlamda mağduru olmalarına sebebiyet vermektedir⁴⁶⁴. Bu bağlamda sosyal dışlanma ve suç ilişkisi içinde önemli bir yer edinmektedir.

⁴⁵⁸ Dolu ve diğerleri, ss.58,62.

⁴⁵⁹ David Donnison, "Creating a Safer Society", **Crime and social Exclusion**, (Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis), Blackwell Publishers, USA, 1998, p.8.

⁴⁶⁰ Dolu ve diğerleri, s.58.

⁴⁶¹ Demirbaş, s.35.

⁴⁶² Dolu ve diğerleri, s.68.

⁴⁶³ Dolu ve diğerleri, s.58.

⁴⁶⁴ Dönmezer, s.26.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL DIŞLANMA BAĞLAMINDA SUÇUN ÖNLENMESİ VE BÜTÜNCÜL YAKLAŞIM

I. HUKUKİ VE İDARİ ÖNLEMLER

Suç önleme kavramı farklı şekillerde tanımlanabilmekle birlikte, kavramın, üzerinde görüş birliği sağlanmış, en yaygın çağdaş tanımı; “suç riskinin önceden sezilmesi, görülmesi, tanınması ve değerlendirilmesi ve bunu ortadan kaldırmak veya azaltmak amacıyla gerekli politika ve faaliyetlerin hayata geçirilmesi” şeklindedir. Ülkeler, gerekli politika ve faaliyetlerin hayata geçirilmesi noktasında hukuki ve idari yapılarını genel olarak Klasik, Pozitivist ve Radikal Yaklaşımlar çerçevesinde oluşturmuştur. Klasik Yaklaşım, suçların önlenmesi, suçluların yakalanması ve böylece daha huzurlu ve emniyetli bir yaşamın oluşturulması için, vatandaş polis işbirliğini olmazsa olmaz ilke olarak kabul etmektedir. Pozitivist Yaklaşım, bireylerin ve toplulukların yasal fırsatlarının artırılması yoluyla suçların önlenebileceği ileri sürmektedir. Son olarak Radikal Yaklaşım ise, sosyal adaletin sağlandığı, ekonomik gelir dağılımının adaletli bir şekilde gerçekleştirildiği bir yapıda suç sorunun da çözüleceğini iddia etmektedir⁴⁶⁵.

Suçun önlenmesi noktasındaki bu yaklaşım farklılıklarına rağmen genel olarak tüm ülkelerde geçerli olan farklı modeller oluşturulmuştur. Suç nedenlerinin ortadan kaldırılması için aktif çalışmalar yoluyla suçları önlemeyi ifade eden proaktif model; suçların önlenmesi veya suç işlenmişse suçluların polis tarafından yakalanmasını içeren önleyici model; polisin suç araştırma ve soruşturma faaliyetleri kapsamında yapmış olduğu tüm çalışmaları içeren ve suçun tekrarlanmasını önleyici süreçleri ifade eden adli/tepkisel model; suç işlemiş olanların cezalandırılma ve ıslah yoluyla bir daha suç işlemelerinin önüne geçilmesini ifade eden onarıcı (cezalandırıcı/ıslah edici) model. Bu modeller birbirini ikame eden değil tamamlayan modellerdir. Şöyle ki her bir model bir önceki modelde görülen eksiklik ve yetersizlikleri gidererek suçlarla mücadelede başarılı olmaya çalışmaktadır. Suç önlemenin kuramsal yapısını ortaya koyan bu dört modelli yaklaşım ülkeler tarafından modellere verilen önem bakımından farklı şekillerde uygulanmaktadır. Bu

⁴⁶⁵ Filiz Tepecik (Ed.), **Suç Önleme Modelleri**, AÖF Yayını No:1930, Eskişehir, 2013, ss.36-37.

uygulama farklılıkları ülkelerin kültürel ve ideolojik yapılarından ileri gelmektedir⁴⁶⁶.

Ülkelerin dört modelli yaklaşım doğrultusunda oluşturdukları hukuki ve idari yapı, suç önleme stratejilerini bazı temel ilkelere dayandırmaktadır. Uluslararası Suç Önleme Koalisyonu (National Crime Prevention Council – NCPC), suç önleme alanının uygulayıcı ve kuramcılara önemli bir kaynak ve rehber olan bu temel ilkeleri belirlemiştir: Suç önlemenin geniş bir çevresi vardır. Suç önleme herkesin işidir. Suç önleme aktif işbirliği gerektirir. Suç önleme polisin en önemli görevlerindendir. Suç önleme devletin sorumluluğudur. Suç önleme ve eğitim iç içe kavramlardır. Suç önleme ihtiyaçlara göre ayarlanmalı ve düzenlenmelidir. Suç önleme yaşam kalitesi sunar. Suç önleme ileri görüşlülüktür. Suç önleme yüzeyin altına iner. Suç önleme parasal yatırıma değer bir alandır⁴⁶⁷.

Benzer şekilde Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (United Nations Office on Drugs and Crime - UNODC) suçun önlenmesi için sekiz temel ilke saymıştır: Devlet tüm birimleriyle, suçun önlenmesine yönelik strateji oluşturulması ve bu stratejilerin uygulanmasına liderlik etmelidir. Suç önleme, istihdam, eğitim, sağlık, barınma ve kentleşme, yoksulluk ve sosyal dışlanma alanlarında özellikle risk altındaki gruplar, aileler, çocuklar ve gençler bağlamında sosyoekonomik gelişme sağlanmalı ve desteklenmelidir. Suç önleme, en üst birimden sıradan vatandaşa kadar işbirliğini gerektirmektedir. Maddi anlamda sürdürülebilir ve şeffaf bir yapı oluşturulmalıdır. Suç önleme stratejileri, politikaları ve programları suç sorununu ve nedenlerini tüm yönleriyle ortaya koyan çalışmalar doğrultusunda, bilgiye dayalı oluşturulmalıdır. Suç önleme çalışmaları, yasalara uygun ve insan haklarına saygılı bir biçimde yürütülmelidir. Ulusal suç önleme stratejileri, yerel suç sorunları ile uluslararası organize suçlar bağlamında oluşturulmalıdır. Suç önleme stratejileri gerekli durumlarda, farklı ihtiyaçları olan kadın ve erkeklere göre ve toplumdaki savunmasız özel gruplara uygun olarak oluşturulmalıdır⁴⁶⁸.

⁴⁶⁶ Tepecik, ss.36-42

⁴⁶⁷ Geleri, ss.83-84.

⁴⁶⁸ United Nations Office on Drugs and Crime, **United Nations Standards and Norms in Crime Prevention at Your finger Tips**, http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_standards_and_norms_in_crime_prevention_at_your_fingertips.pdf, (17.05.2015), ss.4,5.

Her iki kurum da suç önlemeyle ilgili olarak benzer ilkeler ortaya koymuştur ancak suç önlemenin; devletin sorumluluğunda, toplumun tüm kesimlerince işbirliği gerektiren, yatırıma değer bir alan olduğuna dair ortak bir vurgu söz konusudur.

Suçla mücadele çok yönlü ve zorlu bir süreçtir. Suç önleme ilkelerinde de görüldüğü üzere, suç önleme devletin sorumluluğunda, polis başta olmak üzere tüm toplumun görevi ve aynı zamanda suçun önlenmesi de tüm toplumun hakkıdır. Ülkelerin bu soruna farklı şekillerde yaklaşarak farklı sonuçlar elde ettiği görülmektedir. Singapur örneği bu açıdan önem taşımaktadır. 1960'lı yıllardan sonra yüksek ekonomik büyüme oranları yakalayan ve büyük çaplı sosyal değişimler yaşayan Singapur, Japonya'yla birlikte batı standartlarına göre oldukça düşük bir suç oranına sahip olmuştur⁴⁶⁹. 1965 yılında Malezya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan ettiğinde ekonomik ve sosyal anlamda önemli yapısal sorunları olan ve farklı etnik kökene sahip insanlardan oluşan Singapur, sürdürülebilir bir ekonomi oluşturmak ve toplumsal kaynaştırmayı sağlamak için kontrollü bir büyüme sürecine girmiştir⁴⁷⁰.

Çalışmamız açısından önem taşıyan diğer bir örnek ise İngiltere ve Fransa'nın yaşadığı süreçtir. 1981 yılında İngiltere ve Fransa'da, hemen hemen aynı suç oranlarını işaret eden polis kayıtları, genç suçluluğunun da paralel bir şekilde arttığını göstermiştir. Bu yıldan itibaren, suç oranlarındaki artışa iki ülkenin farklı politik tepkisi olmuştur. İngiltere, toplumu korumak ve potansiyel suç bölgeleri ile potansiyel suçluların yönetimi için yeni cezalandırma (new penology) uygulamalarını devreye sokmuştur. Fransa ise toplumun bütünleşmesi ve sosyal hizmetlerin sağlanması için ulusal bir program oluşturmuştur. 1980'li yılların sonuna doğru İngiltere'de suç ikiye katlanmışken, Fransa'da ise düşmüştür⁴⁷¹.

Yukarıda verilen örneklerde farklı ülkelerin suç sorununa yaklaşımları farklı sonuçlar elde etmelerini sağlamıştır. David Faulkner geleneksel cezalandırma yöntemlerini eleştirerek, suç sorununun çözümü olarak dışlamanın değil, toplumun kendi içinde, aile ve okulda, fırsat sunarak ve umut vererek içerilmesi olarak

⁴⁶⁹ John Clammer, "Framing the Other: Criminality, Social Exclusion and Social Engineering in Developing Singapore", **Crime and social Exclusion**, (Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis), Blackwell Publishers, USA, 1998, p.137.

⁴⁷⁰ Clammer, p.141.

⁴⁷¹ Pitts ve Hope, pp.42-44.

değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir⁴⁷². David Donnison ise suça ilişkin her önerinin, aynı sokakta, aynı sitede ve aynı binada yaşayan insanlar arasında güven duygusunun yeniden inşa edilmesini ve tüm yurttaşlarda güçlü bir toplum bilincinin oluşturulmasını içermesi gerektiğini ifade etmiştir⁴⁷³.

Farklı ülke deneyimleri ve farklı yaklaşımlar suça mücadele noktasında önemli ipuçları vermektedir. Suça mücadele için oluşturulmuş olan hukuki ve idari yapının bu bağlamda tekrar ele alınması gerekmektedir. Bu açıdan detaylı ve bütüncül bir reçete sunmak çalışmamızın kapsamını ve amacını aşmaktadır. Dolayısıyla bu bölümün devamında, suça neden olan sosyal dışlanmışlık süreçleri bağlamında, temel mücadele alanları üzerinden, önemli olduğunu düşündüğümüz hususlara değinilecektir.

II. EKONOMİK ÖNLEMLER

A. İstihdam Politikaları

Donnison, suçlardan onda dokuzunun, soygun, hırsızlık, araba çalma gibi mala karşı işlenen suçlar olduğunu iddia ederek sosyal dışlanma ve suç bağlamında oluşturulacak stratejinin işgücü piyasasıyla başlaması gerektiğini savunmaktadır⁴⁷⁴. İşgücü piyasalarının en önemli sorunu da işsizliktir. Ekonomik alandan dışlanmayı engellemenin ilk ve etkili yolu işsizlikle mücadele etmektir. İşsizlikle mücadelenin ise aktif ve pasif istihdam politikaları ile yapıldığı görülmektedir. Aktif istihdam politikaları istihdam yaratmaya yöneliktir. İşgücü talebini artırmak, teşvikler, yeniden eğitim, erken emeklilik ve işgücü hareketliliğini sağlayıcı olan birçok önlem ve uygulamayı içermektedir. Pasif istihdam politikaları ise, işsizlik sorununun olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmayı amaçlayan, bunun için işsizlere belirli bir süre ekonomik güvence sağlamaya yönelik önlemlerdir. Bu önlemler genel olarak işsizlik sigortası uygulamaları ve işsizlik yardımlarıdır. Daha yoğun olarak gelişmiş ülkelerde uygulanan, işsizlik nedeniyle orataya çıkan satın alma gücünün düşmesini

⁴⁷² Andrew Rutherford, "Criminal Policy and the Elinitative Ideal", **Crime and social Exclusion**, (Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis), Blackwell Publishers, USA, 1998, p.132.

⁴⁷³ Donnison, p.10.

⁴⁷⁴ Donnison, p.17.

önleyerek işsizliğin neden olabileceği toplam talep yetersizliğinden kaynaklanan işsizliği önlemeye yönelik politikalardan oluşmaktadır⁴⁷⁵.

İşsizliğin önlenmesi, işsizlik süresinin azaltılması veya işsizliğin olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırılması suçla mücadele konusunda önem taşımaktadır. Dolayısıyla aktif ve pasif istihdam politikaları bir bütün olarak ele alınmalı ve uygulanmalıdır. Uygulanan işgücü piyasası politikaları işsizlik ve suç arasındaki ilişkinin niteliğini değiştirebilmektedir⁴⁷⁶.

İşgücü piyasası ile ilgili diğer bir sorun ise kutuplaşma ve bölünmedir. Çevresel ve ikincil işgücü açısından düşük ücretler, nitelik gerektirmeyen basit işler, kötü çalışma koşulları, sosyal güvence ve iş güvencesinden mahrum çalışmak, bir işte çalışıyor olmanın suç davranışını önleyici yönünü zayıflatmaktadır. Dolayısıyla suçla mücadele noktasında işsizliğin azaltılmasına ek olarak başka bir sorun ortaya çıkmaktadır: “Düzgün işler”de istihdam edilmek.

Uluslararası Çalışma Örgütü, küreselleşme sürecinde işgücü piyasasında yaşanan köklü değişimlere dikkat çekmek ve bu süreçte hedefini ortaya koymak adına, 1999 tarihli Uluslararası Çalışma Konferansı’nda sunulan bir raporda “düzgün iş” (decent work) kavramını gündeme getirmiştir. Kavram, içeriği de göz önünde bulundurularak dilimize, “insana yakışır iş”, “insan onuruna yakışır iş”, “uygun iş” ve “saygın iş” olmak üzere farklı şekillerde de çevrilmiştir⁴⁷⁷. Düzgün iş; “insan onuruna yakışır çalışma koşullarında, işçi sağlığı ve güvenliği koşullarına uygun, sosyal güvenlik imkanları ve sendika aracılığıyla temsil edilebilme olanaklarına sahip, zorla çalıştırma ve çocuk yaşıta çalıştırmanın olmadığı, yapılan iş karşılığında hak edilen ücretin alınabildiği, kısaca çalışmaya ilişkin temel hak ve ilkelerin üç taraflı (hükümet-işçi-işveren) uzlaşma içinde gerçekleştirildiği iş” olarak tarif edilmiştir. Bu bağlamda düzgün işin; istihdam, sosyal güvenlik, işçilerin temel hakları ve sosyal diyalog olmak üzere dört boyutu bulunmaktadır⁴⁷⁸. Düzgün iş yaklaşımıyla bu dört boyut üzerinden dünyadaki istihdam özellikleri değerlendirildiğinde işlerin yarısının bu nitelikleri kısmen taşıdığı veya hiç

⁴⁷⁵ Alptekin Güney, “İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri”, **Kamu-İş Dergisi**, Cilt:10, Sayı:4, 2009, ss.154-156.

⁴⁷⁶ Kızmaz, İşsizlik ve Suç, s.84.

⁴⁷⁷ Özlem Işığışok, “Küreselleşme Sürecinde İnsana Yakışır İş”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı:56, 2009, s.309.

⁴⁷⁸ Serap Palaz, “Düzgün İş (Decent Work) Kavramı ve Ölçümü: Türkiye ve OECD Ülkelerinin Bir Karşılaştırması”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı:50, 2005, ss.481-493.

taşımadığı görülmektedir⁴⁷⁹. Öte yandan bu durum gelişmekte olan ülkeler açısından daha vahim bir hal almaktadır. OECD ülkeleriyle ülkemiz arasında yapılan karşılaştırmada tüm alanlarda ülkemiz son sırada yer almıştır⁴⁸⁰.

Küreselleşme sürecinde işsizlik oranlarının artması, ekonomik büyümenin aynı ölçüde istihdam yaratmaması, yaratılan istihdamın; yoksulluk, düşük ücretler, tehlikeli çalışma koşulları ve sosyal güvenlik imkanlarının bulunmaması gibi riskleri içeren kırılgan nitelikteki işlerden oluşması⁴⁸¹ suçla mücadelenin düzgün iş yaklaşımı çerçevesinde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

B. Sosyal Refah Politikaları

Sosyal iyileşmenin, piyasanın etkinliğine bırakılmayarak devlet eliyle sağlanmasını ifade eden sosyal refah, refah devleti kavramıyla ele alınmaktadır. 19. yüzyılın ortalarında İngiltere’de temel eğitimin sağlanması amacıyla yapılan yasal düzenleme ve ilk defa 1883 yılında Almanya’da Bismark tarafından oluşturulan sosyal sigorta sistemi, modern anlamda ilk refah devleti uygulamaları olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan refah devletinin en temel niteliği müdahale etmesidir. Bu müdahaleler ise; bireylere ve ailelere asgari bir gelir garantisi sağlamak, bireyleri belirli sosyal risklere (hastalık, işsizlik, yaşlılık vd.) karşı güvence altına almak ve sosyal refah hizmetleri aracılığıyla tüm yurttaşlarına iyi yaşam standartları sunmak amacıyla yapılmaktadır⁴⁸².

Refah devletini genel anlamda; vergi ve ücret politikaları ile gelirin adil dağılımını sağlama görevini üstlenen, korunmaya muhtaç grup ve sınıfları gözeten, sosyal güvenlik ve istihdam politikalarına yön veren, eğitim, sağlık, konut gibi toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik politikaları uygulayan ve çalışma yaşamını düzenleyici önlemler alan çağdaş bir devlet anlayışı olarak tanımlanmak mümkündür⁴⁸³. Refah devletinin amaçlarını gerçekleştirmek için uyguladığı politikalar, sosyal refah politikaları olarak anılmaktadır.

Sosyal refah politikaları; üretimden elde edilen gelirin, layık olma, ihtiyaç ve eşitlik ilkeleri bağlamında tüm toplum üyelerine dağıtılması ile tüm üyelerin asgari

⁴⁷⁹ Işığışok, s.326.

⁴⁸⁰ Palaz, ss.496-502.

⁴⁸¹ Işığışok, ss.323-326.

⁴⁸² S. Özdemir, ss.17,19.

⁴⁸³ S. Özdemir, s.19.

bir yaşam düzeyine sahip olmasını sağlayarak sosyal adaleti tesis etme amacındaki politikalar. Sosyal refah politikaları genel olarak; sosyal sigorta, sosyal yardım, sosyal hizmetler, sosyal tazmin ve sosyal teşvikleri içeren sosyal güvenlik sistemleri ile eğitim sistemi, sağlık sistemi ve gelirin yeniden dağılımını sağlayan diğer bazı uygulamaları kapsamaktadır⁴⁸⁴. Ancak çalışmamız kapsamında sosyal adaletin sağlanması ve sosyal refah politikalarının etkin bir işlev görmesi açısından yoksulluk önemli bir unsurdur. Yoksulluk ve suç ilişkisini incelediğimiz bölümde görece yoksulluğun etkisi ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda, gelir eşitsizliğinin azaltılması ve gelirin adil bölüşümünün sağlanması yönündeki sosyal refah politikaları suçla mücadelede önem taşımaktadır.

Yoksullukla mücadelede hayırseverlik veya hak bağlamında uygulamalar söz konusudur. Örneğin ABD’de mülk sahibi olmayan ve emek piyasası içinde bulunarak geçimini sağlayamayanlar, kısıtlı yoksul yardımı programları aracılığıyla desteklenmektedir. Toplumsal bir sorun olarak yoksulluk devletin sorumluluk alanından çıkarılmış ve hayırsever faaliyetleri karşılığı önemli vergi indirimleri kazanan bireyler ve özel şirketlerin bağış yaptığı hayırsever kuruluşların mücadele ettiği bir alan haline gelmiştir. Ancak hayırseverlik bağlamında oluşturulan yoksullukla mücadele uygulamasının, yoksulluk oranları ve hapisanede bulunan mahkum sayıları göz önünde bulundurulduğunda başarısız olduğu görülmektedir⁴⁸⁵.

AB düzeyinde ise yoksullukla mücadele; “sosyal dışlanmayla mücadele” ve “sosyal içirme” kavramları bağlamında hak temelli bir yaklaşımla sürdürülmektedir. Topluma, eşit vatandaşlar olarak katılmakta zorluk çeken vatandaşlara ilişkin uygulamalar söz konusudur. Asgari gelir desteği bu uygulamara örnektir. Bu destek, geliri belirli bir düzeyin altındaki bütün vatandaşlara, kamu kaynaklarında düzenli olarak yapılan nakit transferleri içermektedir⁴⁸⁶.

Her ne kadar devlet eliyle yoksullukla mücadelenin önemi vurgulansa da, özellikle küreselleşme süreciyle birlikte refah devleti uygulamaları eleştirilmiş ve artık vazgeçilmesi yönünde sesler yükselmiştir. Müdahaleci, düzenleyici ve geliri yeniden dağıtıcı bir yapıya işaret eden refah devleti; sosyal refah uygulamalarının amacına ulaşmadığı, cömert refah olanaklarının olumsuz sonuçlara yol açtığı

⁴⁸⁴ S. Özdemir, ss.71,87-120.

⁴⁸⁵ Buğra, ss.8,9.

⁴⁸⁶ Buğra, ss.9,10.

(boşanmaların artması, aile yapısının bozulması, bireysel sorumluluğun azalarak bağımlılığın artması), refah uygulamalarının finansmanı için vergilerin yüksek tutulması, sosyal harcamalara ayrılan fonların ekonomik yapı içerisinde daha üretken yatırımlarda kullanılması gerektiği yönünde eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştiriler günümüzde de sürmektedir⁴⁸⁷.

Sosyal refah uygulamalarını ortadan kaldırmaya yönelik bu eleştirilere rağmen özellikle AB’de sosyal refah harcamaları artmıştır. Ancak ülkelerin, emeklilik yaşının yükseltilmesi, aile yardımlarının kapsamının daraltılması gibi refah devleti uygulamalarında reforma gittiği görülmektedir⁴⁸⁸. Öte yandan, sosyal refah harcamalarının azaltılması yönündeki baskı yoğun olarak hissedilmektedir. Bu baskının ortaya koyduğu temel çözüm ise kısmen ABD modeli sosyal refah uygulamalarıdır. Yukarıda da değinildiği üzere, bu uygulamaların Sivil Toplum Kuruluşları (STK)⁴⁸⁹ aracılığıyla yürütülmesi gerektiği dile getirilmektedir⁴⁹⁰.

Hak temelli yoksulluk mücadelesinde STK’nın devletin yetersiz kaldığı alanlarda bu yetersizliği gidermek amacıyla oluştuğu⁴⁹¹ değerlendirilmekle birlikte asıl amacının, devlete sorumluluklarını hatırlatmak ve bu sorumluluklarının yerine getirilip getirilmediğini sürekli izleyerek sosyal politikaların oluşumunu etkilemek olduğu söylemi eşit vatandaşlık ve hak temelli bir yaklaşım açısından önem taşımaktadır⁴⁹².

III. SOSYAL ÖNLEMLER

A. Sosyal Sermayenin Güçlendirilmesi

Sosyal dışlanmayla ilişkilendirilen, sosyal ilişkiler ve aktif katılım bağlamında benzer nitelikler ortaya koyan sosyal sermaye⁴⁹³, ekonomik büyümeye katkı sağlamanın yanı sıra sosyal iyileşmeye de olumlu anlamda etki etmektedir. Şöyle ki, sosyal sermaye düzeyi ile eğitim, sağlık, suç, çocuk refahı, eşitlik,

⁴⁸⁷ S.Özdemir, ss.21,306-308.

⁴⁸⁸ S. Özdemir, s.313.

⁴⁸⁹ Kavramla ve kavramın tanımıyla ilgili açıklama için bkz. S. Özdemir, s.377.

⁴⁹⁰ S. Özdemir, ss.392,393.

⁴⁹¹ Ali Seyyar, “Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede STK’lerin Roller ve Önemleri”, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/yoksullukla_mucadele.htm, (11.05.2015).

⁴⁹² Buğra, s.14.

⁴⁹³ Daly ve Hilary, p.537.

yoksulluk, toplumsal içerme, mutluluk ve demokratik yönetim arasında doğrudan bir ilişki olduğu değerlendirilmektedir⁴⁹⁴.

İlişkilerin, birlikteliklerin, bağlantıların ve ağların hem bireyler hem de toplum açısından bir sermaye değeri taşıdığı ön kabulüne dayanarak sosyal ilişkilerin önemine vurgu yapan sosyal sermaye⁴⁹⁵, toplumun da ilişkiler üzerine kurulu olduğu düşünüldüğünde, bu ilişkilerin niteliğini ortaya koymaktadır. Yüksek sosyal sermaye, sosyal grupları, toplulukları ve hatta tüm toplumu bir arada tutmaya yarayan toplumsal bir yapıstırıcı olarak işlev görmektedir⁴⁹⁶.

Sosyal sermayenin güçlendirilmesi; toplum içerisinde insanların birbirini tanımasını, birbirleriyle etkileşimde bulunmasını ve etkin bir sosyal kontrolü sağlayarak suçu önleyebilecektir⁴⁹⁷. Öyle ki sosyal sermaye, zor zamanlarında bireylere duygusal, araçsal ve bilgisel bir destek sağlamanın yanı sıra bireyin üzerinde bir sosyal kontrol sağlayarak suçun oluşmamasına iki yönlü etkiye bulunmaktadır⁴⁹⁸. Bireysel ve toplumsal düzeyde güven ve dayanışma üzerine kurulan ilişkiler suç korkusunun azalmasını da sağlamaktadır⁴⁹⁹.

Toplumsal bütünleşmeyi ve dayanışmayı sağlayan, suç ve suç korkusunu azaltan sosyal sermayenin güçlendirilmesi büyük önem taşımakla birlikte, bunun nasıl yapılacağı tartışma konusudur. Sosyal sermaye ilişkiseldir ve somut olarak ortaya konulamaması, politikalar oluşturulmasını güçleştirmektedir⁵⁰⁰. Dahası sosyal sermayenin güçlendirilmesi, toplumun tüm kesimini içerecek bir bakış açısıyla ele alındığında etkili olabilmektedir. Bazı bireyler ve gruplar arasındaki yüksek sosyal sermaye, toplumsal yapı içerisinde eşitsizliğe neden olabileceği gibi, suçlu alt kültürlerde görüldüğü üzere toplumsal normlarına aykırı norm ve değerlerin gelişmesini de sağlayabilmektedir. Ayrıca farklı nedenlerde ayrılmış toplumlarda sosyal sermaye düzeyi toplumun daha da fazla ayrışmasına neden olabilmektedir⁵⁰¹.

⁴⁹⁴ Sapancı, Yaşam Kalitesi, ss.146,153.

⁴⁹⁵ Uğuz ve diğerleri, s.1.

⁴⁹⁶ Sapancı, Yaşam Kalitesi, s.146.

⁴⁹⁷ Sapancı, Yaşam Kalitesi, s.150.

⁴⁹⁸ Ali Ünlü ve diğerleri, "Interaction Between the Cause of Delinquency and the Sources of Social Capital", **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, Cilt:5 Sayı:2, 2010, p.51.

⁴⁹⁹ Önder Karakuş, "Suç Korkusunun Sosyolojik Belirleyenleri: Sosyal Sermaye mi? Sosyal Kontrol mü?", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:14(1), Haziran 2013, s.15.

⁵⁰⁰ Field, ss.194-196.

⁵⁰¹ Duman ve Alacahan, s.112.

Bu bağlamda toplumsal düzeyde sosyal sermayenin güçlendirilmesi için, birleştirici ve köprüsel sosyal sermaye önem taşımaktadır. Birleştirici sosyal sermaye grup üyelerinin birbirlerine sıkıca bağlanmasını sağlamaktayken, köprüsel sosyal sermaye ise gruplar ile diğer sosyal iletişim ağları arasında bir bağlantı oluşturmaktadır. Resmi olmayan ilişkilere dayalı ve gönüllü iletişim ağlarını içeren sivil yapılarda birleştirici ve köprüsel sosyal sermayenin güçlendirilmesinin yanı sıra birey ve grupların resmi kurum ve normlarla olan ilişkilerinin de güven ve dayanışma esası üzerine kurulması gerekmektedir. Birey, grup, resmi kurum ve normlar arasında kurulacak etkin bir iletişimle güçlendirilecek sosyal sermaye sosyal bütünleşmeyi sağlayacaktır⁵⁰².

B. Göç ve Konut Politikaları

Toplumsal alandan dışlanmayla ilgili olarak, köylerden kentlere yapılan yoğun göçün çarpık kentleşmeye neden olması ve kamusal yatırımların bu hareketliliğe yetişememesi neticesinde ortaya çıkan düzensizlik önemli bir sorun olmaktadır. Dolayısıyla ilk mücadele alanı göç ve göçe bağlı sorunlardır. Diğer yandan tüm dünyada büyüyen bir sorun olarak evsizlik diğer bir mücadele alanıdır.

Göç olgusu plansız ve hesapsız bir şekilde gerçekleştirildiğinde ortaya çıkan sorunların çözülebilmesi kolayca mümkün olmamaktadır. Bu bağlamda kentlerin ekonomik ve sosyal imkanları, altyapı unsurları göz önünde bulundurularak kentleşmenin kontrollü ve planlı gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte son dönemlerde ortaya çıkan kentten köye göç olgusu göç sorununun çözümü noktasında önem taşımaktadır. Özellikle doksanlı yıllardan itibaren göç etme eğiliminde değişme söz konusudur. Bu değişim “kentin iticiliği” ve “köyün çekiciliği” bağlamında değerlendirilmektedir. Köyden kente yapılan yoğun göç sonucu kentlerde ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik sorunlar kentin çekiciliğini ortadan kaldırmıştır. Yoğun nüfus baskısı, çarpık kentleşme, suç, işsizlik, yabancılaşıma ve kültür çatışması kentin itici boyutlarını oluşturmaktadır. Öte yandan tarımsal arazi yapılarında, destekleme politikalarında ve pazarlama sistemindeki değişim, teknolojik gelişmeler doğrultusunda kitle-iletişim araçlarının köylerde de kullanımının yaygınlaşması, köylülük düşüncesinin muhafazakar bir yapıdan

⁵⁰² Sapançalı, Yaşam Kalitesi, s.146.

yenilikçi bir yapıya kavuşması, kırsal kesimlerde, baraj, gölet, sulama altyapıları ve diğer kamu yatırımlarının yapılması ise köyün çekici yönlerini ortaya koymaktadır⁵⁰³.

Yukarıda değinildiği haliyle kentten köye göçün ekonomik nedenlere dayandığı görülmektedir. Ancak sosyo-kültürel nedenlerle de kentten köye göç söz konusudur. Özellikle emeklilik sonrası yerleşmek, tatil, gezi veya dinlenmek için de köylere gidilmektedir⁵⁰⁴.

Farklı zamanlarda farklı ülkelerde uygulamaya konulan Köy-Kent Projesi konumuz açısından dikkate değerdir. Köy-Kent Projesi; sosyal ve ekonomik koşullar dikkate alınarak, belirli köy kümelerinin oluşturulması, bu küme içerisinde yer alan köyler arasında işbirliği ve uyum sağlanarak köye götürülecek temel hizmetlerin planlı olarak ulaştırılması, daha sağlıklı bir yerleşim düzeni oluşturulması ve köylülerin yerlerinden olmaksızın kentlerdeki olanaklara ve uygarlığın sağladığı fırsata ulaşmalarına yardımcı olunmasını içermektedir. Ülkemizde de birçok bölgede uygulanmış olan proje, kentten köye göçün konuşulduğu günümüzde ayrı bir önem taşımaktadır. Köyden kente göçün engellenmesi amacıyla oluşturulan ve uygulanan bir proje olmasına karşın, projenin güncel koşullar dikkate alınarak değerlendirilmesi, kentten köye göçün artarak devam etmesini ve dengeli bir yerleşimin oluşturulabilmesini sağlayabilecektir⁵⁰⁵.

Özellikle gelişmiş ülkelerin, bu anlamda mücadele alanı ise evsizlik sorunudur. Geniş kapsamlı evsizlik tanımı⁵⁰⁶ bağlamında değerlendirildiğinde sorun daha da derinleşmektedir. Evsizliğin birçok farklı nedene bağlı olarak ortaya çıkmasına rağmen, bireyin; işsiz ve parasız olması, evini kaybetmesi evsizliğin ortak unsurları olarak değerlendirilmektedir. Bu durum evsizliğin ekonomik boyutuna işaret etse de, evsizlerin aile bağların zayıf ve kopmuş olması, arkadaşlarıyla iletişimlerinin olmaması, sorunu başka bir boyuta taşımaktadır. Dolayısıyla evsizliği; yoksullukla karşı karşıya kalan ailelerin veya bireylerin, arkadaşlarını, yakınlarını,

⁵⁰³ Ertuğrul Güreşçi, "Türkiye'de Kentten-Köye Göç Olgusu", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Sayı:11, 2010/1, ss.80-83.

⁵⁰⁴ Güreşçi, s.83.

⁵⁰⁵ Elif Çolakoğlu, "Kırsal Kalkınma Problemine Bir Çözüm Arayışı Olarak Köy-Kent Projesi", **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:6, 2007, ss.187-202.

⁵⁰⁶ Habitat, pp.19-27.

komşularını ve okul bağlantılarını kaybetme durumu olarak tanımladığımızda⁵⁰⁷, evsizlikle mücadelenin bir boyutunu ekonomik yönlü politikalar oluştururken, diğer boyutunu ise sosyal ilişkilerin güçlendirilmesi ve sosyal dayanışmanın sağlanması oluşturmaktadır.

C. Eğitim Politikaları

Eğitim; suçla mücadelede en önemli alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda eğitimde fırsat eşitsizliğinin azaltılması ve ortadan kaldırılması ile eğitim sisteminin, küresel ekonomik yapı ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda düzenlenmesinin tartışılması yerinde olacaktır.

Eğitimde fırsat eşitliği; eğitimin, bireylere yetenek ve zekalarını en üst düzeyde geliştirme fırsatı vermesidir. Herkes için aynı öğrenme yaşantılarının sunulması düşüncesinin aksine her bireye kavrama gücü oranında öğrenme fırsatının sunulmasını ifade etmektedir⁵⁰⁸. Ülkelerin eğitim sistemlerinin başarı düzeylerini ölçen ve OECD tarafından düzenlenmekte olan Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı – PISA (Programme for International Student Assessment)’nın ortaya koyduğu sonuçlar, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlandığı ölçüde eğitim sistemlerinin başarılı olduğunu ortaya koymaktadır⁵⁰⁹. Fırsat eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerden biri olan ülkemizin, PISA’da alt sıralarda yer alması yukarıdaki sonucu desteklemektedir⁵¹⁰.

Eğitim sistemlerinin güncel gelişmelere paralel olarak güncelleştirilmesi ise diğer önemli bir unsurdur. Enformatik yüzyıl veya bilgi çağı olarak adlandırılan günümüzde eğitim sistemlerinde öğretmen, öğrenci ve yöneticilerin rolleri değişmekte, öğrenmenin yöntemi ve şekli, eğitim programları ve başarı ölçütü

⁵⁰⁷ Uğur Özdemir, “Evsizlik ve Evsizlere Genel Bir Bakış”, **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, Cilt:21, Sayı:2, Ekim 2010, ss.79,80,84.

⁵⁰⁸ Davut Hotaman, “Demokratik Eğitim: Demokratik Bir Eğitim Programı”, **Kuramsal Eğitimbilim Dergisi**, Cilt:3 (1), 2010, s.33.

⁵⁰⁹ Rahime Çobanoğlu ve Koray Kasapoğlu, “Pisa’da Fin Başarısının Nedenleri ve Nasılları”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:39, 2010, ss.133,134.

⁵¹⁰ Francisco H. G. Ferreira ve Jêrêmie Gignoux, **Eğitimde Fırsat Eşitsizliği: Türkiye Örneği**, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı, Çalışma Raporu Sayı:4, Ankara, 2010, <http://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/006.pdf> (05.06.2015), s.10.

yeniden belirlenmektedir. Dolayısıyla eğitim sistemleri, bu değişime karşılık verilebildiği ölçüde başarılı olabilecektir⁵¹¹.

Emeğin istihdam edilebilirliği ve verimliliğin artması açısından da eğitim önem taşımaktadır. Bununla birlikte geçmişte bireyin topluma uyumunu sağlayan bir süreç olarak değerlendirilen eğitim, yaşanan köklü değişimlere paralel olarak 1980’li yıllardan sonra beşeri sermaye kavramı çerçevesinde ekonomik yatırım aracı olarak görülmeye başlamıştır. Dolayısıyla eğitim ve istihdam ilişkisi tartışılmaktadır. Eğitimin, istihdam edilebilirlik doğrultusunda ve yaşamboyu süreçte şekilde yeniden tasarlanması yönünde eğilimler söz konusudur. Bu eğilim, içinde bulunduğumuz zamanın gereği olarak görülse de eğitimi, yalnızca emeğin yeniden üretimi ve maliyetleri düşürme aracı olarak öngörmek, toplumsal kalkınmayı dolayısıyla eğitimden beklenen toplumsal faydayı göz ardı etmek anlamına gelmektedir⁵¹².

Bu bağlamda eğitimin toplumsal norm ve değerlerin öğretilmesi yönündeki görevine yapılan vurgu dikkat çekmektedir. Bireylerin tüketici rolleriyle öne çıktığı ve tüketebildiği ölçüde başarılı sayıldığı ve içerildiği, aksi takdirde dışlandığı günümüz tüketim toplumunda⁵¹³ eğitim sistemlerinin içeriği tartışılmaktadır. Remzi Fındıklı, Fransız şair La Bruyere’nin; “Suçların anası maddi yoksulluksa, babası da manevi yoksulluktur.” sözünden bahisle suç olaylarındaki hızlı artışı; sosyal sermayenin azalması (toplumun paylaştığı ve kişilerin işbirliği yapmalarına imkan veren güven sermayesi), dejenerasyon (yozlaşma) (insanları bir arada tutan toplumsal bağlar ve ortak değerlerdeki aşınma ve erozyon) ve nihilizmin (kural tanımamak, hiçlik) sonucu olarak görmektedir. Reçetesi olarak ise toplumları birleştirici dört temel değer olan; dini ve manevi değerler, ahlaki değerler, hukuki değerler ve estetik değerlerin çocuklara ve gençlere kazandırılmasını sunmuştur⁵¹⁴.

1980’li yıllardan itibaren yaşanan süreçte gençler arasında artan şiddet ve suç oranları nedeniyle toplum eleştirmenleri, veli grupları, dini liderler ve siyasal partilerin birçoğu saygı, sorumluluk, bireysel disiplin, aile, vatan sevgisi ve

⁵¹¹ Refik Balay, “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Yıl:2004, Cilt:37, Sayı:2, ss.67,68.

⁵¹² Eyüp Bedir, “Eğitim-İstihdam İlişkisinin Teorik Çerçevesi ve Güncel Tartışmalar”, **İŞKUR İstihdam Dergisi**, Sayı:2, 2013, ss.38-43.

⁵¹³ Bayhan, ss.223-225.

⁵¹⁴ Remzi Fındıklı, “Suçların Önlenmesinde Kültürel Değerlerin Rolü”, **Suç Önleme Sempozyumu**, (Ed. Sekine Bozdemir ve Uğur Argun), Bursa Emniyet Yayınları No:1, Bursa, 2012, ss.1,4-6.

diğergamlık gibi değerlere daha çok vurgu yapmaktadır⁵¹⁵. Bu doğrultuda eğitim sistemlerinde “değerler eğitimi”ne yer verildiği görülmektedir⁵¹⁶. Toplumunu oluşturan bireylere, nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini ve kısaca nasıl yaşanılması gerektiğini ifade eden değerlerin⁵¹⁷; eğitim sistemi içerisinde öğretilmesi ve bireylerin bu değerleri içselleştirmesi önem taşımaktadır.

IV. SİYASAL ÖNLEMLER

Siyasal önlemleri aktif ve pasif dışlanma bağlamında değerlendirmek yerinde olacaktır. Pasif sosyal dışlanma açısından bakıldığında temel yurttaşlık haklarından tüm yurttaşların eşit ölçüde yararlanması en üst siyasi yapı olan devletin temel görevidir. Alınacak siyasal önlemler bu bağlamda değerlendirilmeli, tarihsel süreç içerisinde oluşturulmuş ve uluslararası belgelerde tanımlanmış olan temel yurttaşlık haklarının etkin bir şekilde tüm yurttaşlarca kullanımı sağlanmalıdır. Ancak önceki bölümlerde de değindiğimiz üzere, kendisinden önce ortaya çıkan medeni ve siyasi hakların gerçek anlamda kullanılmasını sağlayan ve gerçekleştiği ölçüde diğer hak ve özgürlüklerin gerçekleşebildiği sosyal haklar görece daha önemlidir⁵¹⁸.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 25. Maddesi sosyal hakların çerçevesini çizmiştir. Buna göre; herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir. Bu ilkeler çerçevesinde ülkeler tüm yurttaşlarını kapsayacak şekilde sosyal ve ekonomik haklar oluşturmuş ve sistemler kurmuştur. Ancak günümüzde küreselleşme süreciyle birlikte, piyasa süreçleri, özelleştirme, bireysel haklar, bireysel sorumluluk ve sivil toplum anlayışı ön plana çıkartılmış ve sosyal haklar aşınmıştır. Sosyal refah politikalarının özel ve sivil sektöre devredilmesi yönünde adımlar atılmıştır. Bu adımlar ise sosyal hakların kullanılamadığı ve herkese eşit şekilde sunulamadığı bir yapı ortaya çıkarmıştır⁵¹⁹. Dolayısıyla hak temelli bir

⁵¹⁵ Oktay Akbaş, “Değerler Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt:6 No:16, Aralık 2008, s.17.

⁵¹⁶ Nazlı Cihan, “Okullarda Değerler Eğitimi ve Türkiye’deki Uygulamaya Bir Bakış”, **Turkish Studies**, Vol.9/2, Winter 2014, s.433. ss.429-436.

⁵¹⁷ Akbaş, s.10.

⁵¹⁸ Sapançalı, Sosyal Dışlanma s.33.

⁵¹⁹ Hasret Öztürk ve Hüseyin Gül, “Sosyal Belediyecilik Sosyal Devlete ve Sosyal Haklara Bir Alternatif mi?”, **IV. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu**, (Düz. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,

anlayışla sosyal hakların etkin bir şekilde kullanılması hem medeni ve siyasi hakların kullanımını sağlayabilecek hem de sosyal dışlanmayı azaltarak suçun önlenmesinde etkili olabilecektir.

Aktif dışlanma açısından ise göçmenlerin sosyal dışlanma süreçleri önem taşımaktadır. Küreselleşme sürecinin, yoksul ülkelerin dünya ekonomisi ile bütünleşebileceği yeni bir gönenç yolunu açacağı yönündeki iyimser görüşlerin⁵²⁰ aksine küresel düzeyde gelir eşitsizliği her açıdan (ülkeler, bölgeler, bireyler) artmıştır⁵²¹. Bu nedenle, iletişim teknolojilerinin gelişmesinin de etkisiyle yoksul bölgelerdeki insanların refah düzeyi yüksek bölgelere göç etme istekleri artmaktadır. Diğer yandan neoliberal politikaların temelini oluşturan sermaye ve emeğin serbest dolaşımı fikri, küreselleşme sürecinde sermaye ve yüksek nitelikli az sayıda emek açısından hayata geçirilmiş olmasına rağmen, niteliksiz emeğin göç etmesinin önünde önemli engeller bulunmaktadır. Güncel süreçte de bu engellenmenin devam edeceği öngörülmektedir⁵²².

Refah düzeyi yüksek ülkelere göç etme isteğinin artmasına karşılık, bu isteğin sıkı bir şekilde engellenmesi, yasal veya yasa dışı yollarla göç edebilenlerin ise yerli halk tarafından şüpheyle karşılanması suç açısından riskli bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla emeğin serbest dolaşımı ve ülkelerin göçmen politikaları bu bağlamda belirleyici olacaktır.

Sosyal dışlanma ve suç nedenselliğini incelediğimiz bölümde, dışlanma süreçlerinin ve dışlanmış grupların suçla ilişkisi ve suçun ne şekilde sosyal dışlanmaya neden olabileceği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ise elde edilen veriler ışığında suçla mücadelede alınabilecek önlemler sıralanmıştır. Ancak sosyal dışlanma kavramının çok boyutlu yapısı ile sosyal dışlanma ve suç kavramlarının tanımsal zorlukları, her iki kavramın da bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Böylesi bir yaklaşım neticesinde oluşturulacak politikalar eklektik olmanın ötesinde anlamlı ve tutarlı bir yapı ortaya koyabilecektir.

İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü), Petrol-İş Yayını-117, İstanbul, Ekim 2012, ss.378-386.

⁵²⁰ Erdut, s.1.

⁵²¹ A. Çelik, ss.58,59.

⁵²² Fikret Şenses, “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Fırsat mı, Engel mi?”, **ERC Working Paper in Economic**, 2004, <https://core.ac.uk/download/files/153/7086758.pdf>, (15.05.2015) ss.12,13.

V. SOSYAL DIŞLANMA VE SUÇ SORUNUNA YÖNELİK BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM

A. Bütüncül Bir Yaklaşımın Gerekliliği

1. Sosyal Dışlanma Açısından Değerlendirme

Küreselleşme sürecinde yaşanan gelişmeler sonucunda ortaya çıkan “yeni dünya düzeni”, üretim ve ekonomik büyüme bağlamında ülkelere dünya ekonomisiyle bütünleşme fırsatı sunarken sosyal sorunları derinleştirmiştir. Hemen her ülkede eşitsizlik, güvencesizlik, belirsizlik, dışlanmışlık ve özellikle de yoksulluk çözümlenebilmesi güç birer sorun haline gelmiştir. Dahası bu sorunların ulusal veya yerel boyutların ötesinde küresel bir boyut kazandığı görülmektedir⁵²³. Bu dönemde uygulanan kuralsızlaştırma ve özelleştirmeyi içeren yapısal uyum politikaları küresel ekonomik yapıyı ülkeler düzeyine yayarken sosyal devlet anlayışı çözülmeye başlamış, işgücü piyasalarındaki değişim işsizlik ve gelir dağılımındaki adaletsizliği artırmıştır. Öte yandan söz konusu gelişmeler sosyal güvenlik politikalarına olan ihtiyacı artırırken, sosyal güvenliğin kapsamının da daraldığı görülmektedir⁵²⁴. Dolayısıyla sosyal sorunların derinleştiği bu süreçte, eşitsizlik, güvencesizlik ve eğretiliğe yönelik yeni ve bütüncül bir yaklaşım olarak sosyal dışlanma kavramı literatürde yerini almış ve sosyal politika konusunda anahtar kavram olmuştur⁵²⁵.

Sosyal dışlanma süreçleri ve alanları, kavramın doğduğu Avrupa dışında farklı şekillerde tanımlanmakta ve deneyimlenmektedir. Böyle olmakla birlikte sosyal dışlanma; geleneksel yoksulluk yaklaşımının sonucu olarak, toplum içerisinde dikey bir sıralamayla, aşağıda veya yukarıda olmakla ilgilenen sosyal politika uygulamalarını kökten değiştirecek bir bakış açısı sunmaktadır. Toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi doğrudan etkileyen ve bireyin toplumun içinde mi yoksa dışında mı olduğunun önemsendiği yatay bir yaklaşım içeren sosyal dışlanma

⁵²³ Sapancalı, Yeni Dünya Düzeni, s.136.

⁵²⁴ Temiz, ss.59-147.

⁵²⁵ Sapancalı, Avrupa Birliği’nde, s.53.

kavramı her toplumun sosyal politika alanında söz sahibi olma potansiyelini içermektedir⁵²⁶.

Sosyal dışlanma ile ilgili olarak kavramın tam olarak ne ifade ettiği, zaman ve mekan bağlamında gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlar için evrensel bir geçerliliğe sahip olup olmadığı yönünde tartışmalar söz konusu olmakla birlikte⁵²⁷ en önemli sorun, sosyal dışlanmanın ölçülmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal dışlanmanın ölçülmesine yönelik, evrensel bir yöntem ve göstergenin olmadığı, bu güçlüğü ise farklı yöntemlerle aşmaya çalışıldığı görülmektedir. Sosyal dışlanmanın tanımının yapılması, ölçütlerin belirlenmesi, verilerin toplanması, anketlerin düzenlenmesi, uygulanması ve bunların istatistiksel olarak değerlendirilmesi gibi güçlükler nedeniyle ölçümün doğrudan yapılması yerine tek tek sosyal dışlanmanın boyutları üzerinden dolaylı olarak yapıldığı ve bu süreçte de yerel, ulusal veya uluslararası istatistiklerin kullanıldığı görülmektedir⁵²⁸. Bu bağlamda sosyal dışlanma boyutlarından hareketle birçok tablo oluşturulmuştur⁵²⁹.

Dolayısıyla sosyal dışlanmanın sosyal politika alanında anahtar bir rol üstlenerek, temel bir yaklaşım olarak sunulabilmesi için; kavramın tanımlanması, boyutlarının belirlenmesi, farklı yöntemlerin kullanılması süreçlerini de içerdiğinden, sosyal dışlanmayı ölçme konusu en önemli sorun olarak görünmektedir.

2. Suç Açısından Değerlendirme

Suç açısından daha temel sorunlar ve güçlükler söz konusudur. Öncelikle suçun tanımlanması ve nedenlerinin ortaya konulması, çözüme yönelik politikalar oluşturulması açısından hayati öneme sahipken, önceki bölümde de değindiğimiz üzere suçla ilgilenen araştırmacıların oluşturduğu kaotik literatür bu amaçtan oldukça uzak görünmektedir. Suçun genel kuramını oluşturmaya çalışan kuramların ise eski yaklaşımları kısmen ya da tamamen ele alarak işe başlaması daha da içinden

⁵²⁶ Akihiko Higuchi, "The Mechanisms of Social Exclusion in Modern Society: The Dilemma of Active Labor Market Policy", **International Journal of Japanese Sociology**, Vol.23, No.1, 2014, p.111., Kenyon ve diğerleri, p.208.

⁵²⁷ Şenay Gökbyrak, "Sosyal Dışlanma Sorunsalına Türkiye Düzleminde Geliştirilen Model Uygulamalar: **Fişek Enstitüsü** Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Faaliyetleri" <http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/sosyal-dislanma-sorunsalina-turkiye-duzleminde-gelistirilen-model-uygulamalar-fisek-enstitusu-calisan-cocuklar-bilim-ve-eylem-merkezi-vakfi-faaliyetleri-26112005-istanbul/#more-43>, (07.07.2015).

⁵²⁸ Sapançalı, Sosyal Dışlanma, s.55.

⁵²⁹ Levitas ve diğerleri, p.32.

çıkılamaz bir hale işaret etmektedir⁵³⁰. Suç tam olarak tanımlanamamışken, suçun hukuki tanımları üzerinden oluşturulmuş olan ceza adalet sistemleri ve yine hukuki tanımdan hareketle oluşturulmuş suç istatistiklerine dayalı çalışmaların temsil yeterlilikleri ise tartışmalara konu olmaktadır⁵³¹. Suçları yasalarla belirlemiş olsak dahi, hukuki yönüyle bir bütün olarak ele aldığımızda, ceza adalet sistemleri ve suç istatistikleri en sorunlu alanlar olarak görülmektedir.

a. Ceza Adalet Sistemi: Cezalandırma ve Caydırıcılık

Günümüzde kanunlar doğrultusunda oluşturulmuş olan ceza adalet sistemi ciddi bir biçimde eleştirilmektedir⁵³². Suç ve suça karşılık verilecek ceza, kanunlara göre belirlenmekte ve ceza adalet sistemi içerisinde bu süreç işletilmektedir. Suç açısından yapacağımız değerlendirmeyi, nelerin suç olarak kabul edileceği ve karşılığında verilecek cezanın miktarı ve türünün ne olacağına dair eleştirileri başka teknik çalışmalara havale ederek, ceza adalet sistemi üzerinden sürdürmek daha doğru olacaktır.

Ceza adalet sistemine yönelik ilk eleştiri adaletin tesis edilmesine yöneliktir. Kuramsal olarak, adaletin tesis edilmesi iddiasında olan ceza adalet sisteminin bu iddiasında ne derece başarılı olduğu; kanunları ihlal eden kimseleri mutlak surette belirleyebilme, yakalayabilme, cezalandırabilme ve bu kimselerin niyetlerini mutlak surette belirleyebilme kapasitesiyle ölçülmektedir. Ancak pratik işleyişte, masumların cezalandırılması, suçluların cezadan kaçabilmesi, suçluların gerektiğinden daha fazla veya daha az cezaya çarptırılması söz konusudur⁵³³.

Diğer taraftan ceza adalet sisteminin suçu önlemede kullandığı en önemli araç olan hapsetme yönteminin bu amaca hizmet edip etmediği veya ne ölçüde ettiğine dair sayısız araştırma yapılmıştır⁵³⁴. Yapılan araştırmalarda, bireylerin neden suçlu hale geldiklerine verilen cevaplarla yakından ilintili olarak cezaevlerinin

⁵³⁰ Bernard ve Snipes, pp.301,302.

⁵³¹ Tuba Topçuoğlu, “Kriminoloji İçin Disiplin Çağrısı”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, LXXII, Sayı:1, 2014, s.364.

⁵³² Kızmaz, Cezaevinin ve Hapsetmenin, s.3.

⁵³³ Dolu, Suç Teorileri, ss.428,429.

⁵³⁴ Kızmaz, Cezaevinin ve Hapsetmenin, s.3., Irene Y. H. NG., p.437., Şener Uludağ, “Onarıcı ve Cezalandırıcı Adalet: Paradigma Değişikliğini Tetikleyen Şartlar”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt:13 (4), 2011, ss.141,142.

fonksiyonun ıslah etmek mi yoksa cezalandırmak mı olacağı yönünde eleştirilerin yanı sıra⁵³⁵, cezaevlerinin varoluş amacına hizmet edip etmediği tartışılmaktadır⁵³⁶.

Cezaevlerine yönelik başlıca eleştiri, mahkumlara, farklı suç davranışlarının öğrenildiği, mükerrer suçluluğa ve suç kariyerine neden olabilecek bir kriminolojik ortam sunduğu yönündedir⁵³⁷. Mahkumlar cezaevinde geçirdikleri süre içerisinde daha çok suç becerisini öğrenmekte ve cezaevinden çıktıktan sonra ilişkilerini devam ettirebilecekleri birçok azılı suçlu ile tanışmaktadır. Bu sebeple de, suç eylemlerini normal ve sıradan bir eylem olarak algılamaktadırlar⁵³⁸.

Bu yönüyle, daha öncede ifade edildiği gibi Klasik Yaklaşım felsefesi ile şekillenen ceza adalet sistemlerinin dayandığı temel argüman olan caydırıcılık bağlamında⁵³⁹, günümüz ceza adalet sisteminin en önemli aracı olan hapsedmenin özel caydırıcılık özelliği işlevsiz kalmakla birlikte genel caydırıcılık özelliğinin daha etkili olduğu ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle, hapsedme veya cezaevi olgusu, suç işlememiş bireyler üzerinde daha caydırıcı bir etkide bulunmaktadır⁵⁴⁰. Görece daha etkili olan genel caydırıcılık özelliğinin ise artan suç oranları göz önünde bulundurulduğunda beklenen düzeyin çok altında olduğu değerlendirilmektedir⁵⁴¹.

Hapsedmeyle ilgili olarak yapılan diğer bir eleştiri ise hapsedilmenin, bireyde çalışmaya karşı bir isteksizlik duygusunu beslemesi veya oluşturmaya yönündedir. Dolayısıyla çalışmaya karşı bu negatif tutum mahkumlarda “tembellik” yaratabilmekte diğer yandan belirli saatlerde uyanmak, yemek yemek ve uyumak “sorumsuzluk” duygusunun gelişiminde etkili olabilmektedir. Ayrıca mahkumlar; özgürlüklerinden, aile bireylerinden, eşlerinden, eski dostlarından ve yeterli bir gelirden yoksun bırakılmakta, aşırı kalabalık ortamlarda, katı disiplin uygulamalarına maruz kalmaktadır. Bu yönüyle cezaevi koşulları onların toplumdan kopmasına ve toplumsal yaşama yabancılaşmasına neden olmaktadır. Cezaevinin olumsuz koşulları ve yaşanan kötü deneyimler ise mahkumları topluma karşı daha saldırgan ve acımasız kılabilir⁵⁴².

⁵³⁵ Kızmaz, Cezaevinin ve Hapsedmenin, ss.4,5.

⁵³⁶ Kızmaz, Cezaevinin ve Hapsedmenin, ss.3,4.

⁵³⁷ Daniel S. Nagin ve diğerleri, pp.126-128.

⁵³⁸ Kızmaz, Cezaevinin ve Hapsedmenin, s.15.

⁵³⁹ Uludağ, s.142.

⁵⁴⁰ Kızmaz, Cezaevinin ve Hapsedmenin, s.6.

⁵⁴¹ Uludağ, ss.142,143.

⁵⁴² Kızmaz, Cezaevinin ve Hapsedmenin, s.15.

Tüm bu eleştiriler ışığında, dünya ceza adalet sistemlerinde “cezalandırıcı adalet” anlayışından “onarıcı adalet” anlayışına doğru bir eğilim dikkat çekmektedir. Bu bağlamda mükerrer suçluluğun azaltılması, suçun doğurduğu ve suça taraf olan herkesi etkileyen yaraların sarılması, fail ve mağdurun topluma yeniden entegrasyonu, adaletin amacı olması gereken barışın sağlanmasını hedefleyen onarıcı adalet yaklaşımı⁵⁴³ doğrultusunda, şartlı tahliye, ceza indirimi ve kefaletle tahliye uygulamaları, elektronik gözetim ve toplum yararına hizmet gibi farklı uygulamalara gidildiği görülmektedir⁵⁴⁴.

b. Karanlık Alan (Siyah Sayılar)

Bir toplumda meydana gelen bütün suçların neler olduğunu, bu suçların hangi sıklıkla ve kimler tarafından işlendiğini araştırma amacıyla olan kriminolojinin ilk olarak önemle üzerinde durduğu ve açıklamaya çalıştığı olgu suçluluğun ölçülmesidir. Ancak suçun ölçülmesi tüm dünyada genelinde oldukça sorunlu bir alandır⁵⁴⁵. Dolayısıyla suçla ilgili önemli sorunlardan biri de, suçun tespiti noktasında ortaya çıkmaktadır. Suça ilişkin yapılan tüm çalışmaların yüzleşmesi gereken bu sorun, suçun resmi istatistikler üzerinden tartışılmasını zorunlu kılmaktayken resmi istatistiklerin temsil kabiliyetini tartışma konusu haline getirmektedir.

Karanlık alan veya siyah sayılar ceza kovuşturma organlarının bilmedikleri ve bu yüzden istatistiklerde hiç görünmeyen suçları ifade etmektedir⁵⁴⁶. Pek çok kriminolojik çalışma resmi istatistiklere girmeyen suçların, resmi istatistiklere giren suçlardan daha fazla olduğunu, bu haliyle toplam suç miktarı göz önünde bulundurulduğunda, resmi istatistiklerin buz dağının yalnızca görünen kısmı olduğunu ortaya koymaktadır⁵⁴⁷. Bu nedenle suçu, kanuna aykırı olup da failinin yakalanıp, yargılandığı ve mahkum olduğu fiiller olarak tanımlamak yerinde

⁵⁴³ Uludağ, s.145.

⁵⁴⁴ Kızmaz, Cezaevinin ve Hapsetmenin, ss.16-18.

⁵⁴⁵ Topçuoğlu, s.364.

⁵⁴⁶ Demirbaş, ss.81,82.

⁵⁴⁷ Dolu, Suç Teorileri, s.167., Demirbaş, s. 8., Sokullu-Akıncı, Viktimoloji, ss.74,75.

olacaktır⁵⁴⁸. Suç araştırmalarının da suçu ancak böyle tanımlayabildikleri ve sorunun büyüklüğüne yeterince vakıf olamadıklarını söylemek herhalde yanlış olmayacaktır.

Şüpheli ve tutuklulara ilişkin polis istatistikleri ile sanıklar, hüküm giyenler ve cezaevindeki mahkumlar hakkında tutulan adli istatistikleri içeren resmi kaynaklara dayanan geleneksel suç ölçümü birçok sınırlılığı beraberinde getirmektedir. Öncelikle bu istatistikler ceza adalet sisteminin farklı aşamalarında derlenen veriler olmakla, gerçekte birbirinden farklı şeyler ölçmektedir. Dolayısıyla doğrudan karşılaştırma yapmaya uygun değildirler. Toplumda işlenen her suç polis kayıtlarına yansımadağı gibi polise kayıtlı her şüpheli hakkında da kamu davası açılmamaktadır. Ayrıca hakkında kamu davası açılmış olsa bile her sanık hüküm giymemekte ve de her hüküm giyen sanık yaptırım olarak cezaevine gönderilmemektedir. Dolayısıyla toplumda işlenen bütün suçlar resmi kayıtlara yansımadağı gibi, sisteme girenler de sistem içerisinde büyük oranda bir filtreleme sürecinden geçmektedir. Üstelik bu geçişi etkileyen etkenler söz konusu suç davranışından bağımsız olarak kişinin sosyal, demografik ve ekonomik özellikleri ve ayrımcılığa maruz kalma gibi birçok etken tarafından da belirlenebilmektedir⁵⁴⁹.

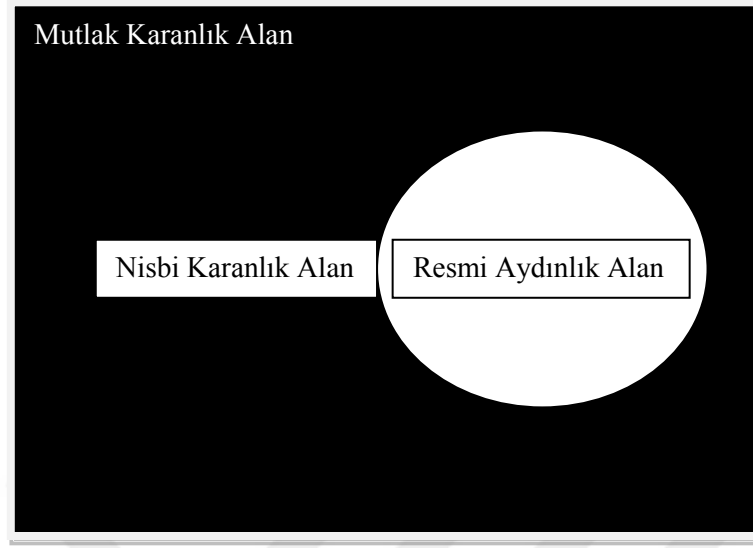
Aşağıdaki şekilde, “mutlak karanlık alan” işlenmiş tüm suçları, “nisbi karanlık alan” ise ceza kovuşturma organlarınca bilinmekle birlikte aydınlatılamayan, faili bilinmeyen, tespit edilen sanıkların yargılanmadığı (takipsizlik) veya mahkum edilmediğı (delil eksikliğinden) suçları içermektedir. “Resmi aydınlık alan” suç istatistiklerine yansıyan suçları içermektedir⁵⁵⁰.

⁵⁴⁸ Sokullu-Akıncı, Viktimoloji, s.75.

⁵⁴⁹ Topçuoğlu, s.364.

⁵⁵⁰ Demirbaş, s.83.

Şekil 3: Karanlık ve Aydınlık Alan

Kaynak: Demirbaş, s.83.

Suçun karanlık alanda kalmasına; suçlunun mağdur tarafından teşhis edilememesi, mağdurun rızası, mağdurla suçlu arasındaki ilişki veya önemsememe, korkma ve çekinme nedeniyle suçun ihbar edilmemesi, mağdurun adalet sistemine güvenmemesi sonucu mağdurun neden olmasının yanı sıra mağdursuz ve polis tarafından korunup kollanan ve kayıtlara geçirilmeyen suçlarda olduğu gibi birçok faktör neden olabilmektedir⁵⁵¹.

Karanlık alanın aydınlatılmasına yönelik bir takım yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Deney, katılarak gözlem ve fail, mağdur veya tanıkla yapılan anketler bu amaca yönelik kullanılan yöntemlerdir. Bu yöntemlerden anketlerin daha çok önemsendiği görülmekle birlikte elde edilen sonuçların karanlık alanı aydınlatabilme iddiasından öte karanlık alanın büyüklüğünün tahmin edilebilmesine yardımcı olabileceği değerlendirilmektedir⁵⁵².

3. Nedensellik Bağlamında Öznel Bir Değerlendirme

Dinler ve İçli, “Suç ve Yoksulluk Etkiselliği (Isparta Cezaevi Örneği)” adlı çalışmalarında, suç ile sosyal dışlanmanın bir boyutunu temsil eden yoksulluk arasında nedensellik ilişkisinden söz edilemeyeceğini, yoksulluğun ancak betimleyici

⁵⁵¹ Sokullu-Akıncı, Viktimoloji, ss.77-84.

⁵⁵² Demirbaş, ss.84-87.

bir unsur olarak kullanılabileceğini, dolayısıyla “etkisellik” kelimesinin kullanılmasının bilinçli bir tercih olduğunu ifade etmiştir⁵⁵³. Gerçekten de iki değişken arasında nedensellik ilişkisinden bahsedebilmek için üç şartın sağlanması gerekmektedir. Bu şartlardan ilki; iki değişken arasında bir ilişkinin varlığı (korelasyon veya kovaryasyon), ikincisi; bağımsız değişkenin bağımlı değişkenden önce değişmesi veya başka bir deyişle iki değişken arasında bir zamanlama farkının olması (time sequence) ve son olarak da iki değişken arasındaki ilişkiyi etkileyen bir değişkenin olmamasıdır (non-spuriousness)⁵⁵⁴. Bu üç şartın sağlanıp sağlanamadığının ortaya konulabilmesi için her iki değişkenin de net bir şekilde tanımlanabilmesi gerekmektedir.

Suçun tanımlanmasında yaşanan sorunlar ve suça yönelik kriminolojik, sosyolojik ve siyasal yaklaşımların ortaya çıkardığı farklı tanımlar nedensellik ilişkisinin ortaya konulmasındaki teknik zorluğa işaret etmektedir. Suç ve sosyal dışlanmayı tanımlamış olsak dahi, iki kavram arasındaki nedenselliği ortaya koyabilmek için, her sosyal dışlanmaya maruz kalmış kişinin suç işlediğini ispat etmemiz gerekir. Maalesef, karanlık alanın büyüklüğü ve bu büyüklük hakkındaki oldukça kısıtlı tahmin kabiliyetimiz nedeniyle bu da mümkün olmayacaktır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, sosyal olaylarda nedensellik daha karmaşık ve kendine özgü karakteristik yapı içeren bir sürece işaret etmektedir. Sosyal olayların ancak sebepler kümesi ile açıklanabilmesi⁵⁵⁵, sosyal bilimlerde nedensellikten bahsedilirken, birebir katı bir nedensellikten ziyade ”olasılıklı” bir nedenselliğin anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla suçluluğun nedenlerinden bahsederken de aslında suçluluk ihtimalini artıran etkenler kastedilmektedir⁵⁵⁶. Böyle olmakla birlikte suçu açıklamaya yönelik oluşturulan suç kuramlarının test edildiği çalışmaların farklı sonuçlar ortaya koyması, ne katı bir nedensellik ne de olasılıklı bir nedenselliğin olmadığını, Dinler ve İçli’nin ifade ettiği üzere ancak bir etkisellikten bahsedilebileceğini düşündürmektedir.

Suç kuramlarının, tek tek ele alındığında suçu açıklama noktasında etkisellikten öteye gidememesinin nedeni suçun hukuki tanımıyla ilgili olabilir.

⁵⁵³ Dinler ve İçli, s.2472.

⁵⁵⁴ Dolu, Suç Teorileri, s.70.

⁵⁵⁵ Dönmezer, s.77.

⁵⁵⁶ Topçuoğlu, s.367.

Şöyle ki suçu kanun tarafından yasaklanmış fiiller olarak kabul etmek hem kapsamlı bir tanımı en başından engellemekte hem de resmi istatistiklerin sınırlılıklarıyla çalışma yapmayı zorunlu kılmaktadır. Kriminolojinin suç ve toplumsal sapmayı kesişen iki ayrı küme olarak ele alması, suç kavramını sosyolojik bağlamından uzaklaştırmakta ve suçu hukuki tanımına hapsedmektedir. Öte yandan kriminolojinin, ceza kanunlarının belirlediği suçların yanında, kanunların suç saymadığı ancak toplumsal yapıya zarar verebilecek, sapkın davranışları da konu edinmesi gerekliliği değerlendirilmekle birlikte, ikinci alanın göreceliliği, belirlenme ve araştırılmasının güçlüğü nedeniyle kriminoloji bir anlamda suçun hukuki tanımını zorunlu olarak kabul etmektedir⁵⁵⁷.

Böyle olmakla birlikte, suçu sadece hukuki tanımı ile ele alsak dahi, suçun karmaşık yapısı suçun nedenlerinin belirlenmesi ve çözümüne yönelik politikalar oluşturulmasını imkan dahilinden çıkarmaktadır. Oldukça geniş bir yelpazede cereyan eden suç davranışını açıklamaya yönelik, tarihsel süreç içerisinde yüzlerce kuram oluşturulduğu, günümüzde ise kuramların birleştirilerek suçun genel kuramının oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak Nobel Edebiyat Ödüllü yazar Albert Camus'un "Yabancı" (L'Étranger) adlı romanının, sadece soyadını bilebildiğimiz kahramanı Bay Meursault'un işlediği ve idamla cezalandırılan suçun nedenini kapsayacak bir kuram oluşturulamayacaktır. Çünkü Meursault güneşin boğucu sıcaklığının kendisinde yaşattığı hissiyatla bir adam öldürmüştür. Anlık bir olay gibi görünse de Meursault, ilk kurşunu sıktıktan sonra bir an durup ardından dört kurşun daha sıkmıştır.

Buraya kadar yapılan değerlendirmeler, belki de en önemli toplumsal sorun olarak değerlendirilen suça yönelik farklı bir yaklaşımının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bölümde suça yönelik geleneksel yaklaşımlardan farklı bir bakış açısı sunulacaktır. Bu farklı bakış açısının bir boyutunu da sosyal dışlanma kavramı oluşturmaktadır.

Herşeyden önce suç, topluma zarar verdiğiinden, toplumsal yaşama yapılmış bir saldırı olarak değerlendirilmektedir⁵⁵⁸. Dolayısıyla her suç bir toplumsal sapma olmakla birlikte sapmanın en ağırları suç olarak belirlenmektedir⁵⁵⁹. Bu yönüyle

⁵⁵⁷ Dönmezer, s.48

⁵⁵⁸ Dönmezer, s.46.

⁵⁵⁹ Bahar, ss.123,124.

suçu, sosyolojik bir bakış açısıyla “toplum” kavramı bağlamında ele almak daha doğru olacaktır.

Toplum, ihtiyaçlarını karşılamak için etkileşen ve ortak bir kültürü paylaşan çok sayıda insanın oluşturduğu bir teşkilat ve ilişkiler ağı olarak tanımlanabilmektedir. İnsanların hayatını tek başına devam ettirememeleri, varlığını ve hayatını ancak bir grup veya topluluk içinde sürdürebilmeleri böylesi bir yapıyı zorunlu kılmaktır⁵⁶⁰. Yapı kelimesi, öğeler arası bağımlılık ilişkilerinden oluşan bir bütünlüğü ifade etmektedir. Bu bağlamda toplumsal yapı, toplumda organize olmuş sosyal ilişkiler ile bunların karşılıklı etkileşimlerinden meydana gelen bir bütünlük olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yapıyı oluşturan ana unsurlar ise kişiler değil, kişiler arasındaki seçilmiş roller (karı-koca, hoca-öğrenci) ve sosyal örgütlenmelerdir (aile, eğitim, ekonomi, siyaset ve din)⁵⁶¹.

Toplumu oluşturan insanlar bir arada yaşamakla, topluma anlam ve yön veren ölçütler ve prensipler oluşturmaktadır. Bu ölçütler ve prensipler toplumsal değerler olarak adlandırılmaktadır. Toplumsal değerler, tarih boyunca toplumların benimsediği ve koruduğu aile, eğitim, din, siyaset ve ekonomi gibi kavramlar etrafında oluşan yüksek veya temel değerler ile yüksek değerleri elde edebilmek ve koruyabilmek için oluşturulan, zamana ve mekana göre değişebilen ve gerektiğinde yerlerini yenilerine bırakabilen, iğreti veya tali değerler olarak da adlandırılan vasıta değerlerden oluşmaktadır⁵⁶².

İşte toplumsal yapı içerisinde bireyden beklenen, toplumsal değerler doğrultusunda, statülerine bağlı rollerin gereklerini yerine getirmeleridir. Toplumun beklentilerinin dışında davranmak veya toplumun onaylamadığı davranışlar sapma olarak değerlendirilmektedir⁵⁶³.

Birey, toplumsal değerleri ve toplumun kendisinden beklentilerini ise yine toplum içinde, hayat boyu süren toplumsallaşma sürecinde öğrenmektedir. Bu süreçte birey, toplumun ortaya koyduğu tavır ve hareket kurallarını, normlarını, değerlerini, bir anlamda ne yapıp ne yapmaması gerektiğini öğrenir. Statü ve rollerin

⁵⁶⁰ Mimar Türkkahraman, “Teorik ve Fonksiyonel Açıdan Toplumsal Kurumlar ve Kurumlararası İlişkiler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:14, Sayı:2, 2009, (Teorik), s.26.

⁵⁶¹ Türkkahraman, Teorik, s.27.

⁵⁶² Türkkahraman, Teorik, s.26.

⁵⁶³ Bahar, s.121.

içine doğal bir biçimde kendiliğinden girmeyen bireyin, statüleri tanıyıp, rolleri öğrendiği bu süreç aynı zamanda, toplumun kendi özünü oluşturan temel kodu bir anlamda üyelerine yükleyerek kendi varlığının sürdürebilmesini de sağlamaktadır⁵⁶⁴.

Toplumsallaşma süreci ise toplumsal kurumlar ekseninde şekillenmektedir. Toplum, toplumsal kurumlardan oluşan bir bütünlüğü ifade etmekle, toplumsal kurumlar toplumların somut bir görünümünü ortaya koymaktadır. Toplumsal kurumlar, bir toplumun temel ihtiyaçlarını ve faaliyetlerini (inanç, üreme, yetiştirme, paylaşma, düzen ve eğlenme gibi) karşılayacak bir şekilde oluşturulmuş bir değerler ve normlar seti olarak görülmektedir⁵⁶⁵. Tarihsel süreç içerisinde toplumsal kurumlar; önce insanların, ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir harekette bulunması, bu hareketlerin tekrarlanması ve tekrarlanan hareketlerin belli bir alışkanlığa dönüşmesi, alışkanlıkların zamanla adet (gelenek) haline gelmesi ve adetlerin kurallaştırılarak normlaşmasıyla ortaya çıkmıştır⁵⁶⁶. Dolayısıyla kurumlar; diğer canlılardan farklı olarak, varlık ve olayları dün, bugün ve gelecek olmak üzere üç boyutlu bir zaman içinde algılayan, kendisine bir amaç ve hedef koyan, bunları gerçekleştirmek için planlar yapan ve bu yolla varlığını devam ettiren bilinçli ve sosyal bir varlık olan insanın, hayatını garanti altına alma çabasının sonucunda oluşmuştur⁵⁶⁷.

Evrensel, zorunlu ve önemli kurumlar olarak bütün toplumlarda karşımıza çıkan temel kurumlar; aile, eğitim, din, siyaset, ekonomi ve son dönemlerde bu sınıflandırmaya dahil edilen boş zamanları değerlendirme kurumudur. Toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik statü ve rollerden oluşmuş bu temel kurumlar bireyleri topluma hazırlamak ve bireylerin davranışlarını ve ilişkilerini düzenlemekle toplumsallaşma sürecini gerçekleştirmektedir⁵⁶⁸. Kurumların toplumsal yapı içerisinde nasıl işlev gördüğü aşağıdaki tabloda görülmektedir.

⁵⁶⁴ Mimar Türkkahraman, **Toplum ve Temel Toplumsal Kurumlar, Kurumlar Sosyolojisine Giriş**, Alp Yayınevi, Ankara, 2006, (Toplumsal Kurumlar), s.66.

⁵⁶⁵ Türkkahraman, Teorik, s.27.

⁵⁶⁶ Türkkahraman, Toplumsal Kurumlar, s.16.

⁵⁶⁷ Türkkahraman, Toplumsal Kurumlar, s.2.

⁵⁶⁸ Türkkahraman, Toplumsal Kurumlar, ss.16,17.

Tablo 6: Temel Kurumlar

Kurum	Fonksiyon	Rol	Fiziki Özellikler	Sembol
Aile	Cinselliğin tatmini, Toplumun yenilenmesi, Sosyalleştirme, Psikolojik tatmin, Statü tayini	Ana Baba Çocuk	Ev Mobilya	Nişan Yüzük Düğün
Ekonomi	Maddi ihtiyaçların giderilmesi, Üretim, Tüketim, Mübadele	Patron İşçi Üretici Tüketici	Fabrika Büro Dükkan	Amblem Marka Ticaret belgesi
Din	İnanma ihtiyacının giderilmesi, İç huzurun sağlanması, Sosyal dayanışma, Ahlaki olgunlaşma	Din adamı Cemaat Dindar Ümmet	Cami Tekke Kilise Havra	Kur'an İncil Tevrat Tasavvuf
Eğitim	Kültür aktarması, Sosyalleştirme, Sosyal hareketlilik	Öğretmen Öğrenci	Okul Fakülte	Diploma Belge Kitaplar
Politika	Devletin işleyişi, Yönetimin düzenlenmesi, İç ve dış güvenliğin sağlanması	Yönetici Yönetilen	Kamu Binaları	Bayrak Anayasa
Serbest Zaman	İnsanın sosyal biçimde dinlenmesi ve eğlenmesinin sağlanması	Eğlenen Eğlendiren	Turistik ve Yöresel yerler, Parklar	Satranç İşkambil

Kaynak: Türkkahraman, Toplumsal Kurumlar, ss.16,17.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, toplumsal kurumların fonksiyonları bir bütün olarak ele alındığında toplumsal yapıyı somut olarak ortaya koymaktadır. Doğal bir süreçten öte insanın ihtiyaçları doğrultusunda oluşan toplumsal kurumlar toplumsal yapı içerisinde birer yapı taşı olarak değerlendirilmektedir. Bu kurumlar ayrı ayrı işlev görmekle birlikte birbirleriyle bağlantılı, birbirini etkileyen bir durum söz konusudur. Dolayısıyla toplumsal yapı içerisinde farklı ihtiyaçlar doğrultusunda bir boşluğu dolduran kurumların fonksiyonunu yerine getiremediği veya yitirmeye başladığı durumlarda ortaya çıkacak olan boşluk, işlev bozukluğuna neden olacaktır. Toplumsal yapı içerisinde ise bu boşluk bir şekilde doldurulacağından, herhangi bir

kurumun etkisizleşmesi veya asli işlev ve sınırlarının dışına çıkması tüm toplumsal yapıya zarar verecektir. Toplumsal düzenin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi ve kurumların varoluş amaçlarına uygun hareket edebilmeleri için, kurumların toplumsal yapı içerisinde ne tür fonksiyonlar icra ettiğinin bilinmesi, toplumun bir arada, barış ve refah içerisinde yaşaması açısından önem taşımaktadır. Bu nedenledir ki, birey böylesi bir yapı içerisinde değerlendirilmeli, statüleri ve rolleri belirleyen, bireyin toplum içerisinde ihtiyaçlarını karşılama görevini üstlenen toplumsal kurumların işlevleri, sosyal sorunlar bağlamında yapılacak tartışmalarda ve oluşturulacak politikalarda odağa alınmalıdır⁵⁶⁹.

Buraya kadar yapılan tartışma toplum kavramı üzerinden sosyolojik bir bakış açısıyla sürdürülmüştür. Bunun nedeni ise böylesi bir yaklaşımın, suçun karmaşık doğasını açıklayabilecek potansiyele sahip olmasıdır. Çünkü suçu sapmanın alt kümesi olarak ele aldığımızda suç, bir kavram olarak yolumuzdan çekilmekte ve sapma kavramıyla karşı karşıya kalmaktayız. Sapma ise toplum içerisindeki bireyin statülerinin gereğini yerine getirmemesi ve genel anlamda toplumsal beklentilerin karşılanmaması olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu bölümde sunulan yaklaşım, bir anlamda bireyin toplumsal yapı ve işleyiş içerisinde ve toplumsallaşma sürecinde üstlendiği görev ve sorumlulukları yerine getirmemesi üzerinden şekillenen sapma tanımlanmasının, toplum boyutuyla da değerlendirilmesini içermektedir. Öyle ki bu değerlendirme, toplumun bireyden beklentilerine karşılık bireyin de toplumdan beklentileri olduğu düşüncesini merkeze almaktadır. Yukarıda da değinildiği üzere toplum, toplumsal yapı içerisinde yer alan kurumlar arası ilişkiler ile somutlaşmaktadır. Bu kurumlar ihtiyaçlar doğrultusunda oluşturulmuş bu bağlamda da görevleri bulunan unsurlardır. Bu kurumların işlevsizleşmesi, görevini tam olarak yerine getirememesi veya diğer kurumları etkisizleştirecek biçimde genişlemesi, dolayısıyla kendilerinden beklenen sonuçları ortaya koyamaması da sapma olarak değerlendirilmelidir. Kavram kargaşasına yol açmamak adına böylesi sapmaların “kurumsal sapma” olarak adlandırılması yerinde olacaktır.

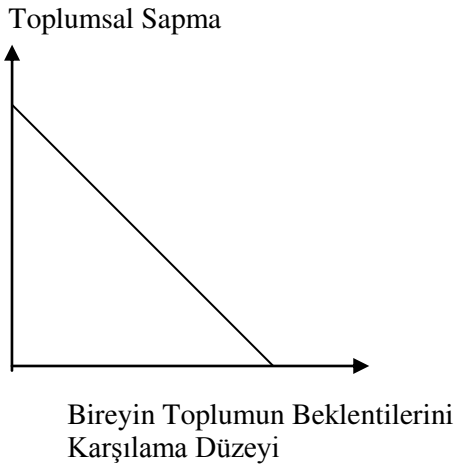
Kurumsal sapma; kurumların toplumun üyelerinin ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamadığı ve toplumsallaşma sürecinde toplumsal değerleri ve toplumun

⁵⁶⁹ Türkkahraman, Teorik, s.29.

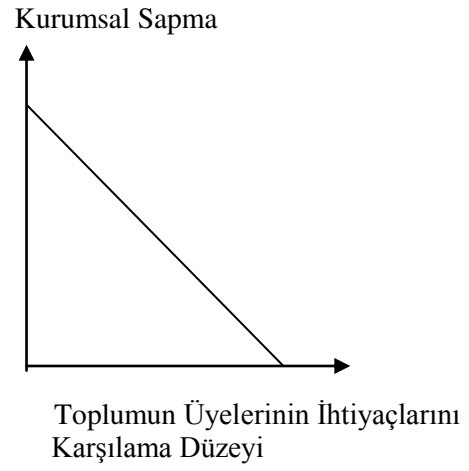
beklentilerini bireye tam olarak aktaramadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Böylesi durumlar bireylerin toplumsallaşma sürecini olumsuz etkileyeceğinden bireylerin, bir arada yaşamanın anlam ve gerekliliğini içselleştirememesine neden olacaktır. Toplum bir yandan bireyin ihtiyaçlarından ve yalnız yaşayamayacak olmasından dolayı yaşamın sürmesi adına kurumlarıyla bireylerin yaşamını biçimlendirmekte ve onlara görev vermekten, diğer yandan kendisi görevlerini her zaman yerine getirememektedir. Sosyal bir varlık olan insan ise topluma bağımlı olan yönüyle, toplumsal kurumların yetersiz kaldığı durumlara, statülerinin gereğini yerine getirmemek/getirememek ve toplumsal beklentileri karşılamamak/karşılayamamak şeklinde cevap vermektedir. Dolayısıyla toplumsal sapma bir anlamda kurumsal sapmaların sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Böyle olmakla birlikte kurumsal sapmalar toplumun her üyesine aynı ölçüde etki etmemektedir. Ekonomi kurumu ele alındığında, üretim ve tüketimin kurgulanmasında yaşanan gelişmeler gelir eşitsizliğini artırmış, işsizlik, düşük ücretler ve güvencesizlik özellikle vasıfsız işgücü açısından kaçınılmaz hale gelmiştir. Dolayısıyla kurumların yetersizliklerinden çok bu kurumların fonksiyonları ve olumlu çıktılarından tüm toplumun eşit derecede yararlanamaması veya olumsuz çıktılarından bazı kesimleri daha fazla etkilemesi söz konusudur. Toplumun bazı kesimleri dışlanmaktadır. Bu bağlamda sosyal dışlanma kurumsal sapmanın kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır.

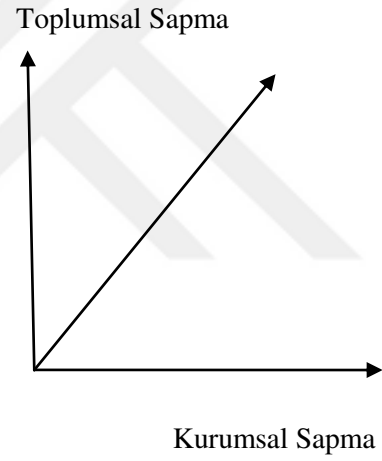
Şekil 4: Toplumsal Sapma

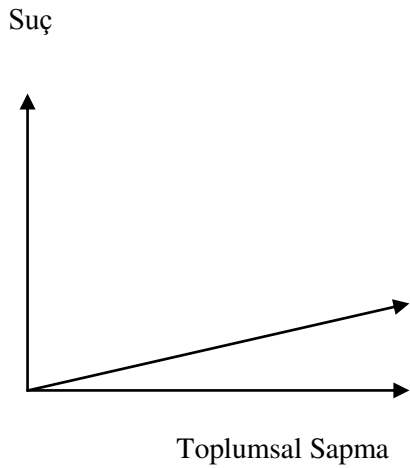
Şekil 5: Kurumsal Sapma

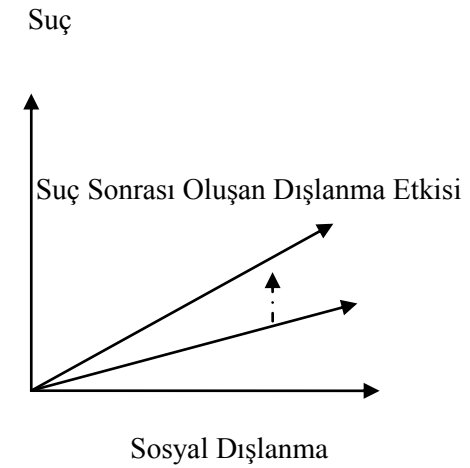
Şekil 6 ve 7: Kurumsal Sapma ve Toplumsal Sapma İlişkisi

Şekil 8: Toplumsal Sapma ve Suç İlişkisi

Şekil 9: Sosyal Dışlanma ve Suç İlişkisi

Bu bölümde ortaya konulan yaklaşımın iddiası kurumsal sapmaların toplumsal sapmalara dolayısıyla da sosyal dışlanmanın suça neden olacağıdır. Yukarıdaki şekiller bu ilişkiyi ortaya koymaktadır. Genel bir söylemle kurumsal sapmaların büyüklüğü toplumsal sapmaları aynı ölçüde etkilemektedir. Ancak toplumsal kontrolle üstesinden gelinemeyen, toplumsal sapmaların uç biçimlerinin suç olarak değerlendirilmesi ile kurumsal sapmalar karşısında suç, beşinci şekildeki gibi bir seyir izleyecektir. Kurumsal sapmaları somut olarak ortaya koyma imkanı sağlayan sosyal dışlanma açısından bakıldığında, altıncı şekilde olduğu gibi, suçun da hapsedme ve damgalama ile sosyal dışlanmaya yapacağı etki ve sonrasında yaşanacak mükerrer suçluluk ve suç kariyeri eğrinin yukarıya kaymasına neden olacaktır.

Bu bölümde, sosyal dışlanma ve suç arasında olduğunu iddia ettiğimiz ilişki, kuramlar bağlamında sunulan etkisel ilişkilerin ötesinde bir nedensellik bağının olduğunu ortaya koymaktadır. Muhakkak böylesi bir iddia; toplum, toplumsal kurumlar ve sapma kavramlarının daha kapsamlı olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Çalışmamızın kapsamını aşan bu gereklilik daha detaylı ve geniş bir çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Zaten en önemli ve üstesinden gelinmesi gereken toplumsal sorunlar olarak sosyal dışlanma ve suç böylesi çalışmaları kaçınılmaz kılmaktadır.

SONUÇ

1970’li yıllarda yaşanan krizlerle başlayan ve bu krizlerden çıkış reçetesi olarak öne sürülen neoliberal politikaların devreye sokulmasıyla devam eden süreçte, eşitsizlik, güvencesizlik ve eğretilik artmış, sosyal sorunlar daha da derinleşmiştir. Fransa’da doğup kısa sürede tüm Avrupa’ya yayılan sosyal dışlanma kavramı, derinleşen sosyal sorunlara geleneksel yoksulluk tartışmaların ötesinde yeni ve bütüncül bir yaklaşım sunarak literatürde önemli bir yer edinmiştir. Öyle ki AB sosyal politika uygulamalarında anahtar bir rol üstlenmiştir. Farklı bölgelerde farklı şekillerde adlandırılan ve tecrübe edilen sosyal dışlanma; toplumsal bağların kopması ve dayanışmanın bozulmasına neden olan, yurttaşlık ve temel hakların kullanılmasını engelleyen çok boyutlu bir yoksunluk sürecini ifade etmektedir. Bu doğrultuda sosyal dışlanmanın boyutlarını ortaya koyan birçok sınıflandırma söz konusudur. Genel bir söylemle sosyal dışlanmanın ekonomik, sosyal ve siyasal boyutlarından bahsetmek mümkün olabileceği gibi bu alanlardan dışlanma süreçleri alt başlıklar altında detaylandırılmaktadır.

Sosyal dışlanma kavramı çok boyutlu yapısı nedeniyle birçok kavramla ilişki içerisindedir. Bu kavramlardan ilki yoksulluktur. Sosyal dışlanma kavramı; dağıtımsal ve sonuç odaklı bir yaklaşımla, maddi kaynaklar ve ekonomik haklar bağlamında tek boyutlu, aşağıdan yukarıya, ölçümü kolay bir yapı sunan yoksulluk kavramının ötesinde; ilişkisel ve süreç odaklı bir yaklaşımla, topluma katılım ve yurttaşlık hakları bağlamında çok boyutlu, dışarıdan içeriye, ölçümü zor bir yapı sunmaktadır. Diğer bir ilişkili kavram ise, sosyal dışlanmanın karşıtı, topluma kabul edilme ve toplumla bütünleşmeyi ifade eden sosyal içerme kavramıdır. Tanımlayıcı olmaktan ziyade tamamlayıcı bir kavram olarak karşımıza çıkan ve dışlanmanın olmadığı, güven temelli etkileşim ve dayanışma ile grup kimliğine dayalı ve ortak değerlere sahip bir toplum yapısına işaret eden sosyal kaynaşma kavramı sosyal dışlanmayla ilişkilendirilen diğer bir kavramdır. AB düzeyinde sosyal dışlanmayla mücadelenin günümüzde sosyal içerme ve sosyal kaynaşma kavramları üzerinden yürütüldüğü görülmektedir. Son olarak bireyler ve gruplar arası bağlara işaret eden sosyal sermaye kavramı, sosyal dışlanma ile ilişkilendirilmektedir. Sosyal ilişkiler ve aktif katılımı konu edinen iki kavramın benzerliğine değinilmekle birlikte, iki

kavramın farklı kültürel ve siyasal geçmişlerinin olması ve kapsam düzeylerinin farklı olması nedeniyle birbirinden ayrılmaktadır.

Genel anlamda suç kavramı; karşılığında bazı tepkilere yol açan ve cezai yaptırımların uygulandığı yasaklanmış belirli eylemler olarak ifade edilmektedir. Tarih boyunca tüm toplumlar, belirli fiiller yasaklanmış ve bunun karşılığı olarak cezai yaptırımlar uygulanmıştır. Ancak hangi eylemlerin suç sayılacağı ve karşılığında hangi cezai yaptırımlar uygulanacağına dair toplumsal yaklaşımlar, tarihsel süreç içerisinde gelişim göstererek çağdaş ceza adalet sistemlerinin oluşmasını sağlamıştır. Günümüzde suç ve ceza; ülkelerin kendi siyasi yapıları içinde kanunlarca belirlenmekte ve suçun önlenmesi, suçluların yakalanması, yargılanması ve cezalandırılması ceza adalet sistemlerinin görev alanı içerisinde yer almaktadır. Ceza kanunlarında suçların belirlenmesi teknik ve zorlu bir süreçte işaret etmektedir. Suçun; cürüm ve kabahat olarak ikiye ayrılmasını ifade eden hukuki ayrımın yanı sıra, suçları ayrı başlıklar altında ele alan tasnifler söz konusudur. Dahası suçu tanımlamak ve suçu işleyen kişi ve suça neden olan etmenler açısından yetersiz kalan hukuki tasnifler eleştirilerek kriminologlar tarafından da suç tasnifleri yapılmaktadır.

Sosyoloji ise suça yönelik temel ve bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Sosyolojik bakış açısına göre suç toplumsal sapmanın alt kümesidir. Dolayısıyla her suç bir toplumsal sapmadır. Resmi olmayan toplumsal kontrol aracı olan toplumsal baskı ve ayıplamayla üstesinden gelinemeyen toplumsal sapmalar suç olarak değerlendirilmekte ve kanun haline getirilmiş, kurumlaşmış kamu mekanizmalarını ifade eden resmi toplumsal kontrol süreçlerine tabi tutulmaktadır.

Suçun tanımlanması ve sınırlarının çizilmesi noktasında yaşanan tüm bu tartışmalar suçun nedenlerinin ortaya konulmasında daha da alevlenmektedir. Suça neden olan durum ve süreçleri açıklamak üzere yüzlerce kuram oluşturulmuştur. Tüm bu kuramlar hakim yaklaşımlar altında başlıklandırılmaktadır. İnsanın; kendi çıkarını düşünen, bencil, zevk için yaşıyan hedonist bir varlık olduğu, rasyonel bir davranış olarak kar-zarar hesabı yaparak, eylemleri ile elde edecekleri olumsuzluklar veya menfaatleri göz önünde bulundurarak davranış sergilediği varsayımıyla hareket eden Klasik Yaklaşım, suçun laikleşmesi ve günümüz ceza adalet sistemlerinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Klasik yaklaşımın suçu suçlu üzerinden açıklamaya çalışan yaklaşımının aksine suçun insan kontrolü dışında, tek tek veya

birlikte biyolojik, psikolojik ve sosyolojik nedenlerden dolayı meydana geldiğini dolayısıyla suça neden olan bu faktörlerin bilimsel olarak araştırma ve gözlemler sonucu ortaya konabileceğini iddia eden Pozitivist Yaklaşım ise suçun nedenlerinin açıklanması noktasında bilimsel yöntemlerin kullanılmasına olanak sağlamıştır. Klasik ve Pozitivist Yaklaşımları varsayımlarından dolayı eleştiren kuramlar ise Eleştirel Yaklaşımlar altında toplanmıştır. Eleştirel Yaklaşımlar, geleneksel suç kuramlarını; suçun, toplumun bireyi suçlu olarak damgalamasıyla ortaya çıktığını, toplum içindeki hakim güçlerin suçu toplumu kontrol aracı olarak kullandığını ve suç/suçluluk kavramının cinsiyetçi bir yaklaşımla ele alındığını savunan kuramlar aracılığıyla eleştirmiştir.

Farklı yaklaşımlardan beslenen bu kuramlar zengin, bir o kadar da kaotik bir yapı sunmaktadır. Suç olgusunu sınırlı faktörlerle çözmeye çalışan bu kuramların esasında bir bütünün parçalarını oluşturduğu düşüncesinden hareketle “parçalı kuramlar” olarak değerlendirildiği görülmektedir. 1980’li yıllardan itibaren yaşanan kuram enflasyonunda ise eski kuramlardan hareketle ve kuramların birleştirilmesiyle bütünlük kuramlar oluşturulmuştur. Suçun tek ve genel kuramı olmaktan uzak olan bu kuramlar söz konusu literatürdeki yapıyı daha girift bir hale getirmiştir. Öte yandan suçun genel kuramını oluşturmaya yönelik önemli bir çaba da görülmemektedir. Suçun göreceli bir kavram olması ve tanımının değişkenlik göstermesi nedeniyle böylesi bir çabanın ise faydasız olacağı yönündeki görüşler de bu durumu açıklar niteliktedir.

Sosyal dışlanma ve suç kavramlarının tanımlanması noktasında yaşanan zorluklar kavramlara yönelik farklı bakış açılarını gerektirmektedir. Bu iki önemli toplumsal sorun arasındaki ilişkinin ortaya konulması tanımlanmalarını da kolaylaştıracaktır. Öncelikle her iki kavram da evrenseldir. Sosyal dışlanma ve suç; toplumsal bütünleşme ve dayanışmanın sağlanmasını engelleyen ve üstesinden gelinmesi gereken önemli sorunlar olarak tüm toplumları ilgilendirmektedir. Evrensel olmalarına karşın sosyal dışlanma süreçleri bireyler açısından farklı şekillerde tecrübe edilmektedir. Bireyin toplumsal süreçlere katılımı yine toplum içinde diğer bireylerle karşılaştırıldığında belirlenebileceğinden sosyal dışlanma göreceli bir kavramdır. Görecelilik; suç sayılan eylemlerin toplumdan topluma değişebilmesi nedeniyle suç kavramının da bir özelliğidir. Yaşanılan sosyal dışlanma

deneyimleri diğer başka sosyal dışlanma süreçlerini de etkileyerek bireyin giderek toplum arasındaki bağların zayıflamasına neden olmakla, dinamik bir yapı ortaya koymaktadır. Suç da, aynı toplum içinde suç olmayan bazı davranışların zamanla suç olarak kabul edilmesi veya aksi durumun söz konusu olmasıyla yine dinamik bir yapı sunmaktadır.

Her iki kavram arasındaki bu kavramsal benzerliklerin ötesinde, zamansal ve mekansal anlamda bir birliktelik de söz konusudur. Özellikle 1970’li yıllardan itibaren tüm dünyayı etkileyen ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmeler iki kavram açısından da önemli sonuçlar ortaya koymuştur. Bu süreçte eşitsizlik, güvencesizlik ve eğretiliğin artması, buna karşın sosyal politika kazanımlarının erimeye başlamasının derinleştirdiği sosyal sorunlara yeni ve bütüncül bir yaklaşım sunan sosyal dışlanma kavramı doğmuştur. Yine bu süreçte suç oranlarının arttığı, geleneksel suçla mücadele yöntemlerinin ise yetersiz kaldığı görülmüştür. Dolayısıyla neoliberal politikaların şekillendirdiği ve sosyal dışlanma kavramını doğuran küreselleşme süreci, suç oranlarının arttığı bir zaman dilimi olarak iki kavrama zamansal anlamda bir birliktelik sunmuştur. Yine küreselleşme sürecinde küresel üretimin merkez/çevre olarak ayrılması ve işgücü piyasasındaki bölünme nedeniyle sosyal dışlanma ile suç belli bölgelerde yoğunlaşmıştır. Bu durum ise iki kavram arasındaki mekansal birlikteliğe işaret etmektedir.

Sosyal dışlanma ve suç arasındaki kavramsal benzerlik ve birliktelik boyutları dolaylı bir ilişkiye işaret etmektedir. İki kavram arasındaki ilişkinin doğrudan kurulabilmesi nedensellik bağlamında bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. İşgücü piyasasından dışlanma, yoksulluk ve tüketim toplumunda dışlanma olarak ortaya çıkan ekonomik alandan dışlanma suça etki etmektedir. Özellikle işsizlik; bir işe sahip olmanın gelir getirme özelliğinin yanı sıra, bireyin özsaygısını ve özgüvenini artırması, toplumla bütünleşme ve sosyalleşmeyi sağması nedeniyle, bireyin suç davranışına yönelmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Mülkiyetten ve konuttan dışlanma ile eğitimden dışlanma olarak ortaya çıkabilen toplumsal alandan (hizmetlerden) dışlanma suça etki edebilecek diğer dışlanma alanlarıdır. Eğitimden dışlanma tek başına suça neden olabilecek potansiyele sahip olmakla birlikte, farklı dışlanma süreçlerinin suçla ilişkisinde ikincil bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Siyasal alandan dışlanma açısından bakıldığında ise pasif

dışlanmayı da içeren aktif dışlanmaya maruz kalan göçmenlerin durumu önem taşımaktadır. Yapılan uluslararası göçlerin önemli bir çoğunluğunun yasa dışı göç olduğu göz önünde bulundurulduğunda göç eyleminin kendisi suç teşkil etmektedir. Öte yandan göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde yaşadıkları dışlanma süreçleri göçmenlerin suç eylemlerine başvurmasına ve suç mağduru olmalarına etki etmektedir.

Sosyal dışlanmış gruplar bağlamında suç ele alındığında çocukların sosyal dışlanmaya maruz kalması, psikolojik ve fizyolojik yetersizlikleri nedeniyle önem taşımaktadır. Küreselleşme sürecinde yaşanan değişimler aile yapısını da etkilemiştir. Bekar anneler, çocuk anneler ve tek ebeveynli ailelerin sayısı artmıştır. Aile yapısının bozulması çocuklar üzerindeki toplumsal kontrolü azaltmıştır. Öte yandan ailenin sosyal dışlanma süreçleri çocukları da etkilemektedir. Çocukların bu süreçte sokaklara itildiği görülmektedir. Sokaklar ise çocukların suç davranışını öğrenmesi ve suçlu gruplarla tanışmasını sağlamakta ve şehirleşme ile azalan toplumsal kontrol nedeniyle çocukların suç davranışına yönelmesini kolaylaştırmaktadır.

Bir diğer grup olan gençlerin, toplumsallaşma sürecinde yaşadığı kimlik sorunları onları daha kırılgan hale getirmektedir. Aile yapısındaki değişim, gençlerin önünde rol model olarak gördükleri ebeveynlerinin kendilerine yol gösterememelerine neden olmaktadır. Eğitimin ise yaşanan köklü değişimler neticesinde yetersiz kalması, istihdamla bağlantısının kurulamaması gencin gelecek hayatının sağlıklı bir şekilde kurgulanmasını engellemektedir. Bu süreçte gençler suçlu alt kültürlerle tanışmakta ve meşru hedeflere giden yolların tıkanıdığı anlarda, bu birliktelikle yolunu bulmaya çalışmaktadır. Tüketim toplumunun yarattığı ve hatta dikte ettiği “başarıya giden her yol mübahtır” söylemi gençlerin suç davranışını bir araç olarak kullanmasına neden olmaktadır.

Kendi öznel durumları veya toplumsal ve siyasi yapı içerisindeki yerleri gereği göçmenler, engelliler, kadınlar ve yaşlılar sosyal dışlanma açısından dezavantajlı grupları ifade etmektedir. Göçmenler sosyal dışlanma açısından dezavantajlı grupların başında gelmektedir. Coğrafi olarak toplum içinde olmakla birlikte siyasal durumları devletlerin politikalarına bağlıdır. Yasa dışı yollarla göç eden göçmenler açısından ise sosyal dışlanma doğal bir sonuç olarak ortaya

çıkılmaktadır. Her iki durumda da yaşanan sosyal dışlanmışlık süreçleri suç işlemlerine ve suç mağduru olmalarına etki etmektedir. Engellilerin ise eğitim ve işgücü piyasası gibi birçok alandan dışlanması “görünmez” olduklarını düşündürmektedir. Suç çalışmalarına konu edilmemeleri bu düşüncüyü desteklemektedir. Kadınların ve yaşlıların suç işleme ve suç mağduru olma oranları erkeklere nazaran oldukça düşüktür. Buna karşın kadınlar ve yaşlılar suçtan daha çok korkmaktadır. Dolayısıyla kadın ve yaşlıların suçla ilişkisi farklı bir bağlamda önem taşımaktadır.

Sosyal dışlanma süreçlerinin suça neden olabildiğı gibi suç da farklı şekillerde sosyal dışlanmaya neden olmaktadır. Suç, en önemli ve öncelikli cezalandırma biçimi olan hapsedmenin doğal neticesi olarak dışlanmaya neden olmaktadır. Bununla birlikte, suçun ceza adalet sisteminde sabit bulunması ve cezalandırılması sonrası toplum tarafından suçluya karşı gösterilen tutumun ortaya koyacağı dışlanma durumu da söz konusudur. Son olarak toplumsal dayanışmayı bozan ve suça bağlı olarak ortaya çıkan suç korkusu, dolaylı olarak sosyal dışlanmaya neden olmaktadır.

Sosyal dışlanma ve suç arasındaki ilişkiyi ele aldığımız bölümdeki bulgular sosyal dışlanma süreçlerinin suç eylemlerinin ortaya çıkmasına etki ettiğı yönündedir. Bununla birlikte suç da sosyal dışlanmaya neden olmaktadır. Bu bağlamda sosyal dışlanma suçun önlenmesinde etkili olabilecek bir potansiyele sahip görünmektedir. Suçun önlenmesi ise sosyal dışlanmayı azaltacaktır. Suçun önlenmesi çağdaş ceza adalet sistemleri içerisinde hukuki ve idari önlemler kapsamında sağlanmaya çalışılmaktadır. Suç önlemenin, devletin sorumluluğunda, toplumun tüm kesimlerince işbirliğı gerektiren, yatırıma değer bir alan olduğuna dair ortak vurgu söz konusudur. Bu bağlamda ülkeler proaktif, önleyici, adli/tepkisel ve onarıcı modelleri farklı ölçülerde kullanarak suçun önlenmesi için politikalar oluşturmaktadır. Bu açıdan farklı yaklaşımlarla farklı sonuçlar elde eden ülke örnekleri dikkat çekicidir.

Suçun önlenmesinde oluşturulacak istihdam politikaları ve sosyal refah politikaları bağlamında alınacak ekonomik önlemler önem taşımaktadır. Özellikle aktif ve pasif istihdam politikalarının bir arada bütüncül bir koruma sağlayacak şekilde düzenlenmesi ve Uluslararası Çalışma Örgütü’nün hedef olarak belirlediğı

“düzgün iş” yaklaşımı çerçevesinde istihdam olanaklarının düzenlenmesi gerekmektedir. Böylesi bir çaba küreselleşme sürecinde işgücü piyasalarında yaşanan kutuplaşmayı da engelleyebilecektir. Sosyal refah politikaları kapsamında ise sosyal yardımların ve sosyal hizmetlerin STK eliyle sunulmasının dile getirildiği günümüzde hak temelli yaklaşımların ilkesel olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Bu süreçte STK’nın temel görevi ise, devlete sorumluluklarını hatırlatmak ve bu sorumlulukların yerine getirilip getirilmediğinin izlenmesidir.

Toplum içerisinde güven ve iletişimin sağlanması, bireylerin kurumsal yapılardan önce toplumsal alanlardan dışlanması önlenmesi, böylelikle toplumsal dayanışmanın sağlanması açısından sosyal sermayenin güçlendirilmesi önemli bir sosyal önlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Güçlü sosyal sermaye düzeyi toplumsal normların içselleştirilmesini ve başarıya giden meşru yolların bireylere açılmasını sağlayarak suç eylemlerini azaltacaktır. Diğer bir sosyal önlem ise göç ve konut politikalarıdır. Gelişmekte olan ülkelerin sorunu olan plansız ve yığın olarak köyden kente yapılan göç çarpık kentleşmeye yol açmıştır. Ancak günümüzde yaşanan değişimlere paralel olarak kentin iticiliğinin ve köyün çekiciliğinin artması kentten köye göç kavramını ortaya çıkarmıştır. Geçmiş plansız ve yığın göç deneyimlerinin aksine bu sürecin yönetilmesi önem taşımaktadır. Bu açıdan “köy-kent projesi” üzerinde çalışmaya değerdir. Gelişmiş ülkeler açısından ise önemli bir sorun olan evsizlik; temelinde yatan dinamikler değerlendirildiğinde ekonomik olmanın ötesinde sosyal yoksunlukların sonucudur. Dolayısıyla uygun barınma alanlarının tahsisine ek olarak sosyal ilişkilerin yeniden tesis edilmesi, sorunun çözümü noktasında ekonomik politikaları etkili kılabilir. Son olarak suç çalışmalarında önemli bir değişken olarak ortaya çıkan eğitimin, nicelik ve niteliğinin artırılmasına yönelik sosyal önlemler söz konusudur. Bu bağlamda eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, eğitim ile istihdam edilebilirlik ve verimlilik arasındaki bağlantının sağlıklı kurulması ve eğitim süreçlerinde toplumsal norm ve değerlerin öğretilmesi gerekmektedir.

Sosyal dışlanma bir anlamda, temel yurttaşlık haklarının kullanılmadığı süreçleri ifade ettiğinden, diğer temel hakların kullanımının niteliğini de belirleyen sosyal haklar garanti altına alınmalıdır. Bu bağlamda demokrasinin güçlendirilmesi ve özgürlüklerin artırılması gerekmektedir. Siyasal önlemler olarak oluşturulacak bu

politikaların içerisinde göçmen politikaları da yer almalıdır. Ancak uluslararası kaçak göç faaliyetlerine neden olan, sermayenin küresel düzeyde serbestçe dolaşabilmesine karşın emeğin serbest dolaşımının kısıtlanması, yasa dışı göç sorununu derinleştirmektedir. Toplumsal bütünleşme, toplum içerisindeki bireylerin kendilerini toplumun eşit birer ferdi olarak görebilmesiyle mümkün olabilecektir.

Sosyal dışlanma ve suç kavramları tüm toplumları ilgilendiren önemli toplumsal sorunlar olarak toplumsal dayanışmayı zayıflatmaktadır. Bu bağlamda her iki kavramın da bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması gerekmektedir. Sosyal dışlanma açısından bakıldığında, içerdiği çok boyutlu yoksunluk süreçleri nedeniyle ölçümü güçleşmektedir. Sosyal dışlanmanın sosyal politika alanında anahtar bir rol üstlenerek, temel bir yaklaşım olarak sunulabilmesi için; kavramın tanımlanması, boyutlarının belirlenmesi, farklı yöntemlerin kullanılması süreçlerini de içerdiğinden, sosyal dışlanmayı ölçme konusu en önemli sorun olarak görünmektedir. Suç açısından bakıldığında ise temel sorunlar ve güçlükler söz konusudur. Suç farklı alanlarca farklı şekillerde tanımlanmakta, bu tanımlamalar ise temel noktalarda birbirinden ayrılmaktadır. En önemli ve öncelikli suç önleme yöntemi olan hapsetme, caydırıcılık özelliğini yerine getiremediğinden bahisle yoğun bir biçimde eleştirilmektedir. Caydırmanın aksine mükerrer suçluluğa neden olduğu ifade edilmektedir. Bu eleştiriler doğrultusunda ise günümüz ceza adalet sistemlerinde “cezalandırıcı adalet” anlayışından “onarıcı adalet” anlayışına doğru bir eğilim dikkat çekmektedir. Suça ilişkin tüm çalışmalarda kullanılan ulusal ve uluslararası suç istatistiklerinin ise bütün suçları içeren alanda karanlık alanın (siyah sayılar) aydınlık alana oranla daha fazla olduğu yönündeki söylemlerle temsil kabiliyetleri tartışma konusu olmaktadır. Dolayısıyla suç bağlamında karşımıza, tanımlanamamış, boyutları ortaya konulamamış ve etkisiz bir ceza adalet sistemi ortaya çıkmaktadır.

Sosyal dışlanma ile suç kavramlarının yukarıda değinilen kısıtlılıklarının sosyolojik bir söylemle çözülebileceği görülmektedir. Sosyal dışlanma, bireyin toplumsal yapının getirilerine toplumun diğer üyeleri nispetinde erişemediği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Toplumsal sapmanın alt kümesi olarak değerlendirilen suç ise bireyin toplumun beklentilerini karşılayamadığı, toplumsal normlara uymadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Toplum, üyelerince tarihsel süreç içerisinde oluşturulmuş toplumsal kurumlar aracılığıyla somutlaşmaktadır.

Toplumsal kurumlar, bireyin toplumsal yapı içerisinde bulunma nedenidir. Bu açıdan, toplumsal kurumlar bireylerin fizyolojik, sosyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılaması için bireyler tarafından oluşturulmuştur. Tüm bu söylemler ışığında suç, bireylerin toplumsal beklentileri karşılayamadığı durumlarda ortaya çıkmaktayken, sosyal dışlanma ise toplumsal kurumların bireylerin beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılayamadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bireyler kurumsal sapmalara, toplumsal sapmalarla karşılık vermektedir. Bu bağlamda sosyal dışlanma suça doğrudan neden olmaktadır.

Farklı sosyal dışlanma süreçleri suça neden olmakla birlikte, suç davranışının fiilen gerçekleşmesiyle de gerek temel cezalandırma yöntemi olan hapsedme yoluyla gerekse de suçun bireyleri damgalamasıyla sosyal dışlanma ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla sosyal dışlanma suçun nedeni ve sonucu olabilmekle birlikte iki kavram açısından ayrı düşünülemeyecek bir durum söz konusudur. Sosyal dışlanma bağlamında alınacak önlemler ve oluşturulacak politikalar suça mücadele noktasında etkili araçlar olabilecek potansiyele sahiptir. Suça yönelik bütüncül bir mücadelede, sosyal dışlanma kavramı, tarihsel gelişimi ve çok boyutlu yaklaşımıyla umut vadetmektedir. Sosyal dışlanma ve suç arasındaki ilişkisinin ise “kurumsal sapma” bağlamında ele alınması yaşanan kuramsal zorlukların üstesinden gelebilecek gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

Abbott, Pamela ve Roger Sapsford. "Living on the Margins: Older People, Place and Social Exclusion", **Policy Studies**, Vol.26, No.1, 2005, pp.29-46.

Adams, Reed. "Differential Association and Learning Principles Revisited", **Social Problems**, Vol.20, No.4, 1973, pp.458-470.

Adolphe, Piers Beirne. "Quetelet and the Origins of Positivist Criminology", **American Journal of Sociology**, Vol.92, No.5, March 1987, pp.1140-1169.

Agnew, Robert. "General Strain Theory", **Handbook of Crime and Deviance**, Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri, Springer Science, New York, 2009, pp.169-185.

Akbaş, Oktay. "Değerler Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış", **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt:6 No:16, Aralık 2008, ss.9-27.

Akers, Ronald L. ve Wesley G. Jennings. "The Social Learning Theory of Crime and Deviance", **Handbook of Crime and Deviance**, Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri, Springer Science, New York, 2009, pp.103-120.

Akıntürk, Esen. "Birleşmiş Milletlerin Göçmen İşçilere İlişkin Sözleşmesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:9, Sayı:2, 2007, s.1-26.

Aksu, Hayati ve Yakup Akkuş. "Türkiye’de Mala Karşı Suçların Sosyoekonomik Belirleyicileri Üzerine Bir Deneme: Sınır Testi Yaklaşımı (1970-2007)", **Sosyoekonomi Dergisi**, 2010-1, ss.190-214.

Altan, Yakup ve Mustafa Arslan. "Küreselleşme ve Organize Suç", **Uluslararası İş, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi**, Yıl:1, Sayı:1, Ocak, 2016, ss.73-86.

Andresen, Martin A. "Unemployment, GDP, and Crime: The Importance of Multiple Measurements of the Economy." **Canadian Journal Of Criminology & Criminal Justice**, Vol.57, No.1, 2015, pp.35-58.

Atkinson, A. B. "Social Exclusion, Poverty and Unemployment", **Exclusion, Employment and Opportunity**, Ed. A. B. Atkinson ve J. Hill, Centre for Analysis

of Social Exclusion, London School of Economics, CASE, Paper No.4, London, 1998, pp.1-20.

Atkinson, Rob ve Simin Davoudi. “The Concept of Social Exclusion in the European Union: Context, Development and Possibilities”, **Journal of Common Market Studies**, Vol.38, No.3, September 2000, pp.427-448.

Aya K, Abe. “Social Exclusion and Earlier Disadvantages: An Empirical Study of Poverty and Social Exclusion in Japan”, **Social Science Japan Journal**, Vol.13, No.1, 2010, pp.5-30.

Avcı, Müjdat. “Tutuklu Çocuklar Üzerine Bir Araştırma: Çocukların Suça Yönelmesinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler ve Çözüm Önerileri,” **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1, 2008, ss.49-73.

Bahar, Halil İbrahim. **Sosyoloji**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları, Ankara, 2008.

Balay, Refik. “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Yıl:2004, Cilt:37, Sayı:2, ss.61,82.

Baloğlu, Filiz. “Rasyonalite ve Ekonomik Sosyoloji”, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı:26, 2000, ss.217-226.

Baran, Aylin Görgün. “Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış”, **Gençlik Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2013-1, ss.6-25.

Baştürk, Şenol. “Rasyonel Tercih Sosyolojisi Bağlamında James S. Coleman’ın Sosyal Sermaye Kavramı: Eğitime Katılma Yönünden Tartışmalar”, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı:45, 2012, ss.75-123.

Bayhan, Vehbi. “Tüketim Toplumunda Bireyin Ontolojik Mottosu: “Tüketiyorum Öyleyse Varım””, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal’a Armağan Özel Sayı 1, Sayı:43, 2011, ss.221-248.

Bedir, Eyüp. “Eğitim-İstihdam İlişkisinin Teorik Çerçevesi ve Güncel Tartışmalar”, **İŞKUR İstihdam Dergisi**, Sayı:2, 2013, ss.38-43.

Bernard, Thomas J. ve Jeffrey B. Snipes. “Theoretical Integration in Criminology”, **Crime and Justice**, Vol.20, 1996, pp.301-348.

Bernburg, Jón Gunnar. “Anomie, social change and crime: a theoretical examination of institutional-anomie theory”, **British Journal of Criminology**, Vol.42, issue 4, 2002, pp.729-742.

Bernburg, Jón Gunnar. “Labeling Theory”, **Handbook of Crime and Deviance**, Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri, Springer Science, New York, 2009, pp.187-207.

Bhalla, A. S. ve Frederic Lapayre. **Poverty and Exclusion in a Global World**, Palgrave Macmillan, September 2004.

Bohm, Robert M. “Radical Criminology. An Explication ”, **Criminology**, Vol.19, Issue 4, 02/1982, pp.565-589.

Bossert, Walter, Conchita D'Ambrosio ve Vito Peragine. “Deprivation and Social Exclusion”, **Economica**, Vol.74, 2006, pp.777-803.

Bowles, Roger. “Social Exclusion and Offending”, **Social Exclusion: Short and Long Term Causes and Consequences**, Ed. Giuliana Parodi ve Dario Sciulli, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2012, pp.105-126.

Boylu, Ayfer Aydiner ve Hülya Öztop. “Tek Ebeveynli Aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Sosyoekonomi Dergisi**, Ocak-Haziran, 2013-1, ss.207-220.

Bozkurt, Veysel. **Değişen Dünyada Sosyoloji**, Alfa Yayınevi, İstanbul, Ocak 2004.

Bozkurt, Veysel. “Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları”, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, (Der. Veysel Bozkurt), Alfa Yayınevi, Ekim 2000, ss.93-114.

Bradshaw, Jonathan, Peter Kemp, Sally Baldwin ve Abigail Rowe. **The Drivers of Social Exclusion, Review of the Literature for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series**, Social Exclusion Unit, London, 2004.

Braithwaite, John. "Shame and Criminal Justice", **Canadian Journal of Criminology**, Vol.42, No.3, Jul 2000, pp.281-298.

Brendtro, Larry K. ve Nicholas J. Long. "Wayward Youth: Aichorn's Practical Psychology of Reconciliation", **Reclaiming Children and Youth**, Vol.7, No.2, Summer 1998, pp. 66-70.

Britton, Dana M. "Feminism in Criminology: Engendering the Outlaw", **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol.571, Issue 1, 2000, pp.57-76.

Buğra, Ayşe. **Yoksulluk ve Sosyal Haklar**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu-Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği İçin Hazırlanan Danışman Raporu, Aralık, 2005, http://www.spf.boun.edu.tr/docs/STGP_Bugra.pdf, (23.07.2014).

Buonanno, Paolo ve Francesco Drago ve Roberto Galbiati. "Response of Crime to Unemployment: An International Comparison", **Journal of Contemporary Criminal Justice**, Vol.30(1), 2014, pp.29-40.

Burkay, Senem. "Teorik Çerçevede Suç", **Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar**, Sayı:2/4, Ekim 2008, <http://www.ethosfelsefe.com/ethosdiyaloglar/mydocs/Suc-Senem%20BURKAY%5B1%5D.pdf>, (12.05.2014).

Ceylan, Yılmaz. "Zorunlu Göç ve Suç İlişkisi (Muş İli Örneği)", **Akademik Bakış Dergisi**, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Eylül-Ekim 2012, Sayı:32, <http://akademikbakis.org/eskisite/32/16.pdf>, (05.01.2015), ss.1-18.

Cihan, Nazlı. "Okullarda Değerler Eğitimi ve Türkiye'deki Uygulamaya Bir Bakış", **Turkish Studies**, Vol.9/2, Winter 2014, ss.429-436.

Cinoğlu, Hüseyin. "Suç, Küreselleşme ve Gelecek", **Suç Önleme Sempozyumu**, (Ed. Sekine Bozdemir ve Uğur Argun), Bursa Emniyet Yayınları No:1, Bursa, 2012, ss.243-257.

Civan, Orhan Ersun ve Arzu Gökarp. “Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği”, **Çalışma ve Toplum**, 2011/1, ss.233-263.

Clammer, John. “Framing the Other: Criminality, Social Exclusion and Social Engineering in Developing Singapore”, **Crime and social Exclusion**, Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis, Blackwell Publishers, USA, 1998, pp.136-153.

Clarke, Ronald V. “Situational Crime Prevention”, **Crime and Justice**, Vol.19, 1995, pp.91-150.

Cloward, Richard A. “Illegitimate Means, Anomie, and Deviant Behavior”, **American Sociological Review**, Vol.24, No.2, 1959, pp.164-176.

Cloward, Richard A. ve Lloyd E. Ohlin, **Delinquency And Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs**, Routledge, Florence, 2000.

Cohen, Lawrence E. ve Marcus Felson, “Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach”, **American Sociological Review**, Vol.44, No.4, 1979, pp.588-608.

Coleman, James William, Harold R. Kerbo ve Linda L. Ramos. **Social Problems**, 8. Edition, Prentice Hall, New Jersey, 2002.

Colvin, Mark, Francis T. Cullen ve Thomas Vander Ven. “Coercion, Social Support, and Crime: An Emerging Theoretical Consensus”, **Criminology**, Vol.40, No.1, 2002, pp.19-42.

Council of The European Union, **Joint Report by the Commission and the Council on Social Inclusion**, 5 March 2004, Brussels, http://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/soc-incl/final_joint_inclusion_report_2003_en.pdf, (15.05.2014).

Crime and Corruption Top Problems in Emerging and Developing Countries, **Pew Research Center**, 2014, <http://www.pewglobal.org/2014/11/06/crime-and-corruption-top-problems-in-emerging-and-developing-countries/>, (07.01.2015).

Çakmak, Caner. “Suçun Belirleyicileri Olarak Başlıca Ekonomik Risk Faktörleri”, **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:15, Yıl:15 Sayı:4, 2015, ss.157-216.

Çalışkan, Şadan. “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı:59, 2010/2, ss.89-132.

Çelik, Aziz. “AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım”, **Çalışma ve Toplum**, 2004/3, ss.53-91.

Çelik, Kezban. ““Genç Olmak Zor İş”: Türkiye’de Genç Olmayı Etkileyen Bazı Unsurlar”, **Gençlik Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2013-1, ss.26-45.

Çifci, Elif Gökçearslan. **Kapkaç Suçundan Hüküm Giyenlerin, Sosyo-Demografik Özellikleri, Sosyal Dışlanma Süreçleri, Suç ve Diğer Sapma Davranışlar Açısından İncelenmesi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

Çoban, Arzu İçağasıoğlu. “Küreselleşme Sürecinde Engelliler İçin Sosyal İçerme Gerçekten Olabilir mi? Küreselleşme Süreci Açısından Engellilik ve Sosyal Dışlanma”, **Sosyal Hizmet Sempozyumu 2009- Sosyal Dışlanma ve Sosyal Hizmet**, Başkent Üniversitesi Yayınları, 2010, ss.339-346.

Çobanoğlu, Rahime ve Koray Kasapoğlu. “Pisa’da Fin Başarısının Nedenleri ve Nasılları”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:39, 2010, ss.121-131.

Çolakoğlu, Elif. “Kırsal Kalkınma Problemine Bir Çözüm Arayışı Olarak Köy-Kent Projesi”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:6, 2007, ss.187-202.

Daly, Mary ve Hilary Silver. “Social Exclusion and Social Capital: A Comparison and Critique”, **Theory and Society**, 2008, Vol.37(6), pp.537-566.

Davies, Jonathan S. “The Social Exclusion Debate: Strategies, Controversies and Dilemmas”, **Policy Studies**, Vol.26, Issue:1, 2005, pp.3-27.

Dedeoğlu, Saniye ve Çişel Ekiz Gökmen. **Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar**, Efil Yayınevi, Ankara, 2011.

Demirbaş, Timur. **Kriminoloji**, Seçkin Yayınevi, 3. Bası, Ankara, 2010.

Dinler, Veysel ve Tülin İçli. “Suç ve Yoksulluk Etkiselliği (Isparta Cezaevi Örneği)”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslararası Davraz Kongresi**, Ed. Uysal Kerman ve diğerleri, Isparta, 24–27 Eylül 2009, ss.2469–2486.

Dönmezer, Sulhi. **Kriminoloji**, 8. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 1994.

Duman, Betül ve Osman Alacahan. “Sosyal Kaynaşma”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:15, Sayı:1, 2010, ss.103-128.

Dolu, Osman. “Bir Fırsat Olarak Suç: Suçun Durumsal Belirleyicileri, Suç Fırsatları ve Rutin Faaliyetler Teorisi”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt:11, Sayı:2, 2009, ss.1-30.

Dolu, Osman. “Rasyonel Bir Tercih olarak Suç: Klasik Okul Düşüncelerinin Suçu Açıklama ve Önleme Kapasitesinin Değerlendirilmesi”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt:11(4), 2009, ss.89-120.

Dolu, Osman. **Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji**, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012.

Dolu, Osman. “Suçun Nedenlerine İlişkin Birey Temelli Görüşler”, **Kriminoloji**, Ed. Osman Dolu, AÖF Yayını No.1697, Eskişehir, 2012, ss.32-47.

Dolu, Osman, Şener Uludağ ve Cemil Doğutaş. “Suç Korkusu: Nedenleri, Sonuçları ve Güvenlik Politikaları İlişkisi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:65, Sayı:1, Ocak-Mart 2010, ss.57-81.

Dolu, Osman ve Hasan Büker. “Caydırıcılığın Sınırları: Caydırıcılık Eksenli Suç Önleme ve Mücadele Politikalarına Eleştirel Bir Yaklaşım”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt:11, Sayı:3, 2009, ss.1-22.

Donnison, David. "Creating a Safer Society", **Crime and social Exclusion**, Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis, Blackwell Publishers, USA, 1998, pp.3-21.

Eide, Asbjorn. "**Economic, Social and Cultural Rights As Human Rights**", <http://www.wcl.american.edu/humright/hracademy/documents/EideClass1-Economicandsocialrightsashumanrights-AsbjornEide.pdf>, (21.10.2013).

Erdayı, A. Utku. "Dünyada Genç İşsizliği Sorununun Çözümüne Yönelik Ulusal Politikalar ve Türkiye", **Çalışma ve Toplum**, 2009/3, ss.133-162.

Erdoğan, Emre. "Sosyal Sermaye, Güven ve Türk Gençliği", **Cumhuriyet Üniversitesi E-Dergi**, 2006, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/1682.pdf>, (15.08.2008),http://www.urbanhobbit.net/PDF/Sosyal%20Sermaye_emre%20erdogan.pdf, (01.03.2015).

Erdut, Zeki. **Küreselleşme Bağlamında Uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye**, İzmir, 2002.

Eser, Burçin Yılmaz ve Harun Terzi. "Türkiye’de İşsizlik Sorunu ve Avrupa İstihdam Stratejisi", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:30, Ocak-Haziran 2008, ss.229-250.

Felson, Marcus ve Ronald V. Clarke. "Opportunity Makes the Thief-Practical Theory for Crime Prevention" Home Office, **Policing and Reducing Crime Unit**, Police Research Series, Paper 98, pp.9-32, <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110218135832/rds.homeoffice.gov.uk/rds/prgpdfs/fprs98.pdf>, (14.07.2014).

Ferreira, Francisco H. G. ve Jêrêmie Gignoux. **Eğitimde Fırsat Eşitsizliği: Türkiye Örneği**, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı, Çalışma Raporu Sayı:4, Ankara, 2010, <http://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/006.pdf>, (05.06.2015).

Fındıklı, Remzi. "Suçların Önlenmesinde Kültürel Değerlerin Rolü", **Suç Önleme Sempozyumu**, (Ed. Sekine Bozdemir ve Uğur Argun), Bursa Emniyet Yayınları No:1, Bursa, 2012, ss.1-6.

Field, John. **Sosyal Sermaye**, Çev. Bahar Bilgen ve Bayram Şen, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, Haziran 2008, s.1.

Finer, Catherine Jones ve Mike Nellis. **Crime and social Exclusion**, Blackwell Publishers, USA, 1998.

France, Alan ve Paul Wiles. "Dangerous Futures: Social Exclusion and Youth in Late Modernity", **Crime and social Exclusion**, Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis, Blackwell Publishers, USA, 1998, pp.59-78.

Garland, Tammy S., Tara Richards ve Mikaela Cooney. "Victims Hidden in Plain Sight: The Reality of Victimization Among the Homeless", **Criminal Justice Studies: A Critical Journal of Crime, Law and Society**, Vol.23, Issue 4, 2010, pp.285-301.

Geleri, Aytekin (Ed.). **Suç Sosyolojisi**, AÖF Yayını No:1843, Eskişehir, 2014.

Genç, Yusuf ve Güldane Çat. "Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, 2013, ss.363-393.

Gerşil, Gülşen Sarı ve Mehtap Aracı. "Sosyal Sermayenin Güven Unsurunun İşgörenlerin Performansı Üzerine Etkileri", **Çalışma ve Toplum**, 2011/1, ss.39-74.

International Labour Organization. **Global Employment Trends For Youth**, International Labour Office, Geneva, 2006, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_elm/---trends/documents/publication/wcm_041929.pdf, (11.05.2015).

Greenberg, Greg A. ve Robert A. Rosenheck. "Homelessness in the State and Federal Prison Population", **Criminal Behaviour & Mental Health**, Vol.18, No.2, 2008, pp.88-103.

Yükseker, Deniz. Kürtlerin Yerinden Edilmesi ve Sosyal Dışlanma 1990'lardaki Zorla Göçün Sonuçları", **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar**, (Der. S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner), İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, ss.233-262.

Gökbayrak, Şenay. “Sosyal Dışlanma Sorunsalına Türkiye Düzleminde Geliştirilen Model Uygulamalar: **Fişek Enstitüsü** Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Faaliyetleri” <http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/sosyal-dislanma-sorunsalina-turkiye-duzleminde-gelistirilen-model-uygulamalar-fisek-enstitusu-calisan-cocuklar-bilim-ve-eylem-merkezi-vakfi-faaliyetleri-26112005-istanbul/#more-43>, (07.07.2015).

Gökulu, Gökhan. “Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:24, Sayı:1, 2010, ss.209-226.

Güler, Burcu Kümbül. “İşsizlik ve Yaratdığı Psiko-Sosyal Sorunların Öğrenilmiş Çaresizlik Bağlamında İncelenmesi”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt:55, sayı:1, 2005, ss.373-394.

Güney, Alptekin. “İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri”, **Kamu-İş Dergisi**, Cilt:10, Sayı:4, 2009, ss.135-159.

Güngör, Mehmet. “Evrensel Bir Sorun Olarak Çocuk Suçluluğu ve Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar”, **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Aralık 2008, ss.25-43.

Güreşçi, Ertuğrul. “Türkiye’de Kentten-Köye Göç Olgusu”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Sayı:11, 2010/1, ss.77-86.

Hafizoğulları, Zeki ve Devrim Güngör. “Türk Ceza Hukukunda Suçların Tasnifi”, **TBB Dergisi**, Sayı:69, 2007, ss.21-50.

Hagan, John, John Simpson ve A. R. Gillis. “Feminist Scholarship, Relational and Instrumental Control, and a Power-Control Theory of Gender and Delinquency”, **The British Journal of Sociology**, Vol.39, No.3, September 1988, pp.301-336.

Halleröd, Björn, ve Daniel Larsson. “Poverty, welfare problems and social exclusion” **International Journal of Social Welfare**, Vol.17, Issue 1, 2008, pp.15–25.

Hargie, Owen, Aodheen O'Donnell ve Christel McMullan. "Constructions of Social Exclusion Among Young People From Interface Areas of Northern Ireland", **Youth Society**, Vol.43 (3), 2011, pp.873-899.

Higuchi, Akihiko. "The Mechanisms of Social Exclusion in Modern Society: The Dilemma of Active Labor Market Policy", **International Journal of Japanese Sociology**, Vol.23, No.1, 2014, pp.110-124.

Horsell, Chris. "Homelessness and Social Exclusion: A Foucauldian Perspective for Social Workers", **Australian Social Work**, Vol.59, No.2, June 2006, pp.213-225.

Hotaman, Davut. "Demokratik Eğitim: Demokratik Bir Eğitim Programı", **Kuramsal Eğitimbilim Dergisi**, Cilt:3 (1), 2010, s.33.

Human Development Report 2014, Gender Inequality Index, <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf>, (01.03.2015).

Human Development Report 2013, The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/14/hdr2013_en_complete.pdf, (12.01.2015).

Hunter, Boyd ve Kirrily Jordan. "Explaining Social exclusion: Towards Social Inclusion for Indigenous Australians", **Australian Journal of Social Issues**, Vol.45 No.2, Winter 2010, pp.243-265.

Hulse, Kath ve Wendy Stone. "Social Cohesion, Social Capital And Social Exclusion A Cross Cultural Comparison", **Policy Studies**, Vol.28, No.2, 2007, pp.109-128.

Işığışık, Özlem. "Küreselleşme Sürecinde İnsana Yakışır İş", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı:56, 2009, ss.307-331.

İçel, Kayıhan, Füsün Sokullu-Akıncı, İzzet Özgenç, Adem Sözüer, Fatih S. Mahmutoglu ve Yener Ünver. **Suç Teorisi**, Beta Yayınları, 2. Bası, 2000.

İlhan, Nesrin ve Ayşe Ergün. "Evsizler ve Toplum Sağlığı", **Aile Toplum ve Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi**, Ocak-Şubat-Mart 2010, ss.79-90.

Karakuş, Önder. “Suç Korkusunun Sosyolojik Belirleyenleri: Sosyal Sermaye mi? Sosyal Kontrol mü?”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:14 (1), Haziran 2013, ss.1-19.

Kartal, Bilhan. “Hukuk, Suç ve Toplum”, **Sosyolojiye Giriş**, Ed. Nadir Suğur, Açıköğretim Fakültesi Yayını No.1521, Eskişehir, 2013, ss.170-201.

Kazgan, Gülten. **Küreselleşme ve Ulus-Devlet/Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

Kenyon, Susan, Glenn Lyons ve Jackie Rafferty. “Transport and Social Exclusion: Investigating the Possibility of Promoting Inclusion through Virtual Mobility”, **Journal of Transport Geography**, Vol.10 (3), 2002, pp.207-219.

Kızmaz, Zahir. “Cezaevinin ve Hapsetmenin Suçu Engellemedeki Etkisi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:17, http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/menusayfalari/bilgibankasi/makaleler/zahirkiizmazmakaleleri/zahirkiizmaz_cikvehapsetmeninsucuengellemeyeetkisi.pdf, (23.07.2014).

Kızmaz, Zahir. "Ekonomik Yapı ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:13, Sayı:2, 2003, ss.279-304.

Kızmaz, Zahir. “Gelişmekte Olan Ülkelerde Suç: Suç Oranlarının Artışı Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme”, **Mukaddime Dergisi**, Sayı:5, 2012, ss.51-74.

Kızmaz, Zahir. “Kriminolojide Yeni Yönelimler: Bütünleşik (Integrated) Suç Kuramları-I”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:15, Sayı:2, 2005, ss.349-377.

Kızmaz, Zahir. “Öğrenim Düzeyi ve Suç: Suç-Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:14, Sayı:2, 2004, ss.291-319.

Kızmaz, Zahir. “Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:29, No:2, 2005, ss.149-174.

Kızmaz, Zahir. “Suçun Önemli Belirleyenleri Olarak İktisadi Etkenler: İşsizlik ve Suç İlişkisine Sosyolojik Bir Bakış”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, 2006, ss.73-90.

Koray, Meryem. “Avrupa Birliği ve Türkiye’de “Cinsiyet” Eşitliği Politikaları”, **Çalışma ve Toplum**, 2011/2, ss.13-54.

Köknal, Özcan. **Kimliğini Arayan Gençliğimiz**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2001.

Kubrin, Charis E. “Social Disorganization Theory: Then, Now, and in the Future”, **Handbook of Crime and Deviance**, (Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri), Springer Science, New York, 2009, pp.225-236.

Levitas, Ruth, Christina Pantazis, Eldin Fahmy, David Gordon, Eva Lloyd ve Demi Patsios. **The Multi-Dimensional Analysis of Social Exclusion**, Department of Sociology and School for Social Policy, University of Bristol, 2007, <http://roar.uel.ac.uk/1781/>, (23.07.2014).

Lilly, J. Robert, Francis T. Cullen ve Richard A. Ball. **Criminological Theory: Context and Consequences**, Sage Publications, 5th Edition, 2011.

Machin, Stephen, Olivier Marie ve Sunčica Vujić. “Youth Crime and Education Expansion”, **German Economic Review**, Vol.13, Issue 4, 11/2012, pp.366-384.

Marks, Stephen R. “Durkheim's Theory of Anomie”, **American Journal of Sociology**, Vol.80, No.2, 1974, pp.329-363.

McDevitt, Suzanne. “Social Exclusion in the European Union: An Organized Focus for Social Policy-Making”, **The Social Policy Journal**, Vol.2(4), 2003, pp.3-18.

Mednick, Sarnoff A. ve Jan Volavka. "Biology and Crime", **Crime and Justice**, Vol.2, 1980/1, pp.85-158.

Micklewright, John. **Social Exclusion and Children: A European view for a US debate**, London School of Economics Centre for Analysis of Social Exclusion, CASE. Paper No: 51, London, February 2002.

Bianchi, Milo, Paolo Buonanno ve Paolo Pinotto. "Do Immigrants Cause Crime", **Journal of the European Economic Association**, Vol:10(6), December 2012, pp.1318-1347.

Murie, Alan. "Linking Housing Changes to Crime", **Crime and social Exclusion**, Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis, Blackwell Publishers, USA, 1998, pp.22-36.

Nagin, Daniel S., Francis T. Cullen ve Cheryl Lero Jonson. "Imprisonment and Reoffending", **Crime and Justice**, 01/2009, Vol.38, Issue 1, pp.115-200.

Ng, Irene Y. H., Rosemary C. Sarri ve Elizabeth Stoffregen. "Intergenerational Incarceration: Risk Factors and Social Exclusion", **Journal of Poverty**, Vol.17, 2013, pp.437-459.

O'Brien, Martin ve Sue Penna. "Social Exclusion in Europe: Some Conceptual Issues", **International Journal of Social Welfare**, Vol.17, 2008, pp.84-92.

Ottman, Juliane. "Social Exclusion in the Welfare State: The Implications of Welfare Reforms for Social Solidarity and Social Citizenship", **Scandinavian Journal of Social Theory**, Vol.11, Issue 1, 2010, pp.23-37.

Oxoby, Rob. "Understanding Social Inclusion, Social Cohesion And Social Capital", **Economic Research Paper**, 2009-09, http://www.lcerpa.org/public/papers/LCERPA_2009-09.pdf, (01.07.2014).

Öcal, Oğuz ve Ertuğrul Yıldırım. "İşsizlik-Suç İlişkisi: Kayseri İli Örneğinde Makro ve Mikro Verilerden Kanıtlar", **Uluslararası Ekonomi Politik Konferansı**, Emek Piyasaları ve İstihdam, 15-17 Eylül 2011, Kocaeli,

http://www.researchgate.net/profile/Ertugrul_Yildirim/publication/272815397_SZL_KSU_LKS_KAYSER_L_RNENDE_MAKRO_VE_MKRO_VERLERDEN_KANITLAR/links/54ef39600cf25f74d721c466 (04.07.2015).

Özalp, Enver. **Sosyolojiye Giriş**, Ekin Yayınevi, 19. Baskı, Bursa, Mart 2011.

Özdemir, M. Çağatay. “Toplumsal Değişme Karşısında **Aile** ve Okul” **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, Bahar 2007, Cilt:5 Sayı:2, ss.185-198.

Özdemir, Oğuz. **Yoksulluk ve Terör İlişkisi**, Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Ankara, 2013, ss.64-82.

Özdemir, Süleyman. **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul Ticaret Odası Yayın No:2007-57, İstanbul, 2007.

Özdemir, Uğur. “Evsizlik ve Evsizlere Genel Bir Bakış”, **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, Cilt:21, Sayı:2, Ekim 2010, ss.77-88.

Özpınar, Şansel, Ömer Özpınar ve Musa İkizoğlu. “Üniversite Gençlerinin Tüketim Pratikleri Açısından Dışlanma Olgusu”, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2009- **Sosyal Dışlanma ve Sosyal Hizmet**, Başkent Üniversitesi Yayınları, 2010, ss.557-570.

Öztürk, Fahriye ve Hakan Naim Ardor. “Suç Sanayiinin Bir Alanı İnsan Ticareti: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt:18, Sayı:62, 2007, ss.79-102.

Öztürk, Hasret ve Hüseyin Gül. “Sosyal Belediyecilik Sosyal Devlete ve Sosyal Haklara Bir Alternatif mi?”, **IV. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu**, (Düz. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü), Petrol-İş Yayını-117, İstanbul, Ekim 2012, ss.377-392.

Palaz, Serap. “Düzgün İş (Decent Work) Kavramı ve Ölçümü: Türkiye ve OECD Ülkelerinin Bir Karşılaştırması”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı:50, 2005, ss.479-505

Pehlivan, Kevser Baykara ve Yüksel Baykara Acar. “Çocuklar ve Eğitimde Dışlanma”, **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, Cilt:20, Sayı:2, Ekim 2009, ss.27-38.

Phillips, David. “Social Inclusion, Social Exclusion And Social Cohesion: Tensions in a Post-Industrial World”, **The Hong Kong Journal Of Social Work**, Vol.42, No.1/2, Summer/Winter 2008, pp.3–31.

Pitts, John ve Tim Hope. “The Local Politics of Inclusion: The State and Community Safety”, **Crime and Social Exclusion**, Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis, Blackwell Publishers, USA, 1998, pp.37-58.

Pogarsky, Greg. “Criminal Justice-Related Issues”, **Handbook of Crime and Deviance**, (Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri), Springer Science, New York, 2009, pp.242-258.

Rafter, Nicole. “Earnest A. Hooton And The Biological Tradition in American Criminology”, **Criminology**, Vol.42, Issue 3, March 2004, pp.735-771.

Reckless, Walter C. “A New Theory of Delinquency and Crime”, **Federal Probation**, 12/1961, Vol.25, Issue 4, pp.42-46.

Room, Graham J. “Social Exclusion, Solidarity and the Challenge of Globalization”, **International Journal of Social Welfare**, Vol.8, 1999, pp.166–174.

Rutherford, Andrew. “Criminal Policy and the Eliminative Ideal”, **Crime and social Exclusion**, Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis, Blackwell Publishers, USA, 1998, pp.116-133.

Sağlam, Serdar. “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı:5, Güz 2006, ss.33-44.

Sapançalı, Faruk. “Avrupa Birliği’nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri”, **Çalışma ve Toplum**, Sayı:3, 2005, ss.51-106.

Sapancalı, Faruk. **Sosyal Dışlanma**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2003.

Sapancalı, Faruk. **Toplumsal Açidan Yaşam Kalitesi**, Altın Nokta Basım Yayın Dağıtım, İzmir, 2009.

Sapancalı, Faruk. “Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:3, Sayı:2, 2001, ss.115-140.

Saunders, Peter. “Social Exclusion: Challenges for Research and Implications for Policy”, **The Economic and Labour Relations Review**, Vol.19, No.1, 2008, pp.73-91.

Sen, Amartya. Social Exclusion: Concept, Application, And Scrutiny, Social Development Papers No. 1, **Office of Environment and Social Development Asian Development Bank**, June 2000.

Seyyar, Ali. “Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede STK’lerin Roller ve Önemleri”, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/yoksullukla_mucadele.htm, (11.05.2015).

Silver, Hillary. “Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms”, **International Labour Review**, Vol.133, No:5-6, 1994, pp.531-578.

Simon, Rita J. “American Women and Crime”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol.423, Issue 1, 1976, pp.31-46.

Sitren, Alicia H. ve Brandon K. Applegate. “Testing Deterrence Theory with Offenders: The Empirical Validity of Stafford and Warr’s Model”, **Deviant Behavior**, Vol.33, 2012, pp.492-506.

Smart, Carol. “The New Female Criminal: Reality or Myth?”, **British Journal of Criminology, Delinquency and Deviant Social Behaviour**, Vol.19, Issue 1, 01/1979, pp.50-59.

Smith, Adam. **Milletlerin Zenginliği**, Çev. Haldun Derin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, 2008.

Social Exclusion: A Concept for the World Summit for Social, **International Labour Review**, 01/1994, Vol.133, No.5/6. pp.701-707.

Sokullu-Akıncı, R. Füsün. **Kriminoloji**, Beta Yayınları, 8. Bası, İstanbul, 2011.

Sokullu-Akıncı, R. Füsün. **Viktimoloji**, Beta Yayınları, İstanbul, Mart 1999.

Sun, Ivan Y., Doris C. Chu ve Hung-En Sung. "A Cross-National Analysis of the Mediating Effect of Economic Deprivation on Crime", **Asian Journal Of Criminology**, Vol.6, No.1, 2011, pp.15-32.

Şahin, Bahadır. "Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Suçla Mücadelede Kullanımı: İstanbul Örneği", **Suç Önleme Sempozyumu**, (Ed. Sekine Bozdemir ve Uğur Argun), Bursa Emniyet Yayınları No:1, Bursa, 2012, ss.355-360.

Şenkal, Abdülkadir. "Sosyal Politika ve Sosyal Vatandaşlık: Kölelikten Sosyal Vatandaşlığa (Avrupa Birliği Sosyal Vatandaşlık Örneği)", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 2005-2/2006-1, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'a Armağan Özel Sayısı, ss.225-258.

Şenses, Fikret. **Küreselleşmenin öteki Yüzü: Yoksulluk: Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.

Şenses, Fikret. "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Fırsat mı, Engel mi?", **ERC Working Paper in Economic**, 2004, <https://core.ac.uk/download/files/153/7086758.pdf>, (15.05.2015) ss.1-30.

Şentürk, Fatih ve Murat Kasap. "Beyaz Yaka Suçları ve Finansal Yolsuzluklar", **Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi**, Yıl:2013, Cilt:3, Sayı:2, ss.143-167.

Tatlılıoğlu, Kasım. "Gençlik Suçluluğunda Aile Faktörünün Etkisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme" **Gençlik ve Kültürel Mirasımız Uluslararası Kongre**, Ed. Bekir Şişman ve Muhittin Düzenli, 16-18 Mayıs 2014 Samsun/Türkiye, Ceylan Ofset, Ağustos 2014, ss.665-669.

Taylor, Ian, Paul Walton ve Jack Young. **The New Criminology: For a Social Theory of Deviance**, Routledge, New York, 1973.

Temiz, Hasan Ejder. **Küreselleşmenin Sosyal Boyutları ve Türkiye Açısından Etkileri**, Genel-İş Matbaası, İzmir, 2004.

Tepecik, Filiz (Ed.). **Suç Önleme Modelleri**, AÖF Yayını No:1930, Eskişehir, 2013.

Topbaş, Ferhat. “İşsizlik ve İntihar İlişkisi: 1975-2005 Var Analizi”, **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:2, 2007, ss.161-172.

Topçuoğlu, Tuba. “Kriminoloji İçin Disiplin Çağrısı”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 2014, LXXII, Sayı:1, ss.363-382.

Türkkahraman, Mimar. “Teorik ve Fonksiyonel Açıdan Toplumsal Kurumlar ve Kurumlararası İlişkiler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:14, Sayı:2, 2009, ss.25-46.

Türkkahraman, Mimar. **Toplum ve Temel Toplumsal Kurumlar, Kurumlar Sosyolojisine Giriş**, Alp Yayınevi, Ankara, 2006.

Uğuz, Hülya Eşki, Erhan Örselli ve Esra Banu Sipahi. “Sosyal Sermayenin Ölçümü: Türkiye Deneyimi”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:6 Sayı:1 2011, ss.8-40

Uludağ, Şener. “Onarıcı ve Cezalandırıcı Adalet: Paradigma Değişikliğini Tetikleyen Şartlar”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt:13 (4), 2011, ss.127-151.

United Nations Centre for Human Settlements (Habitat). **Strategies to Combat Homelessness**, Nairobi, 2000, <http://ww2.unhabitat.org/programmes/housingpolicy/documents/HS-599x.pdf>, (06.05.2014).

United Nations Office on Drugs and Crime, **United Nations Standards and Norms in Crime Prevention at Your finger Tips**, http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_standards_and_norms_in_crime_prevention_at_your_fingertips.pdf, (17.05.2015).

Usal, Alparslan ve Zeynep Kuşluvan. **Davranış Bilimleri (Sosyal Psikoloji)**, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir, 2002, s.248.

Uyanık, Yücel. “İşgücü Piyasalarında Esneklik ve Bölünme”, **Kamu-İş Dergisi**, Cilt:7, Sayı:2, 2003, ss.2-17.

Ünlü, Ali, Serdar Yıldız ve İsmail Şahin. “Interaction Between the Cause of Delinquency and the Sources of Social Capital”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, Cilt:5 Sayı:2, 2010, pp.45-79.

Walters, Glenn D. “A Meta-Analysis of the Gene-Crime Relationship”, **Criminology**, Vol.30, Issue 4, 11/1992, pp.595-613.

Wikström, Per-Olof H. “Explaining Crime as Moral Actions”, **Handbook of the Sociology of Morality**, Ed. Steven Hitlin ve Stephen Vaisey, Springer, New York, 2010, pp.211-239.

Yanıklar, Cengiz. “Tüketim Kültürü, Kapitalizm ve İnsan İhtiyaçları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Tartışma”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:34, Sayı:1, Mayıs 2010, ss.25-32.

Yamanoğlu, Melike Aktaş. “Tüketim Toplumunda Genç ve Yoksul Olmak: Dışlanma Süreçleri ve Karşı Stratejiler”, **Kültür ve İletişim Dergisi**, Cilt:13, Sayı:2, Yaz 2010, ss.41-79, s.42.

Yıldırım, Cemal. **Bilim Felsefesi**, 16. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012.

Yıldırım, Engin. “Küreselleşme, Refah Toplumu ve Risk Toplumu”, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, (Der. Veysel Bozkurt), Alfa Yayınevi, Ekim 2000, ss.71-91.

Yıldırım, Sinem. “Sosyal Dışlanma ve Avrupa Birliği Yaklaşımı”, **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, Yıl:2, Cilt:2, Sayı:2, 2014, ss.91-108.

Yıldız, Özkan. “Toplumsal Değişme Sürecinde Sokak Çocukları ve Sosyal Dışlanma”, **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, Cilt:5, Sayı:20, 2007, ss.56-73.

Yıldız, Rıfat, Oğuz Öcal ve Ertuğrul Yıldırım. "The Effects of Unemployment, Income and Education on Crime: Evidence from Individual Data", **International Journal Of Economic Perspectives**, Vol.7, No.2, 2013, pp.32-40.

Yurttagüler, Laden. "Sosyal Dışlanma ve Gençlik", **Rapor: Üniversite Gençliği ve Sosyal Haklar, Sosyal Dışlanma ve Gençlik**, http://abmuzakere.bilgi.edu.tr/docs/3.3.genclikvesosyalhaklar_t%C4%B1klay%C4%B1n%C4%B1z_2.pdf, (15.08.2013) ss.40-66.

Yükseker, Deniz. "Kürtlerin Yerinden Edilmesi ve Sosyal Dışlanma: 1990'lardaki Zorla Göçün Sonuçları", **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar**, Der. S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, ss.232-247.

Zengingönül, Oğul. **Yoksulluk Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde Küreselleşme**, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir, 2007.

<https://data.unodc.org/>

<http://hdr.undp.org/en>

<http://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>

<http://www.kriminoloji.com/>

<http://www.poverty.ac.uk/>

<http://www.tdk.gov.tr/>

<https://www.unodc.org/>